PELTZ

Calea Văcărești

ESPLA

Calea Văcărești

Coperta și ilustrațiile de *Tia Peltz*

Jiz
1955

I. PELTZ

CALEA VĂCĂREȘTI

ROMAN

E. S. P. L. A

PREFAȚA

Cartea de față am conceput-o acum un sfert de veac, în epoca de creștere a capitalismului și a începuturilor de fascizare a țării. Era foarte la modă literatura estetizanților și a variatelor misticisme. Acestea din urmă se sincronizau cu mișcările de dreapta. De la difuzarea lui „numerus valahicus" pînă la propagandă prin glonte a „Gărzii de fier" toate curentele șoviniste se întîlneau, într-o dulce frățietate, cu planurile cînd mai tăinuite, cînd mai fățișe ale fabricanților și moșierilor. Germania făcea pași grăbiți spre dictatura brună și în 1933 cirezile cuvîntătoare ale naziștilor au ocupat Patria lui Goethe și a lui Beethoven. Se crease climatul prielnic dominației gorilei motorizate care avea să treacă prin foc și sabie o bună parte a Europei.

În acele împrejurări, cînd se dezvolta, la noi, capitalismul, iar guvernele subordonate lui pactizau cu inamicul popoarelor — l-am numit pe Hitler — pornisem zugrăvirea tabloului-frescă a „Căii Văcărești".

Născut și crescut în mijlocul acestei lumi, cunoscîndu-i elanurile și deprimările, familiarizat cu fiecare dramă consumată în curțile, hanurile și casele lipsite de lumină și de bucurii, mi-am propus să realizez o carte valabilă prin fabulație și documentare. Material

uman ignorat, pe nedrept ignorat — el se cerea transfigurat şi m-am socotit chemat pentru o asemenea operă de fixare pe hîrtie — în timp şi în spaţiu — a figurilor binecunoscute din cartierul acela al Bucureştiului de altădată. Pînă la „Calea Văcăreşti" am cochetat cu poemul în proză şi cu literatura cazurilor stranii, singulare. Romanele pe care le-am scris au atacat subiecte „excepţionale" şi, prin urmare (aşa cum le văd toate azi) neputînd suscita decît interesul unor preţuitori de extravaganţe literare. În „Calea Văcăreşti", *ca şi în romanele celelalte pe care le-am publicat de atunci, accentul a fost pus pe autenticitate, pe conflicte reale, pe tot ceea ce alcătuia tumultul vieţii.*

La apariţia cărţii, unii critici şi cronicari literari au fost surprinşi de existenţa acestei umanităţi în permanentă goană după un codru de pîine, după un strop de soare, după o fărîmă de tihnă. Deşi la doi paşi de ei, oamenii „Căii Văcăreşti" *n-au intrat niciodată în sfera lor de cunoaştere. S-au publicat, atunci, sute de recenzii, s-au făcut conferinţe şi procese literare privitoare la acest roman. Unii critici şi conferenţiari au mărturisit că, prin această carte, au luat pentru întîiaşi dată contact cu realităţi cu totul ignorate. Ţin să arăt aci, în prefaţa pe care o doresc ferită de flori de stil, că eroii* „Căii Văcăreşti" *nu sînt, însă, de fel tipuri deosebite, tipuri bizare, — fantastice. Ficu, Soifer, Esther, Paul, Rubin, Haike, actorul-cîntăreţ de mahala, negustorul ambulant, micul meseriaş, preşedintele societăţii filantropice, toate personajele astea trăiau în mii de exemplare în cuprinsul ţării noastre, la Bucureşti sau la Iaşi, la Craiova sau la Cluj. E adevărat, în carte am ales din mulţime, eroi şi eroine a căror viaţă, al căror destin rezuma viaţa şi destinul celorlalţi, a Estherelor, a Soiferilor, a Paulilor...*

Am de observat, azi, după aproape un sfert de veac de la tipărirea romanului în prima ediţie, că prezentîndu-i pe eroii „Căii Văcăreşti" *n-am izbutit să dau conturul cuvenit întregului material uman asupra că-*

ruia mi-am aplecat privirea și inima. Aproape toți aparțin categoriei mizere a oamenilor trăind de azi pe mîine te miri cum și din ce. Tot așa, precum pe bună dreptate mi s-a relevat azi, am nesocotit identitatea de cauze care produc aceleași efecte — indiferent dacă insul cu peregrinări chinuite prin viață își trăia suferința în calea Văcărești sau în Obor. Adaug că optica prin care se oglindește frămîntarea lumii e a personajului central — al lui Ficu.

Astăzi, la vîrsta tîmplelor ninse, viziunea autorului „Căii Văcărești" *de altă dată, s-a maturizat, posibilitățile cunoașterii i s-au lărgit. Sînt convins că în cărțile mele viitoare se va vădi în chip pozitiv această evoluție a unui scriitor care a fost și continuă să fie în chip nemijlocit strîns legat de scumpele sale meleaguri natale și de poporul nostru în biruitoru-i marș spre lumină, spre progres.*

I. PELTZ

PARTEA ÎNTÎIA

I

Ziua nu se sfîrşise. O zi rece, covîrşită de tristeţe şi de miresme tari. Toamna poposise prematur în oraş. Cerul avea culori de pîclă, vîntul bîntuia acoperişul şi era în aer o durere fără început — ca în preajma războiului sau după o grăbită evacuare a unui ţinut obscur. Pe obrajii trecătorilor zîmbetul îngheţa subit. În casă lumina scădea.

— Mereu e-ntuneric aici, fir-ar al dracului de bordei! făcu servitoarea măruntă, încercînd să deosebească sticla de eter de tinctura de iod.

Din pat, bolnava o ajută:

— Aia mică, Veto, de pe fereastră!

Dar servitoarea se descurcase singură.

— Mulţumesc şi mersi! spuse, imitînd vorba aleasă a fetei inginerului de peste drum. Inginerul Fisch era unul din marii bogătaşi ai cartierului, pentru că avea casă proprie şi un căţel cu fundă. Veta îşi pusese o dată în gînd să intre acolo, la „boieri". Dar încruntatul stăpîn, cu ochelari imenşi încălecînd un nas prea lung faţă de restul trupului, a refuzat-o, cu indiferenţă:

— Am „personal" suficient! i-a spus inginerul. Ai venit tîrziu!

Veta înţelegea şi ea că nu s-a grăbit destul. Acum cară toată ziua lighene de apă caldă, fricţionează mereu bolnava şi schimbă des compresele de pe pieptul femeii, ba mai găteşte încă şi spală.

— Uff ! răsuflă Veta, supărată. De n-ar fi om, cucoana asta, de mult m-aş fi cărăbănit !

„Cucoana" era, însă, liniştită şi bună. Nici nu se simte prezenţa ei. Cîteodată se ridică, singură, şi sprijinindu-se de cîte-un scaun, îşi alege medicamentul, îşi pune muştar pe ceafă, îşi spală capul şi, cuminte, se culcă iar în pat. Cînd o surprinde Veta, aproape s-o podidească plînsul.

Altă dată femeia se . luptă, în somn, cu năluci şi tresare şi asudă şi geme uşor. Servitoarea o priveşte îngîndurat, îşi face cruce şi iese din odaie în vîrful degetelor. Bolnava nu cere nimănui nimic. Stă, cu ochii deschişi, întinsă pe spate, şi aşteaptă... Noaptea, cînd o asupresc durerile la încheieturi, suspină, singură în marea ei suferinţă trupească, şi încearcă s-adoarmă. Cînd o păleşte setea, se duce, cu sforţări în mers, să-şi găsească paharul cu apă. Vetei îi surîde, parcă şi-ar cere iertare pentru cine ştie ce vină imaginară. Adesea, cineva ceartă servitoarea, găsită la colţ de stradă de vorbă cu golani în vreme ce acasă bolnava aşteaptă vreun calmant. Femeia se osteneşte, cu vocea slabă :

— Lăsaţi-o, că nu-i nimic !

— Nu-i nimic ! se izmeneşte omul. Aşa ai învăţat-o! Orice-ar face... nu-i nimic !

Veta nu poate să uite blîndeţea cucoanei şi vorba ei domoală şi surîsul cu care o priveşte. Şi — mai mult pentru bolnavă — rămîne ea aici, la calici. A primit şi de-acasă, de la văru Matei scrisoare : „Dacă se poartă bine jidanca — glăsuia el — de ce să mai umbli prin vecini ?"

Veta îl ascultă : ştie doar cît e de învăţat şi de umblat văru Matei.

Munceşte mult ? Da' cine se face pentru ea chezaş că-n altă parte e mai bine ? Sînt mulţi în casă ? Da'

la Mendl în fundul hanului, nu sînt optsprezece inşi în cap şi o singură servitoare care mai face şi pe iubeaţa cu rubedeniile bărbăteşti ale stăpînului? Femeia stă, cu mîna la bărbie, să-şi amintească. A, da! Cu Marcel, care-i în a şasea *liceană,* îndeosebi... Nu, hotărît, n-are motiv să plece.

Tot murmurînd şi forfotind prin odaie, după ce sfîrşise cu tinctura de iod, Veta a dat de o carte poştală ilustrată, o vedere cîmpenească oarecare, cu flăcăi bucălaţi şi curaţi şi cu fete mari şi în fote.

— Tiii! izbucni Veta. Parcă ar fi de pe la noi! Cucoanăă, cucoanăă, de unde mai e şi poza asta?

Şi alergă spre pat, cu ilustrata.

Femeia o luă între degetele ei uscate şi o privi puţin.

— E de la Ficu, de-acum doi ani. A făcut o excursie cu şcoala... Mi se pare la Periş.

Servitoarea nu ştie unde-i Perişul. Crede, însă, că-i undeva, prin Dolj.

— Mi-o dai mie s-o ţiu bine, cucoană?

Bolnava îi zîmbi ca-ntotdeauna.

— Ia-o!

Veta rînji larg:

— Mulţumesc, săru' mîna!

Şi plecă.

Rămasă iar singură, cum i se întîmpla adesea, bolnava se întoarse cu gîndul la excursia copilului... Venise, băiatul, asudat şi îngrijorat. I se spuse că şcoala organiza o excursie şi trebuia să aducă şi el cinci lei. „Cinci lei, mamă", a spus, pe jumătate alarmat de sumă, pe jumătate fericit. Ea ştia bine că se apropie rata maşinii de cusut. Plătea cinci lei pe săptămînă, cum se învoise. Maşina de cusut era unicul mijloc de trai al familiei. Îl şi vedea pe slujbaşul ofticos şi veşnic în haine negre şi în pălărie tare cum îi zvîrle, inflexibil:

— Madam, nu putem permite nici o amînare. Luăm îndată maşina! Firma nu aşteaptă!

Femeia ştia că „firma nu aşteaptă". O dată i s-a luat maşina. Ea era slabă, galbenă, aproape flămîndă. Se ruga de ofticos:

— Pînă sîmbătă vă rog să mai aşteptaţi. Am de predat nişte cămăşi. Sîmbătă se face plata!

În vocea ei erau desperări mute. Cu maşina care ieşea din odaie — ieşea şi pîinea ei, a tuturor din jurul ei. Dar ofticosul n-avea încotro. A poruncit oamenilor să urce maşina în trăsură. Femeia s-a agăţat de scară. Au ieşit din han toate gospodinele s-o vadă. Au ieşit şi bărbaţii, prăfuiţi, nedormiţi, nemîncaţi, dar cu ochii avizi de spectacol. Băieţi înalţi şi slabi, cu barba crescută sălbatic, peticiţi şi desculţi, femei cu obraji de leşie, cu nenumărate rînduri de fuste pe ele, copii din faţa cărora numai ochii se iveau, vii — toată curtea voia să ştie bine ce anume se petrece cu Esther.

Una, sosită tîrziu, şi-a pus mîna pîlnie şi a întrebat:

— A venit precupeţu?

— Nu! Ăla cu maşina!

Venea, cîteodată şi precupeţu — neplătit şi el cu săptămînile. Atunci se luau cu toţii la ceartă...

Înainte de-a porni trăsura, femeia, slabă şi amărîtă, încercă un efort smintit: să oprească, pur şi simplu, caii.

Birjarul rîse, amuzat:

— Vezi să nu-i opreşti! zise şi plesni din bici.

Esther căzu. Cineva o duse, mai mult pe braţe, în casă. (Era uşoară.)

— Las' că nu-i nimic! îi spuse vecina, nevasta zugravului de firme, o namilă de muiere cu şase fete cît tavanul de înalte şi grase-butoi. Să se ducă bărbatu matale mîine la societate şi să vezi că vine cu ea înapoi!

„Bărbatu?" zîmbi femeia cu tristeţe... Era măritată de opt ani. Mai niciodată bărbatu ei nu se interesa de necazurile casei. Lucra la un cabaret de noapte: chelner. Pleca de cu seară şi venea a doua zi. Nu întreba de nimeni şi de nimic. Femeia îngrijea de chirie,

de mîncare, de copil. Fusese şi după naştere, bolnavă. Unii spuneau, chiar, că din pricina naşterii. Îşi iubea copilul cu sete, cu febră. Fostă cusătoreasă de cămăşi, şi-a reluat repede meseria, fără preget. Din ce lucra şi cîştiga plătea tot.

Dacă i-ar spune bărbatului păţania, ştie bine că ar ridica din umeri şi ar privi-o cu ochi egali. Bărbatul nu află nimic. S-a dus singură, a doua zi, la societate. A dat de un neamţ bătrîior care i-a ascultat, în linişte, plîngerea rostită în jargon.

— Omu nostru — i-a răspuns el apoi, calm — nu şi-a făcut decît datoria. Aşa e convenţia pe care aţi semnat-o. Dar te văd femeie necăjită şi uite ! am să-ţi fac un hatîr. De astă dată îţi dau maşina înapoi, dar dacă sîmbătă nu achiţi zece lei, plus costul trăsurii...

Bătrînelul nu şi-a terminat fraza. Esther l-a priceput.

— Sîmbătă aveţi banii ! Şi n-o să se întîmple nici o întîrziere... niciodată !

Neamţul a tăcut, obişnuit cu asemenea făgăduieli. Femeia s-a înapoiat victorioasă, cu maşina de cusut, şi a reînceput lucrul, zi de zi şi noapte de noapte... Au trecut doi ani de-atunci şi n-a mai rămas datoare. Acum — excursia.

— Cinci lei îţi trebuie ?

— Da ! Cinci lei. Mergem şi cu trenul, mamă. Pînă la Periş. Vine şi Leibu !

Femeia se gîndi la ofticosul care o va osîndi sîmbătă : „Ştiai bine, madam, că firma nu aşteaptă !“ Privi la copil. Era asudat, avea ochii întrebători şi în fundul lor o flacără.

— Bine ! Îţi dau să mergi şi tu !

Băiatul a deschis ochii mari inundaţi de lacrimi. Nu de lacrimi : de bucurie. Are să meargă, în fine, în excursie. Pînă la Periş. Şi-are să vie şi Leibu, Leibu a lui *mimă* [1] Haike, ruda cea mai iubită a familiei... Femeia a pornit dis-de-dimineaţă la domnu Sami, ne-

---

N. A. Mătuşă, în idiş

gustorul de cămăşi din Bărăţie. I-a cerut o comandă nouă şi un avans. Omul a privit-o prin ochelarii prăfuiţi.

— Cînd dracu dormi dumneata, omule?!

Cusătoreasa a stăruit. Negustorul, înduplecat, i-a dat un mic avans, ridicînd din umeri. Femeia a plecat grăbită. A mai lucrat şi nişte scufiţe familiei Fisch, de peste drum. Şi-a amanetat şi-un inel. Sîmbătă a plătit ofticosului rata. Părea veselă.

— Azi eşti bine dispusă, madam! a observat încasatorul.

— Închipuieşte-ţi! i-a răspuns femeia.

Ofticosul clătină din cap.

— Eh! Bine-i să trăieşti, madam!

Femeia îl privi, atent. Era străveziu. Nasul i se lungise. Sub ochi cearcănele i s-au accentuat, parcă trase cu creionul.

— Hm! da! îi răspunse, în silă.

— Uite, eu mă pregătesc.

— Nu-nţeleg.

Ofticosul zîmbi ca în vis.

— Mă pregătesc, reluă el. Se-apropie toamna. Mie toamna mi-e rău, întotdeauna. Dar după toamna asta n-are să mai vie nimic. Mor.

Închise geanta.

— La revedere, madam, pe sîmbăta viitoare. Multe sîmbete n-am să mai apuc. Mă pregătesc...

Femeia păli.

— Te-am supărat, madam. Îmi pare rău. Aşa se întristează şi fata mea, de cîte ori îi vorbesc... Ştii că a trecut în a patra, săraca!... La revedere!

Femeia îşi aminti că l-a văzut o dată, la fotograf, cu un copil de mînă, o fată măruntă, palidă şi speriată. Îl privea cu nişte ochi de miel şi cu o suferinţă greu de reprimat.

În sîmbăta care a urmat, s-a înfăţişat un băieţandru grăsun şi purpuriu să încaseze rata.

— Bietu domn Şapira, rosti el grăbit şi profesional. A murit de trei zile. Are un copil. Nu mai mănîncă

nimic, nu mai învaţă, nu se mai mişcă din casă. E aşa simţitoare, fetiţa! Aşa, madam, cinci lei. Mulţumesc şi la revedere.

...Ficu a plecat în excursie, la Periş, de unde i-a trimis cartea poştală ilustrată. S-a înapoiat încălzit şi vorbăreţ.

— A fost şi Leibu, mamă.

Şi i-a povestit, fără pauze, cum s-a desfăşurat „petrecerea"... Seara se dovedea rece. Toamnă ciudată, gîndi bolnava. O zi te doboară arşiţa — în alta îngheţi ca-n iarnă. Şi revăzu figura încasatorului. Ştia, săracu de el, că i se apropia sfîrşitul... Dacă s-ar fi dus undeva, la ţară... Aici gîndul i se întoarse spre un vis vechi al ei şi al tuturor din jurul ei: să-şi întocmească o gospodărie într-un sat oarecare. Avea plămînii slăbiţi. Şi ochii. Prea mult a stat aplecată peste maşina de cusut. Ca fată a muncit, de asemeni, zi şi noapte. Părinţii i-au fost totdeauna amărîţi. Au dat-o ucenică la o vîrstă la care nu se renunţă la păpuşi şi la poze. A cunoscut severitatea bătrînei „maestre" care-i croia cămăşile — un pumn de femeie, înecată în grăsime. O privea întotdeauna rece.

— Ştiu eu ce iese din puştance d-astea! spunea ea gîndindu-se desigur la celelalte lucrătoare, mai în etate, care soseau dimineaţa, albe ca varul, răguşite şi somnoroase. Petreceau prin cîrciumi, cu bărbaţi şi lăutari. A surprins chiar pe domnişoara „premieră" într-o trăsură cu coşul ridicat, alăturea de un bătrîn cochet. Maestra s-a convins, însă, repede, că fetiţa nevîrstnică, slăbuţă şi harnică e altfel construită decît celelalte care au trecut prin bătrînele-i mîini, experte. Şi a început s-o îndrăgească în felul ei. N-o mai trimitea, de pildă, să ducă gunoiul afară, la căruţă. Ba într-o seară, cînd au rămas ultimele în atelier, bătrîna a chemat-o în taină în „dormitor".

— Ia spune-mi, ştii tu ce-s alea fondante?

Esther nu ştia. Maestra rîse prelung, fericită. Deschise apoi un scrin din care se simţea, puternic, miros

de mușețel și scoase de acolo o pungă mototolită cu bomboane.

— Sînt de la francezu! spuse ea mîndră. Și-i întinse o bomboană.

În timp ce fata sugea „fondanta", bătrîna dădea din cap, admirativ, și plină de-o bucurie nestăpînită o întreba mereu:

— Ei, ce zici? Așa-i că-i fainâ? Astea-s fondante!

Și rămînînd deodată pe gînduri.

— E he! he! de la nuntă n-am mai mîncat așa ceva!

Și, aproape în șoapte, bătrîna i-a povestit că o singură dată în viață a mai avut prilejul să înghită o „pungă plină" de fondante: în ziua nunții.

Punga a culcat-o cu grijă, printre rufăriile inutile din scrin.

— Fondantele astea mi le-a adus Lili! Cam curvîștină fetița — nu-i vorbă! dar are inimă bună. Ce-i al ei, e al ei!

Și trezită din fericirea ei artificială:

— Da' ce te pricepi tu, maică!

Esther îi zîmbea acum ca și cum ar fi avut-o înaintea ochilor... Au trecut apoi anii cu o repeziciune sălbatică. N-a avut timpul să facă o singură poznă — una în toată viața ei de fată. De la atelier acasă, de-aici la atelier. Maestra i-a spus o dată:

— Cînd ai să mori, fetițo, și dumnezeu are să te întrebe ce-ai dres pe pămînt — tu ai să-i răspunzi doar atît: Cămăși! Și, rîdea cu gura ei știrbă, prelung.

A venit și sorocul măritișului. Cea mai respectată pețitoare din cartierul Văcărești, madam Feferkrant, i-a spus, cu convingere:

— E un băiat așezat! Cîștigă!

Și astfel și-a urmat destinul. S-a măritat.

...De-afară se auzea *Cîntecul rătăcitorului,* zbierat de actorul, încă necuprins, al mahalalei: Segaler. Era o melodie tristă și rusească, țipată strident de acest actor burtos, în goană după angajament. Esther în-

lătură blocul masiv al trecutului — cum ar goni o muscă şi se duse spre fereastră. In curte, înconjurat de copii şi de femei, Segaler, înalt, obez şi nemîncat, cînta de undeva, din burtă, *Cîntecul rătăcitorului:*

Mamă, mamăă,
Uuunde eşti?
Mamă, mamăăă.

Cîntînd, actorul îşi ridica gulerul pardesiului, învins de vînt şi de stropi de ploaie. Cu ochii ageri de veveriţă privea cînd la copii, cînd la femei, aşteptînd obolul.

Esther a deschis fereastra şi i-a aruncat un bănuţ de cinci bani. Actorul a mulţumit din cap, neîntrerupîndu-şi cupletul.

La sfîrşit, pentru că nimeni dintre ascultători nu imită gestul femeii, Segaler ţinu o cuvîntare, repetată de sute şi mii de ori prin toate tîrgurile moldoveneşti pe unde poposea nevoia lui de hrană:

— Fraţilor şi onorate doamne, sînt un artist nenorocit, fără tată, fără mamă şi vin pe jos din America, unde am cîntat înaintea împăratului şi am fost decorat de şase ori şi era cît p-aci să mor împuşcat de-un duşman, antisemit, dar am scăpat ca prin minune. Am trei copii şi toţi sînt mici şi bolnavi! Ajutaţi pe un evreu, pe un artist evreu, şi-am să mai repet, *Cîntecul rătăcitorului* care e scris de mine, personal, aşa să-mi ajute dumnezeu:

Cîte o femeie, mişcată de vorbăria fără pauze, a burtosului, îi întindea un cinci. El primea banii, salutînd adînc:

— Mersi! Mersi!

Esther îl privea de la fereastră, zîmbind uşor. O orbise gîndurile, cîntecul, amintirile. Ar fi vrut să doarmă, dar ploaia o neliniştea ca o prevestire rea.

Şi rămase în pat, îmbrăcată, cu ochii mari deschişi ca într-un tablou expresionist. Desigur, îşi spunea, actorul ăsta, burtos şi hămesit trebuie să aibă, undeva, prin cine ştie ce periferie moldovenească, o femeie...

O fi fost şi el subţire şi surîzîtor cîndva, femeia înaltă şi proaspătă... S-or fi iubit. Esther întîrzie puţin asupra episodului închipuit al dragostei dintre obez şi curtezana devenită mai tîrziu soţie, ca toate celelalte. Ea n-a iubit niciodată. N-a experimentat decît acul de cusut, căminul şi scurta aventură a măritişului, pregătit în cele mai mici amănunte de alţii. Ba, o dată a fost la un bal. Bucureştii se albiseră ca în pozâ. Bărbaţii alergau prin străzile mici înfundate în beznă şi în zăpada înaltă. Unul venise în atelier cu două bilete de favoare. Avea ochii aprinşi de bucurie. A invitat-o la bal. Seara a sosit printre cele dintîi în sala „Liedertafel". Garderobierele au primit-o bine. Se cunoşteau din cartier. „E un bal foarte select! a spus una din ele, ridicînd buza groasă spre vîrful nasului. Vine şi domnul farmacist Haimsohn!" Colega a completat-o mîndră: „Vine-n birja lui!"

Esther a fost uluită. Farmacistul Haimsohn întrecea în importanţă pe inginerul Fisch de astăzi. Era un bărbat subţirel şi cu aerul suferind. Se dorea „cunoscut", „admirat" şi „iubit" de obşte. De aceea împărţea gratuit săracilor o dată pe lună cîte-un piramidon şi un pachetel de ceai de tei. Prezida, cu multă gravitate, şedinţele secţiei filantropice a Comunităţii evreilor şi aduna ban lîngă ban de pe urma mănoasei sale prăvălii vizitată îndeosebi de prostituatele Crucii de Piatră şi de bătrînii analfabeţi de prin împrejurimi. Dădea şi consultaţii medicale cu aer detaşat de mare savant.

— Ce te doare, moşule? întreba el, de pildă, pe unul din clienţi. Bătrînul se văita de şale. Farmacistul se apuca serios de lucru şi-i dizolva cîteva grame de acid salicilic într-un litru de spirt alb. Impacheta apoi sticla în foiţă. Uite, moşule, ţine preparatul ăsta pe care ţi l-am făcut *eu*! Te freci cu el seara, la culcare. În două-trei zile eşti sănătos. Bătrînul mulţumea, cu plecăciuni, şi plătea cît îi cerea farmacistul...

Balul a început tîrziu. A fost invitată la dans, întîi de un cunoscut al casei, un tînăr croitor de lux, şi-apoi

de un mic funcționar comercial. Nici unul, însă, n-a repetat invitația. Avea Esther o tristețe în gesturi, o suferință în mersul ei delicat, o înfățișare oarecum deosebită de restul fetelor, care intimida pe cavalerii serilor bucureștene. Parcă a fost în ajun... A rămas, pe scaun, pînă la spartul „petrecerii". S-a înapoiat acasă cu o față albă și cu ochii obosiți.

— Trebuie să fie tîrziu! spuse bolnava și privi la ceas.

De undeva, dintr-o casă vecină, se auzeau storăituri și suspine zgomotoase. Afară toamna se vădea prin ploaie și miros de pămînt jilav.

...Au fost și zile urîte în casa părintească. O dată (cu cîtă candoare!) a venit cu un braț de garoafe. A întîlnit obrazul tăcut și amărît al mamei.

— Da' ce-i cu voi?

— Nimic! i-a răspuns bătrîna.

Și după o pauză scurtă:

— Ai ceva bani?

— Nu! Mai e pînă sîmbătă!

Esther primea leafa la capătul fiecărei săptămîni. Și bătrîna știa, doar, asta.

— Da' bani de garoafe ai avut?

Mustrarea era domoală. Mama întrebuințase o voce mai mult necăjită decît furioasă. Și cum Esther nu știa ce să-i răspundă, bătrîna adăugă:

— O să facem o tocană de garoafe!

...Ah! Zilele reci ale toamnelor bucureștene, în ulița lor mică și înfundată care nu figura în nici un ghid, în nici o minte de gospodar bine hrănit... Pe dinaintea ferestrei se opreau vînzătoarele de ață și de cremă de ghete, cocoșate, știrbe și aproape paralizate. Nu-și strigau marfa. In uliță știau că nu găsesc mușterii. Toate grăbeau spre calea Văcărești să adaste copiii de școală, cărora să le smulgă, printr-o privire cu lacrima înghețată în ochi, bănuțul destinat covrigului lor zilnic. Treceau și gospodari din alte străzi, cu ghiozdane umplute de „mostre": erau plasatorii comerciali, niște oameni ciudați care așteptau bucata

de pîine din căldura vorbei cu care ameţeau pe negustori. Păreau grăbiţi, cu toate că niciodată nu-i aştepta nimeni. Apoi gloata fără meserie, spălătoresele cu ziua, hamalii de ocazie, jucătorii de barbut, comisionarii şi samsarii „pe picior". Li se spunea astfel pentru rapiditatea cu care sperau să încheie vreo afacere: să cumpere, adică, de la cineva un stoc de galoşi şi să-i revîndă în acelaş local, la altă masă, însă altcuiva. Asemenea tranzacţii, însul cu obrajii palizi şi cu fruntea brăzdată de vechi cute le încheia o dată pe lună. O săptămînă avea din ce trăi. În restul timpului trăia din proiecte. De ce s-au ivit acum toate figurile astea scheletice pe dinaintea ochilor ei obosiţi? Desigur că seara asta, întunecată şi rece, e de vină. Pe o asemenea vreme e tocmai bine să te sinucizi. Nici un regret nu va înflori în adîncuri pentru viaţa începută prost în primăveri care mistifică şi sfîrşită în pat urît de fier şi cu reumatisme obosind piciorul devenit de plumb. Totul va fi ca înainte: ploile vor reveni să înece cartierele sărace, toamnele galbene să mai furnizeze cimitirului trei morţi palizi şi tineri şi oraşul va îmbătrîni fără să ştii, ca într-o carte o frunză păstrată din vremi. Pe dinaintea brutăriilor se opresc femei fără vîrstă, în şaluri groase, însoţite de copii în ochii cărora experienţele s-au încălecat prematur. Din cîrciumi răzbate vechiul cîntec de armonică, iar melancolia e şi mai profundă în odaia mică. De ani de zile, femeia cunoştea aceleaşi seri, fie că fila calendarului sărac arăta luna florilor sau a zăpezilor abundente. Sta în pat, învinsă de boală.

La început a fost o durere, în spate. Fată subţire, de oameni amăriţi n-a ştiut cui împărtăşi uşoara suferinţă cuibărită undeva, în trup. Apoi, după măritiş, cutele din obraz s-au adîncit, ochii au căpătat o expresie mai blîndă (ca a cîinilor bătuţi) şi durerea s-a făcut mai vie. Bărbatul, scund, roşcovan şi simplu, îşi împărţea viaţa între cabaretul de noapte, unde servea, şi cîrciuma din calea Văcăreşti, unde poposea spre dimineaţă un popor întreg de nocturni — casieri

de cinematografe, vînzători de alune, actori și actrițe de-ai teatrului evreesc. Aici își făcea veacul mîncînd mititei cu usturoi și bînd abundent vinul tare, adus mereu proaspăt din pivniță. Acasă venea numai să doarmă. Intîlnea în prag lăptăreasa, care ieșea de obicei cu ochii umezi. O dată, o singură dată, a oprit-o și a întrebat-o de ce plînge? Țăranca a ridicat din umeri, și-a șters lacrima și i-a răspuns gros: „Ia! Mă uit și eu la femeia dumitale!" Dar omul n-a priceput nimic. A intrat, ca întotdeauna, în odaie, și-a scos hainele, s-a băgat sub plapumă și a adormit o dată cu lăsarea capului pe pernă. El nu putea pricepe că nevastă-sa a închis în trup o durere care crește zi cu zi și ceas cu ceas. Din fundul tîrgului polonez de unde venise, lăsînd acasă bătrîni gravi, bărboși și în caftan și femei evlavioase și simple, nu adusese, în cel dintîi orășel moldovenesc în care poposise, putința de înțelegere a suferinței altora. Pătrunderea adîncă a vieții, care făcea fala neamului lui de învățați, îi era cu totul străină. Viața se reducea pentru el la barul de noapte și la patul conjugal. Mic băiat de cîrciumă, își consumase idealul între mesele clienților, samsari de grîne, negustori ambulanți de săpun și beți cumsecade, cum se află pletoră prin meleagurile autohtone. Chiar foamea nu i-a rafinat temperamentul. O îndurase, cu simplitate, lipsit de orice filozofie și de orice dramă. Cînd avea ce — mînca! Iar de n-avea — se culca flămînd, dar fără nici o complicație interioară. A întîlnit femeia la o vîrstă destul de coaptă. Și s-a însurat. Atît. Dimineața era pentru dînsul o vreme bună pentru somn. Venea de la cîrciumă, se întindea în pat și adormea. Era destul. Altă dată intra clătinîndu-se, cerea ligheanul și vomita lung și greu (băutura fusese prea multă și prea tare). Omul îndeplinea ritualul fără nici o părere de rău. După ce sfîrșea, se întindea pe canapea și adormea ceva mai anevoie. În asemenea dimineți nu i se putea vorbi despre nimic. Esther îl privea cu ochii ei mari și nedumeriți de vită blajină și înțelegătoare și pornea să

facă datorii noi la băcan, la precupeți, la vecini. A doua zi, ca și cînd nimic deosebit nu s-a întîmplat, bărbatul pleca la barul lui de noapte să servească iar bătrîni cheflii și fete de oraș capricioase și altele decît nevasta lui palidă, bolnavă și tăcută, din ce în ce mai tăcută...

In casă mai trăia și mama Estherei, o bătrînă diformată de vîrstă. Sta ceasuri întregi împietrită într-un jilț vechi și lucra la ciorap. Era o femeie necăjită, cu obrazul lat și puțin însemnat de vărsat. Purta în multele buzunare ale rochiilor ei (friguroasă, se îmbrăca gros) cîte o batistă roșie, uriașă și mirosind a gutuie. O scotea des pentru a-și șterge ochii plînși. Pe dinaintea chipului ei obosit treceau vedenii rele și o întristau. Refugiul la batistă era aproape singura operație nouă, în afară de confecționarea ciorapilor. Ochii ei șterși vedeau bine și mereu aceeași întîmplare: sosirea, în căruță, întins cu picioarele înainte, a bărbatului ei, ucis la o vîrstă tînără, de niște tovarăși de negoț, tîlhari. Plecase în ajun, vesel și curat, să cumpere marfă dintr-un tîrg din apropiere. Își sărutase nevasta și cei cinci copii, mărunți, triști și neștiutori.

Se petreceau, asemenea plecări, des.

Negoțul, pe vremea ei, nu se făcea numai la tejghea. Și iscusința lui Mordhe era vestită. De cîte ori pleca la drum, nevasta știa că va fi belșug în casă. Numai copiii, mici cît bețele de chibrituri, păstrau în tăcerea lor o tristețe adîncă.

Pe drum, așa i se povestise, tovarășii tîlhari l-au legat burduf, l-au jefuit de galbenii pe care îi purta asupră-i și l-au zvîrlit din diligență. L-au zvîrlit numai, pretindeau ei, dar omul era, desigur, șubred, pentru că a murit din căzătură. Văduvă, femeia trăia cum și din ce putea. Pînă s-a măritat Esther. Din clipa în care fata, subțirică făptură din casa cea tristă, și-a luat bărbat, femeia s-a mutat la ea, firesc. Aici a văzut, cu ochii ei veșnic podidiți de lacrimi, cum fata se apleca mereu asupra mașinii de cusut pentru a izbuti

să-şi întreţie casa, cum cearcăne grele înconjurau din ce în ce mai mult pleoapele obosite, cum boala se adîncea mereu în trupul sărac. De ceilalţi copii n-avea bucurii mari. A doua fată s-a măritat cu un negustor de haine vechi din strada Lazăr : închisă toată viaţa în casă, nu cunoştea alt aspect al existenţei decît spectacolul celor patru pereţi, mereu identici, ai bucătăriei. Unul dintre băieţi, Moriţ, cel mai mare, ajunsese calfă la un atelier de tapiţerie. Dar avea o slăbiciune organică, o oboseală cumplită în trup, o împietrire parcă, a voinţei, care îl osîndeau la o visare perpetuă. „N-are să ajungă om niciodată !“ îşi spunea bătrîna. Cît despre celălalt fecior — Paul — bătrîna nu putea pricepe de loc de ce are atît de dese accese de epilepsie. Bătrîna atribuia boala nevestei copilului ei, cu ura persoanelor simple. „Numai bestia aia îi face zile fripte şi-l bagă-n mormînt !“ spunea dînsa, cu şi fără prilej. Paul era băiat de prăvălie. Negru şi păros şi sentimental, aducea în casă parfumul unei epoci stinse : a parcurilor urbane, cu fete ocolind aleile tomnatice, cu romanţe îngropate în frunze, şoptind poveşti la fiecare atingere. Boala i s-a ivit într-o împrejurare curioasă : se dusese pare-se să vorbească, pentru întîia oară, la telefon.

— Şi deodată — mărturisise el — am simţit un zdruncin la inimă sau la cap şi nu mai ştiu ce s-a-ntîmplat.

Al cincilea băiat, Rubin, era un stricat, după părerea tuturor. Îşi petrecea tot timpul cu femei. Cu una s-a înhăitat, chiar. „Au făcut — spunea bătrîna — casă împreună.“ Meseriaş amărît, dar mereu surîzîtor, Rubin lucra puţin şi juca mult „în table“ la ceainăria cea mai selectă a cartierului.

Nicăieri aiurea nu se putuse aciua femeia. Aici, la Esther, se simţea mai bine. Aici avea unde să-şi culce capul, amintirile, tristeţele şi spaimele ei, multe...

Esther se gîndi la copil. Ficu avea ochii anormal măriţi. Şi mereu şi-i afunda în cărţi. Nu-şi ridica pri-

virea obosită decît spre a contempla imaginea mumei, mereu mai galbenă, mai sfîrşită.

O dată a întrebat-o :

— De ce lucrezi şi noaptea, mamă ?

Femeia a surîs, a oftat şi l-a mîngîiat pe obraji.

— Da' de unde ştii că lucrez şi noaptea ?

— Am văzut.

Femeia îl linişti.

— Nu-i nimic !

Şi-apoi, cu resemnare :

— Ce să fac ? Trebuie !

— De ce trebuie ?

— Pentru că sîntem săraci !

— Da' tata ?

— Ei, tata lucrează şi el !... Da' n-ajunge !

— N-ajunge ?

Copilul se minuna şi nu înţelegea.

— Mamă — i-a spus el o dată — te rog eu să nu mai lucrezi !

Dar femeia surîse cu ochii înlăcrimaţi. Ea ştia că altfel nu se poate. Dacă n-ar întîrzia noapte după noapte asupra maşinii de cusut — n-ar putea plăti chiria. Şi ratele, ratele astea care o chinuiau, ori de cîte ori încerca să-şi adoarmă durerile, care o ţineau trează, mereu trează. Sîmbătă trebuie să achite maşina de cusut ; la 15 ale lunii plăteşte lemnele ; la 20 datoria băcanului...

Bărbatul habar n-avea de toate astea. Băgase de seamă, doar, că femeia slăbea. O auzise, chiar, de cîteva ori, văitîndu-se uşor şi numai pentru dînsa : „Auau ! Aaaau". Somnoros şi ameţit puţin de vin, o întrebă :

— Ce-i ?

Femeia d-abea putu răspunde :

— Nimic ! Şi bărbatul a adormit iar, simplu şi liniştit. Numai copilul auzea, vedea, prindea totul. De cîte ori medicul cartierului cerea lămuriri femeii asupra boalei — copilul ştia să i le dea, cu aerul lui precoce şi gînditor.

Şi în seara asta, Esther simţea că nu va putea dormi. O înecă plînsul: pentru tot ce a fost, pentru tot ce este şi nu va mai fi. I se făcu milă de soarta ei. Se vedea mereu legată de maşina de cusut, de copil... Tuşi greu, ascuţit.

Veta se ivi, nepieptănată şi adormită.

— Ce-ai, cucoană?

— Nimic! Am tuşit în vis!

II

— Bună ziua, copii ! spuse doctorul Șternbaum, intrînd cu pasul lui mărunt în odaie.

Pitic, bălan și torturat de o neurastenie veche, medicul se inițiase de curînd în arta autostăpînirii, la modă în multe centre străine, și-și impunea, deci, cu sau fără prilej, o bucurie generoasă în fața tuturor aspectelor vieții. „Copiii" erau, așadar, pentru dînsul și babele și moșnegii și bărbații solizi cu mustăți stufoase sau cu bărbi serioase. Fusese dintotdeauna chinuit și încăpățînat. A învățat umblînd peticit și s-a pomenit medic, fără nici o lețcaie însă în buzunar și mai ales fără nici o perspectivă de chivernisire în viitor. S-a însurat cu fata unui mic prăvăliaș din calea Văcărești și a izbutit să-și deschidă un „cabinet". Cînd a devenit tată și greutățile vieții s-au agravat, doctorul Șternbaum s-a pomenit în veșnic război cu buza superioară, pe care o mușca necontenit. Nu mai lucra nimic. De dimineață pînă seara tîrziu aștepta clienții care nu se prea îndesau în anticamera medicului. Dacă nimerea la el vreun funcționar comercial mai subțire din cartier — doctorul se simțea fericit.

— Ei, ce mai ala-bala, copii ? se adresa el la plural noului intrat, ca și cînd l-ar fi cunoscut de mult. Dar înainte de a-i face spălătura antiblenoragică, sau

de a-i asculta inima — se pomenea cu servitoarea, murdară și agresivă, inundînd cu persoana ei grasă cabinetul.

—Dom'le doctor, o zîs cucoana să-i dai un leu că brutarul nu mai dă pe datorie!

Medicul încerca s-o liniștească.

— Taci! Nu mai face glume d-astea! Viu eu îndată dincolo.

Dar servitoarea stăruia:

— Dom'le doctor, o zîs cucoana că se otrăvește de necazuri, că-i pîn-aici sătulă de cîte rabdă! și femeia făcea un semn cu mîna la gît.

Doctorul, continuînd să pară calm, clipea din ochi clientului.

— Astea-s părțile nevestii mele!

Și brusc furios către servitoare:

— Ieși!

Deabia închisă ușa în urma femeii — cineva bătu, zgomotos.

— Așteptați vă rog, la rînd! strigă medicul. Sînt la consultație!

— N-aștept de loc! răspunse de dincolo un glas ferm. Aici e Jean, cu pîinea! Deschide.

Medicul încuiase ușa. Era palid.

— Așteptați v-am spus! Sînt la consultație!

— Poți să fii și-n...

Urma o înjurătură și o opintire în ușa șubredă.

Medicul deschidea. Își compunea, iar, o figură veselă.

— Ce-i copii? Ce-s glumele astea?

— Nu-s glume, dom'le!

Brutarul cerea leul, doctorul îl lua de talie, zîmbind dulce și-l ducea dincolo spre a-l convinge să treacă a doua zi. Revenea, asudat și mimînd aceeași veselie, la client.

— N-a fost nimic! Poftiți, vă rog!

Clientul nu se mai înapoia niciodată la doctorul Șternbaum. Și-așa a rămas izolat în cartier și cu o neurastenie îndărătnică: își mușca buza, încăruntea,

slăbea şi devenea parcă din zi în zi mai mărunt. La colţul străzii Olteni cabinetul doctorului Şteinberg propăşea văzînd cu ochii. De cu dimineaţa se adunau în faţa porţii clienţii. Unii veneau, chiar, cu trăsura, să-l transporte repede la patul unei lehuze sau al unui muribund.

Doctorul Şternbaum se plimba adesea pe strada Olteni, neavînd cum întrebuinţa timpul. Era nervos, obosit, ameţit de grija datoriilor. Şi mereu vedea afluenţă la Şteinberg.

— De ce dracu or fi venind toţi ăştia numai aici ? se întreba el fără a găsi o explicaţie mulţumitoare.

Doctorul Şteinberg era un bătrînel chel, afon şi puţin trăsnit. Lua pe bolnav repede şi-l intimida.

Se răspîndise vestea, în cartier, că un mare rabin din Polonia i-a încredinţat formula unui jurămînt pe care îl rostea întotdeauna în gînd înainte de a examina bolnavul. Jurămîntul era miraculos: agonizanţii reveneau subit la viaţă. Auzise şi doctorul Şternbaum de această credinţă a mahalalei dar nu putea să-şi imagineze că un asemenea zvon era suficient să aducă lume în cabinetul medicului. Şi continua să-şi muşte buza, să se simtă învins şi să-şi plece capul ca un animal rănit... De cîtva timp i-a revenit un prieten din Berlin, un medic instruit şi pretenţios, care l-a găsit „într-o stare proastă“ — cum s-a exprimat el profesional.

— Habar n-ai de progresele care s-au făcut acum în medicină ! În bolile psihice, mai ales ! îi spunea prietenul întors din Berlin. Uite, de pildă, oboseala ta nervoasă ! Ştii cum o tratezi ? Cu bromură ? Cu pasiflorină ? Cu siropuri ? Da' de unde ! O tratezi, pur şi simplu, cu indiferenţă ! Faci zilnic un act de voinţă. Îţi zîmbeşti ţie însuţi şi-ţi spui, cu pumnii încordaţi : „Sînt sănătos ! Mi-e bine ! Mi-e foarte bine !“ Rezultatul ? Într-adevăr devii sănătos ! Ţi-e bine ! Ţi-e foarte bine !

Doctorul Şternbaum îşi amintea şi el de experienţele făcute la facultate, cînd se pasionase pentru pro-

blemele acestea psihologice. Şi a încercat să aplice sistemul. Dar tocmai cînd îşi zîmbea şi-şi spunea că se simte bine — pica proprietarul alarmat că nu i se plăteşte chiria şi hotărît să facă scandal.

— Eşti copil! îi spunea cu aerul satisfăcut doctorul. Eşti copil dacă-ţi închipuieşti că n-ai să primeşti dreptul dumitale!

— Da' nu-mi închipui de loc, răspundea omul, jignit de liniştea pe care o iradia persoana medicului rău platnic. Văd că nu-mi plăteşti, chiar, asta văd!

Doctorul încerca să-l convingă. Proprietarul i-o reteza scurt şi pleca trîntind uşa.

— Am să te dau afară!

Rămas singur, doctorul Şternbaum se străduia din răsputeri să-şi recapete calmul, să-şi rearboreze pe buze zîmbetul şi să-şi spuie cu pumnii încordaţi — „mi-e bine!"

Totuşi, nu despera. Spunea şi nevestei, o persoană slabă şi pornită pe harţă, că nimic nu vindecă mai sigur ca autosugestia.

— Nu numai bolile — dar şi stările sufleteşti apăsătoare le poţi înlătura printr-un puternic act de voinţă. Cînd îţi impui — scapi de toate nevoile! Totul e chestie de voinţă!

— Atunci de ce nu vrei şi tu să scapi de taxa copilului? Iar l-a trimis acasă!

Doctorul rămînea pe gînduri. I se trimitea mereu copilul acasă.

— Ţi-a venit şi o hîrtie de la primărie! Ai rămas în urmă cu prestaţia!

Doctorul Şternbaum pleca amărît să rătăcească, iar, pe strada Olteni şi să privească, nedumerit, în curtea celuilalt medic, norocos. Dar nu renunţa la „sistemul berlinez". Umblînd aşa, mereu surîzîtor şi ignorîndu-şi neurastenia, doctorul Şternbaum s-a pomenit faţă în faţă cu negustorul de antichităţi Albert Zwabel, un bărbat masiv, mustăcios şi cu cioc, vestit pentru „candreala" lui fără leac. Zwabel vindea, moştenind meseria părintelui său, covoare vechi, bijute-

rii rare, stampe, mînere de bastoane, statuete şi tot felul de minunăţii. Avea casă proprie — ceea ce impunea respectul golanilor din cartier — şi era preşedintele templului „Baron de Hirsch". Zwabel vorbea veşnic tare şi era veşnic înfuriat. Zilnic, sau chiar, de cîteva ori pe zi avea motive de adîncă indignare: ba că nu i s-a stropit grădiniţa; ba că i s-a furat un nasture istoric din colecţia albastră; ba că secretarul comitetului templului a spus soţiei casierului că el, Albert Zwabel, e cam nebun şi ar trebui înlocuit cu Goldschlimberg, care este un om aşezat şi cuviincios. Zwabel nu poate tolera asemenea comploturi. De aceea convoca aproape în fiecare seară comitetul şi se răfuia cu membrii întimidaţi de vocea lui sonoră şi de abundenţa vorbei lui de nimeni întrecută. În lipsă, toţi îşi băteau joc de maniile lui. Cînd se aflau, însă, în faţa ciocului său nervos — nimeni nu-i ieşea din voie.

— Mă, să nu mă iei cu „ce-i cu voi, copii", că te arzi! l-a întîmpinat, în gura mare, Zwabel.

Doctorul Şternbaum păli.

— Am auzit că merge cam greu! mai spuse Zwabel.

Doctorul voi să nege, dar Zwabel nu-l lăsă să articuleze un cuvînt.

— Taci! Ştiu că eşti un calic şi-un nenorocit care n-ai nici după ce bea apă! Taci! D-aia am vorbit cu comitetul şi te-am numit medic la noi, la societate. Ai optzeci de lei pe lună. Zilele astea primeşti adresă. Acu' să te văd cum ai să te porţi cu Zwabel. Parcă nu ştiu că şi dumneata spui că-s nebun! Da' eu mă c... pe toţi! La revedere, doctore.

Şi-i întinse o mînă grea şi caldă.

De cînd cu noua slujbă de medic al societăţii „Iubirea aproapelui" — doctorul Şternbaum vizita des familia chelnerului, întîrziind mult la căpătîiul Estherei. Cei optzeci de lei lunar mai aduceau şi alţi bani, daţi voluntar de către diferiţi clienţi care îi preţuiau zelul.

— Bună ziua, copii! repetă el urarea. Ce s-a mai petrecut de ieri p-aici?

Găsi, lîngă bolnavă, pe bătrîna-i mamă, Leia, cu ochii roşii — de nesomn? de plîns? se întrebă doctorul — şi pe copil, serios, liniştit, puţin încruntat.

— Toată noaptea a durut-o spatele, dom'le doctor, spuse bătrîna. Şi-acum o doare.

Esther privea, cu buza strîmbată într-o uşoară grimasă, cînd la bătrînă, cînd la copil.

— Şi, te doare spatele? întrebă doctorul, surîzînd.

Bolnava încuviinţă din cap.

— Te doare pentru că nu-ţi alungi gîndul! spuse el, simplu. Uite: priveşte fix în colţul ăsta — arătă cu degetul mic un punct al peretelui proaspăt văruit — şi spune-ţi cu pumnii încordaţi: „Nu mai mă doare!"... Ei, aşa-i că nu te mai doare?

Bătrîna interveni rece:

— Ba o doare!

Doctorul o privi, protector.

— Dumneata nu înţelegi că eu aplic acum o metodă nouă! La Berlin e uzitată de toate somităţile mdicale! Voinţa, copii! Voinţa-i ceva grozav!

Şi întorcîndu-se cu puţinătatea trupului său, către bolnavă:

— Madam Esther, te vizitez de mult timp — sau, ca să mă exprim în mod ştiinţific, de-un timp suficient spre a-mi da seama exact de natura suferinţei dumitale. Te rog să faci o sforţare. Spuneţi cu hotărîre: „Nu mă mai doare!" Aşa, copii. Ei, ce zici?

Bolnava tăcea.

Doctorul stărui:

— Spune-ţi: „Nu mă mai doare!" Aşa-i că nu te mai doare!

— Ba o doare! interveni, iar, bătrîna.

Doctorul o fulgeră cu ochii.

— Dacă dumneata te amesteci şi-i sugerezi bolnavei durerea.

— Aaaaaau! gemu slab Esther.

— Vezi? făcu doctorul triumfător. Nu ţi-am spus eu? *Dumneata* i-ai sugerat durerea!

Bătrîna nu prea înţelegea vorba medicului. Îşi dădea seama, însă, că e pe un drum greşit. Ficu se apropie, tiptil, de pat.

— Te doare tare, mamă?

— Nu, puiule, nu mă mai doare!

Doctorul tresări.

— Aşa, copii! izbucni el. Nu te mai doare, desigur că nu te mai doare! Totul e chestie de voinţă! Cu bine, copii!

Din uşă mai dădu un sfat bolnavei:

— Adună-ţi, voinţa. Repetă-ţi mereu: „Nu mă mai doare!" *Au revoir,* copii!

Bătrîna l-a privit cu o mirare în care era şi puţin năduf. Esther se văita, încet. Mama ei îi luă mîna: era uscată şi rece. Îi trecu palma peste fruntea înfierbîntată:

— Ai călduri, Esther, spuse, şi fu imediat cuprinsă de panică. Să-l cheme pe Şteinberg! adaose, apoi, vorbind ca pentru sine. Se gîndi. Şteinberg nu era medicul societăţii. Va trebui să-l plătească.

— Ficule, rămîi tu lîngă mama pînă mă-ntorc eu! Viu repede.

Trecu în odaia cealaltă. Deschise garderobul şi scoase de-acolo un şal gros de lînă roşie; un dar de mai demult al lui Moriţ. Îl făcu pachet şi coborî repede scara. Intră jos la madam Sura, negustoreasa de gîşte, fulgi şi de tot ce se mai poate vinde. Madam Sura era slabă, sasie, veşnic ciufulită şi ocupată.

— Ce vrei, vecino, ce mai vrei? o întîmpină ea, plictisită. Tocmai aflase că unul din flăcăii ei — nişte haimanale vestite în cartier — a bătut crunt, la chef, pe cîrciumar şi se află arestat la secţie.

— Mai încet, madam Sură. Am şalul ăsta. Trebuie să-l chem pe Şteinberg. Iar o doare spatele.

— Bine, bine! spuse femeia. Amanet? Sau de vînzare?

— Am nevoie de trei lei! Mîine ţi-i aduc înapoi!

— Ai să aduci trei şi douăzeci. Na ! Da' să ştii că dacă n-aduci mîine gologanii — vînd şalul ! Şi nu ştiu dacă iau pe el trei lei.

Bătrîna s-a întors acasă cu doctorul Şteinberg. Urcînd scara, medicul îşi astupase nările nasului.

— Ce mizerie !

A examinat-o rapid pe Esther şi a întrebat, indiferent :

— Cine a căutat-o pîn-acu' ?

— Doctorul Şternbaum ! răspunse bătrîna. E de la societate !

Şteinberg zîmbi.

— Sigur că-i de la societate ! În altă parte nu-l primeşte nimeni.

Şi-apoi către bolnavă :

— Analiza sîngelui ai făcut mata, femeie ?

Esther dădu negativ din cap.

— Ai să faci analiza sîngelui ! Pîn-atunci, nu mă pot pronunţa. Mai frecţionaţi-o ! Am să-i dau şi puţină chinină. Da' tu cine eşti ? se adresă copilului.

— Fiul bolnavei ! răspunse Leia.

Doctorul îi trecu mîna distrat prin păr.

— Înveţi la şcoală ?

— Da ! răspunse copilul. Şi tăcu mai departe cu ochii în pămînt.

Părăsind odaia, doctorul se scuză.

— Mă iertaţi că nu mai stau ! Sînt foarte grăbit !

A doua zi analiza sîngelui nu putu dovedi nimic doctorului Şteinberg. I se aduse hîrtia acasă.

— Ar fi bine să-l chemaţi pe Ştromer ! a sfătuit el pe bătrîna care de abia mai putea răsufla. Alergase, şi, deşi toamnă, era plină de sudoare. Ştromer e un băiat foarte priceput ! adăugă medicul grăbit. S-a întors de la Paris, unde a făcut studii speciale.

Bătrîna a plecat de-a dreptul la tînărul medic care devenise de curînd la modă în cartier.

Esther fu examinată, lung şi cu răbdare. Doctorul Ştromer era un bărbat scund, masiv şi cu ochiul ager. A făcut ani de zile spitalul la Paris şi se bucura de

faima unui medic corect. Era obsedat, însă, de sifilisul pe care îl presupunea existent la fiecare bonav.

— Să vă spun drept — mărturisi el — în anii 1903, 1904 și 1905 am văzut atîtea cazuri ciudate de sifilis încît nu cred să existe în lume și altă boală. Toate bolile sînt de fapt una și aceeași: sifilisul, manifestat, bineînțeles, în forme cît mai variate! Azi, în 1908, sînt convins că nu există altă boală!

Colegii îl cunoșteau și nu-l contraziceau. Toți prețuiau meșteșugul lui doctoricesc și mai cu seamă rîvna cu care examina pe suferinzi și voința lui înfocată de a-i tămădui. Sta ceasuri întregi cu fiecare client. Îi cerceta ereditatea, viața, metehnele.

— Desigur! spuse el femeii. Desigur: trebuie să fie un sifilis! Aș putea să-l văd pe bărbatu doamnei?

Șoifer dormea. Venise în plină dimineață, foarte amețit, lăsase cîțiva lei pe măsuță și acum sforăia, adînc.

Fu trezit. Se frecă, nemulțumit, la ochi. Doctorul Știomer îl luă deoparte.

— Să vorbim aici, între patru ochi, ca oameni întregi.

Chelnerul privea, cu ochii lui egali, la medic și nu pricepea nimic.

— Spune-mi, te rog — continuă Știomer — dumneata ai fost vreodată bolnav?

— Da! Am răcit o dată la baie!

Doctorul înțelese că trebuie să i-o spuie de la obraz.

— Mi se pare că ți-ai îmbolnăvit soția. Are sifilis.

Dar Șoifer îl privea cu aceeași ochi fără nici o scînteie.

— Nuuu! spuse el. Eu n-am nimic!

Doctorul Știomer îl examină. Nu găsi nici o urmă a bolii.

— Poate că te-ai tratat în ascuns? îl mai întrebă el.

Șoifer dădu liniștit din cap, în semn că nu s-a căutat niciodată.

Revenind la bolnavă, decise:

— Tot mercurul o scapă !

Venea zilnic, o examina amănunţit, şi — foarte des — îi făcea cîte-o injecţie cu mercur.

Dar bolnava slăbea şi se văita necontenit de dureri de cap, de greaţă şi de oboseală. Şira spinării o chinuia de asemenea, în nopţile lungi de iarnă. Din cînd în cînd se întîmpla prin casă şi doctorul Şternbaum. Intra timid şi speriat muşcîndu-şi buza şi întreba pe şoptite: „A plecat Ştromer?" Evita întîlnirea cu tînărul reputat în cartier. Cînd i se răspundea pe plac, se aşeza pe scaun. El se socotea de multă vreme ca un fel de rubedenie. Era singura familie în care avea bolnavi mai mulţi şi mai necăjiţi. Cum şi el se simţea nefericit — privea cu ochi tolerant pe toţi ai casei.

— Ce face copilu? întreba pe bătrîna.

— Îl cam doare burta, nu ştiu ce o fi avînd?

Doctorul Şternbaum aştepta pe băiat, îl examina şi-i prescria cîte un vag laxativ... De Esther nu se interesa, jignit puţin de înlocuirea lui cu Ştromer.

— Nu cred să-i facă bine mercurul, a îndrăznit el o dată.

Leia sări de pe scaun.

— Aşa zic şi eu! A slăbit-o şi mai rău!

— N-ar strica s-o vadă un profesor. Leontescu, să zicem.

A doua zi Esther s-a dus singură la spital, la ora lui Leontescu. S-a înapoiat frîntă şi plînsă.

— Ce-ai, mamă, ce-ai? o întrebă alarmat copilul.

O înconjurară toţi ai casei: bătrîna-i mamă, fraţii, Veta... Bărbatul dormea.

— Ce să am, dragă? răspunse femeia. M-a căutat Leontescu.

Se întinse în pat. Era albă şi transparentă ca un chip zugrăvit pe sticlă.

— Mă doare înăuntru, aici nu ştiu ce-i! şi arăta spre stomac şi spre rinichi.

Spre seară a sosit Ştromer. A aflat de consultaţia dată bolnavei de către profesor.

— Nu la Leontescu trebuia să te duci mata! a spus el. Dacă te-ai hotărît să mai asculţi sfatul cuiva — trebuia să-l chemi pe Gruescu! E un savant.

Bolnava se îmbrăcă a doua zi de dimineaţă să pornească la Gruescu, la spital. Dar dureri mari o reţinură în pat. Leia a plecat, grăbită, spre madam Sura.

— Uite ce te rog! i-a spus. Ia inelele astea. Dă-mi douăzeci de lei. Îi e foarte rău, săraca!... Se prăpădeşte.

Femeia a privit atent inelele.

— Cu ăsta n-am ce face! şi-i înapoie unul imens, cu o piatră de safir. Îţi dau numai cincisprezece lei.

— Am nevoie de douăzeci, crede-mă!

Sura fu înduplecată. Bătrîna se întoarse acasă, cu Gruescu.

Profesorul era un om cărunt, grăsun şi foarte blînd. Ascultase, aprobînd, lămuririle bătrînei. In tinereţe luase parte, cu multă bravură, la mişcările antisemite. Păstra de pe atunci puţină ironie pentru vorba, cîteodată lungită, a evreilor. Dar casa asta în care se simţea brutal mirosul eterului şi al nevoilor, bătrîna asta aproape sufocată care l-a implorat să vie „îndată, momentan" la fiică-sa, bolnavă, şi mai ales uitătura tristă şi tăcută a copilului — l-au mişcat.

— Cîţi locuiţi aici? a întrebat el pe Leia.

— Deocamdată cinci-şase persoane, dar mai aşteptăm pe cineva!

Profesorul privi la pereţi. Umezi! gîndi el. Odăile erau strîmte şi numai două. Întunecoase, prea întunecoase. Revenind la bolnavă:

— Ei, şi-acu' te doare spatele, aşa-i? 'o întrebă, moale.

— Spatele, capul, toată şira spinării! preciză Esther.

Profesorul rugă bolnava să coboare şi să rămîie puţin în picioare. Se depărtă de ea cîţiva paşi şi-i privi bustul.

— Așa ! Acu' poți să te culci iar !

Și către bătrînă :

— Să nu i se mai facă injecții ! Să nu i se mai administreze nimic. O punem, toată, în ghips.

— În ghips ? întrebă Leia.

— Da ! În ghips ! Are să stea așa culcată, pe spate, cîteva zile.

Veni a doua zi. Doctorul Stromer îl aștepta. Au șoptit amîndoi cîtva timp. Apoi au vorbit tare, în franțuzește. Știomer păru convins.

— Bine, spuse el, foarte bine !

Bolnava fu pusă în ghips. Învelișul alb îi acoperi spatele și pieptul. Rămase întinsă cu ochii la tavan, tăcută și cu gura strîmbată puțin.

Profesorul glumi cu băiatul, împietrit lîngă ușă.

— Ca mîine ai o mamă voinică și vie !

Copilul surise.

— Acu, stă puțin așa... Se odihnește. Mîine la fel și poimîine poate că-i scoatem ghipsul !

Copilul păstra mereu masca lui tragică.

— Să nu te sperii de loc ! Uite doctorul Știomer, care-i al dumneavoastră, al casei, are să vie zilnic s-o vadă. Așa-i, doctore ?

— Desigur ! se grăbi Știomer să încuviințeze pe magistru. Am să viu zilnic.

Copilul își lăsase capul în piept.

— Cu bine ! spuse profesorul și plecă, după ce refuzase banii bătrînei.

— Domnu profesor, vă rog să-i luați ! V-ați obosit!

Dar Gruescu trecu repede pragul casei.

— Păstrează-i dumneata, ai nevoie de ei !... Încă o dată : cu bine !

Doctorul Știomer întrebă pe bătrîna :

— Cum ai nimerit tocmai la Gruescu ? Dumneata știi cine-i Gruescu ?

Leia îi răspunse, simplu :

— Să-i dea dumnezeu sănătate! Nu mi-a luat nimic!

Copilul se apropie de patul bolnavei. Era alb și slab. Esther îi zîmbi. Zîmbetul ei stîrni lacrimile copilului.

Nu se putu stăpîni. Izbucni în hohote. Esther îi căută mîna. Uscată şi tremurînd toată, mîna copilului mîngîia obrazul femeii, braţele ei, şi se opri pe ghipsul proaspăt.

— Mamă !

Femeia îi răspunse prin privire : ce-i ?

— Mamă — reluă copilul — de ce te-au pus în ghips ?

Bătrîna se apropie de pat.

— Asta nu poţi tu să pricepi. Eşti prea mic. Du-te la cinematograf.

In calea Văcăreşti se deschisese un cinematograf : „Victoria". Se juca un film cu marinari, cu vapoare şi cu furtuni cumplite. Băiatul spusese în ajun că va merge să-l vadă.

— Nu merg, babă, nicăieri.

Ii spunea „babă" în chip de alintare.

Dar bătrîna îl împingea spre ieşire.

— Trebuie s-o laşi pe mama ! Nu te încăpăţîna.

Copilul rezista.

— Nu plec, babă, nu plec !

— Off, doamne ! făcu bătrîna. Imi otrăveşti viaţa.

Copilul ieşi. Esther întrebă, stins :

— Un' s-a dus ?

— Să mai iasă puţin, să mai răsufle ! Nu vezi ce amărît e ? Vrei puţină apă ?

— Nu !

Şi privi spre ieşire. Ii păru rău de copil : se ofileşte între pereţii umezi ai odăii, lîngă o mamă bolnavă, un tată absent şi o bătrînă învinsă de necazuri.

Seara a venit şi doctorul Şternbaum.

— In ghips ? se minună el. Gruescu ziceţi că a fost p-aici ?

Şi tăcu. Ar fi voit să-şi spuie opinia asupra „cazului". Dar se simţea neluat în seamă. Işi muşca buza. Işi ştergea mereu obrazul cu batista, cam ruptă.

— Ce v-a spus de tratamentul cu mercur ? a întrebat.

— Să-l oprim ! a precizat bătrîna.

Doctorul Șternbaum privi, triumfător, la bolnavă.

— Eram sigur ! spuse și plecă să mai facă o raită pe Olteni, în fața casei lui Șteinberg, plină de clienți.

În stradă l-a întîlnit pe Ficu. Avea ochii roșii de plîns.

— Unde mergeți, copii ? l-a abordat, ca de obicei, la plural.

— La cinematograf ! răspunse, plîngînd de-a binelea, Ficu. E un film foarte frumos !... Hî !... Hî !... Hî !...

III

Toamnele romînești au melancolia ftizicilor romantici, regretul femeilor coapte, aspectul sfîrșitului prelungit... Cerul e adesea mai înalt decît îl vrei, grădina dorită ca un narcotic, amanta resemnată cînd sărută, cînd mîngîie... În odaie, soarele e adăstat cu înfrigurare — soarele uliței, furișat prin perdele ieftine și ferestre afumate.

„Vine Paul din Ploești", gîndi Leia. Primise veste de la băiat că spre seară, cu acceleratul, va descinde în București.

Leia aflase vag că boala i se agravase : accesele de epilepsie s-ar fi înmulțit.

— Nu e nici o mirare, reflectă cu acreală, mama. Cu o femeie ca Jentă !...

Bătrîna credea cu toată sinceritatea că noră-sa e vinovată de nenorocirea lui Paul. În copilărie a fost liniștit și voinic. Negru, păros, vesel, nici prin gînd nu-i putea trece că are să ajungă de rîsul vecinilor.

Tînăr, știa ca nimeni altul să cîștige bani și să-i și cheltuiască. Mergea în fiecare duminică la teatru. Mai ales vara — la operetă. Cînta toate cupletele la modă. Admira, îndeosebi, pe Florica Bucurescu.

— Aaah, mamă ! oftă el ! Ce voce ! Ce corp ! Ce joc !

Negustorii din strada Carol se băteau pe el. La o încruntare, la o vorbă mai tare, la o nemulțumire — fie ea cît de neînsemnată — a patronului, Paul pleca peste drum, la concurent. S-a însurat din dragoste, firește, cu o femeiușcă roșcată și nervoasă, care, pe deasupra, mai vorbea și franțuzește.

Leia toate i le-ar fi îngăduit, la urma urmei. Nevasta copilului ei nu prea știa să gătească ; nu prea era gospodină ; sta cam mult la oglindă ; ieșea cam des la plimbare ; și-a cumpărat și niște porumbei — asta numai ca să-i dovedească lui Paul că-i plac păsărelele, pentru că știa — rafinata ! — că bărbatu-i sentimental. Dar să vorbească franțuzește, izmenindu-se la cine se întîmpla de față — iată ce exaspera, pur și simplu, sensibilitatea soacrei. Jenta o privea de sus, aproape cu indiferență. La primul acces al boalei, medicul a avut o convorbire cu Jenta în franțuzește.

„Mă vorbesc de rău, mînca-i-ar cîinii !" își spuse Leia.

Adevărul era că doctorul, răspunzînd întrebării, rostită în franțuzește de femeie, își dădu cu părerea că se află înaintea unui acces de epilepsie. I se lămuri asta și bătrînei.

— Are boala copiilor, preciză medicul.

Cînd își reveni, Paul povesti emoția primului telefon care ar fi pricina nenorocirii.

De pe atunci, Leia avu îndoieli asupra acestei explicații a fiului ei. Vinovată nu putea fi decît Jenta, noră-sa. A trăit mulți ani la Ploești, departe de ochiul ei matern : cine știe cît l-o fi chinuit ! Acum, Paul a vestit-o, fără multe vorbe, că se întoarce la București. Parcă a presimțit că va veni, cînd a răspuns profesorului că mai așteaptă pe cineva !

Casa-i strîmtă, dar dacă e bunăvoință !... Estherei i se scoase corsetul de ghips. I se părea că durerile au mai slăbit. S-a înapoiat la mașina de cusut, tăcută și resemnată. Șoifer a schimbat, iar, localul. De cîtva timp n-are noroc cu patronii. O dată a trimis-o chiar pe Esther să intervie pentru el la stăpînul unui restau-

rant de noapte. Femeia a reuşit să-i împace. E tot bolnavă, tot palidă şi tristă. Ficu a mai crescut. Vede tot, ştie tot, pricepe tot. Paul are să se simtă, însă, bine aici, lîngă mama şi Esther. Foarte des are să-şi vadă şi cealaltă soră — Haike — care nu iese din bucătărie. Poate că are să se şi vindece de epilepsia asta — ducă-se în pustii locuri!

„Dar de ce o fi sosind singur?" se nedumerea bătrîna. Şi cum pentru fiecare nelinişte a ei avea cîteva răspunsuri şi cum nu ştia care-i mai bun, închise ochii, în jilţul secular în care îşi odihnea spaimele şi încerca să adoarmă. Între timp, madam Sura s-a urcat, gîfîind, pînă la ea.

— Iar s-a bătut Alfred cu golanii!

Alfred, cel mai mic dintre namilele ei de flăcăi, îşi termina ziua cu o bătaie, cu o înjunghiere sau cu un scandal care aduna, în juru-i, zece străzi. De astă dată se încăierase pentru o fată — casiera magazinului de mezeluri Horn. Un client, matur, bărbat cu bărbuţă şi cu inele groase în degete la fel, care domnea acasă peste cinci plozi, o aştepta regulat afară şi o ruga să-l însoţească la hotel. De cîteva ori fata l-a respins, ruşinată. Dar azi n-a mai putut răbda ruşinea şi „l-a spus" lui Alfred. Flăcăul l-a pîndit în uliţă şi l-a lovit cu boxul drept în nas. Acu' iar e la secţie.

— Aşa că te rog, madam Leia, să-mi dai înapoi ceva din bani. Mă duc să-l văd.

Bătrîna s-a căutat prin multele buzunare ale fustei ei groase.

— Uite, madam dragă, şase lei.

Sura ar fi vrut să mai ceară. Cum era, însă, foarte grăbită, renunţă. Luă banii şi fugi pe scară. Ştia că trebuie să vorbească, la secţie, cu subcomisarul de servici — înainte de sosirea şefului. Mai avusese, doar, treburi pe acolo şi le ştia rostul. Cu subcomisarul, un băieţel slăbănog şi blînd, care întîrzia des la cîrciuma din faţa hanului, se înţelegea uşor. O dată i-a şi spus femeii: „Mie, drept să-ţi spun, îmi place Alfred. E de-ai noştri!" Totul e să nu fi venit şeful, scorţos, gre-

țos, îndrăcit. Șeful trimite imediat pe om la poliție. De-acolo e mai greu să-l scoți. Pe cînd subcomisarul !... Asta cheamă pe reclamant, îi șuieră cîteva vorbe la ureche și-l face să-și „retragă plîngerea". Toți se împacă apoi la un pahar de vin, peste drum, la bodegă.

Cînd vine șefu, nu mai găsește pe nimeni : nu mai are cine să-i facă plîngere.

Leia se gîndi puțin la Sura și se înduioșă. Nici asta nu-i de invidiat — își zise. Dar cine e fericit în han ? Cine e cu adevărat fericit ? Barem madam Sura cîștigă un ban din negustoriile ei. Alfred scapă el — ca de obicei. Vine vesel și umflat de nesomn și se mîndrește: „L-am umplut de borș !" Și rîde... Dar croitorul ? Feldman lucrează o lună și zace două. Are șase copii : patru fete și doi băieți. O singură fată lucrează la o modistă. Celelalte stau toată ziua, ba la fereastră, ba în pat, cu diferite ilustrații în mînă. Iar cei doi băieți, deși vîrstnici, n-au învățat nici o meserie. Unul își pierdea timpul la un club de cărți ca figurant. Primea un leu, doi, pe noapte. Dar n-ajungea să-și cumpere o haină, o gheată sau o pălărie : cheltuia francul pe țigări și pe femei. Al doilea dormea toată ziua și „ieșea" spre seară. Avea mulți prieteni șoferi și lăutari, mai ales, cu care sta în vreo cîrciumă pînă dimineața. Pleca de-acasă fără lețcaie și se înapoia tot așa, doar cu capul zăpăcit de băutură și cu gîtlejul afumat de tutun. Croitorul vede, tace și lucrează. Cînd e bolnav și nu cîștigă nimic, fetele sînt nevoite să se mulțumească doar cu un ceai și cu o felie de pîine. Singură modista întreține atunci casa. Și se supără și se ceartă necontenit cu surorile ei, întinse în pat.

— Să știți — le spunea ea — că mult n-am s-o mai duc așa ! Nu sînt proastă, să știți voi, auziți ? Plec în America !

Fetele rîdeau.

— Ohoho ! făceau ele. Pleci în America. Parol ? Zău ? Vezi să nu pleci ! Să ne scrii !

Croitorul tușind greu le asculta și nu se amesteca. Știa că n-are nici „o trecere" în casă : ori muncește, ori bolește.

Dar văduva Katz ? E aproape oarbă, n-are pe nimeni în casă, nici măcar o pisică, și trebuie să spele rufe ca să-și ție zilele. Cînd spune că a fost bogată la Botoșani, că a fost o frumusețe pe vremea ei, de care se țineau toți tinerii, că bărbatu-său a fost avocat și că unul dintre copii e profesor în India — toată lumea rîde cu lacrimi. Alfred o și stîrnește, cu glas dulce :

— Madaam, madaam Katz, ia spune, te rog, ce mai face băiatu ?

Oarba răspunde, foarte serios :

— Ce să facă ? Învață pe copii carte... E mare profesor la Bombay.

— Și-ți scrie, îți scrie ?

Aici bătrîna nu știe ce răspuns să dea. Dar pentru că e mereu hărțuită, minte.

— Îmi scrie !

Alfred izbucnește în rîs. Rîsul trece prin vecini și se pomenește spălătoreasa cu un hohot obștesc. Cum nu vede bine, n-are de unde să știe că între timp curtea s-a umplut de vecini ; că femeile își fac, între ele, semne și copiii, din spate, îi dau cu tifla. La sfîrșit, madam Katz se încuie în bordei ca să-și întindă trupul trudit pe rogojină și să se gîndească la fiul ei din India, despre care, adevărat e că nu mai știa nimic.

Ce să mai spuie Leia de familia artistului Hună ?

Bătrîna știa că Hună e artist pentru că are o față rasă și scofîlcită ca de babă și pentru că o dată pe săptămînă lipsește toată noaptea de-acasă. Unde și ce joacă nu știe, însă, și nici nu vrea să știe. A doua și a treia zi după „reprezentație", în casa lui e bucurie mare : se mănîncă scrumbie și carne de vacă. Hună e norocos : are opt copii, toți mici și pofticioși cum rar se mai vede. Nu e chip să-i lași o zi fără o bucată de pîine, cel puțin. Spre sfîrșitul săptămînii, artistul începe raita prin vecini : cere un ban, doi, pentru un kilogram de mălai.

Se prăpădesc ai mei după mămăligă, nu altceva! se scuză el.

Şi-şi notează într-un carnet soios numele creditorilor şi suma împrumutată.

— E de prisos! i se zice. Şi săptămîna trecută ţi-am dat şi n-ai plătit nimic.

— Se poate? face Hună, jignit. Eu sînt artist şi nu înţeleg să fiu desconsiderat. Nu mai vreau nimic. Şi trecea, măreţ, la alt vecin.

— Numai cincizeci de bani vă rog să-mi daţi. Sîmbătă dau o reprezentaţie de adio. E a treia. Are să vie public. Duminică vi-i restitui.

— Păi şi sîmbăta trecută ai spus la fel.

— Scuzaţi! răspunde Hună. Nu ştiam că sînt... urmărit.

Cu chiu cu vai adună cîţiva gologani, trece la băcan, de unde vine, radios, cu o pungă de mălai. Mai acu' un an i-a murit copilul cel mai mic.

— De inimă! afirma Hună.

— De foame! corecta hanul. De unde naiba s-aibă uscata aia de muiere lapte? spuneau femeile.

Hună s-a îmbrăcat cît mai în negru şi, pentru a-şi accentua durerea, şi-a înfăşurat ambele braţe în cîte-o tişie închisă.

— Îi rentează ceva doliul? întreba Alfred pe nevasta actorului.

Femeia, nepricepînd ironia golanului, răspundea moale:

— Da, i se mai dă ceva... Îl vede lumea aşa necăjit! I se face milă de el, săracu!

— Eu cred că ar trebui să-şi lase şi barbă, observă, grav, Alfred. Ar renta şi mai bine.

Şi fuge în casă, lăsînd pe nevasta artistului adînc nedumerită.

Dar covrigarul? Sînt zece inşi într-o cămăruţă, toţi bărbaţi şi toţi muncind din răsputeri de dimineaţă pînă după miezul nopţii. Nevasta covrigarului a murit de oftică, băieţii o vor imita curînd. Pînă una-alta pornesc în zori cu coşurile încărcate şi se înapoiază cînd

hanul doarme de mult şi în uliţă e o tăcere grea, de margine de lume. Cu toată munca lor, oamenii nu izbutesc niciodată să fie la zi cu chiria sau să mănînce cum se cade sau să se înţolească. Băieţii sînt rupţi şi desculţi vara, peticiţi şi tremurînd de frig iarna. Într-o zi covrigarul s-a trîntit pe jos, în bordei, şi a răcnit :

— Nu mai merg !

Băieţii au rămas împietriţi de spaimă.

— Unde nu mai mergi ?

— Nu mai merg nicăieri ! M-am săturat ! Nu mai vreau nimic !

— Nu ieşim cu covrigi ?

— Nu ! Să vă ia dracu ! Faceţi ce vreţi ! Nu mai merg ! Nu mai merg ! Nu mai meeerg !

Mahalaua s-a adunat la uşa covrigarului. L-au dus cu duba la nebuni. A treia zi s-a întors, cuminte şi tăcut. Şi-a reluat coşul cu covrigi şi totul a fost ca înainte.

Dar Alfred îl întîmpina surîzînd :

— Nu mai faci urît ?

Ce să mai spui de „pianista" din faţă, o femeie scheletică şi mioapă care ducea, singură, grija bărbatului, subit paralizat ? Aveau o gospodărie mică şi curată. Omul ostenea la un birou oarecare făcînd socoteli încîlcite şi cîştigîndu-şi mizera lui existenţă. Într-o dimineaţă a rămas fixat, pe marginea patului, în momentul în care-şi punea ciorapii. De-atunci, femeia colindă casele micilor burghezi din cartier, dînd lecţii de pian odraslelor prăvăliaşilor şi funcţionarilor comerciali mai înstăriţi. Se zice că e în stare să postească o săptămînă fără nici o oboseală. Bărbatului îi aduce unt, portocale, mastică. Ea le refuză. Adună gologan lîngă gologan şi-i cumpără paraliticului un fular sau o tabacheră şi e fericită cînd zăreşte în ochiul rece al omului o tresărire. Vine flămîndă la lecţii şi nasul ei adulmecă mirosul caldelor mîncări evreieşti în timp ce conduce mîna infantilă pe clapele de gheaţă ale pianului. Pleacă, înghiţind în sec, la altă elevă, unde friptura răspîndeşte prin toate încăperile o aromă ca

o ispită. Profesoara își reia truda : „Sol ! Sol ! Si !... A cincea !... Sol ! Sol !“

Seara cade zdrobită de oboseală și de foame. A doua zi viața se repetă identic, fără surprize pentru ochiul ei șters, fără perspective inedite pentru sufletul ei stins, fără bucuria anotimpurilor, cenușii — toate — în ulița asta obscură și săracă. Pianista are să moară o dată, gîndi Leia, undeva, la pian, în timp ce va preda lecția : „Fa, fa, sol, sol, fa...“

Se mai mutase în han o familie. Tatăl fusese luptător de circ. Ridica și greutăți imaginare, opintindu-se desperat, în fața mulțimii duminicale. Mansarda în care își duceau zilele era umedă și omul s-a îmbolnăvit de reumatism. Brațul drept, îndeosebi, îl chinuia cumplit. Făcea noapte albă de durere, lîngă femeia care nu-i putea auzi gemetele și copiii insensibili și adormiți, toți. S-a dus la un spital oarecare să i se facă raze... După o săptămînă brațul s-a cangrenat și a fost tăiat de mîna meșteră a chirurgului. De-atunci nu mai ridică greutăți prin circuri și nu se mai luptă cu „atleții“ exotici : argentinieni, hawaieni și englezi sosiți de-a dreptul de prin Focșani, Galați sau Iașii noștri cumsecade. E un simplu portar de hotel, fericit că poate da o pîine numeroasei trupe de-acasă. Surda spală toată ziua rufele copiilor și nu cunoaște nici o variație a existenței : bordeiul, plozii și bărbatu-său care vine la ore știute să îmbuce puțin și să se culce.

Leia îi știe și pe ceilalți, calici, hămesiți, învinși de viață, care populau ulița, străzile vecine, aproape întreg cartierul. Hotărît, nimeni nu e fericit pe aici. Fu trezită, iar, de astă dată de Paul. Sosise în vîrful picioarelor. Obrajii îi erau de cretă, mustața atît de neagră, era, astfel, și mai neagră și un zîmbet resemnat îi lumina buza.

— Singur ai venit, Paul ?

Da, mamă !

Și-i povesti pe scurt cele întîmplate : Jenta l-a părăsit. Nu-i mai putea suferi boala. Accesele erau mai

dese, îngrijirea se impunea mai atentă şi asta a obosit-o... Jenta nu cunoştea nevoia devotamentului.

— De cînd ţi-am spus eu că-i poamă rea! constată Leia, care îşi vedea încă o dată adeverite vechile presupuneri.

Nevasta lui Paul n-avea, în realitate, nimic dramatic într-însa. Nu era o rafinată şi o „vampiră" cum o socotea soacra. Era o femeiuşcă nervoasă, puţin sentimentală, puţin dezamăgită de experienţa vieţii conjugale pe care şi-o imaginase altfel, ca orice romantică mediocră de oraş mic, şi plictisită, pe deasupra, de accesele prea des repetate ale bolii lui Paul. La cea dintîi ciocnire şi-a făcut geamantanul şi a plecat. N-avea părinţi. Au primit-o nişte vagi rubedenii care o credeau bogată.

— Parcă eu nu ştiu că nu te-ai îmbolnăvit la telefon?

Paul tresări.

— Ce ştii, mamă?

— Că s-a întîmplat altceva. Nu ştiu ce! Da' numai povestea cu telefonu — nu!

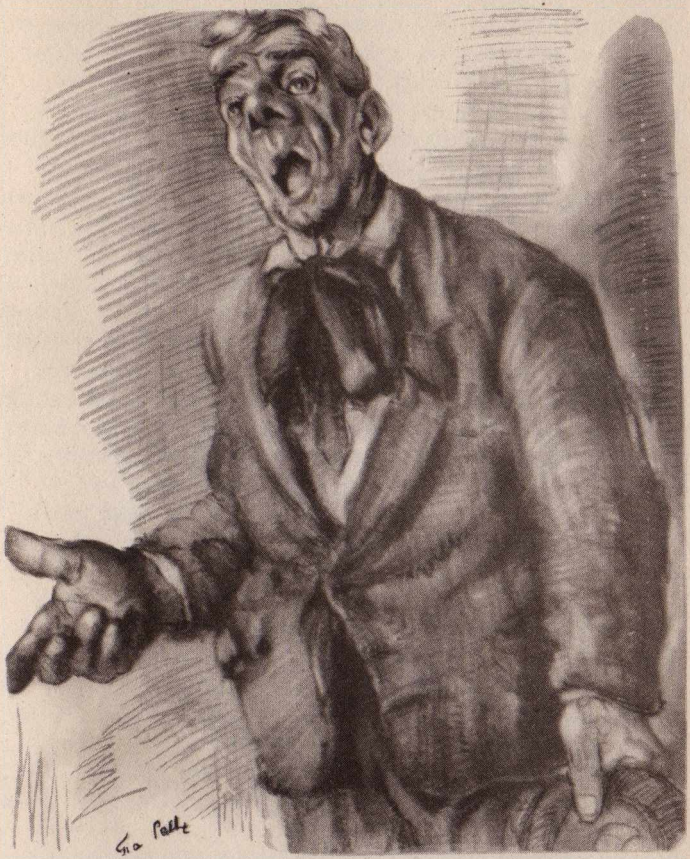
Paul fu nevoit să-i spuie cum i-a venit primul acces... Conducea magazinul de încălţăminte al unui vechi prieten din Ploeşti. Avea o încredere în el!... Ce dracu — erau, doar, ca fraţii! Jenta venea zilnic să-l ia acasă. Şi o dată, fără ştirea lui, femeia s-a înapoiat şi cu cîteva cutii cu ghete. A fost prinsă. El nu ştia nimic. Cînd s-a făcut şi descindere, bărbatul a îngălbenit subit şi s-a prăbuşit pe podea. A fost prima criză de epilepsie. Cu „patronul" s-a împăcat el... Afacerea s-a cocoloşit. Dar boala i-a rămas. Bătrîna l-a ascultat la început calmă, dar cînd i-a privit mai bine figura albă, a izbucnit:

— Canalia!

Paul a încercat, totuşi, s-o apere.

— N-are nici o vină! Eu m-am speriat. Nu-ş' ce dracu am avut!... Cînd am zărit poliţia, mi-am simţit picioarele moi şi-am căzut...

Bătrîna îl privea, mirată.

— Şi asta numeşti tu nevinovăţie? Păi dacă nu fura, nu ţi se întîmpla nimic!

Paul îi spuse că Jenta era naivă. Prea se încrezuse în prietenia dintre el şi patron. Pe temeiul unei asemenea prietenii ea credea că i se putea ierta orice...

— Da' acu' ce mai zici, că te-a lăsat şi-a şters-o?

— Vai de capu ei, mamă! Nu mai dormea, nu mai mînca!... Nu-i de loc uşor să îngrijeşti un bolnav...

În primele zile, Paul s-a mai îndreptat. Esther îl iubea şi-i da lapte proaspăt, ouă, carne de pasăre, ca unui copil suferind. Paul dormea mult. Avea nevoie de somn. Se scula cam pe la amiază, făcea o raită prin uliţele din apropiere, mai ales spre biserică, unde aerul e pur, şi se întorcea cu pasul egal acasă unde îl aştepta o mamă devotată ca un cîine.

A avut cîteva crize uşoare, de abia după o jumătate de an de la întoarcerea din Ploeşti. Un acces l-a surprins chiar în pat. Bolnavul s-a trezit cu doctorul Şternbaum lîngă el: îi zîmbea atît de cald.

— Ţi-e bine, aşa-i că ţi-e bine?

Paul încuviinţă din cap.

— Vedeţi? spuse Şternbaum. Ce v-am spus eu? Voinţa e totul!

Şi-şi muşca necăjit, buza.

Altă criză i-a venit în drum, în dreptul unui depozit de lemne, privind cum cineva încarcă un sac.

„Acu', acu', e iarnă! îşi spuse Paul. Acasă nu prea-s lemne. Şoifer habar n-are de nimic. Esther e slabă. Lucrează prea mult. Zilele astea trebuie să-mi găsesc şi eu un rost. Nu pot să duc viaţa de trîntor, să stau aşa, nefolositor, pe capu lor — vai de ei!"

Şi căzu.

Fu ridicat de negustor, un cunoscut al casei.

— A avut mare noroc! spuse el Leei. Putea să-şi spargă, doamne fereşte, capu! Ar fi bine să-l consultaţi pe rabinul Berg.

Leia se zăpăcise cu desăvîrşire. Aflase de rabinul Berg, de isprăvile lui de tot felul şi-l rugase de multe ori pe băiat să-l consulte. Dar plasatorul găsindu-şi

de lucru n-avea timp de pierdut. Pleca dis-de-dimineaţă încărcat de marfă şi se întorcea seara, obosit frînt. Mai stătea un ceas, două, şi la ceainărie, de care nu se putea lipsi. Nu juca. Nici nu privea, măcar, la biliargiii cartierului, vestiţi în tot oraşul. Mai cu seamă Sami stîrnea admiraţia cafenelei : făcea, neîntrerupt, o sută de „carambolaşe". Paul se dezinteresa de toţi. Se aşeza lîngă un prieten şi, alăturea de ceilalţi plasatori, bea un pahar, două, de ceai şi asculta la palavre pînă se plictisea. Atunci se ridica, şi mai obosit, şi pleca. Deseori mînca o scrumbie ca să vie sătul acasă, unde îl aştepta patul desfăcut. Leia îl rugase, în dese rînduri, să evite ceainăria. Dar feciorul nu reuşise să se dispenseze de ceasul petrecut la masa plasatorilor. Bătrîna credea că fumăria ceainăriei îi agrava boala.

— Mulţumesc ! mulţumesc ! spuse ea, în cele din urmă, negustorului de lemne. Am să-l duc negreşit la Berg ! Berg e un om tare învăţat ! Ştiu !

Alte crize s-au produs — ba în curte, ba în closet, ba în casă, o dată tocmai în timpul prînzului. Dar bolnavul se resemnase.

Intrînd, ca de obicei, după plimbarea la aer, Paul îşi vesti mama :

— Am găsit o slujbă la „Rata". Manufactură şi încălţăminte. De mîine pornesc la treabă.

„Rata" era una din cele mai populare firme în cartier. Vindea stambă şi pînză, în rate, tuturor mahalagiilor şi avea, în acest scop, angajată o armată întreagă de „plasatori". Erau oameni necăjiţi, dar harnici, care cutreierau străzile cu o imensă geantă în care se aflau mostrele : bucăţi de madipolon, mănuşi, piele de căprioară... Toată iscusinţa lor se aplica asupra nevestelor. Agenţii vorbeau mult, repede, ameţitor. Marfa lor era egală cu aceea a Parisului şi Londrei, preţurile erau neînsemnate, condiţiile „strălucite" pentru clienţi.

— Luaţi, doamnă, luaţi ! îmbia plasatorul pe cîte o clientă incredulă. Puneţi, vă rog, mîna pe zefirul ăsta!

Ei, ce ziceţi acu' ? Aşa-i că-i fain ? Vă spun drept, firma îl vinde pe-un preţ de nimic ca să cîştige, credeţi ? Nuuu, ca să-şi facă reclamă. Uite, puteţi să mă credeţi, pantofii ăştia se vînd în oraş cu cincisprezece franci şi nu sînt aşa durabili ! Noi îi dăm în rate cu paisp'ce cincizeci şi ţin de trei ori mai mult. Nu vă mai spun că mănuşi ca astea, franţuzeşti, n-are nici „Papagal" din Lipscani. Aşa să-mi văd copilu din America ! Dumneavoastră credeţi că vreau să vă înşel, poate ? N-aveţi decît să încercaţi o singură dată ! O să mă chemaţi apoi, singură. În Dudeşti am clienţi care d-abia aşteaptă să trec pe la ei. Da-i departe şi-i amîn mereu. Cît ziceţi că luaţi ?

Vorbăria „plasatorilor" prindea. Nevestele calice care nu puteau plăti, la prăvălie, niciodată cu toţi banii deodată, marfa — o luau în rate de la agenţi şi se simţeau fericite.

Paul şi-a luat şi el o geantă plină cu mostre şi a început colindul străzilor din cartier. Nu se mai scula tîrziu. Pornea o dată cu ivirea zorilor. Cîteodată, la plecare, se întîlnea cu Şoifer. Cumnatu-său n-avea nimic împotrivă-i. Îl privea, cu aceiaşi ochi domoli, şi-l întreba, doar, indiferent :

— Ai plecat ?

— Da. Am plecat ! răspundea Paul, grăbit. Era foarte iscusit în recomandarea mărfii. Ştia să vorbească fiecărui om pe limba lui. Evreilor bătrîni le lăuda calitatea pînzeturilor fabricate ca „pe vremurile bune" nu ca astăzi, cînd industriaşul nu se gîndeşte decît la cîştig. Tinerelor soţii şi mame le evoca ziua de mîine, plină de îngrijorări. „Nu se ştie — le spunea el — dacă peste o săptămînă o să mai aveţi răgazul de a cumpăra o asemenea stofă. Azi sînt aici — profitaţi de ocazie. Banul se duce, marfa rămîne !"

Frica lui, cea mai grea de mărturisit familiei, era să nu i se întîmple un acces tocmai în timpul vînzării. Cum manifestările epilepsiei sînt ciudate şi izbucnirea atacului nu e niciodată prevestită — Paul suferea cu gîndul în tot timpul zilei... În unele case, gospodina îl

poftea la o cafea. Plasatorul se scuza : trebuie să fie la societate. Adevărul nu-l putea mărturisi, niciodată : omul își spunea c-ar fi posibil ca în acel moment de destindere și de intimitate cu clienta, să-i vie accesul. Pierderea ar fi groaznică : și pentru el și pentru marfa pe care nu i-ar mai cumpăra-o nimeni. Oamenii care mișună în străzile acelea mici și învinse de noroi și praf au oroarea negustorului bolnav.

Un guturai sau o tuse face gol în jurul „ambulantului". Gospodinele fug în casă, precaute, spre a nu li se transmite plozilor germenii bolilor — pentru ele toate catastrofale. Cu unii clienți, Paul e nevoit să vorbească mai pe îndelete. E întrebat de starea cîmpului, de agitațiile antisemite și de pregătirea balului Comunității. Deși nu știe precis nimic, plasatorul răspunde, serios, tuturor. Vorba lui place, sunetul cald al glasului impresionează.

După ceasurile trudnice de alergătură, singura lui recreație o găsește la ceainăria din Dudești colț cu Mircea Vodă, unde se adună la mese reunite tot personalul societății „Rata".

Aici vine și burtosul, un găligan voluminos și impunător, fost cîrciumar undeva în Moldova și falit. Burtosul nu prea știe să convingă clientela. Impune, însă, prin proporțiile uriașe ale trupului și printr-o voce spartă care sperie și neliniștește. Mai mult ca să-l vadă plecat, omul comandă, plătește și-i strînge mîna, vesel. Pentru că burtosul, cînd vine, are un aer conspirator sau polițienesc. Vrea să te conrupă sau să te execute. Femeile îi știu de frică ; bărbații sînt mulțumiți că pot scăpa ieftin ; comandîndu-i adică, șase ciorapi și trei batiste. Găliganul nu-i pretențios. După ce-și face suma — o biată sumă de cîțiva lei — se așează în capul mesei plasatorilor, bea cîteva pahare cu ceai și cîteva coniacuri tari, și-apoi cîntă, în surdină, vechi cîntece de jale, neauzite de nimeni pînă atunci, sau săltărețe melodii de ghetto.

In acest timp, oamenii discută ca și cînd găliganul e absent. Moise, caraghiosul, un băiețandru spîn, în

vîrstă de cincizeci de ani, povesteşte cum înşeală nevestele, oferindu-le marfă proastă drept de „prima calitate". El imită cocoşul şi pisica şi fluierul de soc şi cucereşte pe copii. Cînd se iveşte în vreun han, zeci de zdrenţe mărunte se adună îndată în juru-i. Moişe întreabă, pe nume, pe fiecare de sănătate şi de părinţi. Apoi, tainic :

— Care-mi spune mai repede: să plec, sau să rămîi ?

— Să rămîi !... Să rămîi !... Să lămîi !

Se aud deodată cîteva glasuri, printre care şi miorlăiturile celor mai nevrîştnici.

Moişe îşi scoate batista din buzunar. O întinde şi-o face netedă. Bagă un bănuţ în fîşie şi o ascunde apoi sub pălărie.

— Gata ! zice.

Apoi salută, zîmbind. Batista cade în curte şi din ea alunecă zeci de bănuţi, nou-nouţi.

Copiii rîd zgomotos, se înghesuie să vadă minunea, bat din palme şi-l îmbie :

— Inc'o dată, mai fă o dată !

Ies din case mărunte mamele şi fraţii mai răsăriţi şi bărbaţii. Toţi îl ştiu pe Moişe. Plasatorul deschide geanta. În mîna lui, madipolonul se nimbează cu mister, mănuşile sînt mai ispititoare ca oricînd, ciorapii devin o nevoie de neînlăturat. Expunîndu-şi marfa, Moişe, vorbeşte, pe nerăsuflate :

— Observaţi, madam, calitatea. Vă rog, observaţi. Aici nu-i vorba de cumpărat ceva la magazin. Acolo toată lumea te grăbeşte. Acolo-i lumină falşă. Eu vă arăt ziua în amiaza mare tot ce am. Bancherii şi moşierii îmi cumpără toată marfa. Vreţi să ştiţi — ei bine, am să vă spun, dacă vreţi : viu numai pentru copii, aşa să-mi ajute dumnezeu şi să am parte de ce-mi doresc. Gata chîtanţa. Semnaţi, madam, semnaţi, mă rog !

Cei mai „băgăreţi" însă erau vestiţii fraţi Micu. Ei aveau metoda lor. Intra cîte unul în han, aduna

nevestele şi începea să le laude stofa. Celălalt, cînd vedea lumea adunată, se înfăţişa, modest.

— Cît spui că-i metru ? întreba el, foarte interesat.

— Douăzeci de lei metrul, în rate.

— Douăzeci de lei ? se minuna omu ! Ieftin. Dă-mi mie întregul stoc. Am prăvălie în Severin.

Bine'nţeles, femeile credeau că scapă chilipirul. Şi urma o adevărată licitaţie, care să-i cumpere stofa.

După luni sau ani de zile reveneau în han, dar îşi schimbau rolurile : cumpărătorul din Severin devenea plasatorul, iar acesta ofertantul amabil.

O dată au fost descoperiţi de-un pensionar vînjos, care în tinereţea lui cultivase şi fotografia : avea, omul, ochiul exersat. Şi tocmai cînd „severineanul" se interesa de preţ şi voia să sufle marfa — atît de avantajoasă — pensionarul îl bătu pe umeri :

— Din Severin, ai ? Paştele mă-tii de harhăr !

Au scăpat, fugind.

La masa plasatorilor se bea ceai, se mînca scrumbie şi se povestea. Fiecare îşi avea ofu1. Nici unul nu se născuse ambulant. Era printre ei şi-un avocat. În tinereţe a semnat din greşeală o serie de poliţe cu numele unui unchi îndepărtat. La soroc, unchiul nu şi-a recunoscut iscălitura. Avocatul s-a odihnit un an la Văcăreşti. Cînd a ieşit, n-a găsit nicăieri vreun rost. A intrat la „Rata" ca încasator. Directorul a şi glumit :

— Dumneata ai să vinzi mult. Ştii să vorbeşti ! Eşti, doar, avocat !

Omul a tăcut, şi-a luat geanta şi a pornit-o prin cartier. Nu prea cîştiga. Era sfios şi bolnăvicios.

Se împrietenise cu Paul. Dar ceilalţi nu-l lăsau să se izoleze de masa comună. Fiecare avea de cerut o consultaţie avocatului. Cînd închiriau o casă sau cînd îşi măritau o fată, cînd schimbau patronul sau slujnica — indiferent cu ce prilej — avocatul era consultat, obligat chiar, să-şi dea părerea. La colţul

mesei, înaintea paharului de ceai, omul întocmea tot felul de acte și însemna clienților rețete juridice.

Paul a venit iar tîrziu. Burtosu îl vede și șoptește vecinilor de masă :

— Să-mi dați palme dacă nu se curăță, fraierul !

Bînd filozofic ceaiul, Paul întrebă pe avocat :

— Divorțații se mai pot lua, după un an ?

Burtosul clipi din ochi spre vecin, ca și cînd ar spune : „Auzi, de ce-i arde ?“

Avocatul răspunse, calm :

— La noi, nu ! În alte țări se admite recăsătoria divorțaților.

— Da' ce, domnu' Paul, vrei s-o iei iar pe Jentă ? întrebă un cunoscut, inițiat în mica dramă a plasatorului.

— Am spus eu ceva ? se scuză Paul. Am întrebat, așa, fără nici un gînd.

Burtosul clipi iar spre vecin :

— Mă-nțelegi !...

De cîteva zile, Paul urma sfaturile rabinului Berg, la care fusese dus aproape cu forța.

Berg avea o înfățișare de magistru, în caftanul lui de mătase neagră peste care cădea, stufoasă, o barbă imensă și albă. Niște ochi scăpărători care intrau în om, de la întîia privire, impresionaseră întreg cartierul. Învățase mult și trecea drept cel mai știutor în ale *Talmudului*, dintre rabinii bucureșteni. Se zicea că iubește femeile și le strică. Ar fi fost prins, chiar, de cîteva ori cu slujnice rumene și proaspăt picate în cartier din cine știe ce țară ardelenească...! Profita, zice-se, de candoarea nevestelor care veneau să-i ceară sfaturi, pentru a se culca cu ele chiar în odaia lui de lucru și de meditație religioasă. Primea femeia cu aerul absent, de om adîncit în gînduri. Ținea ochii în jos

— Șezi, rogu-te, aici ! îi spunea, fără a-i întinde mîna. Ca rabin ortodox, inițiat în toate canoanele și respectîndu-le cu sfințenie pe toate, Berg nu dădea

mîna nici unei femei. Nici drept în obrazul ei nu privea.

— Ei, ce te-aduce pe-aici ?

Atunci femeia își dădea drumu : are un bărbat rău. Bea mult, vine ameţit acasă şi-o bate.

— Te bate ? se mira rabinul. Un evreu care își bate nevasta ?

Şi ridica ochii lui mari şi vicleni spre femeie. Dacă se întîmpla nurlie, Berg o întreba, mieros :

— Ai semne, poate ?

— Pe tot corpul, Rabbi !

Gura lumii pretindea că bătrînul voia să le vadă. De la examinarea semnelor lăsate de bărbat pînă la pipăirea lor şi de-aici pînă la împreunare — era un pas. Femeia pleca ruşinată şi nu se mai înapoia la el niciodată.

Se mai zice că la intervale dese pleacă din Bucureşti pretextînd că-i obosit şi are nevoie de aerul pur al munţilor. Adevărul este, crede lumea, că rabinul își leapădă caftanul şi, îmbrăcat nemţeşte ca orice negustor cumsecade, pleacă prin diferite orăşele apropiate unde are ibovnice tinere, cu nemiluita. L-ar fi întîlnit unul din voiajorii comerciali ai cartierului în pragul unei case vesele din Brăila...

Paul cunoştea faima rabinului. Împins de ai săi, însă, consimţi să-l viziteze şi să-i asculte sfaturile.

Berg i-a scris, cu mîna lui albă de prinţ în caftan, o rugăciune. O va rosti dimineaţa, după cealaltă, rituală. Înainte de masă va sta, pe canapea, cinci minute, nemişcat, cînd pe-o parte, cînd pe-alta. Iar la culcare va bea o linguriţă din medicamentul întocmit, de asemenea, de mîna rabinului. Îi şi dădu o sticlă de un litru plină de un lichid gălbui şi acid şi mirosind ciudat.

— Cînd isprăveşti medicamentul, îmi trimiţi zece lei şi capeţi altă sticlă, i-a spus rabinul. După ce o isprăveşti pe asta — vii să te văd iar !

— Mă, fraiere cu cioc, mă, îl întîmpină, la ceai-

nărie, burtosul, mai vesel ca niciodată. Ştii ce ţi-a dat pungaşu de rabin să bei?

Şi cum Paul îl privea, palid şi nedumerit, burtosu preciză:

— Ţi-a dat să bei...

Masa izbucni în hohote de rîs.

— L-a-nvăţat Jenta, mă Paule, mă, Jenta cu care vrei să te-mpaci!

Paul ridică ceaunul de pe masă şi-l zvîrli în găligan. Dar nu-l nimeri. Tremura. Toată lumea s-a adunat în jurul lui. Avocatul îl zgîlţîia de umeri.

— Şezi! Şezi îţi spun! N-auzi? Ai să dai o reprezentaţie!

— O reprezentaţie de adio! întări burtosul, crud.

Paul rămase pe scaun alb şi tăcut.

Negustorul de scrumbii, un fleac de bărbat spîn şi saşiu, îi şopti:

— Întreabă-l cît a stat în puşcărie?

— Hai, car'te! îi spuse avocatul.

— De ce să mă car? Nu-ţi place cuvîntul puşcărie? N-am zis, atunci! Uite la el! şi ăsta-i purăţ!

Segaler, care încerca să-şi plaseze tocmai atunci biletele pentru „festivalul" anunţat de vreo doi ani cu o regularitate desăvîrşită, părea furios:

— Mi-au stricat evreii ăştia afacerea, minca-i-ar puricii de aiurişti!

— Dom'lor — strigă Mendl, croitorul — să ne spuie domnu artist un cuplet! Uite, eu cumpăr un bilet dacă îmi dă încă unul de favoare.

— S-a făcut! răspunse Segaler. Dar vă rog să faceţi o cheltă pentru mine! Viu tocmai de la Bacău, unde am lăsat trei copii pe patul de moarte şi-o mamă nefericită şi oarbă, dom'lor...

— Ai mamă, care va să zică, pezevenchiule! sări un plasator. Mie mi-ai umflat săptămîna trecută doi franci ca să-ţi înmormîntezi mama!

— Tata! rectifică obezul actor, speriat de chipul ameninţător al plasatorului. Tata mi-a murit. Uite, poţi să te convingi, am aici actul de deces!

Şi fără a-i arăta ceva, se îndepărtă spre ieşire, de unde strigă :

— Dom'lor, ascultaţi — nu mă-ntrerupe, onorate domn ! Pentru doi lei am să vă cînt : *Cîntecul rătăcitorului.*

Ceainăria murmura.

— De ăsta ni-e lehamite ! spuse unul, în evreeşte. Altu nu ştii ? Ce dracu, eşti artist în toată firea.

Segaler privi dispreţuitor mulţimea.

— Cuuum ? zbieră el. Eu vreau să vă fac onoarea cea mai mare şi să vă cînt *Cîntecul rătăcitorului* care l-am cîntat şi în America...

— Taaci ! ţipă acelaşi glas.

— Lăsaţi-l să cînte ! se amestecară alţii.

Se produse un vacarm drăcesc. Profitînd de zgomot, Segaler îi dădu drumul : vechiul cîntec, melodramatic, răsună iar în ceainărie. Paul se ridică mai obosit ca oricînd şi ieşi. Avocatul se crezu dator să-l conducă. Umblau tăcuţi în seara ceţoasă şi mirosind a ploaie.

— Şefule — izbucni o dată Paul — cînd te gîndeşti că toate astea sînt mofturi !

Celălalt îl privi cu ochi lucizi. Nu-l pricepea bine. Dădu, totuşi, afirmativ din cap. Şi după o pauză îl consolă :

— Nu te mai enerva !

Paul se opri lîngă un felinar anemic şi privi lung în ochii tovarăşului.

— Mă vezi pe mine enervat ?

— Nu ! Dar...

— Nimic, dragă, nimic ! Nici un cuvînt. Eu am spus altceva. Am spus că totul e fleac. „Rata", casa. nevasta, boala, totul ! Asta am spus.

Avocatul ridică din umeri.

— De !... făcu el.

Continuară mersul. Din fundul unei simigerii se auzea un cîntec de mandolină. Grecul de la tejghea încremenise cu mîna sub bărbie, într-o semisomnolenţă ciudată.

Pe lîngă ei a trecut o fată, aproape dezbrăcată. La lumina slabă a prăvăliei i s-a văzut obrazul decolorat. Avea buzele nedibaci vopsite. Le zîmbi, profesional. Paul o privi fără s-o vadă. Avocatul își compuse, subit, un cap de cuceritor. Paul îl trase de braț. Redevenit omul din totdeauna, avocatul plecă ochii în jos.

— Ai dreptate! răspunse el parcă unei întrebări imaginare. Totul e fără nici un rost!... Mama ei de viață... La revedere, Paul.

S-au despărțit, grăbiți fiecare să-și urmeze cine știe ce gînd. În timp ce tovarășul său intra în han, avocatul alerga, cu mîna la inimă, să regăsească fata, care îl aștepta, cuminte, în fața simigiului.

— O piesă! îi spuse ea, fără nici un preambul. Îmi dai o piesă!

Avocatul o privi trist.

— N-am atîta! Doi lei am!

Fata îl privi puțin, simulînd o hotărîre.

— Bine! Fie! făcu ea în cele din urmă.

Au trecut într-un gang, otrăvit de miasme și de toamnă.

— Ssst! Încet! zise fata. Poate să ne mai audă cineva...

Cercetîndu-i trupul, slab și friguros, avocatul se gîndi la Paul. Termină repede jocul știut. Îi sărută gura.

— Uite trei lei!

Fata îi strînse mîna.

— Știi ceva? Hai la mine, stau pe-aici, aproape, văd că ești filotim...

Dar avocatul refuză.

Urcînd scara, spre casa lui Șoifer, gîndi:

„Într-adevăr, toate astea n-au nici un rost!"

În casa lui Șoifer întunericul era și mai sinistru, din cauza lămpilor de petrol, cu sticle afumate sau sparte. Veta umbla desculță și ciufulită. Avusese o lungă convorbire cu ea însăși. Avocatul, intrînd, căuta partenerul servitoarei.

— Ce vrei, dom'le, ce vrei ? Pe cine cauţi ? se văita olteanca, plictisită.

— Singură erai, Veto ?

— Singură, da ! păcatele mele. Domnu Paul a picat şi el la pat !

În cealaltă odaie, Paul, lungit pe canapea, se văita de cap. Esther lucra, de zor, la maşina de cusut. Bătrîna Leia îşi frîngea mîinile. Numai copilul privea, cu ochii lui mari şi trişti, într-un singur punct al tavanului, şi tăcea.

— Da' ce-a păţit ? întrebă avocatul, privind circular în odaie. D-abia ne-am despărţit.

— Iar a avut o criză ! şopti bătrîna.

Avocatul se apropiase, între timp, de bolnav şi-i luă mîna, uşor. Paul îl privi, zîmbind. Tovarăşul îl întrebă, din ochi, mişcînd capul, cum se simte ? Bolnavul spuse încet :

— Mi-e bine ! Numa' capu mă doare ! Şi maşina asta-mi face rău.

Esther încetă lucrul. Rămăsese însă mai departe pe scaun, neîncumetîndu-se să lase baltă „comanda" magazinului din Lipscani. Primise şi un avans şi avea nevoie de altul. Leia îi vorbi cu glasul scăzut :

— Mai odihneşte-te ! Moriţ îmi trimite azi ceva.

De cîtva timp, Moriţ, fiul ei cel mai vîrstnic, o ajuta săptămînal cu cîţiva lei. Devenise, băiatu, şef de lucrări la una din cele mai vestite fabrici de mobile din Bucureşti. Esther clătină trist din cap.

— Ştiu că-ţi trimite, săracu ! Dar tot aici e baza ! Şi arătă cu degetul maşina de cusut.

Mama se înapoie spre Paul.

— Capu îl doare, altceva nimic ! spuse ea către avocat. L-au necăjit boii ăia de la ceainărie.

Bătrîna aflase chiar din gura lui Paul cele întîmplate.

— Dac-ai şti mata de cîte ori l-am rugat să lase dracului ceainăria !... Parcă eu nu ştiu că-l irită !

Apoi, foarte serioasă :

— La urma urmii, Jenta e capabilă de orice ! S-o

fi culcat cu tîlharul ăla de rabin — dumnezeu să mă ierte dacă şi un muieratic ca Berg (cine nu-l ştie?) e rabin! — şi l-o fi instruit să-i dea să bea, pardon, să mă ierţi, înţelegi ce! Că după culoare...

Paul asculta şi o dungă uşor-albăstrie i se ivi în mijlocul frunţii.

— Taci, mamă, ia mai taci! spuse el, plictisit.

Bătrîna se ridică, greoaie, şi porni spre Esther.

— Nu poate să sufere s-o ataci! îi spuse. Aş pune rămăşag că are de gînd să se împace cu ea!

Avocatul a mai stat puţin, mirîndu-se de timpul ăsta urît şi de scăderea deverului, şi-apoi a plecat, tăcut.

— E un băiat tare cumsecade! observă bolnavul.

— E un pîrlit! rectifică Veta, care se amesteca întotdeauna în discuţie, tare pe leafa ei neprimită cu lunile.

— Tu să-ţi vezi de-ale tale! spuse bătrîna.

— Atunci, daţi-mi leafa şi o să-mi văd de-ale mele!

Bătrîna se muie.

— Veto, dragă, fii femeie de-nţeles. Ţi-am spus, doar, să ne laşi în pace!

— Bine! Bine! murmură servitoarea nemulţumită şi trecu dincolo, de unde i se auzea iar glasul: continua cearta cu un vrăjmaş închipuit.

Paul a zăcut o lună. Venise şi un trimis al societăţii să se intereseze de soarta lui — un fel de băieţoi cu ochelari înrămaţi în negru şi cu o servietă de piele de porc, foarte elegantă, sub braţ.

— Domnu director vă trimite un mic ajutor! spuse şi-i întinse un plic.

— Bine'nţeles — adăugă omul — suma se scade din gratificaţia de Crăciun.

Bolnavul mulţumi. Îşi aminti de sărbătorile acestea iernatice, cu zăpezi mari acoperind uliţele şi cu zile fără griji — cînd putea întîrzia la cafenea, de capul lui. În asemenea zile, îşi punea haina cea mai bună şi pantalonii pe dungă şi, însoţit de Ficu, făcea

o plimbare cu tramvaiul cu cai pînă spre bariera Dudeştilor.

Nepotului, veşnic trist şi îngîndurat, îi plăcea plimbarea. Paul pricepea asta după atenţia cu care copilul privea, prin fereastră, aspectul mereu schimbător al căii Dudeşti. Ba, o dată, a şi zîmbit de gluma lui „nenea".

— Să-mi dai — a spus Paul conductorului — un bilet şi jumătate! şi-l arătă cu degetul mic pe nepot.

După masă pleca la un teatru, de obicei la operetă. Mamă-sa, bătrîna Leia, voia să-i cruţe nopţile. Mai de teama acceselor, mai de nevoia somnului, Paul se resemna s-o vadă şi s-o audă pe Florica Bucurescu şi ziua, în matineu, într-o sală ticsită de copii şi de funcţionari comerciali, cu mustaţa de-abia ivită sub nas.

Seara făcea o „paseanţă", răsfoia un album de familie şi se culca.

Peste două săptămîni se pregăti să iasă. Dar capul i se făcu greu şi nu-l putu urni de pe pernă.

A mai zăcut un timp. Trimisese la societate după restul gratificaţiei. Dar i se răspunse, scurt, că nu mai are de primit nimic.

— Gratificaţii — a precizat directorul bătrînei — se dau sănătoşilor!

Paul şi-a revenit, şi-a reluat geanta cu „mostrele" şi a pornit, iar, colindul mahalalei. Clienţii îl primeau cu dulceaţă şi cafea.

— Ce viaţă duci şi dumneata! îi spunea cîte-un cizmar rotofei şi mulţumit că a cîştigat cîţiva gologani mai mult în ajunul Crăciunului.

— Ce pot să fac? îi răspundea Paul, resemnat.

— Ai dreptate! Fiecare cu ale lui! Mai iei o cafea?

— Îmi face rău. Ştii mata, cu boala mea!

Cizmarul aproba din cap, înţelegător.

— E adevărat, dom'le Paul, că te-nsori iar?

Plasatorul ridica din umeri:

— Ştiu şi eu? Totu se poate pe lumea asta!

— Asta aşa-i! încuviinţa cizmarul.

În alte case era privit ca o dihanie ciudată.

— Vine boala copiilor! vestea cîte-o gospodină, spiritual.

Paul simțea că-i rău privit. Începuse să nege că ar fi bolnav. Dar femeile îl ironizau:

— Nu te mai preface, dom'le Paul, că doar dumneata n-ai nici o vină!

Pe vremuri nu lipsea de la nici o serată.

— Nu te-am mai văzut pe la „Pomul verde" de ani de zile.

Plasatorul surîdea și își compunea o figură de crai.

— Nu m-ați văzut? Se poate. Am schimbat sala. E mai mișto la „Liedertafel", nu?

Și pleca nepăsător, lăsînd nevestele pe gînduri.

— Frig, frig, mamă, nu?

Bătrîna Leia își privi feciorul, cu ochi scrutător.

— Treci lîngă sobă, Paul.

— Asta și fac! Brrrr!

— Ți-ai pus flanela?

— Ddda!

— Ți-oi fi pus-o aia albă, „modernă" — nu?

— Ddddda!

— Ooof! doamne, dumnezeule! De ce mai trăiesc. de ce mai trăiesc?

Esther, întrerupînd lucrul, se apropie de Paul.

— Da' ce s-a întîmplat?

— A răcit! Iar a răcit!

— Lasă, mamă, că n...n... nu-i nimic! spuse Paul, tremurînd din tot trupul.

S-a dezbrăcat și a intrat sub plapumă. Leia i-a făcut un ceai fierbinte.

Liniștindu-se aparent, bolnavul a început să fredoneze una din multele melodii pe care le știa pe de rost. Bătrîna îl privi, nedumerită. Îi puse mîna pe frunte. Ardea.

— Are călduri! îi șopti Estherei.

— Se vede că d-aia cîntă! observă femeia. Și se reașeză la mașina de cusut.

— Esther, Esther dragă, tu lucrezi mereu... mereu! spuse bolnavul, liniştit.

Dar femeia începuse lucrul şi zgomotul maşinii o împiedica s-audă.

— Eeei, mamă, mamă, aşa ne trecem toţi! reluă Paul, privind de astă dată, cu ochii tulburi, spre Leia. Întîi tata — spuse el — apoi fiul... apoi... toţi!

Mama încercă să-l înveselească, rîzînd zgomotos.

— Ai haz, Paul!

— Am! Am! De ce să n-am? spuse el, rîzînd, la rîndu-i. Mai dă-mi un ceai! Brrr! Se acoperi pînă sub bărbie şi tăcu, brusc întristat. I se dădu ceaiul, cu linguriţa care suna straniu între dinţii, clănţănind, ai bolnavului.

— Mi-e frig, mamă! Mai ai o pătură?

Bătrîna îi aduse şalurile ei, multe şi groase. Îl acoperi cu grijă.

— Băiatu mamei, sărăcuţu de el... cum a răcit! îl alintă Leia.

Paul împlinise patruzeci şi şase de ani. Dar de cînd îl părăsise nevasta, redeveni copilul acestei mame necăjite.

Ea obişnuia să-l privească cu ochii mamei de odinioară. Nu-l simţea îmbătrînind. Anii îi epuizase fără să simtă. Paul de azi se înfăţişa bătrînei exact ca acum patruzeci de ani: schimbase, doar, pantalonaşii de catifea, scurţi, cu ăştia eleganţi şi pe dungă, iar sub nasul deobicei liber de orice fir de păr îi crescuse, asta-i tot, o mustaţă neagră, stufoasă. Cînd s-a înapoiat de la Ploeşti l-a primit cu alintări ca pe-un copil de care eşti despărţit cîteva zile. I-a cercetat cu de-amănuntul figura, a stăruit puţin asupra ochilor ceva mai obosiţi decît îi ştia dînsa, asupra cearcănelor subţiri care i s-au ivit desigur de pe urma nevestei cîrcotaşe şi necredincioase şi a mişcat din cap:

— Canalia! Canalia!

Cu mîna ei osoasă i-a făcut patul. Se uita, noapte după noapte, dacă doarme, dacă asudă, dacă nu cumva vorbeşte prin somn. Aspira nu ştia singură ce parfum

din hainele lui şi-l măsura, crunt, din creştet pînă-n talpă.

— Ai fost la femei, aşa-i ?

— Mamă — îi răspundea Paul — nu sînt copil. Te-am mai rugat să nu te interesezi d-astea.

— Fireşte că n-am să mă interesez d-astea ! Să se intereseze Jenta, nu ? Ştii bine că nu trebuie să te oboseşti, că nu trebuie să faci excese, că nu trebuie să umbli la femei !

Paul surîdea, învins, şi începea să fredoneze o melodie. Atunci Leia era convinsă că Paul a întîrziat la vreo femeie.

— Ţi-e tot aşa frig ?

Paul aproba din cap.

Esther a încetat lucrul.

— Bună seara ! se auzi glasul copilului. Da' ce-are nenea ?

— A răcit ! lămuri bătrîna.

S-au aşezat la masă, în faţa cîtorva scrumbii cu ceapă. Mîncară încet, fiecare adîncit în gînduri. Lumina slabă a lămpii de petrol le schimba înfăţişarea. Bătrîna, ştirbă, simula parcă foamea. Esther de-abia atingea, cu mîini şubrezite, pîinea, cuţitul sau farfuria. Începuse să închidă puţin ochii spre a privi la distanţă. Mîine, gîndi femeia, are să-şi cumpere ochelari. Veta intră, cu pasul ei tîrîtor.

— Mai merg undeva, cucoană ? o întrebă ea pe Esther.

Femeia îi răspunse zîmbind :

— Nu, Veto, culcă-te !

— Săru' mîna şi bonjur ! spuse femeia şi plecă.

Paul se zvîrcolea. Gemea.

Ce-i, Paul ? întrebă Leia.

Dar bolnavul nu răspunse nimic. Părea că doarme. Pe frunte îi curgeau şuvoaie de sudoare.

— Dac-asudă e bine ! spuse Leia.

— Să dea dumnezeu ! spuse Esther şi se ridică.

O durea, iar, spatele.

— Să ne culcăm, mamă ! îndemnă femeia.

— Culcați-vă. Eu mai rămîn aici. Și se așeză în jilțul ei vechi.

Bătrîna își încrucișă brațele pe piept și închise ochii fără s-adoarmă. În han se așternuse o liniște completă, peste toate casele, peste toate bolile. În odăițe mici odihneau copii mărunți, în febră, mame cu plămîni ciuruiți, bărbați reumatici, aproape damblagii, bătrîni în adăstarea ultimei călătorii... La madam Sura, lampa lumina așteptările femeii. Alfred a întîrziat, ca în fiecare noapte, la vreo petrecere undeva! Numai de nu i s-ar întîmpla iar ceva! gîndi Sura și oftă, prelung. La croitorul Hascal, familia bea, într-o veselie calmă. Nu se-aude nici un zgomot.

„Ce-o fi la Hascal?" se întrebă Leia. De ieri s-au pregătit. Au cumpărat pește și vițel de lapte și cîteva sticle de vin! Să știi că s-a întors Nați!

Într-adevăr, fiul cel mai vîrstnic al croitorului, un drac de vînzător ambulant, fusese prins cu marfă „de furat". El, pretindeau părinții, n-avea nici o vină: a cumpărat un chilipir; ăl care i-a vîndut-o a furat-o. Cu toate astea, Nați a fost și el închis la Văcărești. A stat acolo toată vara. Astă-noapte s-a întors, nemîncat, murdar și fericit.

„Vai de capu lor!" gîndi Leia.

În odaie se făcuse și mai frig. Afară începu să plouă. Bătrîna se ridică, în vîrful degetelor, să-și puie încă un șal pe umeri. Dar nu găsi nimic: toate le pusese pe bolnav. Răsuflînd greu, Leia se reașeză în jilț.

— Aaaah! se auzi, deodată, în odaie.

Bătrîna se repezi la patul lui Paul.

— Aaah! repetă omul strigătul.

— Paul, Paul, ce-ai? întrebă, în panică, bătrîna

Bolnavul se dezveli, furios.

— Aer, aer! Deschide, mamă, ferestrele.

Bătrîna încercă să-l liniștească.

— E frig, Paul, nu se poate!

Dar bolnavul își pierdu cunoștința. Căzu, moale, pe marginea patului. Gura îi era plină de bale.

— Vai de mine, vai de mine! se văita Leia.

— Ce-i, mamă? se auzi de dincolo glasul slab al Estherei.

— Îi e rău lui Paul! răspunse bătrîna.

Esther ar fi voit să coboare din pat, repede, ca de obicei. Dar o durere ascuțită la ceafă, apoi una și mai vie pe întreaga spinare, o imobiliză în pat. „A început!" își spuse femeia, aducîndu-și aminte de vechea ei suferință, atît de ciudată.

— Mamă, mamăă!... țipă Paul, trezit.

Era agitat ca niciodată. Avea ochii roșii, tulburi, măriți de spaimă. Părul îi atîrna, risipit, pe frunte. Se dădu jos, în grabă, din pat — dar recăzu îndată pe pătură. Alunga, febril, un nod imaginar care i se puse în gît. Nu putea răsufla.

— Mamă, mamăăă! zbiera el. Aer!

— Trebuie s-o sculăm pe Veta! Să vie un doctor!

Și bătrîna alerga de la patul lui Paul la patul Estherei, fără a izbuti să ia o hotărîre. Între timp sosi și Șoifer mai devreme ca de obicei.

— Adu, imediat, un doctor, te rog! îi spuse bătrîna. Lui Paul îi e rău.

Omul plecă în toată graba. Leia freca mîna, înghețată aproape, a bolnavului. Sosi și Veta, somnoroasă și necăjită. Drăcuia.

— Deschide puțin fereastra! îi porunci bătrîna.

— Fereastra? se miră femeia. Da' ce, v-au apucat căldurile?

— Aaa... aer! țipă bolnavul.

Veta împlini vorba bătrînei. În casă frigul se înteți, năprasnic. Paul începu să tremure.

— Închide-o, Veto!

Servitoarea, blestemîndu-și mereu soarta, închise fereastra.

Șoifer s-a înapoiat cu doctorul Grun, singurul medic pe care l-a putut afla treaz la ceasul ăsta tîrziu.

— A venit domnu doctor! A venit domnu doctor! strigă Veta.

Grun era medicul săracilor. Nu-l invidia pe Ştein-berg, care avea clientela lui.

— El cu clasa întîia — spunea Grun — eu cu a doua!

Şi se mulţumea cu cît cîştiga. Avea o droaie de copii, pe care îi creştea cum da dumnezeu. Cu Paul fusese coleg de şcoală.

— Chiar de bancă! spuse Grun.

Şi-apoi, mişcîndu-l uşor pe bolnav:

— Ei, Paule, îţi aduci aminte? Eu sînt Grun Berl! Doctorul!

Bolnavul avea pleoapele de fier pe ochii semiînchişi.

— Aaaa... aer! ţipa el.

Doctorul privi atent.

— Desigur, inima!... I-a slăbit inima!... Muşchiul inimii!...

Precis nu-şi da seama ce anume se petrece cu bol-navul, aflat — se pare — în ceasul morţii. De cîte ori se simţea astfel încurcat, doctorul Grun administra bolnavului o injecţie cu morfină sau îi lăsa sînge.

Clătină din cap, îngrijorat.

— Ar trebui să mai consultăm pe cineva! spuse el. Pînă una-alta îi ard o injecţie!

Bolnavul tresărea mereu, în luptă cu vedenii.

Esther din odaia cealaltă se interesa de bolnav.

— Ce zici, dom'le doctor, e grav?

Grun îşi dezbrăcase haina, îşi suflecase mînecile cămăşii şi prepara injecţia.

— E grav, madam, e grav. Dar fii liniştită, te rog!

Acest „fii liniştită, te rog!" îngrozi pe Esther. Cu-vintele medicului o ardeau, fiziceşte.

După injecţie, bolnavul păru că adoarme. Dar Grun, apropiindu-se de Paul, fu zguduit de-un fior.

— Daţi-mi o lampă! Repede!

Bătrîna veni cu lampa. Doctorul privi atent, la lu-mina slabă, faţa bolnavului.

— Doarme! spuse el şi oftă. Lăsaţi-l aşa. Mă duc pentru un ceas, două, acasă şi mă întorc. Se face ziuă!

Punîndu-şi pălăria, adăugă :

— Plecaţi de lîngă pat. Are nevoie de odihnă !

Pe stradă, primind drept în obraz picăturile mari de ploaie, Grun gîndi, cu spaimă :

„A murit şi bietu Paul.“

IV

Moartea lui Paul a răscolit adînc hanul, curţile vecine, aproape întreg cartierul. Plasatorul se dovedise popular printre evrei, era membru în cîteva societăţi de binefacere şi, în tinereţele lui, dansator neobosit la balurile „Pomului verde". Pe-atunci persoana lui tuciurie şi parfumată plăcea fetelor de croitorie şi nevestelor de prăvăliaşi din cartier. Avea o privire care ardea şi o vorbă niciodată aceeaşi, silabele nefiind complet articulate, ceea ce putea presupune mistere. Şi misterele au interesat întotdeauna legiunea domnişoarelor aplecate toată săptămîna asupra lucrului de mînă : balul însemna liberarea, pentru o singură noapte, dintr-o viaţă mizeră şi înfrîngerea barierelor celeilalte lumi : în care se petrece, în care se cîntă, altfel decît în atelier, în care se iubeşte. Fetele cunoşteau valsurile pe-atunci la modă şi romanţele sentimentale care ameţeau Văcăreştii şi Dudeştii. În ele se vorbea numai de dragoste, numai de-un sărut sub lună, numai de balcoane înflorite. Ele întîrziau la rochia neterminată, se îmbrăcau în bietul lor „mantou" devastat de ani şi plecau cu pas grăbit, spre casă. O mamă şubredă le aştepta, la fereastră, sau un tată desfiinţat de bătrîneţi premature, sau surori mai mici, slăbite şi maturizate prea de vreme. A doua zi filmul vieţii lor,

aceeaşi, se desfăşura fără surpriză. Nu venea nici cavalerul romanţelor să le sărute sub lună — nici ele nu puteau zvîrli iubitului un trandafir din balconul înflorit: casa lor n-avea balcon. In asemenea vremi, balul se ivea luminos în existenţa mizeră a tineretului, iar Paul întruchipa, cu ajutorul fanteziei tuturor, eroul cîntecelor la modă.

— Îmi daţi voie, domnişoară?

— Cu plăcere!

Începea dansul.

Cavalerul de-abia atingea talia domnişoarei. Pe vremuri, dragostea cunoştea alte preliminarii... Tînărul îndrăznea, doar, să şoptească, ruşinat, în timpul dansului: „Sînteţi fermecătoare!" Modista închidea ochii, lăsa capul pe spate şi suspina.

Paul avea multe admiratoare printre credincioasele „Pomului verde". Era, în toată înfăţişarea sa bărbătească, brună şi parfumată, ceva mai mult decît se vedea: ceva ce se bănuia, numai, fără a se şti precis ce. O dată a fost invitat, în zori, la o familie. Dansase cu o domnişoară, subţirică, zburdalnică, dar în realitate de o timiditate fără leac, şi integral blondă. Părinţii supravegheau fata de pe scaunele, înşirate rotund, lîngă pereţii sălii.

— Asta e? întrebă tatăl, mic droghist în Lînăriei si proprietarul unei căsuţe liliputane.

— Daa! făcu nevasta, într-un rînjet admirativ. E cel mai bun vînzător de ghete.

După încetarea dansului, domnul Abramovici l-a rugat pe Paul să ia cafeaua la dînşii, acasă.

Băiatul mărturisi că-i obosit.

— O, dragă dom'le Paul, aşa tînăr şi obosit! se mira femeia. Ce să mai spuie, atunci, Arnold al meu?

Şi-şi acoperi bărbatul cu o privire caldă.

— Mergem în trăsură! anunţă, mîndru, tatăl domnişoarei.

Pînă-n Lînăriei era drum bun şi lung. Calea Văcăreşti dormea încă, în dimineaţa călduţă de iarnă blîndă. Ferestrele ceainăriilor mai păstrau lumina nopţii

şi primeau pe cei dintîi clienţi : vopsitorii de firme, negustorii ambulanţi, provincialii de-abia descinşi din tren, somnoroşi şi friguroşi, cîte-o babă în căutarea nepotului care n-a dat de ieri pe-acasă, fetele trotuarului din centru, lumea obişnuită a cartierului. În trăsură, Paul simţea că adoarme. Domnişoara îl trezea mereu, cu cîte-o vorbă sprintenă. Acasă domnul Abramovici a întocmit repede o masă. Paul a băut cafeaua turcească oferită, cu zîmbete vesele, de gazdă, a întrebat-o pe fată ce cîntec ştie la pian şi-apoi a plecat, sărutînd mîna tuturor.

— Bun băiat ! ce zici ? a întrebat mama.

— Dee ! răspunse, toată purpurie, fata. E foarte cavaler !

Peste-o săptămînă, Paul a fost poftit la altă familie. Într-o cămăruţă caldă, în jurul unei mese de salon, acoperită cu un cearşaf brodat, tînărul a ascultat o întreagă poveste sentimentală şi un adevărat curs de morală practică. Vorbise o mamă grijulie de soarta copilului ei. S-a adus şi o tortă de ciocolată pe care sta scris, cu litere înflorite, vizibil : „Bine-ai venit !...“

La plecare, toată lumea îl şi socotea logodit... Dar băiatul avea cu totul alte gînduri. El întîlnise profilul slăbuţ şi agitat al roşcatei. Se ataşase de apariţia aceea nervoasă, fără să-şi lămurească bine clocotul interior. Cînd o vedea, ardea. Jenta era un pui de muiere, cu ochi de veveriţă şi cu trupul puţin şi neastîmpărat. Cum a cunoscut-o, i-a şi oferit un buchet de liliac. Pe vremuri, darul era primit cu emoţie.

— E pentru mine ? întrebă, mironosită, Jenta.

— Pentru mata, duduiţă !

După o lună, s-au luat. Au trăit, liniştit, la Ploeşti, într-o casă curată, plină de covoraşe şi scoarţe româneşti. Căsuţa avea şi o grădină. Paul întîrzia adesea, acolo, amorezat cum se întîmpla de flori şi verdeaţă. Creşteau şi porumbei. N-avea nici o pasiune acest bărbat mustăcios, negricios şi parfumat. Fuma mult — atita tot. Jenta ar fi dorit şi altceva. Nu se prea mulţumea cu traiul simplu de provincie. Dar niciodată

nu-şi trăda indispoziţia. Cînd s-a întîmplat nenorocirea, bărbatul şi-a întrebat femeia: „De ce-ai făcut asta?“ Jenta a răspuns, cu simplitate: „Am avut nevoie de bani.“ Mai tîrziu oraşul pomenea şi de unele aventuri sentimentale ale Jentei. Ci-că s-ar fi plimbat cu un ofiţer tînăr şi pomădat într-o trăsură cu coşul ridicat, pe bulevardul gării...

Dar Paul n-a dat ascultare zvonului. Plecînd la prăvălie, însă, a întîlnit pe-un coleg, vînzător la alt magazin, care l-a întrebat dacă merge regulat la baia de aburi?

— La baia de aburi? De ce mă întrebi?

— Pentru că nu te ştiam amator de aburi!

Intr-adevăr, într-o duminică — ţine bine minte! — prietenul l-a invitat la baia de aburi: avusese două bilete gratuite, date de proprietarul stabilimentului care îi era client.

— Păi nici nu sînt amator! a răspuns el.

— Cu toate astea, ieri...

Omul nu şi-a sfîrşit vorba.

— Ce era ieri?

— Ai fost la aburi!

— Eu? se miră Paul.

— Da! Cu nevasta. Am văzut-o!

El a îngălbenit şi s-a înapoiat acasă.

A fost o scenă penibilă. Jenta îl privea cu ochii ei neastîmpăraţi şi ridica mereu, nervos, din umeri.

Eşti nebun! Nebun de legat, p-onoarea mea! Ce baie? Care baie? Ce aburi! Ce-s poveştile astea! Nu vezi că rîde oraşu de tine! Şi izbucni deodată în plîns. Paul nu putea suporta plînsul. Mai ales plînsul nevestii. Apoi a urmat boala, divorţul, Bucureştii...

Cînd l-a văzut mahalaua, revenind la bătrînă, cu o mantă subsuoară şi cu acelaşi surîs de mister înfloritpe gură — o singură şoaptă a purces să zboare din om în om, din nevastă în nevastă: „S-a întors Paul!“

Boala îl slăbise puţin şi-l silea să meargă încet. Mahalaua considera mersul acesta, domol, una din noile însuşiri „nobile“ ale plasatorului. O vecină, vă-

duvă cu un copil — o fetiţă de zece ani — s-a interesat de divorţul lui Paul. Şi o dată l-a rugat să-i facă rost de nişte mătase mai ieftină. Plasatorul i-a adus cîteva mostre.

Femeia întîrzia voluntar în examinarea, cu de-amănuntul, a mărfii. A cumpărat cinci-şase metri, dar l-a întrebat dacă nu cumva are şi alte modele de ciorapi? Plasatorul făgădui să-i caute ciorapi pur franţuzeşti.

— E tocmai ce vreau şi eu! spuse văduva, zîmbindu-i cu gratitudine şi cu o mişcare a pleoapelor plină de tîlc. Plasatorul i-a răspuns, însă, printr-o uitătură obişnuită, profesională.

Peste o lună, Leia l-a întrebat, aşa, în treacăt:

— Ai mai trecut pe la văduva de-alături?

Paul uitase cu totul de această clientă prea stăruitoare, care îi răscolea geanta şi se întindea la vorbă că-l apuca seara.

— Nu! spuse el, plictisit.

— Închipuieşte-ţi: se interesează mereu de divorţul tău.

— De divorţul meu?

— Da, ci-că ai vrea să te împaci cu Jenta!

— Şi ce-i pasă ei?

Bătrîna tăcu, oftă şi vru să se reaşeze în jilţ.

— Spune, mamă, ce-i cu văduva asta?

Leia îl privi lung şi răspunse moale:

— Nimic!..

De cu dimineaţă, începură să vie cunoscuţii în casa lui Şoifer să condoleze familia. Leia, albă şi vînătă, primea oamenii şi le răspundea, răguşit şi cu sforţări mari. Copilul fu trimis la Haike, a doua fiică a bătrînei, sub un pretext oarecare. Băiatul dormise şi nu ştia de moartea unchiului.

— Azi nu mergi la şcoală! i se spuse. Ai să mănînci la mătuşa!

Presimţind ceva, copilul refuză. Dar Esther, care se dădu jos din pat şi avea pe faţă semnele unor dureri crunte, îi spuse, simplu, apăsînd însă uşor pe silabe.

— Ai să te duci la mătuşa ! Te rog eu !

Ficu n-a mai întrebat nimic şi a plecat, prin uşa din dos. La Haike nu găsi decît copiii vecinilor care îl îmbiară la un joc cu bile. Băiatul nu cunoştea jocul : nu se distrase în felul acesta, niciodată. Ceilalţi făcură haz de naivitatea ciudatului şcolar care habar n-avea de bile şi-l iniţiară grabnic în tainele distracţiei.

Mătuşă-sa era plecată. A aflat că se află acasă, la ei. Prin cap îi scăpără un gînd : unchiu !

Dar îşi reprimă panica...

Între timp sosi şi Şoifer cu doi bătrîni de la sinagogă care fuseseră tocmiţi să citească rugăciuni, după datina evreiască.

Esther, sprijinindu-se de scaune, privea, fără cuvînt, cînd spre mort, acoperit cu un cearşaf alb, cînd spre Leia. După masă li se înfăţişă un domn, în haină lungă neagră şi în mănuşi. Se recomandă : Rubinştein, maestrul de ceremonii al societăţii filantropice „Credinţa noastră". Omul întrebă, serios :

— Sînteţi de părere să vorbească şi cineva din partea templului ?

Leia îl privi cu ochiul absent. Domnul Rubinştein, neprimind nici un răspuns, dădu, filozofic, din cap.

— Am priceput ! Sigur c-o să vorbească. Mortul a fost, doar, cineva !

Şi îşi duse, fără grabă, batista la ochi. Apoi, continuă să întrebe :

— Afară de templu, îl mai oprim undeva ?

Bătrîna n-a înţeles exact. Esther îşi frîngea mîinile, tăcut. Ofta mereu şi plîngea uscat.

Rubinştein se înclină :

— Vă rog să mă iertaţi că am uitat cu totul să vă condoliez.

Şi zîmbi, cu abilitate, rostind altă frază cleioasă.

— Vă zic : la revedere ! Mă duc să prepar pe societari !

Esther îl privi lung şi se simţi invadată de-un sentiment ciudat : tot aşa vor veni desigur şi la înmor-

mîntarea ei, societari. Aparţinea, doar, şi dînsa prin bărbat „Asociaţiei personalului din restaurante, baruri şi cafenele".

Bătrîna o văzu şi-i ghici neliniştea.

— Ce-ai, Esther ?

— Nimic, mamă !

— Să fii cuminte ! spuse bătrîna fără a stărui asupra cuvintelor cărora nu le dădea, în clipele astea, nici un sens.

Prin peretele subţire al vecinei pătrundea pînă la dînşii plînsul unui copil.

Dincolo, la cizmar, femeia observă, acră :

— Aşa tînăr şi-o să putrezească-n pămînt.

Bărbatul, ursuz, tăcea. Băuse, abia cu două seri înainte, ceaiul cu Paul. Îl şi întrebase de preţul unei perechi de pantofi cu tocul înalt, modern. Se învoiseră. Azi trebuia să-i ia măsura. Copilul zbiera, cu desperare :

— Mamăă... Mamăă, vreau să văd moltul !

Tatăl îi trase un ghiont şi-i şuieră la ureche :

— Taci, că te zvîrl afară ! Păcătosule !

Copilul se opri o clipă din plîns. Ridică ochii uzi către părinte şi-l măsură, atent. Privi, apoi, spre femeie, care tocmai îşi pusese rochia neagră. Şi reîncepu, şi mai înfocat, să zbiere :

— Moltu !... Vreau să văd moltuu !

— Du-l dracului să-l vadă ! porunci omul, plictisit. Şi se reîntoarse cu gîndul la figura palidă a plasatorului cu care glumise la ceainărie.

În faţa casei, Alfred, de curînd eliberat din închisoare pe „cauţiune", pentru o bătaie cu rănire — nimerise cu briceagul în gîtul simigiului, la o beţie, în Dudeşti — lămurea mulţimea :

— Cin' i-a pus să-l aducă pe Grun ? Grun e o huidumă !

Şi scuipă printre dinţi, scîrbit.

— Cîteodată, îndrăzni o babă, o nemereşte !

— Zăăău ? se strîmbă Alfred. Matale crezi că aici merge pe nemereală ?... Îl-în Paşte pe mă-sa de chior !

Cum vine undeva şi simte că-i groasă — gata cu injecţia sau cu lăsatu sîngelui ! Păi aşa ştie şi mandea !

Şi scuipă, iar, printre dinţi, stropind şi pe ascultători.

— Ia nu mai face pe deşteptu ! îl repezi un tînăr uscat şi cu părul mare, dat pe spate.

— Care eşti ăla ? întrebă Alfred. A... tu erai, mă, ofticosule ? I-ote al dracului ! Zi... ai făcut ochi !

Tînărul, înfruntat, lăsă capul în jos. Era în anul al patrulea la medicină şi se simţea obligat — ori de cîte ori se vorbea de doctori, să le ia apărarea.

— Ei, bă huhăm, unde eşti ? Ia zi, mă, şmechere, tu ai acasă oglindă sau îţi faci freza în doniţa cu apă ?

Mulţimea izbucni într-un hohot gros de rîs.

Studentul părăsi grupul, înjurînd şi ameninţînd cu pumnul.

— Mergi pe jos şi să-mi scrii ! Pa, scumpule ! îi strigă Alfred, făcîndu-i bezele.

Privind, apoi, mulţimea :

— E reuşit, nu ?

Leia primise vizita lui Rubin, celălalt fiu al ei.

— Vine şi Moriţ ! Are un copil bolnav de scarlatină !

Bătrîna fu cutremurată de o bănuială.

— E bolnav sau...

Rubin o linişti :

— Nu, nu-i ce-ţi închipui ! E bolnavă Surica. A dus-o azi la spital. Acu' pică şi Moriţ.

Rubin lucrase toată noaptea în atelierul de perii la întocmirea pensulelor, în care se dovedise neîntrecut.

- E cel mai prima pensular ! îl recomandau toţi lucrătorii ceilalţi, copleşiţi de îndemînarea lui, neîntrecută. Avea obrajii mîncaţi de vărsat, o mustaţă roşietică şi dinţi neregulaţi şi stricaţi. Vorbind, înghiţea mereu — un vechi tic nervos de care nu se putea dezobişnui — cum i-a fost cu neputinţă toată viaţa să rostească o frază fără a mai adăuga şi un răsunător : pardon !

În atelier, ucenicii îi vesteau sosirea astfel:

— Vine Pardon!

Seara fusese rugat să lucreze mai tîrziu: lipsise toată ziua, încurcat la o partidă de „treizeci și unu" la cafenea. Pierduse ultima băncuță, păstrată pentru coșniță. Dimineața aflase de moartea lui Paul. Înghiți de cîteva ori în sec — de mai multe ori ca de obicei — și întrebă pe Veta:

— Zi, a murit azi-noapte... Pardon! Cine mai e pe la voi?

— Cin' să fie, dom'le Rubin, cin' să fie? Parcă n-ai știi și 'mneata...

— Mă duc să-l aduc și pe Moriț! își spuse omul, mai înghiți o dată inutil și plecă la frate-său. Aici găsi o lume alarmată și plînsă. Copilul mai vîrstnic al tapițerului căzuse la pat. Medicul preciza: scarlatină. Și tatăl, galben și fîstîcit, prepara transportarea fetiței la spital.

— A murit Paul! Pardon!... Bună dimineața! vesti Rubin.

— Paul? Cînd? Cum? sări omul, cu inima în zbatere.

Rubin lămuri pe scurt întîmplarea. Apoi, fără a mai da cuiva bună ziua, plecă.

— E și el necăjit, săracu! observă Rubin.

Leia plîngea în tăcere, lăsînd lacrimile să-i curgă abundent de-a lungul obrajilor brăzdați de cute. Plînsul îi făcea bine.

— Paul nu putea — pardon! — suferi plînsul niciodată! rosti Rubin, pe șoptite.

— Adevărat! spuse, simplu, bătrîna...

Și adăugă, brusc violentă:

— Curvișstina aia de Jentă l-a simțit! D-aia se prefăcea mereu că plînge... mînca-i-ar cîinii inima de căței!...

Și se ridică, înaltă și răzbunătoare.

Femeia cizmarului, ștergîndu-și ochii și închipuind o durere cruntă, sări cu copilul:

— Vrea să-l vadă... săracu!

Esther trecu în cealaltă odaie şi se trînti pe divan. Maşina de cusut adăsta, lîngă fereastră. Trebuia să termine lucrul acontat. Moartea lui Paul a complicat toate, în casa asta. După-amiaza de iarnă, călduţă, o întristă mult. „Aşa sfîrşim cu toţii", gîndi bolnava, scuturată de-un fior. Şoifer intră s-o întrebe de cravata lui, neagră. Femeia ridică din umeri. Bărbatul o privi puţin, parcă ar fi vrut s-o ţie minte bine, înainte de plecare. Dar în ochii lui nu licărea nimic. Ieşi, cu acelaşi pas, în sălită.

— Vreau să văd moltul ! se auzi glasul copilului.

Şi Leia răspunzînd cizmăresei :

— Cum o să-l vadă, vecino ? Ştii, doar, că la noi, mortul e acoperit !

„Ce voce egală şi ce răguşeală care înfăşură silabele în plumb !" îşi spuse Esther şi trecu iar în odaia unde se adunase hanul.

Bătrîna Katz avea capul întors spre peretele din stînga unde se afla o masă, scaune şi cîteva baloturi de marfă zvîrlite la întîmplare : oarba credea că acolo odihneşte mortul.

Privind spre baloturile de jos, suspina şi se văita :

— Săracu... Sărăcuţ de mama lui !... Şi-al meu e tocmai în India, doamne ! doamne !

Cineva o aşeză pe-un scaun.

— Lăsaţi, vă rog, nu vă ocupaţi de mine... Ştiu eu bine că la mine n-o să veniţi ! Stau singură ca o fiară sălbatică în cuşcă... Nici nu ştiu cînd e vara, cînd e toamnă... Uite mîinile mele : sînt două răni de atîta spălat... Azi nu mai spăl, chiar dac-o fi să crăp de foame !

Madam Sura o mîngîie :

Nu vorbi aşa, e păcat !

Oarba n-o luă în seamă. Alfred, săturat de taifas, veni să-şi vadă mama.

Mai stai şi-acasă ! îi spuse el. Ai să ai timp destul de miorlăit.

Dar cînd dădu cu ochii de capul Estherei, se retrase un pas spre uşă, involuntar. Deveni tăcut şi

ruşinat. Îşi bagă mîinile în buzunar şi se lipi de perete.

„Afurisită viaţă! gîndi Alfred. Acu' trăieşti, acu' mierleşti!"

Voi să scuipe printre dinţi. Dar îşi reprimă gestul. Croitorul Feldman stă sprijinit de-o cîrjă: a trecut, iar, cîteva săptămîni printr-o criză de reumatism.

— Să mă bată dumnezeu — se văita el — dacă n-am venit special. Aşa un om ca Paul! Aşa un om cuminte! Şi ce galant! Nu prea avea cu ce — bietu de el — dar ce suflet!

O mînă fermă îl trase de haină. Era fiu-său, care îşi jertfise somnul de dimineaţă ca să vie la înmormîntare.

Covrigarul a făcut, grăbit, o raită cu coşul printre şcolarii din cartier şi s-a înapoiat în han.

— De covrigi îmi arde mie acu'?

O femeie îl privi, mirată.

— Da! Da!... Am lăsat dracului marfa şi cîştigul!... Se putea să l'psesc tocmai eu?

— Îl cunoşteai? îndrăzni femeia.

— Dacă-l cunoşteam? izbucni omul, tulburînd tristeţea confecţionată a vecinilor. Era clientu meu! Duminica, mai ales, îmi întindea mîna, frumos, *balbotăş*, şi-mi spunea, rîzînd: „Zurăh, frate-miu, aş vrea să te văd bogat!" Săracu de el! Ce nobil! Ce nobil!

Într-un colţ, mimînd o durere adîncă, Hună se văita:

— Cine o să mai îmi cumpere biletul de saftea? Cine? O, dumnezeule mare!

Şi ridică două mîini de fierar spre tavan.

Alfred, strecurîndu-se printre vecini, pînă la actor, îi opri elanul:

— Alt gogoman!

Hună nu se aştepta la o asemenea replică. I se tăiase entuziasmul. Mut, actorul făcu de astă dată o figură de martir.

Ceilalți zîmbiră. Actorul îi privi disprețuitor și se îndreptă spre Esther.

— Oamenii ăștia — spuse el — sînt nesimțiți! Nesimțiți, zău! Mai ales Alfred, bătu-l-ar dumnezeu să-l bată de păcătos!

— Dragă dom'le Hună, îl rugă femeia, prea des vorbești mata de dumnezeu.

Actorul nu pricepu. Și rînji, plin de satisfacție.

— Așa i?

Ciungul, de la distanță, zvîrlea fulgere asupra lui Hună.

— Uite și la' mnealui! spuse actorul. E gelos. Crede că mai e la circ! Ce vrei, dom'le, ce vrei?

Ciungul continua să-l fulgere din ochi.

— Are să te bată! îi șopti un băiețandru cu cămașa descheiată și desculț.

— Să poftească! se mîndri Hună.

Esther se îndepărtă. Durerile reîncepură să-i scurme șira spinării. Privi spre patul în care zăcea mortul și se înclină ușor spre scaunul din apropiere. Avea înfățișarea cuiva care se pregătește să vorbească.

Toată noaptea, Paul a fost supraveghiat de bătrînii sinagogii, de Leia și de Esther.

Șoifer nu putea lipsi de la bar. Veni, însă, mai devreme, alăturîndu-se de bătrîni și rostind și el rugăciunea cuvenită mortului.

Una din fetele croitorului întîrziase cu bărbați la o petrecere, undeva, în oraș. Cînd a intrat în han și-a adus aminte de moartea plasatorului. Beția s-a evaporat, veselia a dispărut subit și pe fața chefliei s-a ivit o paloare tragică. Intră și ea la vecini să-l vadă.

Cadavrul fu întins frumos pe-un covor și acoperit. Două lumînări mari ardeau lîngă fereastră.

Bătrîna se nedumeri de apariția fetei, peste pudra și vopseaua din fața căreia se așternuse paliditatea tristeții. După cîte știa — Paul nici n-o cunoscuse bine. El venea seara devreme acasă; ea era de mult în oraș, la „petrecere".

Fata, tăcută, se așează lîngă Leia. Își scoase, încet, batista parfumată și o duse la ochi. Bătrîna o urmărea fără să vrea, cu privirile sălbatice.

— Să mă iertați — îndrăzni fata — că am venit așa tîrziu! Am avut treabă în oraș la o rudă.

Bătrîna încuviință din cap, tolerant.

— De la Alfred am aflat... Nici n-aș fi bănuit așa ceva. Era să intru în casă. La noi lumea doarme de mult. „Știi că s-a curățat Paul?" îmi zice el. Eu îl cunosc haimana și flecar. „Ești nebun!" îi răspund și-mi văd de drum. „Pe ochii mei! S-a curățat azi dimineață!" se jură ticălosu! Atunci m-am uitat — să mă iertați! — prin fereastră și-am văzut c-așa-i!

Fata mințise încet, aproape cu teamă. Bătrîna și Esther o ascultară cu gîndul aiurea. Leia suferea văzînd-o pe Esther trează. Nu pricepe de ce îi strălucesc ochii, de ce suspină mereu și se încovoaie, sub ce povară — doamne?

A doua zi, o dată cu măturătorii uliței, apăru și Ficu, mototolit și plîns. A privit cu ochii lui mari și negri spre cadavru și s-a îndreptat spre Esther.

— Știam — îi spuse el — că unchiu a murit.

Femeia duse arătătorul la buze: să nu vorbească nimic! Într-un colț al odăii, bătrîna moțăia cu capul în piept și cu mîinile bălăbănindu-se în aer. Dar copilul voi să afle amănunte:

— Cînd îl îngroapă, mamă?

— Azi! șopti Esther.

— Pot să-i văd fața?

— Nu!

— Te rog, mamă!

Esther îl privi sever. Copilul renunță, așezîndu-se îngîndurat pe-un scaun.

Curînd sosiră „societarii" lui Rubinștein: negustori din Văcărești și Dudești, bărbieri, meseriași și samsari. Maestrul de ceremonii avea un obraz roșu și gras, proaspăt bărbierit și pudrat și se arăta foarte mîndru de rostul său acolo. Număra persoanele și le indica locul, grav și grăbit. Afară ningea calm. Iarna

se sfîrşea într-o ninsoare călduţă ; oamenii îşi descheiau paltoanele ; îşi surîdeau.

— Aşa iarnă plăcută de mult n-am mai apucat ! se auzea cîte-un glas potolit.

— Eu era să ies în talie ! întări Feldman, vesel. Nu m-a lăsat nevasta !

— Ce vorbeşti ? se strîmbă, bine dispus, un prieten. Ia spune, Feldman, ţi-a mai trîntit vreunu ?

— Să mă ferească dumnezeu ! Cîţi am nu-mi ajung ?

Deodată amuţiră cu toţii. O femeiuşcă în negru şi cu un voal gros îşi făcea loc, cu coatele, printre „societari".

— O ştii ? întrebă unul din grup. Este fosta lui.

Toţi o măsurară, avizi.

— Asta-i Jentă ?

— Da ! Asta-i !

Femeia intrase în casă. Grupul continuă palavra :

— Mă, săracu de el, n-are nici un copil !

— Măcar un băiat să fi avut şi el, acolo !

— De ce un băiat ? se miră cineva, cu o voce de bas.

— Ca să spuie *Kadiş* [1] după el.

— Ai dreptate !... Am şi uitat.

In casă, intrarea Jentăi fu neobservată. Bătrîna se trezea o clipă, ofta adînc şi aţipea iar, învinsă de somn. Pe Esther o necăjea acum ceafa, după ce durerea din spate se mai potolise.

Singur Moriţ o recunoscu, dar crezu că-i mai bine să nu-i vestească prezenţa în casa mamei. Avocatul, alăturea de burtosul înţolit în negru şi dichisit cu o fundă uriaşă, de mătase, îşi mărturisea necazurile zilnice.

— Eu, drept să-ţi spun, o dau dracului de meserie !

Şi privi spre locul în care odihnea cadavrul.

Burtosul îl aproba, sumbru.

---

[1] Rugăciune pe care evreii o rostesc la moartea părinţilor şi a rubedeniilor apropiate.

— Ai dreptate. Dumneata ştii totdeauna ce-i bun şi ce-i rău. Ai dreptate!

Avocatul îl privi ironic.

— M-ai înţeles perfect... Mă, burtosule, mă... uite-aşa ne trecem zilele, cu geanta de mostre şi pălăvrăgind evreilor, pînă-i ameţim şi le vindem cîrpele... Da' vine o zi...

Rămase cu privirea ţintă spre locul macabru.

— Vine o zi cînd sfîrşesc toate!...

Burtosul nu mai ştia exact ce trebuie să facă. Instinctual, a simţit că tovarăşul îl depăşeşte. Şi a rămas cu vorba în gîtlej.

— Vreai să spui ceva? Hai, mă, burtosule, dă-i drumul!

— Nu! Nimic! răspunse omul, vîrîndu-şi capul de bostan între umeri.

În prag, gesticulînd, Fany, roşcata, se certa cu nevasta croitorului:

— Să nu mă-nveţi dumneata cum să mă port cu bărbatu-meu. Să-ţi vezi de-ale dumitale. Nici eu nu te-ntreb de ce a damblagit Rahmil sau de ce ţi-a dat cu oala de noapte în cap lungana de la mode!

— Mie? se miră, cu un accent de noblețe ofensată madam Feldman. Ardă-te-ar focul de smintită...

— Taci, fă, nemîncato! Ai mai pus de alaltăieri ceva în gură?...

Interveniră „societarii". Îndeosebi, domnul Rubinştein.

— Doamnelor, vă roog!... Şade ruşine! se fiţîia de colo pînă colo maestrul de ceremonii căutînd să liniştească nevestele încăierate.

...Cînd l-au pus în sicriu şi foştii tovarăşi ai lui Paul au ridicat cadavrul pe braţe pînă în curte, unde era pregătită masa de brad, acoperită cu o fîşie neagră, Leia se trezi, alarmată, şi scoase un ţipăt ascuţit.

— Mamă, mamă! o implora Esther, cu o mînă pe mîna bătrînei şi cu alta sprijinindu-şi talia.

— Mamă, mamă ! striga copilul, ca un ecou, mîngîind, nervos, braţul Estherei.

Rubin înghiţea în sec şi poruncea, fără convingere, bătrînei :

— Taci ! Taci o dată ! Taci !

Leia scotea lungi răcnete.

— Copilu meu !... Copiluuu meu !

— Taci, nu înţelegi, mamă ! repeta, mecanic, Rubin, făcîndu-i vînt cu batista.

Şi către lume :

— Încet, umblaţi încet ! Pardon !...

Sicriul fu aşezat pe masa cernită, din curte. Cantorul sinagogii „Baron Hirsch", privind speriat spre Zwabel, „preşedintele comitetului", începu rugăciunea funebră.

— *O lă mulă* [1]...

Leia căzu, lată, în braţele feciorilor, care o readuseră în casă. Esther nu se putea ridica de pe scaun, chinuită de dureri. Lîngă dînsa, copilul, alb şi tăcut, privea prin uşa întredeschisă, spectacolul din han.

— Mamă — şopti el — a leşinat baba !

Esther se încruntă. Voi să se ridice, dar durerile nu-i îngăduiau efortul.

— Ce face baba ?

Copilul se apropie de uşă.

— E mai bine !

— Doamneee ! Doamneee ! se auzi, iar, ţipătul de spaimă al bătrînei. Doamne, de ce mă asupreşti ? De ce ? Şi se bătea cu pumnul în pieptul slăbit.

Cantorul sfîrşise rugăciunea şi se pregătea să rostească un mic discurs ocazional. Dar Zwabel îl înghionti.

— Car'te ! îi şuieră preşedintele templului. Aici e rolul meu !

Bătu, scurt, în masă şi o tăcere grea se făcuse în han. De la o fereastră, de sus, privea surda, interesată de întîmplare.

---

[1] Rugăciune rostită la înmormîntare de cleric.

— Întristată adunare! zbieră Zwabel. În numele templului „Baron de Hirsch", să-mi dați voie — nu te-ndesa, tinere, că aici nu-i circ! se indigna oratorul, privind crunt spre un plasator firav, sosit cu întîrziere și dorind să-și facă loc în față — să-mi dați voie, zic, să spun cîteva cuvinte!

Tușind greu, își mîngîie iritat ciocul de smoală, și continuă:

— Din două motive regretăm moartea nefericitului! Mai întîi: pentru că era un evreu cumsecade și muncitor și alerga toată ziua după agonisirea existenței! Știți cu toții cît de greu se cîștigă un franc! Știți cu toții — se înfierbîntase — cît sîntem de amăriți, noi evreii!... Bătu cu pumnul în masă și uită complet de al doilea motiv care îl făcea să regrete moartea lui Paul.

Vorbi de importanța templului „Baron de Hirsch" ridicat prin rîvna lui fără margini și blestemă pe toți ticăloșii care îl atacă în cartier.

Privind cu furie împrejurul său, țipă:

— Pe toți vă cunosc! Pe toți v-am cîntărit! Știu ce zace în voi! Cînd vă simțiți mai bine — atunci mă ocărîți prin cîrciumi! Chiar azi, cînd mă îndreptam spre casa asta nenorocită (femeile izbucniră în lacrimi, oratorul le privi, compătimitor, dar mulțumit) m-a oprit în drum prim-rabinul Coș și mi-a spus: „Știi că la cimitir se îngroapă morții, unii peste alții?" „Cum? i-am trîntit-o. Și dumneata, care ești prim-rabin, taci? Te vaieți numai — și atît? Paștele și dumnezeii mă-tii de ramolit!..." Ei bine, dom'lor, știți ce mi-a spus? N-o să credeți — dar v-o jur: mi-a spus că acu' s-a convins și el că are dreptate lumea că mă socotește nebun de legat!

Rotindu-și ochii în curte, Zwabel zări pe avocatul, imobilizat între cîțiva plasatori și înțelese, repede, că se află la mormîntul unuia de-ai lor.

— Nu vreau să vă mai răpesc timpul! Știu că bietul Paul a fost un evreu credincios și cu inima largă... Știu că s-a sacrificat pentru familie! Pentru mama

lui, săraca! Pentru fraţii şi surorile! Pentru toată lumea — ştiu! Şi mai ştiu că vreţi şi voi, din partea plasatorilor, să vorbiţi! De aceea, termin, zicîndu-i: fie-i ţărîna uşoară!

Părăsi masa, trecînd sfidător, printre ascultători, spre stradă. Aci îl zări doctorul Şternbaum. Îi surîse larg, muşcîndu-şi buza şi-l întîmpină cu veselia lui impusă:

— Sănătos, voinic, dom'le preşedinte?

Zwabel îl privi cu indiferenţă.

— M-ai auzit? îl iscodi cu o modestie simulată.

— Cum nu? Toată strada s-a oprit să vă audă! Aţi vorbit drept.

— Drept? se strîmbă Zwabel. Drept numeşti dumneata cuvîntul care arde, care gîtuie, care ucide?

Ştergîndu-şi cele cîteva fire subţiri de sudoare, preşedintele adăugă, în chip de taină:

— Au avut noroc că eram la o înmormîntare!... Altfel...

Şi făcu, enervat, cu mîna, în aer cîteva semne. Şternbaum îl aproba, vesel.

— Mă, doctore, mă — îi spuse Zwabel — ştii că printre pezevenghii ăia de plasatori se afla şi Micu?

— Micu?

— Da, ăla care a furat nişte bani de la stăpîn; acum nu ştiu ce dracu învîrte pe lîngă boieri! Ştii că mie personal — apăsă pe cuvinte — mi-a şterpelit astă-vară o sută de franci?

Cum doctorul Şternbaum făcu o mutră de om profund mirat, Zwabel continuă, furios:

— A venit să-mi vîndă, zicea hoţu, nişte lemne...

— Ssst! Ssst! se auzi de pretutindenea şi lumea se îndrepta spre han.

— Ce-i? Care face „ssst"? se răţoi Zwabel.

— Vorbeşte cineva! îl lămuri o femeie.

— Ei, şi dacă vorbeşte? N-avem dreptul să mai respirăm? Ce, eu n-am vorbit?

Dar lumea nu-l mai asculta. De pretutindeni se auzeau sîsîituri. Zwabel, însuşi, interesat de ceea ce

are să urmeze, a curmat discuţia şi a intrat în han. Murmurase, doar, o înjurătură care se adresa tuturor : şi asistenţei şi mortului şi sfinţilor şi dumnezeilor din calendar.

Sprijinindu-se cu mîinile de colţul mesei pe care se afla cadavrul lui Paul, avocatul îşi rostea cuvîntarea. La început, cînd a articulat primele vorbe, a uitat cu desăvîrşire unde se află. O absenţă de memorie ciudată a gonit din juru-i pe tovarăşii plasatori, pe clienţii micilor străzi lăturalnice din cartier, pe toţi bărboşii şi necăjiţii hanului. A dispărut, pentru ochiul său lunatic, şi sicriul în care odihnea Paul. Avocatul se închipuia, iar, la bară, susţinînd cine ştie pe ce împricinat. Simpla rezemare a palmelor mîinilor sale, de mult îngroşate şi împietrite, de masa de brad, i-a schimbat întreg decorul. Era cît p-aci să spuie, cu voce profesională şi egală : Onorată Curte ! Dar fîşia neagră şi ţipătul bătrînei l-au trezit din reverie şi l-au reîncorporat lumii din care evadase o clipă.

— Paul, dragă — spuse avocatul, şi vocea îi deveni caldă şi joasă — pleci de lîngă noi pentru totdeauna.

— Aaah ! Aaaah ! Doamne, dumnezeule ! De ce mă pedepseşti aşa ? răcni Leia şi se lovi, greu, cu pumnii în cap.

— Mamă, mamăă ! îi strigă din casă Esther, lividă şi înecată de plîns.

— Nu mai plînge, babă, că moare şi mama ! o implora copilul care i se alăturase, pe nesimţite.

Morit avea ochii în pămînt ; se gîndea, în acelaşi timp, la fratele dus dintre ei, la fetiţa care-i zace pe-un pat de spital, la Esther, cadaverică şi ţintuită pe canapea, la Rubin ăsta, nervos şi calic şi desfrînat, şi i se păru, deodată, că totul e un joc într-un vis prelungit.

— Lăsaţi-măăă ! ţipă bătrîna, pe care braţele feciorilor ei o înlănţuiau să nu cadă.

— Taci, mamă ! şopti Rubin.

Avocatul continuă cu aceeaşi voce sufocată parcă :

— Te duci — cine știe unde? Te duci pentru totdeauna! N-o să te mai vedem la ceainărie, cu geanta plină de mostre. N-o să mai aștepți pe Hună să-ți cînte un cuplet. N-o să mai ceri niciodată sfaturi pentru procesele tale. Acolo unde pleci acum nu sînt procese, nici ceainării, nici actori. Ai fost un băiat cuminte, dragă Paul, ai iubit păsărelele și copiii și femeile... Nu-ți păsa de mine sau de altul, că am stat sau nu la pușcărie. Beai cu mine ceaiul și nu mă lăsai niciodată să-l plătesc! Erai sărac, d-abia cîștigai cîțiva gologani, dar îți plăcea s-ajuți pe toți! Cumpărai, cîteodată, și flori de la țigănci și le împărțeai vecinelor din han. Nici la ceartă nu țineai... Așa-i, mă, burtosule?

Burtosul ridică spre orator un cap uimit și neverosimil de somnambul. Obrajii îi ardeau, ca jeraticul și clipea mereu, de emoție, din ochi.

— Tare bun ai fost, dragă Paul, mai spuse avocatul. De azi înainte ceainăria ni se va părea goală, pustie, lipsită de viață.

— Fratee! izbucni gros burtosul și se propti de masă. Frate, nu mai vorbi! Ai auzit? Nu mai vorbi. Și ridică un pumn uriaș în aer. Clătină din cap, strîngîndu-și buzele sălbatic. ...Mama ei de viață! gemu el și își lăsă capul pe sicriu.

— E beat! spuse o femeie.

— Ar trebui să-l scoatem de-aici! țipă cizmarul.

— Afară cu el! zbieră Rubinștein. Strică toată ceremonia.

Doi vlăjgani se apropiară de masă și-l apucară de umeri.

— Hai! spuse unul.

— Lăsați-l în pace! se auzi glasul lui Zwabel. Lăsați-l! Beți sînteți voi, porcilor! Măăă... băiețaș măă!... se adresă el, apoi, înduioșat către burtos. Vlăjganii părăsiră masa. Ce e, mă, copile, mă... Și Zwabel mîngîie coama omului.

— Cine o să ne mai povestească isprăvi din tine-

rețe? continuă avocatul. Cine o să ne mai fredoneze romanțe vechi?

Burtosul gemea, mișcînd capul și — o dată cu el — masa.

Avocatul sfîrși într-un vaiet și zgomot obștesc.

Femeile plîngeau, copiii își strigau mamele, speriați de hohotele lor necontenite, cîinii urlau prin vecini, zăpada se înteți și începu să șuiere prin urechi vîntul.

Zwabel luă de braț pe burtos și-l scoase în stradă.

— Tu ești ăl mai de treabă din toți, măăă! îi spuse. Ești și tu puțin nebun, poate! Ei și? Măgarii și viermii nu sînt nebuni — asta se știe! Mă... jigodie, mă!...

Și îl scutură de umeri. Dar burtosul rămînea rece și îngîndurat. În alte împrejurări, o asemenea izbucnire de prietenie din partea președintelui templului l-ar fi mișcat. Niciodată, Zwabel n-a schimbat cu el două vorbe. La salutul larg și subaltern al plasatorului, celălalt răspundea cu o grimasă. Îl privea peste umăr și cu un ochi fioros. O dată i-a și trîntit-o, răspicat:

— Să faci bine să nu mă saluți! Pricepi?

— De ce, coane? s-a minunat burtosul.

— D-aia, scurt!

Rușinat, plasatorul n-a știut ce să-i mai spuie. A plecat, învins, în prima cîrciumă să-și „spele rușinea" cu un țoi de rachiu.

— Afurisită lighioană! murmura el, nepulîndu-se dumiri asupra pricinii mîndriei ăsteia nemaipomenite a președintelui. De-altfel, burtosul aflase că așa se poartă Zwabel cu multă lume. Știrea l-a mai îmbărbătat.

...Acum, iată-l prietenos și grijuliu de plînsul care-i stă în gît. „Ce-o fi pățit?" se întreba plasatorul. De ce s-o fi interesînd el de durerea care l-a cuprins subit la vorbele rostite de pîrlitul ăla de avocat de contrabandă?

— De cîți ani îl cunoșteai? vorbi, liniștit, Zwabel.

Burtosul îl privi drept între sprîncene și-i răspunse încet:

— Nu știu!

— Da' se vede cît de colo că țineai la el... L-ați iubit...

În curte, sicriul fu ridicat de oameni și așezat în car. Rubinștein, asudat și mîndru, îndruma inutil lumea spre ieșire. Își ridicase paltonul și vorbea, ținînd mîna la gură. Bătrîna, imună frigului, se tîrî pînă la car.

— Paul! Paa-ul! atît mai putea articula, greu. Capul îi vîjîia și ochii nu mai înregistrau exact imaginile. Îi veni să rîdă, ca să gonească decorul îndoliat al întregii întîmplări de azi. Esther ceru să i se deschidă ușa: ambele laturi fură lipite de perete; voia să privească de pe canapea spre bătrînă. Copilul fugea cînd spre bunică, rugînd-o să nu mai scoată nici un cuvînt, cînd spre mumă-sa, spre a o întreba dacă o mai doare spatele? Era grăbit, înfierbîntat, dar concentrat cu totul asupra unui gînd: așa se va sfîrși, poate, și mama... Și-apoi? Ce va fi — apoi?

Rubinștein porunci vizitiului să tragă puțin pe strada Legislatorului, la mica sinagogă, turtită între un perete și niște uluci jupuiți de rîia timpului.

— Așa! Acum, oprește! Aici vorbesc eu!

Carul opri.

Rubinștein deschise larg gura și voi să rostească sonor: „Întristată adunare". Dar un evreu, moșneag și miop, îl trase de mînecă:

— Șa! să-l ascultăm pe cantor!

— De ce? făcu, iritat, maestrul de ceremonii: Aici e rîndul meu!

— Bine — îl lămuri moșneagul — dar trebuie să ascultăm mula.

Rubinștein se dumiri. Închise gura, duse batista la buze, privi în dreapta și în stînga pînă îl zări pe cantor și se resemnă.

Cantorul rosti, cu glasul îmbibat de tristeţe, rugăciunea funebră. Femeile hohotiră într-un plîns greu şi nervos. Copilul se plimba printre oameni, îi privea mult şi-i pătrundea adînc: nimic nu-i rămînea tăinuit. I se păru, şi singur nu ştia de ce, că, pînă la urmă, totul se va sfîrşi vesel. Nu se împăcase încă, la vîrsta lui, cu ideea că se poate muri pentru totdeauna. Tablourile văzute în casă şi prin vecini, înfăţişînd înmormîntări sau agonii, i se păreau neverosimile. Răsfoise o dată un album plin cu fotografii.

— Cine-i ăsta? întrebase pe Esther şi arăta spre un bărbăţel subţire, aşezat gospodăreşte într-un jilţ. Era un om de vreo patruzeci, patruzeci şi cinci de ani, cu obrazul prelung, cu barbete şi cu o privire calmă de senior anacronic. Fuma dintr-o ţigaretă subţire. Cu o mînă îşi sprijinea capul.

— E tatăl meu! Bărbatu bunicii! A murit!

Copilul primea răspunsul fără emoţie. „A murit" e ca şi cînd s-ar spune: „E plecat pîn' la mătuşa! Vine peste zece ani."

— Dar asta cine-o mai fi?

Arătase o balabustă lată şi îmbrobodită.

— E o rudă a tatii! A murit şi ea mai de mult.

— Dar copilaşu ăsta?

Un prunc de ţîţă, întins frumuşel pe-un divan colorat.

— Un băieţaş al lu' madam Klein... Şi el, săracu, a murit. ...Nici nu împlinise şase luni!

Ficu auzea mereu de asemenea morţi, dar nu le credea, voia să nu le creadă — cu o voinţă dîrză — posibile. Sau — se împăca el cu gîndul — dacă sînt posibile, sînt pentru alţii. Oamenii îndepărtaţi de el, pe care nu i-a cunoscut niciciînd, pot muri. Cine ştie, o fi şi asta adevărat!... Dar unchiu Paul!... Unchiu Paul, care îşi punea, în fiecare duminică, pantalonii călcaţi pe dungă... Ba, cumpăra şi un buchet de flori. Una şi-o prindea la butonieră. Se bărbierea singur cu un brici adus de un prieten „tocmai de la

Viena". Apoi îl lua pe genunchi şi-l întreba, misterios :

— Ştii tu, mă, puştiule, unde te duci acu' cu nen'tu ?

Copilul ştia, dar se prefăcea uimit

— Nu, unchiule, nu ştiu. Unde mă duci ?

Atunci Paul rîdea cu gura plină

— Te duc cu tramvaiu pînă la staţie. De-acolo mergem la mătuşa !

Copilul se bucura aparent. Pentru el vizita duminicală nu mai era legată de nici o surpriză : cunoştea bine casa tuşii. Dar îi plăcea să-l vadă pe unchiul ăsta brunet şi parfumat cît mai vesel. Îl ştia, doar, bolnav !... Cum se poate, aşadar, ca Paul să fi murit? Adică să-l ducă cioclii la cimitir ? Să-l îngroape ? Lumea să se înapoieze acasă ? Şi să rămîie mereu, mereu, mereu numai cu tata, cu mama, cu baba ? Paul nu va mai fi nici la Ploeşti ? Nu va mai trimite cărţi poştale de-acolo, pe care el, elev harnic şi deştept, le va citi bunicii ?

Nedumerit, copilul privi lumea cu un ochi de gheaţă.

— Dă-te, mă băieţaş, la o parte ! O să te calce lumea !

Îi vorbise o femeie subţirică şi plînsă.

„A ! Asta-i văduva !" o recunoscu Ficu.

Era, într-adevăr, fosta clientă a lui Paul, „curtezana" — cum o supranumea o dată Leia. De mult femeia se socotea „viitoarea" plasatorului. Nu-şi mărturisise faţă de nimeni gîndul. Dar îi plăcea să se închipuie alăturea de bărbatul tuciuriu, încărcat de mostre, care ştia să vorbească aşa ciudat şi care mirosea a parfum cale de-o poştă. Lucra cu rîvnă la ajustarea unei rochii de seară. O prietenă, fostă colegă de atelier, a privit-o cu ochiul mic şi plin de şiretenie.

— Te pregăteşti, scumpo ?

Văduva s-a înroşit, a lăsat pleoapele în jos şi n-a răspuns nimic. Dar atitudinea ei a lămurit îndeajuns pe fosta croitoreasă, expertă în proiecte sentimentale

şi în scrutarea cunoştiinţelor. A doua zi, vecinele o întîmpinară, vesele :

— Să-ţi dea dumnezeu sănătate şi noroc !

— Pe cînd logodna, păpuşico ? !

— Cine-i fericitul, hoaţo ?

Văduva, împurpurată şi fîstîcită, nu ştia ce să răspundă guralivelor vecine. Bănuia de unde se scornise vestea. Şi încerca să se scuze :

— Nici vorbă nu-i deocamdată de nimic ! rostea ea, timid.

— Zăăăău ? o ironizau femeile. Şi rochia ? Ce-i cu rochia ? Aşa-i că taci ? Păi, nici nu se poate altfel ! N-ai ce spune !...

Una, mai mofturoasă, îi şi zvîrli, brutal :

— Dacă te fereşti de noi, să-ţi fie de bine ! Noi nu ţinem să ştim cu cine ai să te culci şi începînd de cînd ? Aşa-i ! şi se adresă tuturor gospodinelor care o aprobau, surîzînd dispreţuitor.

De-atunci văduva n-a mai vorbit cu nimeni şi îşi potrivea rochia noaptea, la lumina lămpii cu gaz şi ferită de priviri iscoditoare. Se obişnuise atît de mult cu gîndul, încît vestea morţii lui Paul o îmbolnăvi.

— A murit, va să zică ? îşi spuse. A murit şi ăsta !

Se îmbrăcă în negru şi veni la înmormîntare. I se păru că asupra ei se concentrează privirile tuturor ; că ei i se cuvin vorbele de îmbărbătare ; că moartea a lovit-o mai ales pe dînsa...

— O să te calce lumea, băieţaş ! îi spuse din nou şi-l lovi, prietenește, cu mîna îndoliată pe umeri.

Copilul îi zîmbi şi plecă mai departe.

Rubinştein începuse a vorbi :

— ... aşa că d-aia, doam'lor şi dom'lor, noi cei de la societate ne facem o plăcută — hm ! hm ! — vreau să zic o tristă datorie, asistînd aici la această solemnitate a înmormîntării decedatului care... care...

— Mă, da' tîmpit mai e ! şopti, cu dicţiune, Zwabel, în urechea doctorului Şternbaum. Şoapta era bine articulată ; o auzise toată lumea. Oratorul se opri, încruntat. Doctorul Şternbaum voia să fie agreatul

tuturor: nu-l putea supăra pe Zwabel, dar nici cu Rubinştein n-avea motive să stea rău. Clătină, deci, din cap spre preşedinte şi zîmbi, respectuos, către maestrul de ceremonii.

— Vreau să zic, aşadar — continuă Rubinştein — ceea ce am mai afirmat o dată, la o altă înmormîntare: viaţa s-o trăieşti cum trebuie, cum se cuvine cum... cum... hm...

Zwabel se plecase iar la urechea doctorului. Rubinştein observase mişcarea şi se emoţionă. Vorbi în vînt, ascultîndu-se şi neînţelegînd nimic. La adunările celelalte, şi mai ales la banchetele societăţii, sarcina i se părea uşoară. Striga o dată: „Trăiască iubitul nostru sărbătorit", mai ura viaţă lungă „familiei sale şi tuturor prietenilor noştri" şi termina.

— cum e normal s-o trăieşti!... reluă oratorul, supărat. D-aia vă zic: decedatul va rămîne în vecii vecilor — va rămîne, zic, precum... precum a afirmat şi... ăsta... ăla... marele nostru învăţat Barascheum...

— Barasch! îi şopti cineva din mulţime.

— ...adică Barasch: fericit cel ce trăieşte după prescripţiunile sfintei noastre religii!

Lăsă fraza neterminată, se înălţă în vîrful şoşonilor, roti o privire veselă asupra adunării şi rosti, mulţumit, exact ca la o agapă:

— Prin urmare, doam'lor şi dom'lor, aşa precum vă spuneam — viaţa e şubredă, e ca un vis, ca o iluzie... absolut... o iluzie...

— Isprăveşte! se auzi, deodată, o voce groasă şi furioasă.

— Ssst! Ssst! făcură societarii.

— ...Doam'lor şi dom'lor — mai încercă Rubinştein, speriat şi ruşinat de întrerupere — eu... eu... vreau să vă...

— Isprăveşte, o dată! Is-pră-veş-te! răsună acelaşi glas revoltat.

Toate capetele se întoarseră spre Zwabel. Agitînd bastonul, preşedintele templului privea, cu ochii injectaţi de mînie, la orator.

— Asta-i porcărie! spuse el. Intristată adunare, ceremonia s-a isprăvit. Hai, porneşte dricul!

Rubinştein a rămas, năuc. Societarii şopteau între ei şi ridicau din umeri, resemnaţi.

— Auzi? tună Zwabel. Auzi, discurs!... Care... cum... ha! ha!... mama lui de cîrpaci! Vine să-mi toarne mie braşoave!...

Carul porni greu. Zăpada sporise, vîntul sufla rece şi oamenii se loveau, în mers, unii de alţii.

Copilul s-a alăturat de un grup de evrei bărboşi şi întunecaţi.

Pasul se dovedea trudnic, în seara de iarnă, prematură. Deasupra capetelor acoperite cu pălării tari sau căciuli ţuguiate zburau cîrduri de ciori. Inapoia mulţimii se înşirau trăsuri umile, cu cai golaşi şi uscaţi. In ele, înfundate şi înghetate, rubedeniile mortului...

— Mamă — a şoptit copilul în urechea Estherei, cu teamă — după ce moare omu şi-l îngroapă... ce se mai întîmplă cu el?

— Nimic! a răspuns femeia, scuturată de-un fior.

— Nimic? Nimic? stărui copilul.

— Nimic!... Absolut nimic!

Şi izbucni într-un plîns nervos, care-i zguduia umerii — umerii ei slabi.

V

Mîndria lui Şulăm Şolţ era, desigur, casa din strada Traian. A cumpărat un bordei şi a ridicat cîteva încăperi omeneşti. Mahalaua gospodinelor, firave sau diformate de mizerie, şi a copiilor dezbrăcaţi şi înrăiţi de lipsuri, îl socotea, chiar, bogat. Puţini evrei aveau în strada asta şi mai ales în partea care da spre calea Dudeşti, locuinţă proprie. Cei mai numeroşi — negustori ambulanţi, vînzători în magazinele Lipscani, samsari cu destine greu de bănuit, lucrători şi funcţionari de birou cu lefuri nenorocite, de-abia îşi duceau zilele. Chiar în gura străzii, ochiul, fie el cît de nedeprins cu scrutarea altor ochi, înţelegea că acolo e un sediu al calicilor. Pe stînga se clădea — e adevărat: cîteva şiruri de cărămizi, o căruţă, două, de nisip şi patru ţigani gonind de colo pînă colo mărturiseau „prosperitatea" stăpînului: dar adevărul era că domnul Nae care supraveghea munca fusese patruzeci de ani şef de birou la primărie şi de-abia azi, la bătrîneţe, a izbutit să-şi împlinească visul. Privindu-i ochii obosiţi şi necăjiţi, puteai să crezi că-şi îngrijeşte nu casa — ci mormîntul care va să-l cuprindă curînd. Dar peste drum? Treceai un loc viran, întins şi trist, şi dădeai de-un fel de han plin de bălegar şi de gunoaie; pe ambele părţi, în chichineţe, locuiau două duzini de

evrei amărîți : cizmari ignorați de tineretul cartierului, croitori famelici și dominînd peste copii fără număr, instalatori „de electricitate" — cum se prezentau, cu demnitate, în pantalonii lor găuriți — studenți originari din îndepărtate tîrguri dorohoiene, spălători de vase la marile restaurante centrale, cerșetori corecți în beteșugul lor expus privirilor : o mînă ruptă, un ochi spart, un picior de lemn — un popor amestecat și învins.

În han locuia și „anarhistul" Moșeanu. Avea un cap de pictură expresionistă : pletele acopereau gulerul cămășii rusești, ochii verzi, nici calzi, nici reci, priveau nepăsător lumea, în adăstarea alteia, iar fruntea, mare, dominantă, purta pe ea semnele gîndurilor multe — toată numai brazde. Moșeanu avea o singură cameră plină de cărți. De-abia mai era loc pentru patul de fier și pentru o masă de scris. Toată ziua lucra. Întocmea o revistă lungă, în paginile căreia se întîlneau toți așii filozofiei și sociologiei, clasice, moderne, contemporane — de la conservatorii ponderați, pînă la extremiștii catastrofali. În mintea și sub condeiul lui, anarhistul îi întrunea pe toți. Pe vremuri luase parte la mișcările de stînga. N-a fost niciodată, însă, un luptător, un agitator. A îndurat, cu mîndrie și cu un uriaș dispreț față de societate, schingiuirile cu care, pe atunci, se încerca uciderea ideilor — dar n-a stăruit în politica militantă. Temperamentul nu-i îngăduia munca braț la braț cu masele, întru atingerea țelului comun. Trăia ca un pustnic. Mînca pîine și brînză — de obicei pîine. Nu fuma, nu bea, nu se distra din banii proprii. Invitat la masa vreunui prieten mai cuprins, Moșeanu dovedea o poftă robustă și prelungită : viața pe care o ducea nu însemna, deci, aplicarea unui program — ci groaza de a cheltui din punga proprie măcar o lețcaie. Îi plăceau bunurile pămîntești : o friptură, un păhărel de vin, o plimbare cu trăsura, o călătorie, o femeie... Dar nu se îndura să scoată pentru asta un bănuț. Fusese căsătorit. De pe urma acelei căsnicii avea un băiat : isteț și îndemîna-

tic. Nu izbutise însă să-l păstreze pe lîngă sine. Cînd nu gîndeai, Fănel evada prin provincie, de unde ajungea pîn' acasă, la Moşeanu, vestea unor „isprăvi" supărătoare ale împielițatului. Anarhistul nu pricepea de loc de ce un băiat deştept, dornic de hrană, de joacă, de libertate, nu se poate împăca — orice-ar face — cu sfertul de metru de pat în care trebuia să doarmă, gol-puşcă (din economie!) şi cu coaja de pîine, dăruită cu precauţie, de părintele sever.

Din cînd în cînd omul primea vizita unor tineri palizi şi covîrşiţi de lecturi şi proiecte revoluţionare.

Locuind în mansarde sau în beciuri — lipsiţi de soare, de aer, de mîncare — fără mîngîierea unei mîini de mamă sau de iubită, zdrenţuiţi, nedormiţi şi veşnic flămînzi, băieţandrii ăştia întîrziau ceasuri, zile şi, cîteodată, nopţi întregi la Moşeanu, în dezbateri fierbinţi asupra lumii viitoare... Anarhistul îi punea adesea să traducă o pagină din cutare doctrinar extremist, să facă o corectură a revistei sau să lipească mărci poştale pe adresele abonaţilor. Băieţii îndeplineau rugămintea lui Moşeanu cu o ardoare de misionari. „Neînregimentaţi" în niciun partid — dincolo de orice disciplină — ei vedeau în omul care se izolase de semeni, între cărţi, un ideal de viaţă. Ajutîndu-l, li se părea că ajută împlinirea gîndului pentru care jertfeau totul : familie, avere, profesiune, dragoste...

Moşeanu se bucura de stima vecinilor care îl venerau pentru dispreţul pe care îl dovedise nevoilor omeneşti ; mahalagiii ştiau că anarhistul nu înghite fiertura cu lunile, nu face foc niciodată, culcîndu-se în odaia rece chiar pe vremea gerurilor siberiene — nu are nici un ochi, de om sau de animal, pe lîngă casă care să-l privească sau să-l ajute la boală, la o nevoie — într-un cuvînt îl şi compătimeau, îl şi admirau. Marcel, de pildă, şeful unei bande alcătuită din opt fraţi, hoţi şi puşcăriaşi cunoscuţi, se exprima întotdeauna cam astfel despre Moşeanu :

— E candriu !

Iar bătrînul talmudist Flamm, care de asemenea

mînca o dată la două zile, ostenind nopți întregi asupra foliantelor sfintelor tipărituri ebraice, îl considera un mucenic.

— Un om ca el — spunea bătrînul, mîngîindu-și ciocul de zăpadă — se naște rar!

...Lîngă han se înșirau căsuțe cu intrarea la stradă, fiecare cu cîteva trepte. Erau mici prăvălii de coloniale, sticlărie — un atelier fotografic, o săliță de dans, în fund o școală de copii, o „cîrnățărie" și alte mărunte căminuri cu „stăpîni" rupți în coate și melancolizați de lunga așteptare a clienților.

Pe trotuarul casei lui Șulăm Șolț se mai afla o bragagerie ținută de-un albanez care locuia o lună în București și unsprezece în munți, undeva prin Macedonia... Se zicea despre dînsul că era cap de bandă. Ucidea omul cu ușurința cu care prinzi musca. Tot timpul bragageria era lăsată pe mîna nevesti-si, o muiere sfrijită și înrăită care blestema toată ziua. Își adusese și un nepot s-o ajute: lat și urît, băiatul avea un cap plin de pete albe. Mahalaua îl poreclise „iapa rîioasă". Ceva mai încolo — o băcănie: a lui Rahmil, surdul, un omuleț cu mustața de aur și de o politețe absolută: toți clienții îi erau „scumpi", „iubiți", „dragi". Fusese chelner un timp — coleg cu Șoifer Dar n-auzea niciodată comanda. I se cerea o halbă de bere și Rahmil aducea clientului, foarte ceremonios, o cafea turcească. A fost nevoit să-și schimbe meseria și nu-i pare rău. Băcănia lui e cea mai selectă în strada Traian: la el cumpără și familia Kramer, croitorul pitic și obez de peste drum, care este astăzi un adevărat „nabab" pe lîngă rubedenia sa, Șulăm, și doctorul Șternbaum și Nae de la primărie... Funcționarul — singurul — din băcănie e chior, dar de o bună dispoziție contagioasă. Îl cheamă Idl. Pe-atunci se cînta, în cartier, o romanță evreiască modernă: *Idl mit deim Fidl* (Idl cu vioara) și chiorul beneficia de cîntec, fredonîndu-l tot timpul și făcînd glume cu gospodinele care-i călcau pragul.

— Poftiți, poftiți vă rog! Aici e *Idl mit deim Fidl.*

— Stăpînul e surd — spuneau mahalagii — slujbaşul e chior : lipseşte un şchiop !

Băcanul nu lua aminte la vorbele lumii. El continua să-i zîmbească, s-o numească „scumpă", „dragă" şi „iubită" şi să-i încaseze gologanii.

Lipită de casa lui Şolţ în curtea cu uluci roşii, locuia familia Ionescu : cîţiva feciori adică, oacheşi şi liniştiţi, o cucoană resemnată în aducerile-i aminte şi un cîine care făcea naveta între hanul celălalt, de peste drum, şi vecini. Unul dintre băieţi — domnu Mişu — era funcţionar, ca şi conu Nae, la primărie — altul se pregătea să intre în armată, ofiţer. După bărbătească lui siluetă, întotdeauna corectă, suspinau fetele hanului de peste drum.

Şulăm Şolţ locuia în primul apartament din dreapta, la intrare. În fund închiriase casa unui croitor, Şaiman, care avea o droaie de copii şi un gust accentuat pentru teatru (fusese, în tinereţe, figurant la „Jigniţa"), iar la etaj locuia un mic funcţionar comercial, de curînd căsătorit. Pe stînga, în primul „apartament", îşi întocmise gospodăria un cantor — iar în al doilea un garderobier.

Şolţ plimba printre chiriaşi mai întotdeauna o privire nemulţumită. Sădise o mică „vie", un gutui şi un prun şi copiii chiriaşilor cam rătăceau cu mîna prin fructe. Pe vremuri ţinuse o prăvălie de haine vechi, în strada Lazăr. Acum se mulţumea să facă negoţ unde şi cînd se întîmpla : cumpăra, de pildă, o „partidă" de bocanci „reformaţi" — îi da la reparat şi îi revindea, apoi, angrosiştilor din provincie : evrei bărboşi şi harnici care veneau, între două trenuri, din Moldova la Bucureşti ca să-i cumpere marfa şi să plece repede, înapoi, acasă. Mai lua parte la diferite licitaţii, unde se vindeau mărfuri „decăzute". De-aceea din casa lui nu lipsea niciodată *Monitorul Oficial* în paginile căruia urmărea toate anunţurile.

— Lunea viitoare e licitaţie la Craiova ! spunea el nevestii şi se pregătea să plece acolo.

Haike, fiica mai mare a Leii, îl asculta, atentă și foarte interesată. Era o femeie necăjită, cu fața brăzdată de cute, cu privirea speriată. Avea ceva dramatic în toată făptura ei chinuită. Își iubea mult mama și avea, mai ales pentru soră-sa Esther, o afecțiune bolnăvicioasă. Se măritase tînără și o dată cu împlinirea acestui act încetase orice alt fel de existență : se închisese în casă, măcinîndu-și zilele în bucătărie.

Avea doi copii, ambii băieți, pe care îi îngrijea cu multă pasiune. Singură deretica, singură spăla, singură gătea.

— Pleacă sănătos ! îi spunea bărbatului și continua să-și vadă de muncă. Pronunța cuvintele apăsat, aproape teatral, fără însă a afecta niciodată : se născuse cu acest fel personal de a se exprima. Familiarizată cu toate catastrofele posibile, vedea în fiecare fapt mărunt elementul tragic. Un băiat i s-a însurat cu o fată săracă. Haike desperase. Viața încetase de a mai avea un sens pentru ea. Absorbită de aventura lui Leib, femeia se izolase într-o suferință crîncenă... Se ivea, însă, alt eveniment trist și Haike uita aproape de nunta fiului mai mic, zvîrlindu-se trup și suflet în plasa suferinței celei noi. Feciorul ei mai mare plecase prin ținuturi exotice : se afla undeva prin Africa, vînzător la un negustor de ghete. Pentru dînsa scrisorile lui David prilejuiau, astfel, noi lacrimi, noi scene dramatice și noi lamentări. Nu exista nici o pricină concretă de tristețe. Dar însăși depărtarea pe care David o pusese între rîvna lui de avere și familie — constituia, pentru Haike, motive suficiente de plîns.

— Uite-l și pe Rubin ! șopti dînsa privind prin fereastră.

Perierul se ivi, neras, nepieptănat și încruntat.

— Ce mai faci ? o întrebă el, punîndu-și nepăsător pălăria pe-un scaun și rămînînd îmbrăcat în palton.

— Bine, ce să facem ? Da' tu ?

Rubin ridică din umeri.

— Să zicem : bine ! Pardon, Șulăm e plecat ?

— E în oraș ! Trebuie să pice și el acu' !

Rubin se frecă puțin cu arătătorul pe frunte.

— Știi că Moriț se pregătește să plece?

— Să plece?

Haike se așează pe scaun, zdrobită.

— Un' să plece? făcu ea, subit alarmata.

Rubin ridică iar din umeri.

— Un' să plece? În America, la San Francisco! Pardon, ai o vișinată?

Omul știa că printre rafturi pline de hîrțoage, șireturi, fîșii de mătase și nasturi, odihnea și o sticlă cu vișinată.

— Da, îndată! Vai de mine! Vai de mine!

Haike se identificase imediat cu o dramă posibilă. Moriț, fratele ei, părăsea țara... Paul murise... Estherei îi este din ce în ce mai rău.

— Vai de capu meu! rosti dînsa întinzînd păhărelul lui Rubin.

— Mulțumesc! făcu acesta, dîndu-l într-o clipă pe gît.

— Și cînd pleacă? Și de unde știi? Și de ce pleacă?

— Încet! Nu mă lua, pardon, așa iute... Nevastă-sa are rude la San Francisco... Lui Moriț nu-i mai merge. Atelierul costă. Azi o chirie, mîine o taxă, poimîne leafa lucrătorilor... Ce dracu să facă și el?

Înghiți în sec și-și șterse cu dosul palmei mustața.

— Îi merge prost, va să zică? Doamne, dumnezeule! Și nici prea sănătos nu-i!

— Dacă-i, pardon, prost! Ce să-i fac? El lucrează ca o vită și pe nimica toată! E cinstit — zice fraieru. E o cartoafă — ți-o spun eu!... Știi că iar i s-a îmbolnăvit Surica?

— De cînd?

— De alaltăieri!

— Ai fost pe la el?

— Mă duc în fiecare zi. Mănînc la prînz acolo. Și cum Haike rămăsese cu ochii întrebători, fixați în ochii lui, perierul se crezu dator s-o lămurească. Am spart casa... Să se ducă dracului! Am plecat și de la Klaiman! Cu mine nu se joacă!

Femeia asculta în panică atîtea veşti rele deodată şi se cutremură.

— Ai plecat de la Klaiman, nenorocitule? De ce? Nu ţi-a plătit la timp? El se lăuda întotdeauna cu tine. „E cel mai prima pensular!" spunea mereu!

— Se lăuda, desigur! Asta o cred! Dar ia spune-mi, pardon, ştii cît îmi plătea pe săptămînă? Asta n-o ştii! Nici n-ai de unde! Ne-am învoit cu bucata — „în acord" — dar crezi că s-a ţinut de cuvînt? Ar merita să-i frîng gîtul!

Haike îl examină, neliniştită. De abia acum îi observa barba, crescută de-o săptămînă, obrajii traşi şi ochii obosiţi.

— Şi cu nevasta ce-ai făcut?

— Mai întîi că nu-i, pardon, nevastă. E numai cu cununie religioasă. Şi-apoi: mă-nsor!

— Cum aşa?

Haike era înmărmurită. Rubin venise parcă s-o omoare — cu tot dinadinsul.

— Cum aşa? repetă femeia.

— Iac' aşa! Mă-nsor cu o fată bună! Am cunoscut-o la „Pomul verde" — duminică.

Haike rămăsese mută. Îl ştia pe frate-său plin de fantezie, neastîmpărat, neordonat, veşnic amărît şi „fără de noroc" — cum îl socotea mama Leia. Dar prea aflase, într-un singur ceas, multe din gura-i stîrbă. Îşi puse mîinile cruciş pe piept şi-l privea cu tristeţe şi cu îngrijorare. Moriţ pleca în America, gîndi femeia, Paul a murit, Esther e pe zi ce trece mai bolnavă. Copilul ei — de asemenea: numai ochii de el, ochi mari căprui, îngînduraţi şi adînci, prematur îmbătrîniţi; Leibu s-a încurcat cu o calică — vai de capul lor; David vinde ghete negrilor, în Africa şi-acu'... Rubin! Rubin care-şi lasă femeia, cu care — e adevărat — nu făcuse cununie oficială, dar avea cu ea casă de ani de zile şi se-nsoară cine ştie cu cine!

Însurătoarea asta e de pe urma „Pomului verde" — cum a şi mărturisit Rubin. Nici nu se putea altfel! Vin acolo tot felul de hămesite şi de „aiuriste" care n-au

alt rost pe lume decît să-ncurce băieţii. Dar Rubin ăsta, îşi zicea femeia, s-a dovedit încurcăreţ de cînd îl ştie. Chiar cu Renée s-a luat dintr-o glumă. Ar fi avut şi fata asta sărmană destinul ei. Cine ştie? De gura lumii Haike nu se îngrijea niciodată. Unii o credeau pe Renée cam rea de muscă. Poate că e numai o vorbă. Sînt atîţia acriţi, respinşi de focoasa şi bine rotunjita fată, care, numai din ură, bîrfesc în dreapta şi-n stînga.

Cu fata hahamului n-a fost tot aşa?

— De ce-ai spart casa, zici? îl întrebă Haike.

— Pentru că m-am săturat! D-asta! răspunse scurt Rubin.

Urmă o lungă tăcere.

— Ştii ce-a fost cu fata hahamului? reveni femeia.

— Cu şontoroaga? întrebă plictisit Rubin.

— Ei, da! Cu şontoroaga!

— Îmi amintesc; adică, pardon, nu mai ştiu aşa exact...

— Să-ţi spun eu! Nenorocita s-a îndrăgostit de un funcţionar de bancă, purăţ, sclivisit şi greţos... un „cavaler" gîndac! Şi după ce s-a logodit, ticălosul a găsit alta... Ce crezi c-a făcut? A dat sfoară în toată calea Văcăreşti că şontoroaga nu e fată mare!... Tatăsău cît p-aci să-şi dea sufletul! Au mers cu ea la doctor, i-au scos certificat şi pe tîlharu de logodnic l-au dat în judecată. Are să cîştige procesul — ai să vezi!

Rubin tăcea.

Într-un tîrziu zise:

— Bine! Bine! Da'ce legătură are afacerea asta cu Renée?...

— Are!

— Cum?

Haike trecu atunci la o morală rostită dramatic: Rubin se ia după lume şi face rău.

Omul tăcea, tăcea cu încăpăţînare. Haike se resemnă. Încercă doar la urmă:

— Şi acu', spune-mi te rog, ce te-ai gîndit să faci?

Rubin ridică din umeri. Înghiţi de cîteva ori şi zîmbi.

— Nu știu!

Și-apoi, cu melancolie:

— Dacă mi-aș putea deschide, cu banii de zestre, școala de dans!

Era un vis vechi școala de dans! Rubin practica „profesoratul" la „Pomul verde", dar în slujba altuia, veșnic — se văieta perierul — în slujba altuia. Venea, lunea și sîmbăta seara, obosit și supărat de la atelier direct în cabinetul „directorului" sălii și întreba:

— A venit ceva marfă?

„Marfă", adică fetele de croitorie, nevestele mai cuprinse de băcani, funcționarele din magazine și „tinerii" meseriași, slujbași mărunți de birou și „patroni" de cîrciumi — lumea cartierului doritoare să danseze.

Directorul îi răspundea întotdeauna pe același ton:

— A venit! Vezi și 'mneata!

Rubin intra în sală, după ce-și îndrepta cravata în oglinda aburită de vreme din anticameră, saluta, zîmbind, publicul și începea — după ce spunea inutil uneia și alteia: „pardon!" — lecția. Era un mare dansator...

— Va să zică d-aia o lași pe Renée? mai spuse Haike. Ca să-ți faci, pe cont propriu, școală de dans? Da?

— Lasă-mă, dragă, lasă-mă! N-am venit pentru asta aici.

Haike ridică, enervată, ambele mîini în aer:

— N-ai venit pentru asta, știu! Știu tot!

Rubin voi să plece. Femeia îl reținu.

— Acu' dac-ai venit, stai!

În mintea perierului, sala de dans — proprie — luă, într-o clipită, ființă. Se și vedea, în haina de duminică, ras proaspăt și cu un trandafir la butonieră, îndrumînd „clienții". Mai întîi, împarte lumea: domnii în stînga, domnișoarele în dreapta.

— Începe cadrilul! rostește el, cît mai lămurit posibil.

Și-apoi:

— Ca-va-leeeerii!

Comandă după comandă, toate se execută întocmai. Perierul este fericit.

— La o şcoală de dans — îi spuse el femeii, deodată — cîştigul e sigur. Capitalul pe care îl bag în afacere e mic, rentabilitatea mare.

Haike ar fi voit să afle şi alte amănunte cu privire la plecarea lui Moriţ. Dar perierul, absorbit de proiectul lui vechi, nu-i vorbea de altceva.

— Fac şi nişte afişe. Uite, aici, ce-am să anunţ.

Scoase din buzunar o foaie de hîrtie mototolită pe care se vedeau cîteva şiruri neregulate, trase cu creionul.

Rubin citi:

Onorat public amator,
Doamnelor, domnişoarelor şi domnilor,
vă informez că, după o
îndelungată practică personală,
m-am decis să deschid

SALĂ DE DANS

şi-o şcoală, sub conducerea mea.
Toate dansurile moderne:
Cadrilul, Polca, Valsul
le puteţi învăţa în douăzeci şi
şase de lecţii.
Cu stimă, Rubin, profesor
de dans.

— Ce zici? o întrebă el, rînjind, larg.

— Ce să zic! Ştiu eu! spuse femeia, ridicînd din umeri.

Dar perierul se simţi atins de indiferenţa surorii.

— Să ştii c-am plecat! rosti, apăsat.

De-afară se auzi vocea nemulţumită a lui Şulăm, care observase un copil de prin vecini sprijinindu-se de salcîmul dumisale.

— Mă, tîlharule, mă, în altă parte n-ai mai găsit pomi să te rezemi de ei?

Intră, cu pasul greu, în casă, îl zări pe Rubin şi se întunecă şi mai mult.

— Uite — îi spuse femeia — Rubin îşi deschide o şcoală de dans...

Şulăm făcu ochii mari.

— Asta-i lipsea, fireşte!

— Pardon! strigă perierul.

— Aha, a început cu pardon! bombăni, îmbufnat Şulăm.

— Pardon! reluă perierul. Să ştiţi că nu cer sfatul nimănui.

— Foarte bine! Foarte bine! spuse Şulăm. Gata masa?

Rubin se pregătea să plece. Îşi puse pălăria în cap şi trecu în săliţă. Haike ieşi după el şi-i vîrî în mînă cîţiva lei. Figura perierului se lumină puţin. Băgă repede banii în buzunarul vestei şi strigă, din uşă, lui Şulăm:

— Te las, pardon, vă las cu bine! La revedere la şcoala de dans!

Ieşi grăbit în stradă şi se opri la bărbier.

— Dă-i rasol, meştere! spuse perierul. În cinci minute trebuie să fiu gata!

— Gata! îl asigură bărbierul. Şi în timp ce-i plimba pensula pe faţă, îl iscodi: Faceţi şcoală de dans, domnu' Rubin?

Perierul mişcă uşor din cap, în semn că „şcoala-i gata".

— Vai, ce bucurie o să fie pe nevastă-mea! minţi, ipocrit, meşterul. De o lună mă întreabă mereu: Ce face domnu Rubin? Ce face domnu Rubin? Şi eu nu ştiam ce să-i spun! O să vă recomandăm şi noi clienţi! Ştiţi: lume bună — de soi.

Rubin plăti şi plecă de-a dreptul la tipograf.

— Ce zici, dom'le Kalman, e bun afişu ăsta? şi-i puse, sub ochi, textul.

Domnul Kalman era un „intelectual" al cartierului: membru în zece comitete de societăţi filantropice, fost preşedinte al cîtorva, poet şi orator în timpuri bune, divorţat de trei neveste şi pe cale să nuntească iar.

Îşi potrivi ochelarii, tuşi adînc şi citi atent afişul.

— Este şi nu este! se rosti dînsul. Este, dacă n-ai pretenţie literară! Eu, însă, cred că un om ca dumneata ar trebui să apară cu alt afiş. Nu vreau, crede-mă, să te influenţez, în nici un fel. Dacă, repet, n-ai nici o pretenţie literară... atunci îl dăm în lucru.

Rubin nu înţelegea exact limba înflorită a tipografului. Îşi dădea seama doar că afişul nu-i place.

— Domnu Kalman — spuse perierul — fă-mi matale unul cum crezi că-i mai bine.

Ochii tipografului lucirâ brusc. Se simţea măgulit.

— Bine! Cu plăcere! Am să-ţi compun un afiş literar, un afiş care să impresioneze publicul de toate condiţiile, nu-i aşa? Dumneata te adresezi, doar, tineretului de ambe sexe, oamenilor maturi, doamnelor şi fetelor de măritat?

— Da! Da! Da! aproba, vesel, Rubin, fără a pricepe însă o iotă din spusele tipografului.

— Atunci, să începem! spuse domnul Kalman şi, răsucindu-şi mînecile cămăşii se aşeză, preocupat şi mîndru, la masa de scris.

Înainte de orice, să-mi spui dacă predai şi dansuri de caracter.

Perierul holbă ochii. Nu ştia, pur şi simplu, ce să răspundă tipografului. Nici ignorant nu voia să pară.

— Hm! făcu el, compunîndu-şi o figură distrată. Cîteodată!...

— Mă rog, cum crezi. Dar aici nu-i vorba de ceva incidental. Anunţăm sau nu — asta vreau să ştiu — şi dansuri de caracter?

La o asemenea întrebare, Rubin nu se aşteptase.

— S-anunţăm! se decise el, în cele din urmă. De ce să n-anunţăm?

— Biine! făcu domnul Kalman, privindu-l cu coada ochiului.

Şi adăugă :

— Drept să-ţi spun, mă surprinde că un profesor de dans cu dumneata nu este fixat asupra programului... În fine! Mie, scumpe domn, mi-e perfect egal ! Şi începu să scrie.

În acest timp, Rubin se gîndi că a pierdut masa... Moriţ nu-l poate aştepta pînă s-o învrednici el să sosească...

„Şi Moriţ ăsta e-o victimă, îşi spuse perierul. E o victimă a nevestei. E moale. N-are cuvînt, n-are energie, e ca o cîrpă !"

Aaa, cu el nu merge! O lasă pe Renée, ca să-i dovedească, încă o dată, că el e bărbat !... Domnişoara Bercovici, „viitoarea", e cam urîţică — asta-i adevărat ! Dar e fată de condiţie ! Are şi ceva bani. S-a săturat de mizerie !... Cu banii zestrei deschide o şcoală serioasă. Îi va lua toţi clienţii ştirbului. Rîse, în gînd, prelung. „Ştirbul", patronul sălii de dans de la „Pomu verde", îl crede naiv, bleg, aiurit. Ei bine, acu'-acu' are să se convingă că s-a înşelat amarnic.

— Gata, domnu Kalman ?

Tipograful îl privi cu ochi înfiorători.

— Nu mă întrerupe, dom'le ! Nu mă întrerupe... Vezi bine, doar, ce fac! Şi continuă să scrie. Trecură aproape două ceasuri. Asudat, domnu Kalman îşi scoase ochelarii, îi şterse şi, privind satisfăcut spre Rubin, spuse : Ei bine, dragul meu, acum ştiu că ai un afiş !

Perierul, care adormise, se trezi brusc şi nu pricepu nimic.

— Pardon !... Sînt... eram, adică, obosit ! Foarte obosit !

— Nu-i nimic ! îl asigură, tolerant, tipograful. E ştiut doar că intelectualii au altă capacitate de răbdare decît oamenii simpli.

Perierul zîmbea necontenit acestui „fraier", cam trăsnit, care îi vorbea ciudat : îi zîmbea spre a nu fi nevoit să-i răspundă, neştiind bine ce anume să-i spuie.

— Îl citim? întrebă Kalman.

— Desigur! răspunse Rubin, vesel.

— Ascultă, dom'le Rubin, afișul care, după opinia mea, se potrivește cel mai bine cu mentalitatea cartierului!

Și domnul Kalman, potrivindu-și din nou ochelarii, începu lectura afișului, apăsînd pe fiecare silabă: *„Onorat public! Stimate doamne, drăgălașe domnișoare și respectabili domni, etc"*. Etc. — lămuri tipograful — înseamnă: tineret, în general, pricepi mata?

— Da! Da! Da! aprobă Rubin.

— *„De multă vreme* — continuă Kalman — *Cartierul Văcărești simte necesitatea unei școli de dans, în deplinul înțeles al cuvîntului!"*

Tuși.

— *„De multă vreme publicul de ambe-sexe își manifestă dorința fierbinte de a învăța corect și repede — dansurile moderne. Nu e nuntă sau logodnă sau petrecere familiară în care tineretul să nu discute cu înfocare această chestiune. „Vrem o școală de dans!" strigă mic și mare.*

Desigur, există una sau chiar mai multe săli care se pretind de dans. Și există și unii care se consideră cu bună sau cu rea credință... profesori!

Adevărul este că nici acele săli nu sînt școli în deplinul înțeles al cuvîntului și nici acei domni nu sînt profesori.

Prin urmare: vrem școli de dans!"

— Domnu Kalman, pardon — îndrăzni, cu multă sfiiciune, perierul — nu e prea lung?

— Prea lung? Prea lung? izbucni tipograful. Își trecu mîna prin păr. Dar bine, dom'le Rubin, dumneata drept cine mă iei?

Această frază, care-i plăcea, o repeta zilnic cu orice prilej. Rubin înțelese că l-a supărat.

— E foarte bine, domnu Kalman — se scuză el dar vreau să zic...

— Nimic ! îl reteză tipograful. Şi ridică mîna în aer, dictatorial. Nu mai citesc nimic. Dă-mi... „afişul" dumitale să-l culeg şi gata !

Perierul îl privi, umil, în adîncul ochilor şi-l rugă atît de stăruitor, încît domnul Kalman ceda, cu un aer dispreţuitor faţă de micul meseriaş, străin de tainele creaţiei.

— Uiţi, se vede, dom'le, iubite dom'le Rubin, că eu acu' scriu şi poezii ! În fine ! Să continuăm :

„Această dorinţă generală se va împlini ! Ne-am hotărît să dăm publicului ceea ce el de atîta amar de vreme pretinde : o sală de dans — o şcoală model !

Dar n-am terminat. Vrem să spunem că nu ne-am mărginit la atît : la înfiinţarea unei şcoli, — şi basta ! Nu ! Onoratul public să afle, prin urmare, că am decis să percepem pentru toate cursurile noastre taxe cît mai mici posibile. De ce ? Pentru că vrem să facem şcoala accesibilă tuturor pungilor.

Directorul nostru, maestrul Rubin, a călătorit prin toate centrele mondiale ; a vizitat şi a studiat la Paris, Londra şi Berlin..."

— Eu ? întrerupse Rubin.

— Da ! Dumneata ! hotărî, energic, domnu Kalman.

— Păi... pardon !... eu...

— Ce ? tună tipograful.

— ...eu n-am fost nicăieri !

— Bine, dom'le, asta mi-o spui mie ? Nu ştiu eu, adică, iubitule, că dumneata habar n-ai de centrele occidentale ? Nu te ştiu eu, adică, om de o cultură — nu te supăra — rudimentară ?... Dar afişul e pentru marele public... dom'le ! Marele public trebuie să creadă în ştiinţa, în arta dumitale. Nu mai întrerupe, te rog, nu mai întrerupe că las totul dracului şi... gata ! Ne-am înţeles ?

Rubin începu să-i zîmbească şi mai umilit.

— Pardon ! Am zis numai.

— Isprăveşte că mă agasezi... Te implor !

Perierului îi veni, deodată, să rîdă de masca gravă a tipografului — dar îşi reprimă hohotul, ciupindu-se

de piept. Era caraghios domnul Kalman, cu ciocul lui, rar, cu vorba-i încîlcită, boierească şi cu nervozitatea de care pînă mai deunăzi nu dăduse nici un semn.

— Bine, dom'le Kalman, ascult!

Rostise fraza cu privirea în podea. Atitudinea asta subalternă plăcu tipografului.

— Aşadar să continuăm: ... *„In marile oraşe ale lumii mi-am dat seama de importanţa dansului, în istoria popoarelor, etc. Fără dans nu există viaţă, fără viaţă totul e o iluzie...“* O iluzie, sau o himeră, ce zici, dom'le Rubin?

Fîstîcit, perierul bîigui:

— Cum crezi, pardon, matale.

— O himeră, atunci! E mai sonor... *„Învăţaţi dansurile moderne, onorat public, pe un preţ derizoriu, etc. Dacă am fixat onorarii reduse e din cauza pasiunii mele artistice: doresc ca toţi membrii* — scuză-mă: mă gîndeam la societăţile mele filantropice — *toţi tinerii şi toate domnişoarele culte din cartier să fie la înălţimea epocii noastre, etc.*

Şi mă gîndesc nu numai la tineret; în Olanda, în Grecia, în America de sud şi etc., bărbaţi maturi şi doamne respectabile — matroane şi bunici, chiar — învaţă cu asiduitate dansul. Să le urmăm pilda: veniţi, dar cu toţii, la şcoala noastră de dans. Cine vine în grup beneficiază de o reducere de 14 la sută.

Cu deosebită stimă, vă salută maestrul Rubin, profesor diplomat de dans şi coregrafie“.

Aici, perierul holbă ochii, incapabil să-şi menţie figura obişnuită.

— Ce-ai scris, domnu Kalman, dragă?

— Dumneata n-ai auzit? Pentru cine, mă rog, am citit eu? Pentru cine am compus eu afişul?

Rubin îşi şterse sudoarea care-i inundase fruntea şi obrajii.

— Numai ultimul cuvînt! Am ascultat totul! Dar ultimul, pardon, ultimul cuvînt...

— Coregrafie?

— Da! Asta! Nu pricep!

— Ei, de-unde să pricepi?

Şi zîmbi cu toată gura, superior.

— Nu te supăra, scumpe dom'le Rubin, dar nici n-ai să pricepi aşa uşor!... Eu, care sînt un om de reală cultură, d-abia-d-abia am pătruns înţelesul cîtorva cuvinte de soiul ăsta... Dar n-are nici o importanţă! Lasă-l aşa: e bine! Ai să vezi ce bine e! Să nu crezi că publicul trebuie să priceapă totul. Principalul e să-l zăpăceşti. Şi-acu' — surpriza.

Tipograful citi cu vocea gravă:

— *„În lipsa directorului şcoalei, relaţiunile se pot cere domnului Kalman R. Kalman, proprietarul Institutului grafic „Lumina" şi preşedintele al Asociaţiei preşedinţilor societăţilor de ajutor reciproc, în caz de boală şi deces".* Ce zici?

Perierul era din ce în ce mai nedumerit.

— Cum, domnu Kalman, vrei să fii şi dumneata în combinaţie?

— De ce nu? spuse tipograful. Mă pricep, doar, şi eu în arta coregrafică!... Pe vremuri (îşi mîngîie ciocul) eram un dansator teribil!... Bine'nţeles, dragă dom'le Rubin, dacă accepţi! Pentru că eu, drept să-ţi spun, la mata m-am gîndit cînd ţi-am pregătit surpriza...

Perierul îşi spuse că un tip de felul lui Kalman nu i-ar putea strica: ştia atîtea!...

— Bine, domnu Kalman, s-a făcut!

Se îmbrăţişară.

Domnul Kalman chemă imediat pe singurul lucrător al Institutului de arte grafice „Lumina":

— Naftule! şi-i predă manuscrisul. Bagă de seamă, mă băiete, mă!

„Băiatul" avea vîrsta de şaizeci de ani, deşi, subţire şi palid, nu părea decît de treizeci — firește, un tuberculos de treizeci de ani. Luă foile de hîrtie cu o mînă adormită, îşi trecu ochii obosiţi peste ele şi se scărpină în cap:

— Mîine încep la ele... Dă-mi o băncuţă, jupîne!

Tipograful se scotoci prin buzunare și scoase un leu.

— Poftim un leu! îi spuse, cu indiferență de nabab! Îți dau, că la mine... nu contează!

— Așa? se minună Naftule, băgînd iute moneda în buzunar. Atunci să-mi dai, te rog, restanța din săptămîna trecută.

Dar tipograful, părînd că n-aude nimic, începuse tocmai atunci o profundă discuție cu Rubin... S-au despărțit, după ce s-au sărutat zgomotos, ca frații.

Perierul a plecat cu pasul grăbit spre casa familiei Bercovici — la „viitoarea".

Aici găsi lumea adunată în jurul unei mese lungi de sufragerie: părea că e așteptat.

Doamna Bercovici, bătrîna, îl pofti, amabilă, să se așeze chiar lîngă dînsa. Un frate al ei, cîrn, slab și cu niște sticle groase de ochelari, tăinuind ochi mici de o miopie excesivă, se scula și se așeza mereu: era nervos. De cîte ori se scula, ghetele lui de gumilastic scîrțiiau. Alături, o persoană anemică, tomnatică și ceremonioasă — o rubedenie a familiei. Pe alte două scaune, doi băieți în uniformă de liceu — frații domnișoarei.

Ety, „viitoarea", se ridicase, ușor purpurie la față, și-l întîmpină.

Rubin îi sărută mîna.

— Am întîrziat, pardon! puțin: prepar, știți dumneavoastră...

Și înghiți în sec.

Bătrîna privi, clipind aproape invizibil, spre cîrn. Omul se ridică, iar, în picioare: scîrț! scîrț! făcură ghetele sale, ceea ce îl enerva și mai mult.

— Dragă prietene! se adresă el către Rubin. Aș avea ceva de discutat cu dumneata.

Și iarăși — scîrț, scîrț — ghetele omului îi necăjeau auzul.

— Cu plăcere! Pardon! se scuză perierul și se ridică.

Bătrîna, afectînd o întristare adîncă, încercă să-i oprească:

— Da' aveţi tot timpul! După ceai!

Cîrnul nu pricepu.

— Bine, atunci mai rămînem!

Şi se reaşeză. Dar soră-sa îi clipi din nou.

— Ştii ce, tinere, tot mai bine-i să vorbim acum! Ceaiul ne poate aştepta! Nici nu-i bine să-l bem aşa cald!

Trecură în altă odaie. Cîteva fotolii vechi, un dulap prin geamurile căruia rîdeau farfurii şi pahare, o masă rotundă de salon şi multe fotografii în pereţii igrasioşi.

— Uite, dragă amice — vorbi, scîrţîind din ghete, fratele doamnei Bercovici — ce-am vrut să-ţi spun... aşa, fără supărare, ca de la bărbat la bărbat... pricepi?

Tuşi, îşi pipăi nodul cravatei, imens, şi ridică mereu din umeri.

— Mi se spune că... eşti însurat!

Rubin înghiţi repede de cîteva ori în sec şi-l întrerupse, iritat:

— Pardon! Îmi dai voie...

— Lasă-mă să termin! Mi se spune — eu nu afirm nimic... eu, personal. Dar, vezi dumneata, noi toţi o iubim pe Ety ca pe copilul nostru. Parcă nu-i copilul nostru? Dumnezeu să-i dea sănătate! Pînă mai acu' un an suferea de nas! Am tras o spaimă!... În fine! Eu, ca unchi, ca om mai în vîrstă şi ca comersant trebuie să-mi dau bine seama de tot ceea ce fac... pricepi?

Rubin pierduse răbdarea.

— Pardon! repetă el. N-am fost însurat niciodată! Nu sînt însurat. Am făcut numai o nuntă religioasă... Nu contează!

Unchiul îşi pipăi cravata, tuşi, se aşeză şi se ridică — scîrţ-scîrţ — de pe scaun şi-l înfruntă.

— Nu contează? Ţi se pare! La noi, evreii, nunta religioasă e baza! Se vede bine cît aţi pierdut dum-

neavoastră, bucureștenii, din sfintele noastre obiceiuri! La noi, în Moldova...

— Pardon!... Vreau să spun...

— Ai răbdare, tinere, ai răbdare!... Eu nu susțin că nunta religioasă nu se poate desface... nu! Mergem la Berg și... gata!

— La Berg? strigă, furios, Rubin, amintindu-și de Paul. Niciodată!

— Cum? Nu vrei să divorțezi religios? Nu vrei să mergi la rabin?

— Ba da!... Dar nu la Berg. E-un porc!

— Mă rog, mă rog... nu ține la Berg. La un rabin, în sfîrșit, la oricare! Esențialul e că trebuie să divorțezi... Acuma... s-a mai spus de dumneata că joci cărți... că toată ziua o pierzi la cafenea, la toci!... Cred că după însurătoare ai să te schimbi.

Perierul zîmbi. Tot timpul se gîndise la școala lui de dans, primejduită.

Vorbiră mult despre prăpădul de la țară, despre țigări, despre moartea lui Rotschild și, la sfîrșit, se înapoiară, braț la braț, surîzînd.

Bătrîna se miră de atîta întîrziere.

— Da' ce-ați avut de vorbit, că nu mai terminați?

Cîrnul făcu un gest cu mîna: nimicuri!

S-au reașezat la masă. Ceaiul mirosea a supă, pandișpanul a benzină.

— Așadar — spuse doamna Bercovici, fără nici un preambul — domnu Rubin merge întîi la rabin și-apoi face nunta!

Perierul o privi mut, neștiind ce are de făcut cu ceașca goală și cu bucata de cozonac. Doamna, anemică și ceremonioasă, îi veni într-ajutor printr-un:

— Desigur!

Toată lumea își reluă figura obișnuită... Începură să vorbească despre băcanul din cartier care a cîștigat la loterie; liceenii susțineau că directorul lor are nasul de cauciuc pe care și-l pune, personal, dimineața, la sculare; anemica povesti despre obrăznicia

servitoarelor care nu-şi mai respectă stăpînii... Cineva propuse:

— Hai să facem o „partidă"!

Tîrziu, după ce-au jucat ceasuri întregi, la lumina lămpii, în cărţi, — Rubin se ridică, asudat:

— Eu, pardon! trebuie să plec!

Fata se apropie de el şi-i vorbi, în şoaptă:

— De ce pleci? Mai stai! Punem gramofonul.

Perierul trebuia să-l găsească acasă pe Moriţ.

— Nu mai pot, pardon!

Domnişoara Bercovici lăsă capul în jos. Avea un obraz mititel, pătat de pistrui, şi un nas lunguieţ...

— Atunci, pe mîine! spuse Rubin şi-i sărută grăbit mîna asudată... Alergă cu pasul lui de lup pîn'la Moriţ.

Intrînd pe uşă, anunţă, vesel:

— Mă-nsor! Pardon! Ce-i p-aici?

Frate-său, în picioare, cu braţele încrucişate, privea spre pătucul copilului.

— Nimica! E cam slăbită Surica!

Fetiţa ieşise de-abia din spital. Rubin o privi: o găsi şubredă. Dar crezu că e nimerit să-l îmbărbăteze:

— Ei şi? E slăbită de boală! Se îndreaptă — n-avea nici o grijă! Cînd pleci?

Moriţ ridică ochii obosiţi spre tavan:

— Săptămîna viitoare!

Şi-apoi cu vocea stinsă:

— Mi-e greu, crede-mă! Dar nici aici nu mai pot rămînea. Chiria la atelier e mare, comenzile mici, concurenţa te omoară... La San Francisco se caută tapiţeri, mai ales „în piele". Rudele i-au scris că e rost de-o pîine, acolo! Ce să fac? Mă duc.

Perierul, absorbit de ideea şcolii de dans, urmărea vag spusele fratelui.

— Da, da — făcu el, distrat — ai perfectă dreptate. Acolo „mobila în piele" nu se prea cunoaşte! Ai să faci treabă!... Ştii că mă-nsor?

Moriț aflase mai demult vestea.

— Cînd?

— Curînd, dragă Moriț, foarte curînd... Regret că n-ai să fii aici... Fac și-o școală de dans! Ducă-se dracului atelierul! Uite, mă oftică pacostea de păr!

Rubin arătă, cu degetul gros, coșul pieptului.

— Nici nu mai pot dormi! Sînt aproape bolnav!... Și dacă aș avea măcar ceva de pe urma muncii!

— Las' că nici tu nu prea-ți vezi de meserie! spuse liniștit Moriț.

— Eu? Pardon! îl înfruntă perierul. Nu vreau să mai fiu rob la nimeni. Asta-i tot!... Știrbul crezi că nu crapă de necaz cînd aude că deschid școală?... Mama lor de hoți!

Rubin povesti apoi de amărăciunile sale mărunte: divorțul religios, datoriile la cafenea și la cîrciumă, lipsurile de care suferă...

— Afurisită viață! sfîrși el resemnat.

— Vorbești cu păcat! îl dojeni tapițerul. Viața e frumoasă. Noi sîntem păcătoși. Uite, fetița mi-e bolnavă, mama la fel; las țara asta în care m-am născut, las prieteni, rude — totul... mă duc la capătul pămîntului... Mi-e sufletul greu, dar nu blestem viața... M-aș blestema pe mine, pe noi. Ce vină are, mă Rubine, copilul pe care l-ai adus pe lume? Nici una, așa-i? Dar dacă nu-l hrănești cum trebuie? Dacă nu-l înțolești? Dacă nu-l îngrijești?... Nu vrei? Vrei! Nu poți! Bine! Nu poți! Dar — te-a rugat el să-l chemi? Mă... viața e frumoasă, mă; noi sîntem păcătoși!

Rubin asculta cu capul în piept.

Afară se stîrnise un vînt de primăvară și stropi mari de ploaie loveau fereastra.

VI

— Merg şi eu? întrebă Şulăm.

— Cum crezi! îi răspunse Haike. Dacă eşti obosit, rămîi.

Îşi duse batista la ochi.

— Paul putrezeşte în pămînt, Esther e ca un schelet, vai de sufleţelul ei, săraca, şi Moriţ pleacă la San Francisco, fir-ar a dracului de soartă!

Bărbatul nu ştia cum s-o mîngîie.

— Las' că o să fie mai bine acolo! îi spuse, fără convingere.

Ar fi vrut să meargă şi el la gară. Dar n-avea timp: trebuia să numere ciorchinii de struguri din care i se părea că lipsesc cîţiva. „Copiii ăştia — gîndi Şulăm — se ţin numai de furtişaguri!" Anul trecut a păzit cu străşnicie şi via şi pomii. Lumea însă l-a cam luat peste picior, pentru că ar fi lăsat fructele să se strice, neculese, strugurii pe viţă şi gutuile în arbore. Dar e numai o vorbă. Îşi aminteşte bine că de două ori a gustat din struguri şi o dată din gutui.

— Eu rămîn acasă, atunci! spuse.

— Bine!

Haike şi-a pus paltonul şi a ieşit, repede. Se desprimăvăra. Calea Dudeşti respira mai liber. Covrigarii şi cofetarii au ornat vitrinele cu tot felul de dulciuri. În ceainărie, lumea se grăbea: nu mai era frig şi

clienții, înțoliți subțire, puteau să mai gonească prin cartier. Mamele își așteptau, în fața curților sau a dughenelor, copiii de la școala evreiască din Traian. În calea Văcărești, primăvara a desfundat casele scunde și dormitoarele liliputane: un popor de fețe aurii sau tuciurii forfotea pe ambele trotuare.

În privirea femeilor tinere întîrzia un regret, lucea un gînd nou, înflorea un pui de zîmbet. „Atelierele" de cizmărie și de croitorie țineau ușa deschisă: să pătrundă adierea ușoară, încărcată, de miresme îndepărtate. Haike voia să intre în casa lui Șoifer — dar văzu vecinii adunați înaintea ușii. Tresări:

— Dumnezeule — făcu ea — ce s-o fi întîmplat iar? Alfred o lămuri, cu indiferență:

— I-a venit rău lu' madam Esther. A fost și „consult..."

— I-a venit rău? Dumnezeule!

Și intră, buzna, în odaie... Albă și răsuflînd greu, cusătoreasa ședea în jilțul vechi. În picioare, privind-o, cu ochii umezi, Leia. Lîngă fereastră, copilul cu ochii lui mari, triști, muți.

— Ce-ai? Ce s-a întîmplat? Cum ți-e? întrebă, precipitîndu-se spre soră-sa, Haike.

— Ssst! o rugă Leia. Nu face zgomot! O enervează. Toată noaptea i-a fost rău. Vărsături, dureri de spete, amețeli... Am chemat și pe Gruescu. A fost și Șternbaum. Au făcut un „consult'. Trebuie să se odihnească. Dar ea vrea să meargă musai la gară.

— Nu se poate, nu! hotărî Haike, cu vocea aprinsă de panică. Nu se poate!

Esther întinse mîna către soră-sa, într-un gest calm.

— N-am nimic!... Nu mai am nimic.

Ținea cu tot dinadinsul să convingă familia că și-a revenit. Plecarea lui Morit a mișcat în lăuntru-i toate aducerile-aminte. Se revedea fetiță de atelier, într-o casă împovărată de copii. Soră-sa, Haike, îngrijea de sărmana lor gospodărie, scuturînd, dereticînd, gătind, muncind tot timpul. Rubin se ținea ziua și noap-

tea de jocul de cărți și de dans. O dată l-au adus acasă cu capu spart. Se încăierase la cafenea cu tovarășii cartofori. Era, nenorocitul, galben și tremura pradă frigurilor. Doctorul credea că nu mai apucă a doua zi. S-a înzdrăvenit, a rămas o săptămînă acasă, ceva mai potolit, dar cum a dat de cîțiva gologani a pornit-o iar : la toci și la „Pomul verde". La atelier venea rar. Schimbase patronii cu nemiluita. A învățat meseria, pe apucate, cu toate că se dovedise un bun meșteșugar. Esther nu se pricepea — dar așa i se spunea : „Bun pensular și Rubin ăsta, lua-l-ar naiba !"

Paul se deosebea mult de perier : întotdeauna frezat și parfumat și amorezat. Și el a stat puțin peacasă. Curînd-curînd a prins gustul balurilor, teatrelor și „petrecerilor". Bea multă cafea, fuma și cînta romanțe vechi. Cine, însă, a avut multă grijă de casă, a fost Moriț ăsta, săracu ! Din ce cîștiga, avea întotdeauna grijă să trimită și mă-sii. Chiar după însurătoare nu înceta să se gîndească la ei. Nevastă-sa, cam mîndră, cam arțăgoasă, nu-i îngăduia să-și ajute bătrîna... Moriț avea, însă, mijlocul să-i dea mamei bani, fără știrea nimănui, adică numai cu știrea mutului — omul lui de încredere, un amărît înalt, spătos și lipsit de grai. Pica cu regularitate în fiecare sîmbătă, săruta mîna mamei, scotea banii și începea să transmită, prin semne și scurte strigăte nearticulate, salutări din partea lui Moriț.

— Ce face băiatu ? îl întreba, mișcînd capul, Leia.

— Uuu! Uum ! ă... ă... î ! răspundea mutul : bine! adică.

Și ducînd mîna la cap arăta: s-a dus la culcare. Era o adevărată veselie în casă, cînd Esther îl zărea, prin geam :

— Vine mutu !

Bătrîna se lumina. Vine mutu — vîn banii, adică !

...Și mai tîrziu, cînd s-a deschis atelierul departe, dincolo de bariera Victoriei — cum continua el să se intereseze de toți ai casei ! Nu-l mai trimitea pe

mutu: își făcea timp, pe seri crunte de iarnă, sau în duminicile înverzite ale primăverilor defuncte, să vie singur, cu surîsul pe buze și să-i strecoare mamei cîțiva lei! Bun băiat, Moriț! Și-acum... pleacă. Ea n-are să-l mai vadă. Ea n-are să-i mai audă vocea caldă: — „N-ai nimic, Esther, dragă — ai să te faci bine!" A spus-o și mamei: „Nu știu dacă mai trăiesc atîta ca să-l revăd!" Bătrîna i-a zvîrlit o privire necăjită care voia să însemne: ce idee! Dar își dă seama că Leia crede la fel... Aerul s-a încălzit. Mîine vor dura, deasupra casei, rîndunelele cuibul lor ca în toți anii... E ultima ei primăvară, poate!... Păcat de Moriț... Și oamenii ăștia vor s-o oprească să vie la gară!

Asta nu se poate! Nu se poate!

Bolnava se trezi strigînd răspicat:

— Asta nu se poate!

Bătrîna se neliniști.

— Ce-ai, dragă?

Esther o privi, speriată:

— Merg la gară! îi spuse. Trebuie să merg!

Și se sculă. Copilul îi luă mîna. „Ce degete lungi, ce degete reci!" gîndi Ficu.

— Mai odihnește-te, mamă!

Femeia îi mîngîia capul.

— M-am odihnit destul. Nu sînt obosită! Nu mai am nimic.

Vorbind, Esther voia, cu desperare, să uite junghiul din spate, care a făcut-o să geamă în noaptea de-abia sfîrșită. S-a abținut mult. Niciodată nu suporta zgomotul pe care-l stîrnea criza.

Veta aleargă de la ușă spre pat și de-aici la fereastră și nu găsește compresul cald: bătrîna, răpusă de insomnii, se împleticește în mers și în vorbă; bărbatul mormăie, supărat, pe jumătate adormit... Dar au pătruns-o adînc bisturiile durerilor de-a lungul șirii spinării și nu s-a mai putut reține. A gemut, stins, la început; din ce în ce mai ascuțit, apoi. Și iar Veta, toantă, rătăcind somnambulic prin casă; bătrîna împiedicîndu-se de mobile; Șoiler afurisind vrăjmașii

închipuiți ! Pe lîngă durerea fizică, bolnava fu îngrețoșată.

Leia i-a pus mîna pe frunte și și-a retras-o repede: capul Estherei se încinsese, subit.

— Imediat, Veto, la doctor ! Imediat, m-auzi tu ?

Șternbaum, care nu mai avea de multă vreme „trecere", s-a înfățișat neras, nedormit, necăjit, dar cu mutra lui... optimistă.

— Ce-i, copii ? Ce-i ? Ce vă speriați ?

Cînd, însă, a văzut paloarea bolnavei și a simțit focul de pe fruntea ei, plină de sudori — i-a înghețat vorba pe buze.

— Madam dragă — opină el, privind umil pe bătrînă — madam dragă, ar fi bine să-l chemăm pe Gruescu ! Nu de alta, dar dumneavoastră aveți încredere în el ! Știți : asta e foarte important ! Încrederea în medic însemnează, adesea, vindecarea bolnavului. Sugestia !

Bătrîna și-a văzut, astfel, confirmate temerile. Într-un sfert de ceas, Leia sosea cu profesorul Gruescu la căpătîiul Estherei.

— Nu vă alarmați ! Nu-i prăpăd ! spuse, cu liniște forțată, savantul. Și-i făcu o injecție... Apoi, a adormit. Acum : va merge la gară.

— Să-mi dați pantofii subțiri ! E primăvară ! Și de manșon n-am nevoie !

Se reașează, continuînd să-și treacă mîna peste părul copilului.

Haike încearcă s-o convingă :

— E frig afară, draga mea. Ți-a fost rău. Ești slabă. Rămîi acasă. O să-i spunem noi tot ce vrei din partea ta. Rămîi !

Dar bolnava nici n-o ascultă. Își punea pantofii.

— Oh ! Doamne, dumnezeule ! De ce mă pedepsești, de ce ? se văita, repetînd aceleași cuvinte, bătrîna...

Și către ceilalți, arătînd-o pe Esther :

— O să vedeți că răcește !... Niciodată nu m-a ascultat fata asta !

— Mamă dragă, vorbi bolnava. Nu te mai amări degeaba... Uite ce frumos e afară! Sîntem toți împreună, o adevărată familie evreiască... Și dintre noi pleacă unul... pleacă poate cel mai bun dintre noi. Și tu vrei să rămîn acasă... Să privesc, prin fereastră, cum vă duceți cu toții la gară; să-mi închipui ce-o să fie acolo; să moțăi pe scaun... și cînd vă întoarceți să-mi spuneți, scurt: „A plecat!"... Asta vrei, mamă?

Leia o privi în tăcere. Nu știa dacă trebuie s-o mai întărîte. Gîndurile i se înghesuiau în cap ca puii de urși în vizuină. Copilul interveni, blînd:

— Hai și tu, mamă! De ce să rămîi aici, singură?

— Uite, sînt gata!

Rubin se aplecă spre Haike:

— E slăbită rău, ce zici?

— Ssst! și soră-sa duse degetul mic la gură. O să te-audă! Las-o-n pace.

Șoifer intră grăbit. Nu putuse dormi, susținea, din cauza zgomotului. Își pieptănase părul și mustața și se pregătea și el de plecare.

— Mergi și tu la gară, așa-i? îl întrebă cineva.

— Merg!

Afară, Alfred întîmpină strengărește, cu un „salve!" răsunător familia.

— E adevărat, va să zică? Se cară Moriț?

— E adevărat! E adevărat! țipară cîteva persoane deodată.

Alfred avusese mici avantaje din partea tapițerului. Îi vindea, de pildă, un roman în două sute de fascicole: *Îngrozitoarele crime din Whittechapel,* încasa banii, iar peste o săptămînă tapițerul observa că lipsesc cîteva numere. Îi oferea, de asemenea, bilete de favoare la Teatrul Jigniță pe un preț redus: angajat acolo, adesea, ca figurant, Alfred se bucura de simpatia controlorului, un betiv vestit în mahala.

— P-onoarea mea, uite, na! să-mi sară ochii dacă mint! Îmi pare rău că plecă! Viu și eu la gară.

Și fluieră lung.

De sus, de la o fereastră, se auzi o voce subțire:

— M-ai chemat?

Şi un cap ciufulit de fată apăru în dosul geamului.

— Da! Hai la gară. Pleacă Moriţ!

Fata — croitoreasă veselă şi nedormită — aflase din gura bătrînei Leia cît de cuminte şi de inimos se purta cu ea tapiţerul. Sentimentală, regreta însurătoarea lui Moriţ şi visa o dragoste adulteră: să-l cucerească dînsa, subţire şi îndrăcită cum o înfăţişează apele oglinzii.

— Viu şi eu imediat.

Veta s-a dus după trăsuri.

— Pe mine mă lăsaţi aicea — cuc! murmură, amărîtă, servitoarea...

— Noi luăm tramcarul! o lămuri Alfred pe croitoreasă. E mai sănătos şi... face nasu mic!

— Ho! Ho! Ho! rîse Rubin. Te-ai dat dracului!

— Aşa sînt eu... nobil!

— A, bine că te văd, dom'le Rubin — spuse fata — am auzit că se dansează acum foarte mult la „Pomul verde".

Perierul o privi cu dispreţ, rău disimulat:

— Hm! Da!... Se vede însă, că dumneata nu ştii de-o sală nouă de dans!... de o şcoală nouă de dans!

— Ce vorbeşti?

Rubin ridică din umeri.

— Tocmai de şcoala asta n-ai auzit!...

Şi-i vorbi, apoi, mult, presărînd fiecare frază cu un „pardon!" grav, de proiectul său, aproape de înfăptuire.

Veta sosi cu trei trăsuri.

— Zice că să vă învoiţi dinainte! stărui servitoarea.

Lumea se instalase — care cum putu — şi caii porniră, stîrniţi de bici şi de îndemnul birjarului.

Leia se aşeză în stînga Estherei, iar Haike în dreapta. În faţa lor, pe scăunel, mut şi gînditor, Ficu.

— Am vorbit şi cu Şulăm! începu Haike. A spus: bine! Aşa că vă puteţi muta chiar de la Sfîntul Gheorghe.

Cu o săptămînă înainte, cusătoreasa avusese o ceartă cumplită cu proprietarul. Îi rămăsese datoare pe trei luni. Omul ţipase ca să audă întreg hanul, în chip de avertisment:

— Ce-a fost a fost! De-acu' nu mai permit nici o amînare. Care n-are, să se mute! M-am săturat de calici!

Inutil se străduia Esther să-l convingă că-i va plăti la sorocul celălalt ambele chirii. Proprietarul zbiera că înţelege destul de bine că o singură femeie nenorocită, cu lucrul degetelor ei, nu va reuşi niciodată să-l achite complet.

— Păi nu te văd eu, madam? Singură-singurică vrei să ţii atîtea guri?! Nu mai aştept! La Sfîntul Gheorghe vă mutaţi. Am şi pus bilet!

Şi se ţinuse de cuvînt. Pe ulucii hanului, omul lipise cîteva fîşii roşii pe care ţipau literele afişului: *„De închiriat"*.

Esther îi mulţumi soră-sii.

— Bine, foarte bine, dragă! Numai să nu fie supărat Şulăm. Îl ştiu cam supărăcios.

— N-are de ce să fie! vorbi ascuţit Haike, brusc enervată. N-are de ce! Lui nu-i vin tot felul de rubedenii pe cap? Şi stau, doar, la mine — adică la noi?! Ce zici, mamă?

Bătrîna avea un obraz galben, tăiat în cute, umflat de nesomn şi nişte ochi pe care suferinţele de tot soiul îi făcuseră aproape cruzi.

— Aşa-i cum zici tu! Şi-apoi: noi o să plătim chirie, ce dumnezeu!

Şi către Esther:

— Aşa-i?

Cusătoreasa aprobă din cap.

Trecură prin calea Văcăreşti. Patroana cofetăriei „La Moldoveanu" salută, cu ambele mîini şi cu o figură total înveselită, aproape fericită, trăsurile.

— Petrecere frumoasă! striga femeia.

„Petrecere frumoasă"? se minună Ficu. Dar ce-o fi crezînd, oare, cucoana asta, că avem de gînd?

Patroana nu-şi putea închipui, însă, că un om uzează de o trăsură în alt scop decît în acela al... plăcerii... al petrecerii. Cu mîinile în şold, vorbi clientului care se întîmplase în prăvălie:

— Să ştiţi că fac undeva nuntă ăştia!

— Cum aşa? întrebă, de politeţă, omul.

— Foarte bine!... Ai lui Şoifer în trăsură!... De dimineaţa! Ce poate să fie altceva de cît nuntă! Mata crezi altfel? Înmormîntare — nu-i! Boală — nu-i. Bolnavă este cusutoreasa! Şi ea a fost, de asemenea, în trăsură! S-o fi dus la doctor? Ar fi dus-o numai bătrîna! Poate şi sor-sa. Dar nu aşa — cu alai! Esther asta e o „nobilă" de n-are pereche în tot cartierul... Nu, nu! ăştia cumetresc pe undeva o nuntă. Ori — naşi!... Ori — prepară pe cineva de-ai lor de măritiş!

— Ai dreptate! Cît face kilogramul ăsta de cozonac?

Patroana încasă gologanii şi trecu repede în odaie, lăsînd prăvălia goală (de cîte ori intra cineva, uşa cu clopoţei o vestea), să povestească şi fetelor evenimentul.

— Au trecut ai lui Şoifer în cinci trăsuri! spuse ea. Nu ştiu unde s-au dus, dar cred că pregătesc vreo nuntă! Să vedem: comandă la noi calicii pandişpanul sau se duc în Dudeşti la Capră?

Una din fete o linişti:

— Nu-i nici o nuntă, mamă! Moriţ, fratele cusutoresei, pleacă în America! Asta-i tot. Mi-a spus ieri Rubin, la dans! Zicea că face şi el o şcoală...

— Şi d-asta au plecat cu toţii în trăsuri?

— Da, d-asta! Nu-i de-ajuns? O dată pleacă nenorocitul ăla în America... dracu ştie unde!

Patroana se reîntoarse, dezamăgită, să vîndă unui copil trei migdale şi unei bătrîne un brioş.

Esther îşi lăsă capul pe umărul bătrînei.

— Ce-i dragă? Ce-ai? o întrebă, alarmată, Leia.

— Nimic! Puţin obosită... Atîta tot!

— Ai văzut? Nu ți-am spus eu să nu te duci? N-ai vrut să mă asculți!

— Trebuia să rămîi, zău așa, surioară! întări și Haike.

Esther le privi, sfîrșită. Copilul vorbi încet, adresîndu-se în același timp și bunicii și mătușii:

— Lăsați-o! N-o mai necăjiți! O să-i treacă!

Și punîndu-i mîna pe mînșon:

— Are să-ți treacă, ai să vezi!

Dintr-un gang se ivi un bărbat înalt, cu capul aplecat între umeri și cu gulerul paltonului ridicat.

— Uite pe mutu, strigă Ficu.

Bătrîna întoarse capul. El era. Mutul îi zări și le făcu semn cu mîna: vine și el. „Ce obraz necăjit avea" gîndi Ficu... Toată lumea pare azi foarte necăjită: pînă și Alfred, care-i un „băiat de viață" cum i se spune. Plecarea lui Moriț să fie pricina? Ce se întîmplă, adică, acum? Unchiul, împreună cu ai lui, părăsesc țara? Azi o părăsesc, dar la anu se vor reîntoarce, poate?"

Ficu nu putu pătrunde enigma acestei tristeți obștești. O plecare să pricinuiască atîta zăpăceală! E drept: și el e necăjit. Nu știe bine de ce, dar își simte inima încețoșată. Plecarea, în trăsură, cu mama care de-abia poate sta în picioare — ce zice? care de-abia poate ședea pe pernele astea jucăușe — glumele rostite cu alt glas de Alfred, figura bunicii, tropotul cailor pe caldarîmul spart — toate l-au întristat... Poate că mama și „baba" și mătușa nu sînt sigure că Moriț are să se înapoieze acasă... În capul lui Ficu se făcu lumină. Asta e! Nu sînt sigure!... Și cofetăreasa care le-a urat „petrecere frumoasă!" Pe unchiu Paul n-are să-l mai vadă niciodată. Acum știe bine asta: o dată mort, e mort pentru totdeauna. Se înfioră. „Pentru totdeauna!" Cu unchiu Moriț ar trebui să fie, însă, altfel. El e viu. El pleacă, numai, în altă țară. Nu moare. Nu moare, e adevărat, dar nici nu mai revine. De asta sînt triste trăsurile... E ca și mort, atunci!

Dacă n-are să-l mai revadă niciodată! Nici pe Moriț... Ca mîine vine rîndul bunicii...

— Ți-e mai bine, mamă, așa-i că ți-e mai bine? vorbi el, cu vocea intenționat ridicată, ca să alunge parcă gîndurile.

— Da! Mi-e bine! N-am nimic!

— Încheie-te la gît! o sfătui Haia.

Esther o ascultă, supusă.

Bătea iar vîntul. Cald, parfumat — un vînt răscolitor de amintiri tinerești. O țigancă le oferi ghiocei.

— Să oprească! Să-i ducem o floare! spuse Ficu.

— Bine! Bine! consimți Leia. Stai puțin, birjar! Muscalul murmură printre gingii. Opri cam în silă. Copilul coborî și cumpără un buchețel de ghiocei.

— Poftim și ție una, mamă! Și dumitale, și dumitale!

Împărți florile, cu o bucurie potolită de om matur, tuturor din trăsură. Se așeză apoi cuminte pe scăunel, în timp ce biciul birjarului îmboldi iar caii.

Pe o asemenea vreme, își spuse Esther, e o mare tristețe să-ți părăsești mama, surorile și frații și să te afunzi în cine știe ce colț de lume ciudată... La San Francisco — or fi, desigur, și-acolo mame bătrîne și bolnave și cusătorese care ostenesc nopți întregi asupra mașinii blestemate ca să-și agonisească pîinea!... Se vede că dumnezeu a semănat, pretutindenea, suferințe. Dar Moriț săracu de ce se duce să le caute aiurea, cînd le are — ca și dînsa — din plin pe meleagurile astea? America a fost de ani de zile un miraj pentru întreaga lor familie. Și nu numai pentru familia lor: în fiecare atelier mucegăit încerca vreunul visul; în fiecare pat sărac din cartier adormea evreul cu imaginea pămîntului fabulos în care se va îmbogăți și va trăi „omenește". Toată calea Văcărești, întreaga cale Dudești, străzile Traian și Raion, Bradului și Cîmpoduci, Olteni și Mircea Vodă — cartierul de la un capăt la altul creștea în dorul Americei a — toate izbăvitoare.

Femei necăjite, îngropate în mizerie cu trupul devastat de reumatisme şi lipsuri, îşi strîngeau copiii în braţe, şoptindu-le la ureche îndemnul:

— Ai să fii, puiule, şi tu bărbat şi-ai să pleci în America şi-ai să trimiţi mamei bani!

Femeia îşi trecea zilele cu o supă de cartofi şi o dată pe săptămînă cu carne, în cinstea sîmbetii; nu se spăla şi nu se primenea cu lunile; umbla în zdrenţe şi n-avea de nicăieri nici un ajutor — dar nu renunţa la visul Americii miraculoase. Acolo, în ţinuturile necunoscute, îl aşteaptă pe băiat împlinirea destinului. Acolo se va îmbogăţi; va purta haine noi; va locui într-un palat; o va aduce şi pe dînsa — pe mama — să-şi trăiască restul zilelor fericită: mîncînd, adică, în fiecare zi carne şi îmbăindu-se şi „plimbîndu-se prin centru".

Croitori calici şi oficoşi călcau de zor pantalonii mizeri ai clienţilor din fundăturile Dudeştilor şi suspinau un cîntec în care se idealiza America tuturor fericiţilor. Mîine vor bea, iar, un singur ceai şi vor înfuleca doar o pîine: vor pune, însă, ban lîngă ban să-şi cumpere „cartea de vapor". Slujbaşii micilor prăvălii din Văcăreşti sau vînzătorii mai subţiri din Lipscani îşi vesteau, măcar o dată pe săptămînă, părintele bătrîn şi necăjit, sau mama frîntă de oboseala anilor, sau surorile şi fraţii: „Luna viitoare mă-mbarc! Am să vă aduc mai tîrziu pe toţi la New York!... Sau la Washington!..."

Din cînd în cînd pătrundea în han o veste: Şloim, feciorul lui Haiman, cîrpaciul, a ajuns milionar! A plecat de vreo cinci ani, cu o legăturică subsuoară, fără o sută de lei în buzunar; a măturat prin prăvăliile rubedeniilor din New York sau a vîndut ace de cap şi perii de dinţi; acum este bancher şi avut.

— Dar Faibiş? Faibiş care crăpa de foame în atelierul lui de tinichigerie — anunţa cîte o gură-acră — nu-i azi fabricant de lame de ras? Are o avere de n-o poţi număra. Şi-a chemat tot neamul în America!

În toate prăvăliile, la toate mesele sărace, pretutindenea, în cartier, oamenii sufereau de nostalgia țării din poveste. Fiecare își creștea visul; pe fiecare îl aștepta aventura. Unul aflase că prietenul lui de joacă, sărman și amărît pînă mai ieri, stăpînește astăzi industria sîrmei... Altul știa pe de rost o scrisoare sosită de la cine știe ce evreu, emigrat, către un văr de-al treilea: îi anunța cumpărarea unei case cu opt etaje și a unei moșii...

— America! ofta Cartierul!

— America! visau cu ochii mari deschiși evreii... Era visul lor de fiecare zi și de fiecare ceas, din care, însă, din cînd în cînd se trezeau și-și simțeau inima pustie: „fabricantul" din scrisoare se dovedea pînă la urmă un biet calic, iar „proprietarul" casei „cu opt etaje" își dezvăluia, în mărturii lipsite de entuziasm, amărăciunile: a avut de gînd să cumpere un asemenea imobil, era cît p-aci... Dar Visul cuprindea mulțimea, o învăluia, o îmbrățișa ca o mamă iubitoare pruncul...

— America! rosti tare Esther!... Cine știe, poate că Moriț nu greșește cînd pleacă.

Bătrîna o privi mirată:

— De cînd crezi asta?

— De cînd? De-acu'!

La gară, au năvălit cu toții pe caldarîmul peronului: să-l vadă bine, atent, cît mai mult, să-l păstreze în amintire. Dar Moriț nu sosise.

Șoifer privea spre Esther, apoi spre bătrîna și spre Haike; mai întîrzie cu ochii pe copil sau pe Rubin și avea aerul că nu înțelege nimic. Tot timpul dormise în trăsură, înghesuit între Rubin și un prieten al casei, fost tovarăș de școală al lui Moriț. Îl cam indispunea lumina primăverii și forfoteala peronului.

— Să ne așezăm puțin pe bancă! propuse cineva.

Esther, bătrîna și Haia se apropiară de bancă.

— A, uite și pe madam Sura! observă cusătoreasa.

Vecina sosise cu un mic pachețel de bomboane:

— Pentru copii! zîmbi ea. Alfred n-a venit?

— A plecat și el cu tramcarul! Numai de nu s-ar încăiera pe drum.

— Cu cine? se miră Haike.

— Cu cine? Alfred n-are cu cine să se bată? Păi e în conflict cu toată Dobroteasa!

Sosi și Hună. Actorul purta o pălărie tare, nouă și strident lustruită. Călca rar, grav, mîndru. Avea o față suptă, de om flămînd.

— De unde ai învîrtit-o? îl întrebă rîzînd Alfred, care tocmai picase pe peron, în tovărășia fetei.

Hună n-avea chef de glume.

— Asta mă privește! Mai bine mi-ai înapoia băncuța.

— Care băncuță? Ce băncuță? interveni Sura.

— I-am împrumutat o băncuță sîmbăta trecută. Știți, eram cam beat!

— Bine, o să ți-o dea!

— Să mi-o dea acu'! stărui Hună.

Și, deodată, implorînd-o:

— E în joc toată viața mea!

— Faci ramazan, mă Hună? glumi Alfred. Atunci: na! și mersi!

Îi întinse un leu. Actorul privi întîi moneda, fulgeră apoi pe băiat, ca să-i scruteze intenția și, cînd se încredință că nu-și bate joc de el, o luă grăbit.

— Mare om ești, Alfred!...

În jurul lor s-au adunat alți cunoscuți: doctorul Șternbaum, croitorul cu fetele lui, madam Katz, covrigarul, familia ciungului, pianista, mutu lui Moriț — întreg hanul.

Doctorul n-o slăbea din ochi pe Esther.

— N-ai făcut bine, zău că n-ai făcut bine! o mustra el.

Dar aducîndu-și brusc aminte de ceva, rectifică vesel:

— Totuși, arăți bine! Arătați bine, copii!... Voința. Totul e voința!

Își aplica „sistemul", rupînd nervos din mustață. Înapoiat acasă de la „consult" nu mai putuse ador-

mi. Se plimbă puțin prin fața casei doctorului Șteinberg și-apoi luă tramvaiul spre gară.

„Să le fac o surpriză!" își spuse.

Pipăi pulsul bolnavei.

— A, da' știi că totul e în regulă! Puls normal. Temperatură normală! Bravo, madam! Te-ai făcut bine!... S-a făcut bine! repetă el, privind de astă dată în ochii bătrînei.

Alfred îl apucă de braț:

— Dom'le doctor, dă-mi și mie un sfat, te rog!

— Mă rog, mă rog! Spuneți, copii!

— Ce să fac, dom'le doctor, cînd am poftă de mîncare?

Cum asta? Cînd ai poftă?

— ...și cînd n-am ce mînca?

Toată lumea izbucni în hohote de rîs. Șternbaum se fîstîci.

— Umbli cu fleacuri! Nu ești serios!

Se enervă. Dar repede își reluă masca.

— Sînteți dispuși — copii! Asta-i bine!... Asta ridică moralul!

Fetele croitorului s-au adunat în jurul lui Alfred care le povestea o anecdotă evreiască.

Un hamal, privind grupul, zvîrli, în treacăt, camaradului:

— Harhării!

Și clipi din ochi.

Celălalt surise blînd, răspunzîndu-i:

— Oameni! De!

Alfred nu terminase anecdota, cînd madam Katz începu să plîngă cu foc.

— Gura! îi strigă cineva. Mai ai timp!

Femeia își înteți plînsul.

— Vai de capu meu! Vai de capu meu! Și eu am copilu în India; unde — știe numai dumnezeu...

O croitoreasă o consolă:

— Are să vie acasă... Ai răbdare!

— Nu mai vine! strigă madam Katz. Nu mai vrea

să știe de nimeni. Nici de mama lui, dar-ar moartea-n ea de mamă!

Alfred făcu un semn cu degetele mîinei deasupra capului:

— „Papagalu"! spuse el.

Pianista îl dojeni:

— Las-o, dom'le Alfred, dumneata știi ce-i aia: inimă de mamă?

Băiatul o măsură, indiferent:

— Dacă face urît!

— E amărîtă și ea!

— Bine. Iaca... nu mai zic nimic!

Pianista se depărtă.

Deodată, Leia țipă strident. Toată lumea se apropie de bancă. Bătrîna se ridicase, aprinsă la față și cu buzele tremurînd.

— Moriț! repetă ea, țipătul.

Tapițerul, însoțit de copii și de nevastă, intrase pe peron și-și căuta familia. La strigătul bătrînei — se opri puțin, privi spre grup și-apoi, cu pașii mici, nervoși, grăbiți, se îndreptă spre bancă.

— Moriț!

— Moriț!

— Moriț!

Se auzeau de pretutindeni glasuri subțiri sau răgușite, calde sau indiferente, înfiorate sau calme.

Tapițerul se prăbuși în brațele mamei. Femeia se clătină puțin din pricina poverii.

— Mamă! Mamă! oftă Moriț, neștiind ce să-i spuie.

Lumea îl înconjurase. Fiecare avea să-i spuie ceva. Fata care-l însoțise pe Alfred părea cea mai nerăbdătoare. Nevasta tapițerului, înaltă, rece, izolată, prin atitudinea ei, de grup, își ținea fetele de mînă. Privea mulțimea cu resemnare, așteptînd să se sfîrșească elanul familiei.

Bătrîna o zări.

— Îl faci să plece — numai tu îl faci să plece! murmură Leia.

Femeia încruntă sprîncenele.

— Îl „fac" să plece? Îl fac nevoile, dragă!

— Nevoile! Nevoile!... Şi acolo la San Francisco are să fie altfel — nu?

Femeia ridică din umeri.

— Poate că da! Poate că nu! Cine ştie? Aici, asta e sigur, nu mai puteam... n-o mai scoteam la capăt.

Esther luase mîna lui Moriţ între palmele ei reci.

— Să ne scrii, din cînd în cînd!

— Cum nu? Cum nu? răspundea, cu gîndul aiurea, emoţionat, zăpăcit, tapiţerul. Şi îşi ţintea privirea cînd spre un grup de vecini ai mamei sale, cînd spre cunoscuţii care îl întovărăşiseră la gară.

— Şulám a fost ocupat, Haike, aşa-i?

— Da! foarte ocupat! Îţi trimite salutări!

— A! Domnu Hună! spuse apoi, trecînd rapid de la una la alta. Dumneata m-ai iubit întotdeauna.

Se sărutară.

— Şi... tu!

Văzuse pe mutu care se învîrtise pînă atunci de colo pînă colo şi se ridica în vîrful picioarelor: să fie observat!

Găliganul rîse.

— Muuuu! Muum! Uuum! Chhhhh!...

Şi-şi însoţea strigătele de gestul plecării.

Se îmbrăţişară. În obrazul mutului răsăriră maci: părea copleşit de regrete.

Madam Katz îşi făcu loc cu coatele:

— Dacă-l vezi şi pe-al meu... pe-acolo, prin India, spune-i că mă prăpădesc aici... că...

Izbucni iar într-un plîns cu sughiţuri.

— Nu mai plîngeţi! N-auzi, muiere? strigă Alfred.

Trenul se pregătea de plecare. Moriţ îşi îmbrăţişă încă o dată, mama, surorile, şi fratele.

— Fii om, mă Rubine, îi spuse el perierului.

— Pardon! voi să replice omul — dar se răzgîndi şi-i zîmbi, doar, cu blîndeţe.

Copilul dădu mîna bărbăteşte cu Moriţ:

— Drum bun!

— Să trăieşti, Ficule!

Urmară, apoi, salutările celelalte. Nevasta tapiţerului şi fetele se sărutară, rece, cu familia; dădură mîna cu persoanele de pe peron şi se retraseră apoi spre vagon.

Bătrîni cu bărbi frezate — moşieri sau înalţi funcţionari publici — treceau repede pe lîngă mulţimea gălăgioasă; femei tinere, în rochii groase, de călătorie, cu obrazul deschis primăverii, urcau în tren; hamalii se ghionteau şi se chemau pe nume, în timp ce căruţele încărcate cu bagaje uruiau pe asfaltul de curînd stropit.

— Ai să te gîndeşti la unchiu-tău, mă, filozofule? îl întrebă Moriţ.

Ficu îl privi drept în ochi. Şi, fără timiditate sau acea stinghereală obişnuită copiilor cînd se află într-o imprejurare neprevăzută, răspunse liniştit:

— Am să mă gîndesc! Desigur că am să mă gîndesc!

Lacrimile îl înecau. Îşi întoarse faţa spre mulţimea indiferentă care invada peronul.

— Să fii sănătoasă, Esther!

— Pleacă sănătos! vorbi, stins, cusătoreasa. În picioare, sprijinindu-se de bătrînă şi de Haike, femeia zîmbea. Durerile o chinuiau din nou, ochii i se tulburară, respiraţia îi devenea din ce în ce mai grea — dar, adunîndu-şi puterile, Esther zîmbea.

— Cine ştie cînd am să vă mai văd! şopti Moriţ şi se întunecă.

Leia lăsă capul în jos. Cuvintele astea o ardeau.

Hună rosti, grav:

— Dom'lor, să urăm fratelui Moriţ călătorie bună şi noroc!

— Să dea dumnezeu! i se răspunse, de pretutindeni.

— Dom'lor — reluă actorul — o viaţă are omu! Azi eşti — mîine dracu ştie ce se mai întîmplă! Cîtă

vreme simți inima în tine — trebuie să fii vesel! Veselia...

— „Arsenie!" îl întrerupse, plictisit, Alfred.

— Care ești de întrerupi?

— Ssst! făcu pianista. Spune, dragă Hună.

Actorul privi spre Alfred, furios:

— Acum... ce să mai spun? Să trăiești, dragă Moriț, să trăim cu toții!

Agită pălăria. Entuziasmul nu contamina, însă, pe nimeni. Aerul devenise greu, fețele adumbrite, gîndurile de plumb. Cu toate că dimineața era proaspătă — o dimineață de început, parcă — oamenii se strînseră într-înșii, îngrijorați. Gările dau adesea nostalgia rămînerii pe loc: insul, vesel acasă, la pregătirea bagajului, devine deodată melancolic și taciturn urcînd în tren. La pornire, în trăsură, spiritul s-a eliberat de apăsări. Orașul se învechise, nevasta la fel și tortura fiecărei zile consumată după un program neschimbat îl acrise. Nu va mai obosi la aceeași masă de birou, în același atelier, la identica mașină din etern — identica uzină. Nu va mai auzi vocea, iarăși și iarăși dojenitoare, a femeii care-și pretinde pantofii sau plata gazului aerian și se revoltă împotriva bodegii la care el cam întîrzie... Nu va mai avea nici spectacolul nesfîrșitelor încăierări dintre copii; copiii — și ei — parcă s-au banalizat. Aceleași duioșii încercate de cîteva ori pe zi!... Dar e de-ajuns să simți în nări mirosul depărtărilor, să vezi dihania lungă și neagră care acum va porni prin cîmpuri și prin stații necunoscute, cu nume de floare sau de vis; să privești în jurul tău: o lume la fel agitată, la fel întristată; e de-ajuns să știi că trenul pornește într-adevăr, peste un minut sau zece — ca să te năpădească părerile de rău. Acasă o femeie a rămas, palidă și îngrijorată, la fereastra cu gutui și se gîndește la omul plecat... E mai slabă, poate, și mai simțită azi. N-a mai ridicat vocea; n-a mai umblat îmbufnată prin odăi; pînă și banul pentru cosmiță l-a cerut mai sfios. Și copiii au rămas, cam mirați, după plecarea ta: ăl mic, cu degetul în

gură. Nu știa de ce — dar regretă sărutul de plecare al părintelui grăbit...

— Mă Hună, mă! vorbi Alfred. Păcătoasă e și viața noastră, mă!

Actorul tăcu. El știa asta de mult. Mînca rar, rîdea rar, suferea de toate lipsurile posibile și... fără nici o vină. Conștiința că îndură atîtea fără nici o vină îl îngrozea.

— Te-ai trezit și tu! făcu el și-l privi plictisit pe Alfred.

— M-am trezit, mă!... Uite, mă uit la Moriț și la ofticoasa de sor-sa, Esther, și la rabla de Leia. D-abia se țin pe picioare. Toată comedia asta le strică: și tapițerului și bătrînei și cusutoresei. Da' păcătoși cum sîntem, a fost nevoie și de bairamul pe care-l vezi! Adică să fi fost musai să se care Moriț? Și dacă se cară, să fi trebuit musai să-l conducă familia cu alai? Mă!... Pui rămășag cu tine și cu oricine o vrea că tapițerul, dacă ar fi pe pofta lui, n-ar mai pleca.

Hună îl privi de astă dată cu ochi buni, aproape frățești.

— Așa-i! Asta se simte.

Moriț privea la tren, la oameni, la copii, lăsă capul în piept și suspină, adînc. E, poate, cea din urmă întîlnire, în familie.

Femeile vor pleca înapoi în han, care să lucreze, care să cerșească. Bărbații se vor aduna la ceainărie după ziua întotdeauna trudnică pentru dînșii. Esther va continua, legată de mașina de cusut, să-și cheltuiască zilele și nopțile în munca ei fără pauze. Bătrîna-i mamă va tuși, o dată, încă o dată și încă o iarnă — și — apoi...

Uite-l și pe Rubin, cu proiectul lui aproape împlinit: școala de dans. Are să se însoare, are să-și deschidă, pe cont propriu, școala. „Ca-va-le-rii pe stînga!..." Parcă-l aude, parcă-l vede, asudat și grăbit să-și expuie „talentele". Și Ficu: ochii lui pătrund într-însul — în toți!

În ceasul ăsta, un negustor de haine își întocmește prăvălia părăsită de-o săptămînă de tapițer. Toți rămîn pe loc... Și atelierele și fabricile și rubedeniile și mutu... și orașul — întreg orașul în care s-a născut, a iubit, a plîns și s-a înveselit, și cartierul Văcărești cu burtoșii lui tejghetari, cu nevestele planturoase și stropite cu untură, cu fetele subțiri și jucăușe, cu bătrînii șchiopi și ciungi, cu cerșetorii dramatici, țipîndu-și în plină stradă nenorocirea, cu idealiștii cafenelelor, înalți, flămînzi și pletoși, cu babele lui, ghicitoare în cafea sau numai mame de profesie, cu lumea lui mediocră sau ciudată — toți și toate rămîn... Afară de dînsul care pleacă.

— Urcați în vagoane, dom'lor!

Moriț duse mîna la frunte. Ah! toți și toate rămîn. Numai el... numai ai lui...

— Nene...

Vorbi Ficu.

Tapițerul își îndreptă ochii spre copil. Aștepta. Dar Ficu nu putea continua. Îi întinse un buchețel de ghiocei.

Grupul se adunase în ușa vagonului.

— Să ne scrii!

— Să ne vedem cu bine!

— Moriț! Moriț!...

Trenul porni. Oamenii agitau batistele și zîmbete curioase înfloriră pe buzele uscate.

— Mă, pișicherule — spuse Alfred, trăgîndu-l de haină pe Ficu — aveai flori și tăceai, hm?!

Copilul se lipi de rochia Estherei.

— Nu răspunzi, mă, filozofule?

Ficu îl privi lung. Privirea stînjenea. Era încinsă.

VII

Privind în perete, la ceasornicul secular moştenit din strămoşi, Haike, nevasta lui Şulăm Şolţ, tresări. Era tîrziu şi mîine va trebui să fie în picioare înainte de răsăritul soarelui, avea o sumedenie de treburi.

Casele de jos, în care îşi duceau zilele croitorul, fetele şi „băieţoii" lui, s-au golit. Familia se mutase la etaj, iar oamenii de „sus" plecaseră de cu seară. Se aştepta instalarea lui Şoifer şi a Estherei în locuinţa ocupată pînă ieri de croitor. Trebuia să le înlesnească măcar cu atîta amărîta lor viaţă, îşi spuse femeia, dramatizîndu-şi, ca de-obicei, gestul. Avusese şi o vorbă cu Şaiman :

— Pînă seara trebuie să vă mutaţi ! Vă rog !...

Fostul figurant de teatru o imită, însă, nepăsător :

— Vă rog ! Aşa crezi că se poate muta cineva, cît ai bate din palme. Se cunoaşte că eşti proprietăreasă !... Se cunoaşte ! Dar nu mă întreba ce fel de proprietăreasă !

In alte împrejurări, Haike s-ar fi dus, dezolată, să-l caute pe Şulăm şi să-l roage să-i mai îngăduie — săracii ! Ea ştia că, aşa mare şi gros cum e, croitorul n-are întotdeauna bani ca să-şi hrănească familia. Atîrnă şi el de prăvăliile din centru pentru care lucrează. Adesea e amînat. O dată i se plăteşte mai puţin

decît se învoise. Altă dată i se refuză haina pe diferite pretexte: nasturii sînt mici, un umăr e ceva mai ridicat. Croitorul se înapoiază trist, cu pasul leneş şi cu o indiferenţă totală faţă de lume. Atunci scandalul se iscă din nimic, dintr-o vorbă rostită mai tare sau dintr-o uitătură. Femeia croitorului cade leşinată pe podea, feciorul cel mare îşi pune pălăria şi pleacă scuipînd, gros, pe „covor" (o fîşie de lînă colorată) şi fetele îşi aruncă una alteia cu foarfecele sau cu pantofii de casă. Bărbatul îşi stropeşte, fără grabă, nevasta, care îşi revine cu greu şi scoate ţipete desperate, aruncă, apoi, fără convingere, cu o mătură scurtă în urma feciorului neobrăzat şi se încruntă la fete:

— Ho! Ho!

Atît. Intreaga familie se culcă, apoi, flămîndă şi o tăcere masivă se înstăpîneşte în casă... Haike ştie toate astea, dar mîine Esther trebuie să părăsească locuinţa şi cu boala ei şi cu amărăciunile ei o suferinţă în plus nu-i cu putinţă.

„Nu, *nu-i cu putinţă!*" îşi spuse femeia.

— Toate astea le ştiu, dom'le Şaiman. Dar ne pierdem timpul zadarnic. Te muţi imediat sus. Te muţi imediat de bună voie. Altfel, ştim noi ce-i de făcut!

Croitorul îşi lungi buzele, într-un zîmbet amestecat cu greaţă. Ar fi voit să rostească un cuvînt tare. Dar tonul în care-i vorbise de astă dată Haike, nu-i îngăduia nici un fel de întîrziere.

— Bine, atunci! Mă mut.. iaca... mă mut!

Într-un ceas, boarfele croitorului fură scoase în curte. Copiii îşi suflecară mînecile cămăşii. Transportarea mobilelor începu cu o repeziciune cinematică. Şaiman, singur, muncea cît zece. Asuda, răsufla zgomotos şi-şi blestema încet soarta.

Cînd Haike reveni, casa de jos se golise şi adăsta sosirea, în zorii zilei, a noului chiriaş.

— Douăsprezece! murmură femeia. Şi stinse lampa. Şulăm slorăia de mult în patul celălalt, întins pe-o parte, sanguin şi săturat de porţiile duble de supe pe care le înghiţise la masa de seară.

Cam nemulțumit de noul chiriaș — nu-i plăcea niciodată să închirieze casa rubedeniilor, mai ales ale nevestei — omul încercase să se opună:

— O să avem zile fripte cu ei. Ficu e un copil al dracului!... Are să-mi umble prin struguri! spuse. Și plînge tot timpul! Îl știi, — doar!

— Nu-i nimic! Taci din gură. E soră-mea. Plătește chiria, ce mai vrei? răspundea, precipitîndu-se femeia.

— Ai să vezi că n-are să plătească! Dacă aveau cu ce, plăteau acolo unde-au stat!

— Nu-i nimic! Taci din gură!

— Aia-i bolnavă, el — cum îl cunoști! Copilu-i rău!

— Nu-i nimic!

La orice demonstrație — cît de stăruitoare și convingătoare ar fi fost — a bărbatului, privind necazurile pe care le vor avea, o dată cu intrarea noului chiriaș — Haike răspundea, cu același glas:

— Nu-i nimic! Taci din gură.

Atunci, Șulăm a mai cerut o farfurie cu supă, a băut-o, sorbind lingură după lingură, mulțumit, și a tăcut.

În întuneric, Haike își revedea mama. Ieri, după cîte aflase, Estherei i-a fost mai rău ca întotdeauna. O obosise plecarea lui Moriț. Poate că o întristase despărțirea de unicul frate „cuminte" și săritor. Bătrîna, care nu-și mai odihnise de luni de zile capul pe pernă cum se cade, stă firește și-acum de veghe la căpătîiul bolnavei.

Esther nu vrea să știe nici de șira spinării, care o doare, nici de ochii peste care cade o perdea de smoală... Supărată de întîmplările de fiece zi, Esther trebuie să lupte și cu creditorii.

— Uffl! rosti tare, în bezna odăii, Haike și închise ochii. Bărbatu-său, pe jumătate trezit, o întrebă:

— Ai vrut ceva?

— Am vrut! N-am vrut! Lasă-mă!

Dar Şulăm adormise iarăşi şi îşi reîncepu sforăitul.

— Hm! nu se putu reţine să exclame Haike.

Adormi greu, spre ziuă. Încercă să-şi potrivească plapuma — şi se trezi.

— Drace! A şi trecut noaptea!

O dureau oasele. Primăvara umbla prin curte şi se insinua prin crăpătura uşilor. Mahalaua vieţuia o zi însorită şi nu se putea stăpîni: plozi murdari şi veseli umpleau trotuarele, gospodinele înfirzîiau la vorbă, privindu-şi casele şi nevoile cu puţină nepăsare, în fiecare trecător învia o sete de altceva...

Pînă seara, familia lui Şoifer s-a mutat în casa nouă.

La plecare, tot hanul se afla lîngă camion. Alfred ajuta bătrînei: îi aducea cîte-o cadră sau cîte-un cuferaş sau rămînea de pază, în stradă, pînă la potrivirea tuturor mobilelor. Spre sfîrşite, se înfăţişă precupeţul, vestit — nu se ştie de cine — că oamenii se mută.

— Vino sîmbătă la adresa asta nouă! vorbi Leia şi-i dădu o însemnare scrisă de Rubin.

Dar precupeţul nici nu voia s-audă:

— La adresa nouă? Da' eu unde-am dat marfă? La adresa nouă?... Mama voastră de jidani!

— Pardon! sări Rubin. Să nu fii măgar!... Paştile mă-tii de tîlhar!

— Ce măgar, dom'le? Ce tîlhar? Am dat marfă, vreau bani! Banii mei!

Madam Sura interveni, cu autoritate:

— Nu pierzi nici un ban, mă, Vasile, mă! Oamenii se mută la o rudă a lor — bogată. Şi eu am de luat cîteva sute de lei şi nici nu-mi pasă. Sînt bani buni!

Precupeţul lăsă privirile în jos. Camionul era încărcat pînă-n vîrf. Pe madam Sura o ştia femeie care cunoaşte la calici, mai cu seamă că se îndeletnicea şi cu împrumuturile... Şi — n-are ce zice! — bătrîna i-a plătit pînă azi regulat. Acum în urmă, de cînd cu înrăutăţirea boalei cusătoresei, i-a „rămas" ceva... Se scărpină la ureche, îngîndurat. Apoi, spuse domol:

— Bine! Dacă zici dumneatale așa — aștept. Da' să-mi dea să țiu oglinda asta.

Și precupețul arătă spre singura oglindă mai ca lumea, ținută cu grijă, de Rubin.

Bătrîna schimbă o privire dezolată cu Esther. Cusătoreasa ar fi vrut să-l roage pe Vasile să-i îngăduie așa, fără zălogul oglinzii — dar o încercau, iar, durerile spatelui și se auzi gemînd în șoapte.

Madam Sură făcu semn bătrînei: dă-i-o, n-ai încotro!

— Ține oglinda! spuse Rubin și i-o întinse. Precupețul o luă, o măsură încet, se mai scărpină în cap și se răzgîndi:

— N-o mai iau!

O înapoie omului.

— Da' să nu care cumva să mă lăsați sîmbătă fără bani!

— N-ai nici o grijă! îl încredință bătrîna, fericită. Masca i se schimbă, ochii îi luciră și privind spre oglinda, aflată iar în mîini sigure, tresări: parcă ar fi repurtat o mare victorie asupra cine știe cărui vrăjmaș. Ei, comedia dracului! Vasile ăsta nu-i așa hain!

Camionul porni greoi și hanul rămase în urmă cu norodul lui amestecat și sărac și chinuit.

Haike a intrat la Esther s-o vadă. D-abia instalată, femeia se apucase de lucru. Sta cu spatele la ușă — nici n-o simțise.

— Esther! îi strigă, soră-sa. Esther!

Uruitul roții vătuia, însă, toate zgomotele. Femeia, cu ochii adăpostiți sub sticlele ochelarilor, lucra într-o frenezie cumplită: mîine e sorocul ratelor și singura ei nădejde este Sami din Bărăție, negustorul de manufactură, care își așteaptă cămășile. Cum sta așa — părea una cu mașina de cusut. Haike se așeză, liniștită, pe-un scaun. O privea atent pe soră-sa. Slăbise mult și parcă — văzută din profil — se urîțise. „E numai o părere!" se consolă Haike. Femeia se ferea să-și mărturisească impresia. Adevărul era că Esther își modificase complet înfățișarea. Fusese o femeie

subţirică, dar suficient de împlinită, şi avusese o faţă prelungă, fină, de prinţesă, cum îi plăcea, bătrînei s-o măgulească.

De o lună, două, boala şi-a însemnat vizibil urmele pe obrajii palizi şi sub ochii cu lacrimile aproape stinse. Doctorul Şternbaum, singurul, urmărea evoluţia descompunerii fizice a femeii, dar nu îndrăznea să-şi dea vreo părere. Bătrîna, mai ales, înrîurită de unii şi de alţii, îl repezea de la primul cuvînt:

— Ei, acum şi dumneata vii cu ideile astea noi.

Leia, vorbind astfel, se gîndea la „metoda" psihologică a doctorului Şternbaum, care nu voia să admită durere fizică sau boală — indiferent de natura ei — care să nu dispară printr-un simplu efort de voinţă.

— Madam, se apăra Şternbaum. Dă-le dracului de „idei noi"! Nici nu mă gîndesc la ele! Mă gîndesc la altceva... Bolnava arată rău! Nu ştiu singur ce să mai spun! L-aţi chemat şi pe Gruescu. Un savant!...

Bătrîna tremura un surîs uşor pe buzele-i uscate.

— Că-i bolnavă, cred şi eu! Închipuieşte-ţi, dom-le doctor, că avem aceeaşi părere! Adevărat: e bolnavă!... Şi — să te minunezi, nu? — văd şi eu că arată rău! Pîn' aici sîntem mereu de aceeaşi părere!

Şternbaum nu mai stăruia. Îşi lua pălăriuţa uzată, bastonul minuscul şi pleca — mai precis: se strecura pe uşă.

— Esther!

Femeia profită de pauza făcută de soră-sa, care îşi îndrepta pînza.

— Aa! Tu erai?

Îşi duse mîna la cap. Durerile au revenit şi mai crunte.

Haike îi spuse cîteva banalităţi: despre casă, bărbat şi sănătate.

Esther se crezu datoare să-i mulţumească.

— Ce m-aş fi făcut fără ajutorul tău? îi spuse. Trebuia să mă mut şi, oriunde încercam, mi se cerea chiria măcar pe trei luni.

Esther vorbea la singular: nici prin cap nu-i trecea că și Șoifer ar fi avut motive să se ocupe de gospodărie. Cusătoreasa de ani de zile se obișnuise a ține, singură, socoteala tuturor cheltuielilor. Haike protestă.

— N-am făcut cine știe ce! Și tu plătești — plătești mai puțin, cu luna — dar plătești! Îmi ești, doar, soră — ce dumnezeu!

Au mai schimbat cîteva cuvinte și-apoi s-au despărțit. Haike trebuia să pregătească rufele de spălat și să și gătească. Ba avea și o pereche de ciorapi de reparat.

Rămasă iar singură cu mașina de cusut, Esther simți un imens gol în cuprinsul spiritului ei.

Își lăsă mîinile pe genunchi. Pe dinaintea ochilor, ceața se îngroșase material. Își scoase ochelarii. O stînjeneau. În pereți se înșirau bărbații și femeile — de-acum sau de mult — ai familiei. Un evreu cu barbete, înalt și spătos și buzat, ținea în mînă o pălărie cu boruri imense: emigrase prin alte ținuturi și Esther nu-și mai putea recapitula romanul dispărutului.

Într-o cadră mică își împietrise imaginea un băiețaș cu fața liniștită ca în ilustrațiile burgheze.

„Leib!" își spuse Esther.

Leib era fiul mai mic al soră-si, Haike, despre care familia avea o părere infernală. Pricina acestei aversiuni trebuia căutată în însurătoarea băiatului. Șulăm nu-i putea ierta că s-a luat, din dragoste, cu o fată oarecare, fără zestre...

În alte rame rîdeau bătrîne corecte în bluzele lor de duminică și tineri cu mustața frezată proaspăt.

— Mereu la lucru?

Intrase o bătrînă, pitică aproape.

— Ce să fac, țață? Trebuie!

Bătrînica aproba din cap, resemnată.

— Știi c-am zăcut pînă ieri! vorbi dînsa, măsurat. Altminteri am fi venit la gară! Am auzit că a fost lume multă!

Bătrînica împlinea şaptezeci de ani, dar rezista vîrstei: n-avea multe fire de păr alb în cap, nici şubredă nu părea.

— Da' ce-ai avut, ţaţo?

Femeia ridică o mînă, mişcînd-o, îngîndurată.

— Influenţă! Şi eu şi ea şi copiii!

Sora Leei, tuşa Dina, numea în acest fel pe fiica ei şi pe nepoţi.

De-abia s-a aşezat, de-abia şi-a rotit ochii prin casă şi s-a şi ridicat.

— Mă duc! Am de luat un răspuns de la Cocoşata.

Ţinea la vrăjitorii de tot felul bătrîna Dina! Ca să afle soarta unei proiectate căsătorii a fiului ei Simon, dăduse însărcinare specială ghicitoarei cartierului, Cocoşata.

— Înţelegi că nu mai pot rămîne, o încredinţă bătrîna.

— Ce face Simon? Se-nsoară — am auzit! vorbi, stins, cusătoreasa.

— Aşa cred. D-aia vreau să văd ce zice Cocoşata.

Bătrînica plecă repede să afle mai curînd cu un minut „răspunsul" aşteptat.

...Şoifer se trezi prea devreme. Întîrziase noaptea ca întotdeauna, la cîrciuma coanei Cearnă din calea Văcăreşti şi avea arsuri pe piept.

Se aşeză la masă şi începu să îmbuce fără a roşti nici o vorbă.

Copilul se înapoiase de la şcoală: îl duruse capul şi profesorul îl sfătui să se mai odihnească. Ochii băiatului luceau prea curios, observase dascălul, şi întreaga lui făptură se resimţea de o oboseală sufletească precoce.

— Asta se „curăţă" repede! glumise odată şi Alfred cu vecinii din han.

— Cum? Ai şi venit?

Şi Esther se ridică să-l îmbrăţişeze.

Copilul primi, resemnat, mîngîierea mamei.

— Azi am sfîrşit repede! minţi el.

Dintr-o experiență, repetată în ultimii ani, știa că orice indispoziție fizică pe care o încercase stîrnea panică în capul — și așa înfierbîntat — al mamei.

Cusătoreasa se reașezase la mașină. Șoifer, absent, continua să îmbuce.

Deodată, plictistit, băgă de seamă că solnița e goală. Spărsese două ouă moi și căuta sare.

— Poftim! Nu mai e sare!

Ridică privirea spre nevastă-sa:

— Dă-mi puțină sare!

Esther trecu în bucătărie și se întoarse cu o hîrtie în care se afla sare.

Bărbatul se înroși de furie.

— În asta aduci sare? În hîrtie! În... Se sculă, brusc, și o lovi cu pumnul în piept. Bolnava se clătină puțin cîțiva pași înapoi și rămase lipită de perete. Ficu păli.

— Mamă! Ce-ai, mamă! Tată, ce faci tată?

Șoifer zvîrli hîrtia cu sare în fața femeii și trînti scaunul de podea. La zgomotul iscat, apăru Leia. Dintr-o ochire a priceput totul. Cum Șoifer se îndrepta spre femeie, bătrîna i se așeză în față.

— Ce? Ce? Ce vrei?

Bărbatul o privi rece. Bătrîna îl scutură de haină.

— Ce? Ce? Ce vrei?

Șoifer o ocoli, ieșind.

Între timp, copilul, în panică, alerga de colo pînă colo prin odaie.

— Mamă, mamă, mamă...

Nu putea rosti alt cuvînt. Cusătoreasa se reașeză la mașina de cusut.

În capul gol, agitat, simțind nevoia imediată de a comunica întîmplarea cuiva, Ficu năvăli în odaia mătușii.

Haike se afla la masă. Șulăm tăia mulțumit dintr-o friptură și cu gura prea plină spuse, arătînd spre copil:

— A venit! Mă... Ce mai zici, mă!

Ficu se repezi la mătuşă.

— A bătut tata pe mama!

Haike scăpă furculiţa din mînă. Masca feţei ei deveni subit tragică.

— A bătut tata pe mama?

Şi se ridică. Într-o clipă fu în curte. În altă clipă se afla lîngă Esther şi Leia. Ficu tremura.

— Esther, Esther, spune... spune...

Femeia îşi întrerupse lucrul.

— N-am ce să spun!

Interveni bătrîna.

— N-a bătut-o... a împins-o!

Haike se lovea cu pumnii în cap.

— Vai de noi! Vai de soarta noastră!

Ficu gemea. În sufletul său scena se mărise, luase proporţii catastrofale. Nu ştia cum să reacţioneze. Îi era milă, o milă imensă, neobişnuită, ucigătoare, de femeia bolnavă care osteneа la maşina de cusut pentru toată casa şi care a fost azi lovită — împinsă — de tata.

— De tata! murmură copilul şi nu putu pricepe exact întîmplarea. Omul ceruse puţină sare. Esther i-a adus-o. Trebuia să i-o aducă în farfurie — îi lămuri bunica. Bine, trebuia! Ei şi dacă a adus-o în hîrtie, ce grozăvie a fost?

Speriat, tremurînd mereu, Ficu se rugă de cusătoreasă:

— Lasă maşina, mamă! Stai cu mine de vorbă... Lasă maşina, mamă!

Femeia opri uruitul lucrului.

— Crezi tu că se poate lăsa aşa uşor maşina?

Copilul începuse să ştie că de munca mamei atîrna totul. Dar acum nu-i mai păsa de nimic. Avea un dezgust de viaţă şi de socoteli. La urma-urmei să se-ntîmple orice — nu-l mai interesa.

— Ştiu că e greu...

Şi-apoi, în chip de revelaţie:

— M-am gîndit la ceva!... Las-o dracului de muncă. Trăim aşa... cît putem!

Şi se prăbuşi cu capul în poalele femeii. Nu plîngea. Suspina, doar, repede şi tresărea necontenit. Cusătoreasa îi ridică, uşor, capul şi se miră: avea parcă alt cap în mîinile ei slăbite — un cap de bătrîn, ochi lucizi, frunte însemnată cu numeroase cute, buze strînse ermetic...

— Eşti schimbat, tare schimbat, Ficule... te doare ceva?

Copilul neagă cu furie.

— Nu! Nu mă doare nimica.

Îşi culcă, din nou, capul în braţele femeii. Şi, suspinînd mereu, vorbi:

— Să nu mai lucrezi, mamă... Să nu mai faci nimic. Să te odihneşti. Trăim aşa... Trăim cum s-o putea... Nu mai plătim nici lemne... nici chiria... nici maşina... dă-o dracului de maşină...

Femeia îl mîngîia, surîzînd:

— Vorbeşti prostii...

Ficu se ridică, dintr-o dată.

— Nu! Nu vorbesc prostii... Nu mai vreau! M-am săturat. Eşti prea slabă... Eşti bolnavă... Nu mai vreau... Nu maaai vreau!

Striga înfierbîntat şi gesticula. Avea mereu pe dinaintea ochilor scena dintre tată şi mamă.

La ţipetele copilului, se înfăţişă Şolţ, care tocmai aţipise, după masă. Avea obrazul congestionat. Precis nu ştia ce, dar bănuia că Ficu înscenase întreaga poveste, numai ca să-l întărîte. Cînd a intrat copilul, cu alarma lui: „tata a bătut pe mama!" el înghiţise liniştit friptura şi îşi spuse, inteligent: „A început!". Acum, cînd îl aude zbierînd la ceasul ăsta sfînt la care se doarme (nici nu-şi închipuise că se poate şi altfel!), Şulăm Şolţ nu mai are nici o îndoială. S-ar fi repezit să-l sfîşie pe îndrăcitul de Ficu, veşnic plîngăreţ, cîrcotaş şi şubred. Dădu, însă, de privirile nevestei, oricînd gata să intervie cu strigăte şi implorări. Se mulţumi doar să zbiere, cu un năduf sporit şi din pricina somnului brusc curmat.

— Ai văzut? Vezi? Ai văzut? Nu ţi-am spus eu că n-o să avem liniște în căsuţă? Nu ştiam eu că Ficu are să ne facă pozne? Ei, acu ce zici? Să te-aud! Vorbeşte! Dă-i drumu!

Se îmbăta de propriile-i cuvinte. Furia nu-l năpădise într-adevăr. Se înfuria pe măsură ce simţea că nu se înfurie cum se cade.

— Am ştiut! Am ştiut eu, săracu de mine, ce m-aşteaptă...

Haike îl ţintui cu o privire rece.

— Taci! Hai, taci! Auzi? Taci!

— De ce să tac? Cum o să tac! Nu mai am odihnă în casa mea! Nu mai am linişte! Nu mai sînt stăpîn!

Esther se ridicase sprijinindu-se cu mîna de scaun.

— O să ne mutăm! şopti ea. Ai dreptate. O să ne mutăm!

Copilul încremenise în spatele mamei. Pricepu că totul a fost în zadar. Nimeni nu putea să schimbe rosturile vieţii. Orice-ar face el, sau baba, tata tot spre dimineaţă vine, tot în chip egal se poartă cu lumea din casă şi ciocnirea dintre el şi mama s-ar fi produs oricum. Acest „oricum" îl stînjenea, mai ales. Işi dădu seama că nebunia lui de-o clipă a fost fără urmare, inutilă, văduvă de rod.

— Nu-i vorba de mutat! zbieră Şulăm, chinuindu-se parcă să-şi găsească pricinile furiei autentice, a furiei lui din zilele tragice cînd Leib îi cerea bani sau cînd era obligat să facă o cheltuială oarecare — nu-i vorba de mutat. Da-ntreab-o (arătă spre Haike) dacă nu i-am spus de mult că Ficu e un copil al dracului...

— Lasă-l pe Ficu! îl implora Esther. E un copil ca toţi copiii!

— Da!... Da' uite ce-a făcut!

Işi duse mîna spre cap.

— Nici nu mai ştiu unde mi-e capu! M-a ameţit! M-a nenorocit! N-am dormit o clipă! D-abia v-aţi mutat şi dumnealui şi-a arătat talentele! Asta spun! Nu altceva! Asta spun!

Haike îl luă de braţ.

— Acu taci! Hai, taci!

Apoi, către copil:

— De ce-ai ţipat?

Ficu ridică din umeri. De unde să-nţeleagă mătuşa asta de ce a ţipat el?

— N-am să mai ţip! spuse, în loc de orice alt răspuns.

— Acu'sigur că-i convine! continuă, aparent furios, Şulăm şi se gîndi că n-are ţigări. Le fumase pe toate. Asta îl plictisise şi mai mult. Dacă mai faci asta, mă, o dată... dacă mai faci aşa ceva... să ştii!...

Femeia îl trase violent de haină.

— Las' că-ţi arăt eu ţie! sfîrşi Şulăm, şi trînti uşa.

Haike rămase cu ochii în jos, în faţa cusătoresei. Căuta cuvintele cu care s-o mîngîie, dar nu izbutea să găsească nimic. Ce-ar putea să-i spuie! Că s-a speriat? Că Ficu e-un „copil rău"? Că şi ea bea zilnic otrava unor amărăciuni fără nume şi fără sfîrşit?

— Estherl, dragă — îi vorbi, în cele din urmă — dacă ai să ai vreo nevoie, cheamă-mă! Stăm aproape.

— Bine, Haike!

— Eu mă duc, nu-i aşa?

— Da!

— Sînt aici, cheamă-mă cînd vrei! Cu bine!

— La revedere!

Esther îşi chemă băiatul.

— Ai văzut? I-ai speriat?

— Da, mamă, am văzut. N-am să mai fac!

Femeia îşi ascunse lacrima în batistă, simulînd că-şi şterge nasul. De mult observase la copil o preocupare de soarta ei, surprinzătoare la vîrsta arşicelor şi a jocului în aer liber. Cuvinte care altei urechi scapă, se imprimau în mintea lui, prea devreme coaptă, gesturi în aparenţă simple, dar cu tîlc îi reţineau atenţia. Mic, palid, şubred — Ficu vedea şi auzea totul, depozitînd în adîncuri un material de re-

voltă grea, care exploda pe neașteptate. Cum s-a întîmplat, de pildă, astăzi. Esther știe că băiatul strigînd: „Nu mai vreau!" a vrut să spuie: „Nu mai pot răbda". Ce nu mai poate răbda Ficu? se întreba Esther. Mai întîi suferința ei. Boala cusătoresei — simțul mamei nu se înșela — îl dezola, îi adumbrea aspectul primăvăratic al unei vîrste, normal fără complicații, îl tiraniza. Se culca și se scula cu imaginea bolnavei care-l obseda. Mai ales în atitudinea ei de roabă a mașinii de cusut, aplecată asupra-i, legată, ferecată aproape, de ea — cu ea. Ficu știa că munca îi înrăutățea boala. Căutase necontenit o posibilitate de înlăturare a acestei salahorii: n-o aflase. Ș-atunci, copilul cu bună dreptate țipase: „Nu mai vreau!" adică: „Nu mai pot răbda boala mamei!"

Dar mai era și înfățișarea lui Șoifer. Ficu știa că tată-său își cam petrece timpul pe-aiurea. Aflase, vag, de lumea barurilor în care se învîrtea, prin fatalitatea meseriei, chelnerul. O dată, unchiu Rubin, izgonit de la atelierul de perii, unde de abia fusese primit, l-a rugat pe Șoifer să-i facă un rost la cabaret — tot ca chelner. Tată-său i-a răspuns întîi că asta va fi cam greu. Rubin e perier; oricît de bine ar putea „servi", nu face parte din nici o societate de breaslă... Dar perierul a stăruit, a stăruit și cusătoreasa și omul s-a înduplecat. Tocmai plecase cineva de la bar în provincie și se afla vacant un loc de chelner. Rubin s-a îmbrăcat în negru, puțină eleganță avea profesorul de dans de la „Pomul verde", și a început a „servi". Atunci, într-o noapte de iarnă, unchiul și-a luat nepotul la cabaret. Copilul a fost așezat la o masă izolată și i s-a adus o prăjitură. Mîncînd, Ficu observa cînd pe tată-său, cînd pe Rubin. Domnii veseli de la mese și cucoanele strigau și pe Șoifer și pe unchiu-său cu un singur nume:

— Garson!

Copilul se miră la început, dar și-a dat apoi seama de înțelesul cuvîntului.

De cîte ori era mai liniştit — în „pauze" — Rubin se oprea la masa copilului:

— Ei, îţi place?

Unchiu-său voia să ştie dacă pe Ficu îl distrează cupletele sau năzdrăvăniile cîntăreţilor şi artiştilor de pe scena improvizată din mijlocul salonului. Copilul încerca însă un sentiment mai curînd de tristeţe, decît de bucurie. Răspundea, totuşi, invariabil:

— Da, foarte mult!

— Mai na o prăjitură! îl răsplătea atunci, vesel, perierul.

Ficu vedea femei întinzîndu-şi leneş braţele spre domni care de-abia intraseră în local; tineri pudraţi şi zgomotoşi care se stropeau între ei cu sifon şi lume serioasă pupîndu-se, beată, şi jurîndu-şi nu se prea auzea bine ce anume...

Copilul, examinînd femeile cu obrajii strălucind de creme şi cu coliere acoperind gîturi albe, le asemuia cu Esther, slăbită, cu ochelari, încovoiată pe maşina ei de cusut... E o deosebire, îşi spuse copilul, între vopsitele şi îndopatele astea, fericite, parcă de-atîta belşug şi femeia săracă de-acasă, osîndită — de cine, doamne? — să-şi încheie viaţa într-o zi cu capul căzut pe lucrul ei blestemat...

Ficu n-avea de unde să ştie că unele din femeile de marmură — care îşi mişcă, vesele şi nepăsătoare, buclele de la un bărbat la altul şi sorb, cu infinite nuanţe, şampania — au şi ele, poate, acasă mizeria lor cruntă... Au şi ele, poate, o mamă în preajma sfîrşitului, un tată paralitic sau copii anemici cărora nopţile albe ale mumii le asigură viaţa... N-avea de unde să ştie că fiecare zîmbet e plătit cu sînge şi fiecare hohot de rîs cu ani scurtaţi dintr-o viaţă devastată de toate dramele posibile.

Ficu avea, doar, icoana Estherei pe dinaintea ochilor obosiţi. A unei Esthere veghind, la lumina oficoasă a lămpii cu gaz, ivirea zorilor şi curmarea unor dureri nocturne.

Felul de trai al lui Şoifer, între cheflii şi o familie amărîtă, pricinuia încă un motiv de suferinţă copilului, presupunea Esther. Şi, ţinînd seama şi de acest motiv, Ficu avea dreptate să strige: „Nu mai vreau" — adică : „Nu mai pot răbda".

Frămîntările care-l măcinau l-au împiedicat pe copil să se ducă la şcoală. Îl duruse capul, Şternbaum îl sfătui să rămîie acasă. Copilul a dormit tîrziu, s-a sculat buimăcit şi a plecat grăbit.

Cînd s-a făcut seara, Esther a observat lipsa lui Ficu. A fost căutat pretutindenea. Din întîmplare, cusătoreasa a dat de-o scrisoare, aşezată totuşi vizibil pe-un colţ al maşinii de cusut. Copilul îi scria că pleacă de-acasă să-şi caute un rost în alt oraş.

„Nu te supăra, dragă mamă — glăsuia prin slove Ficu — n-am nimic, nu sînt bolnav, nu mă doare capul, mi-e bine. Nu mai vreau să te văd mereu plîngînd. Mă duc în lume să găsesc ceva de lucru şi atunci am să vă trimit bani s-aveţi şi voi şi tu să nu mai stai mereu la maşina de cusut. Eu sînt acum mare şi pot să vînd covrigi sau să ajut la căratul lemnelor. Aizic din han cîştigă doi lei pe zi — şi nu-i mai zdavăn ca mine, păzind depozitul de var din Olteni. Am să găsesc şi eu ceva. Ştiu că tatei nu-i pasă. E mai bine aşa. Nu vreau să-l fi supărat şi pe el. Destul că ai să te necăjeşti tu, dragă mamă. Şi pe tine, dragă babă, te rog mult de tot să nu te întristezi că eu sînt bine şi sănătos şi am să vă scriu mereu. Rugaţi-o şi pe mimă Haike să nu ţipe cînd o auzi că am plecat. Şi tu, dragă mamă, să ştii că am să fiu mereu cu gîndul la voi. Acuma singur nu ştiu unde mă duc, că v-aş scrie. Plec cu trenul! Alfred mi-a spus că el a plecat de multe ori fără bani şi unde ajungea se ruga de vreun cîrciumar să-i dea o bucată de pîine şi să-l lase să doarmă undeva, pe jos şi el are să-i ajute în prăvălie. Totdeauna a găsit oameni buni, aşa mi-a spus. Am să găsesc şi eu! Cum ajung şi cîştig ceva, îţi scriu, dragă mamă. Nu te supăra. Nu mai pot să stau acasă. Vezi de pune-mi bine fo-

tografiile alea mici la minut de cînd eram copil. Într-una sînt fotografiat cu tine. Eram tare mic, cît o gogoașă și mă țineai în brațe. Purtai o rochie nouă, foarte frumoasă. Cu așa rochie nu te-am mai văzut niciodată. Nici nu știi, dragă mamă, cît te iubesc eu pe tine și ce dor mi-e de tine, acuma cînd plec. Dar trebuie să plec, nu mai pot! Vreau să cîștig bani mulți, să vă dau la toți! Pune toate fotografiile mele într-un dulap — în dulapul în care ții rufele și să mi le trimiți sau să mi le dai, cînd mă-ntorc. Vezi că în cutia mesei am și două poezii. Le-am făcut din capul meu pentru tine. Ți le las ca să te gîndești mereu la mine. Nu fii supărată că ai să vezi ce bine are să fie și cîți bani am să cîștig. Să știi că mi-am luat o flanea cu mine și, pe dedesubt, trei cămăși. Am și optzeci de bani, mi i-a dat unchiu... zicea să-i pui la „Casa de Economie". Îi am bine, nu mi-i fură nimeni. Îmi pare bine că e vară... Te sărut mult-mult de tot! Ficu."

— Doamne, dumnezeule! Ce mă fac?

Cusătoreasa, cu buzele albe, alergă să cheme pe Leia și pe Veta și pe vecini... Tot hanul fu la ușa cusătoresei. Femeile țipară și se băteau cu pumnii în piept, bărbații ridicau din umeri, blestemînd un copil așa de „sucit", fiecare avea de propus ceva. Alergau de la un capăt la altul al hanului, vorbind fără șir și nefiind în stare să se facă ascultați.

— Cînd a plecat? întrebă Alfred, impunînd tuturor tăcere. Acu' un ceas l-am văzut pe Griviței!

— L-ai văzut... acu... un ceas? băigui Esther.

Și vocea îi tremura.

— ...zici că acu' un ceas?

— Da! ieșeam de la un „pont" al meu.

— Atunci — spuse femeia, agățîndu-se de Alfred — hai cu mine... arată-mi unde l-ai văzut?

...Ficu fu găsit lîngă gară, interesîndu-se de ora plecării trenului „Fulger" — a oricărui tren „Fulger". Fu ridicat în brațe de către cusătoreasă, mîngî-

iat, sufocat sub sărutări materne și adus acasă, pachet.

Esther îl privi cu ochii ei dintotdeauna. Țipătul lui repetat: „Nu mai vreau!" pe care ea îl tălmăcea în felul ei — o îngrijora. Dacă Ficu va repeta fuga și, de astă dată, va izbuti să dispară? Fără copil, cusătoreasa cine știe cum va trăi, cum se poate trăi, rectifica ea gîndul. Atunci îl întrebase:

— De ce ai făcut asta, Ficule?

El i-a răspuns ca acum:

— Nu mai puteam!...

— Și unde-ai vrut să pleci?

— Să-ți spui drept, mamă: în America!

Au urmat zile de tandrețe neobișnuită între mamă și copil. Baba, de asemenea, îl mîngîia cu mîna ei urîtă și-l alinta. Numai Șoifer n-a priceput nimic. L-a privit cu aceeași ochi de fiecare ceas și doar în treacăt la încercat:

— E adevărat, ai vrut să pleci?

— Da! i-a răspuns scurt copilul.

Șoifer se minuna.

— De ce?

— Uite-așa, tată!

Omul a ridicat din umeri, a încruntat puțin dintr-o sprînceană și a plecat la cabaretul cu femeile trupeșe și cu veselia zgomotoasă a orchestrei bete.

Haike însă îl certa mereu.

— Ești o haimana... un rău... ai s-o omori cu zile pe mama...

Cuvintele îl ardeau. Are s-o „omoare" el cu zile pe mama?

Esther o ruga necontenit:

— Taci, Haike! Taci, bre!

În sfîrșit, toate s-au domolit. Copilul și-a reluat școala, Esther lucrul și mătușa gospodărirea casei ei trudnice... Astăzi, însă, îl vede ca atunci: închis în propriu-i suflet, tăcut, stins.

— Să nu mai faci, zău, să nu mai faci d-astea!

Ficu lăsă, iar, privirile în jos.

— Crezi că s-a întîmplat, poate, cine ştie ce grozăvie!

Mama voia, firește, să atenueze gravitatea scenei. Pe băiat, însă, lovirea femeii îl tulbura pînă la delir. Căuta să-şi rememoreze fiecare amănunt. Mama, cum lucra, sărmană şi mioapă, la maşina de cusut. Tata, care s-a sculat de-abia atunci, a privit ca de obicei în odaie şi s-a aşezat la masă. Îl vede bine: calm, indiferent, exact ca întotdeauna... Ce dracu s-a petrecut, atunci, ca omul ăsta — care venea acasă doar să se culce şi să mănînce — să-şi iasă din fire? A, sarea. Copilul îl vede cum, plictisit, scormoneşte solniţa.

— Sare! Nu mai e un pic de sare, aici! parcă aşa ar fi spus.

Mama s-a ridicat de la maşina ei de cusut şi a fugit în bucătărie. De-acolo s-a întors cu o hîrtie — a! asta e! — hîrtia. În hîrtie se afla sare. Şi pe Şoifer l-a înfuriat că nu i s-a adus sarea în solniţă sau în farfurie!... Asta e!

— Mamă, de ce nu i-ai adus sarea în farfurie?

Cusătoreasa întoarse capul spre el, neliniştită.

— De ce te gîndeşti mereu la asta?

— Nu mă gîndesc mereu, zău! Dar vreau să ştiu! Ia spune-mi!

Femeia dădea din umeri. De ce nu i-a adus sarea în farfurie?... Ea se ridicase, obosită ca întotdeauna, de la maşina de cusut, puţin buimacă şi dornică totuşi să-şi servească repede bărbatul. Intrînd în bucătărie, i se părea că merge prea încet. Atunci a rupt o fîşie de hîrtie albă, de împachetat, care-i sta la îndemînă, turnă din cutia de lemn din perete puţină sare şi se înapoie, mulţumită că a venit repede...

— Ce să-ţi spui? răspunse Esther! Aşa mi s-a părut că-i bine.

— Asta cred şi eu! rosti, bătrînește, Ficu şi continua să-şi privească, tăcut mama.

Îşi dă seama că Şoifer a mai avut şi în trecut unele stări de suflet, ciudate. De-abia acum îşi dă seama

că e cam repezit, tată-său, cam neînțelegător. Cum n-a înțeles, el, de pildă, că mama e șubredă, că se clatină pe picioare, dacă o atingi mai tare, dar mi-te cînd o lovești cu pumnul? Cum n-a înțeles el atîtea altele? Da: atîtea altele. Iată, astăzi își aduce aminte de unele strigăte, în noapte, ale tatălui, de unele înjurături, de unele întîmplări cărora el nu le aflase pricina. Acuma toate i s-au limpezit. Șoifer nu era chiar atît de liniștit.

— Asta-i porcărie! murmura bărbatul, furios. Asta-i porcărie, zău așa!

Esther gemea.

— Ai început să-ți cobești, făă?

Copilul se ridica în coaste. Patul i se părea strîmt, întunericul o povară, ca un acoperiș pe moalele capului. A spus mamei: făă? Da' ce-o fi făcut?

— Nu mai am femeie! se plîngea în aceeași zi Șoifer bătrînei. Pur și simplu: nu mai am femeie... De-un an nu mai știu de sînt sau ba însurat.

Copilul asculta atent, privind cu ochii lui măriți de spaime figura roșcată a tatălui și obrazul palid al mamei, fără a pricepe bine despre ce grozăvie anume e vorba.

— Făă, să mi te duci dracului! l-a auzit el în altă noapte pe bărbat spunînd Estherei, în timp ce femeia, în patul alăturat gemea ușor. Să mi te duci dracului și gata! Așa nu mai merge!

Ce se petrecea între ei?

În perioada presupusului sifilis, medicii i-au prescris abstinența totală. Dar un specialist, după o rapidă examinare a femeii a avut o îndoială.

— Ce-i bărbatu'dumitale?

— Chelner!

— Aha! a făcut inteligent doctorul. Și gîndi: e chelner, în contact, adică, toată ziua — bună ziua, cu tot felul de femei ușoare, nevizitate de medici. S-o fi molipsit de vreo boală lumească oarecare pe care a transmis-o nevesti-si.

Ficu vedea și pricepea.

Asemenea întîmplări pot tulbura şi ele — reflecta cusătoreasa — sensibilitatea bolnăvicioasă a lui Ficu. Şi femeia evocă dimineaţa lipsită de soare, îndoliată parcă, în care copilul se înapoiase împreună cu tatăsău, de la Cearnă.

Îl invitase iarăşi Rubin la cabaret, să-i dea o prăjitură şi să audă muzică „fără perdea".

Inspre ziuă, Şoifer l-a iscodit:

— Ţi-i somn, aşa-i că ţi-i somn?

Copilul căscă lung, dar dădu cu hotărîre din cap, în semn negativ.

— Nu mi-i somn de loc!

Rubin rînji.

— Asta-i cavaler, ce crezi! Ca mîine îl avem la dans.

In sufletul lui de „monden", perierul visa un Ficu îmbrăcat în smoking, frezat şi pudrat şi dansator frenetic, mai ales dansator.

„Are să le zăpăcească pe toate!" îşi spunea, gîndindu-se la clientele obişnuite ale sălii.

— Ei, dacă zici că nu ţi-i somn, mergi şi tu cu noi la Cearnă!

Copilul auzise de „localul" din calea Văcăreşti unde tată-său îşi cheltuia banii şi timpul în fiecare zi şi de unde se înapoia cînd vesel (o veselie în felul ei!) cînd mahmur şi pus pe ceartă. De cele mai multe ori, însă omul venea de la Cearnă obosit: pe drum nu rîvnea decît perna pe care să pună capul şi s-adoarmă imediat, sforăind.

— Bine, tată, merg şi eu!

La „madam Cearnă", în odăiţa din dreapta, poreclită „salon familiar", la masa lungă şi însemnată cu tot felul de semne, au şi sosit edecii casei: şase chelneri din centru, doi debitanţi de tutun, cîţiva covrigari de „lux", actori şi actriţe ai teatrului evreiesc, noctambuli şi cheflii fără meserie, care toată ziua umblă din cafenea în cafenea să ciupească un leu şi noaptea să-l bea, un garderobier, o bandă de lăutari şi cîteva femei.

— Femeile astea — se văita Isac, bărbatul doamnei Cearnă, un butuc de om, fără linie, din creştet pînă-n talpă o singură bucată de carne — femeile astea vin regulat să-şi caute bărbaţii aici. Le-am arătat toată prăvălia, o dată, de două ori, de nouă ori... Crezi că-i de ajuns? Aşi! Vin mereu să-i „prindă".

Femeile, neveste de vopsitori şi tinichigii din Văcăreşti şi Dudeşti, cunoşteau circiuma obişnuită în care-şi aflau bărbaţii la chef şi de unde-i aduceau, ţinîndu-i bine de umeri, acasă, între copii. Dar de cîtva timp, bărbaţii au schimbat locul. Şi toate vecinele din cartier susţineau că-n altă parte nu pot fi decît la Cearnă...

In aşteptare, arse de îndoieli şi de griji, ele cereau un rom sau un vin şi, încet-încet, se îmbătau, crunt. Femeile bete ofereau, apoi, lumii din circiumă, un spectacol neaşteptat: se apucau la ceartă, îşi aruncau una alteia cuvinte născocite în aceeaşi clipă şi se învinuiau de cele mai cumplite grozăvii... La urmă se împăcau, sărutîndu-se, şi aruncînd vina pe patron

— Să nu-ţi putrezească oasele în pămînt! blestemau ele clătinîndu-se pe picioare, Şarpe!...

Şi-apoi plecau, în capul gol, cu ochii tulburi, înfierbîntate şi cu o greaţă adîncă de toate... de bărbaţi, de vin, de calea Văcăreşti, de luminile roşietice ale răsăritului...

Şoifer venea de ani de zile aici. Avea aerul unui om care se află la el acasă... Dădu mîna cu chelnerii, cu actorii şi cu garderobierul; pe covrigari îi salută doar din cap.

— Ţi-ai adus minzul, frăţioare? îl întîmpină în evreieşte Şapşă Şapcalovici, preşedintele „Societăţii chelnerilor şi personalului alimentar" — cum suna şi cartea sa de vizită.

Şoifer privi la Ficu.

— E foarte învățat ! spuse omul, mîndrindu-se. Știe și nemțește și franțuzește, parcă ar fi servit la Capșa.

Președintele rîse, amuzat.

— Nu mă crezi ? se întărîta Șoifer.

Și, către copil :

— Ia zi : Ce mai faci ?

Copilul, stînjenit, satisfăcea dorința părintelui.

— Zi și pe franțuzește ! Zi și o poezie cu oile ! Așa ! Ei, dom'le președinte, acu' nu mai rîzi ? Rîzi înainte ! Haide, să te văd !

Fericit o clipă, Șoifer se așeza la masă, trăgînd alături un scaun pentru Ficu.

Președintele „Societății chelnerilor și personalului alimentar" se înfățișa îmbătrînit, din cauza unei chelii totale, a unei guri știrbe și a cutelor adînci de pe obrazu-i tuciuriu. Cea mai mare — și singura — lui mîndrie e că „servește" de treizeci de ani și a oferit personal cu mîna lui paharul de șampanie, la un banchet, prințului Suediei.

— Prințul — povestește el pentru a suta oară aventura — m-a privit drept în ochi, a zîmbit plin de atenție pentru mine și mi-a spus, în auzul tuturor — și vă rog să mă credeți că era lume de soi — mi-a spus, tare: „Mersi !" Aaah ! ce vremuri ! Mai adă o sticlă !

Ceilalți chelneri își făceau semne și își șopteau. Șapșă le strica dispoziția :

— Mă băieți, mă, d-abia v-ați liberat și v-ați și obrăznicit !

— Mie să nu-mi spui că m-am „liberat", dom'le Șapșă ? răspunse, supărat unul din ei.

— Nici mie ! adaugă celălalt.

Al treilea tăcu, subit întristat. Făcuse o lună pușcărie pentru că, la o bătaie, în Dudești, a scos adversarului un ochi. Domnul Șapșă zîmbi. Izbutise să-i despartă și nu mai dorea nimic.

— Doi mușchi în sînge ! comandă Șoifer. Ce bem, Rubin ?

— Pardon! Eu nu schimb. Să vie tot negru!

Garderobierul, aproape beat, istorisi:

— Fecioru-meu a împlinit eri zece ani. L-am dat la un atelier mecanic. S-ar zice că-i un om întreg, de! Ei bine, ştiţi ce mi-a cerut de ziua lui. Paştile mă-sii de copil? Să-i cumpăr... un cal de lemn!... dumnezeii mă-sii cui l-a închinat!

Garderobierul, la fiecare frază, îi trăgea şi o înjurătură. Auzea, în timpul serviciului, tot felul de blesteme şi înjurături şi încerca să le rostească şi el. Cum n-avea memorie strălucită, vorbele i se încurcau şi înjurăturile se transformau, de nerecunoscut, în gura omului. Cîrciuma, însă, făcea haz de nenorocirile garderobierului, aţîţîndu-l şi îndemnîndu-l să înjure.

Un muzicant îşi număra gologanii.

— Aş mai bea un sfert, fraţilor, dar nu mai am bîştari.

— Imi pare bine şi să creşti mare! îi răspunse covrigarul.

— Fraţilor — continua lăutarul — ştiu să fac ca raţa şi ca găina... cinstiţi-mă c-un sfert şi vă fac să vă...

— S-o spui asta lu' mutu! îi replica răutăcios, covrigarul.

— Să vie-un sfert pentru lăutar! comandă preşedintele, cu mîndrie... Eu, care l-am servit personal pe prinţul Suediei...

Muzicantul a băut vinul şi a făcut ca raţa şi ca găina. Covrigarul rîdea cu gura mărită şi-şi lăsa capul pe spate, fericit.

— Bravo, mă Truţă, mă!

— Sfertul n-ai vrut să-l dai — da' de rîs ştii să rîzi!

— Dau, mă, sfertul, mă! Mă crezi, adică, zgîrcit — hai?

Actorii mîncau puţin şi beau mult, îngînduraţi.

Cineva, din rîndurile lor, se ridică şi oprindu-se înaintea „preşedintelui" se închină pîn' la podea.

— Eu şi cu soţia mea şi cu prietenii noştri de dincolo vrem să vă facem o rugăminte.

Şapşă luă o atitudine aristocratică, de stăpîn, şi răspunse, cu o intonaţie distinsă:

— S-auzim! Toată viaţa v-am protejat!

Actorul se înclină.

— Dăm — spuse el — o reprezentaţie în beneficiu: *Moartea Ducelui de Parma,* piesă cu cîntece şi dansuri, şi-am vrea, dacă se poate, să ne cumpăraţi un bilet.

— Un bilet? Asta-i tot? spuse preşedintele. Poftim! Pentru atîta lucru!...

Chelnerul cumpără biletul, zvîrlind actorului banii cu un gest de totală indiferenţă.

— Îl vezi? şopti cineva lui Şoifer. Aşa face în fiecare zi. Bea pînă dimineaţa, aruncă banii pînă la ultimul cinci şi se duce acasă lefter: nici nu-i pasă de nevastă şi copii. Cînd se trezeşte d-abia, mîine la prînz, îi pare rău. D-aia una din fete i-a ajuns curvă!

Preşedintele tresări. Cuvîntul i-a ars timpanul. Se ridică, vînăt.

— Ce-ai spus, mă? Cine-i curvă?

Omul care şoptise tot timpul la urechea lui Şoifer se prefăcu indiferent.

— N-am spus nimic, dom'le! Dă-mi pace!

Dar preşedintele a ridicat o palmă grea deasupra capului.

— Cine-i curvă, mă? Puşcărie, mă!

Şi lovi cu sete obrazul omului. Într-o clipă cel lovit se ridică şi izbi cu pumnul strîns în capul agresorului.

— Na! Altă dată să nu te mai agăţi de nimeni!

Preşedintele căzu între mese.

— Curvă?... Anafura mă-tii de criminal!

Şi cu mîneca hainei îşi ştergea gura. De lacrimi? De bale? se întreba Ficu.

Impasibil, Şoifer îşi turna vinul în pahar, îl răsturna pe gît şi îmbuca liniştit. Mai neliniştit, Rubin intervenise între scandalagii.

Isac îl opri:

— Vezi-ţi de treabă. Asta se petrece des. E adevărat: Şapşă zvîrle aici ultimul ban, ba pe muzică, ba pe teatru... Nu mă interesează. Sînt banii lui! Şi-i adevărat că are o fată curvă. Aia înaltă şi cîrnă, Fany. Nici asta nu mă interesează...

Pe cîrciumar nu-l mai interesa nimic. Minat de-o astmă rebelă tratamentelor şi de un diabet prevestitor al morţii, Isac de-abia mai putea sta la tejghea. Continua să rămîie însă în prăvălie, pentru că n-avea somn. Sus, în odăiţele pe care le ocupa exact deasupra cîrciumii, odihnea de ani de zile o femeie în tocmeală cu moartea, care, nu se ştie cum, o mai îngăduia... Cearnă, nevastă-sa, fusese cîndva o negustoreasă vestită. Ea dregătorea în cîrciumă, ea alegea vinul şi carnea, ea recomanda clienţilor bunătăţile. Acum se mulţumeşte să se aprovizioneze prin bărbat.

Ficu, galben şi incapabil să se atingă de mîncare, îl trase pe Rubin de haină.

— De ce s-au bătut ăştia?

Perierul înghiţi în sec.

— O neînţelegere! Fleacuri! Ia un pahar de sifon, mai bine!

Copilul dădu din cap.

— Nu! Nu iau nimic. Mi-e somn.

Şoifer comandase o nouă sticlă. Ochii i se împăienjeniseră.

— Rubine, spuse el, moale... Îţi baţi joc de mine, mă? Cît ţi-a dat profesorul?

Perierul se fîstici la început. Apoi simulă o indiferenţă de gheţar.

— Profesorul? Cît să-mi dea? O băncuţă!

Şoifer lăsă paharul din mînă, încruntat.

— O băncuţă? Profesorul să dea o băncuţă? Mie îmi spui fleacuri d-astea, Rubine?

Vorbeau despre clientul cel mai generos al cabaretului, un profesor de şcoală, neamţ, care dădea şi lecţii particulare şi cîştiga mulţi bani. Suferea de inimă şi avea credinţă că are să moară odată noaptea

în somn. Ca să evite asta, neamțul își consuma noaptea la cabaret fără nici o întrerupere. Dormea puțin ziua. Somnul de zi este în mîna noastră: îl suprimăm cînd vrem, parcă știm în somn, chiar, că dormim. Noaptea, însă, întunericul e ca un mormînt ermetic închis soarelui și vrerilor noastre. Profesorul și-a simplificat viața: a divorțat, s-a mutat într-o cameră de hotel și își petrece timpul între școală, lecții și cabaret. Aici e cunoscut de toate femeile, este confidentul lor. Aici e salutat de chelneri cu surîs complice.

— Zi, Rubine, cît ți-a dat?

Copilul voi să intervie, dar tată-său îl privi urît.

— Ți-a dat o piesă, nu?

Și, cu dojană:

— D-aia te-am adus eu la cabaret? D-aia m-am luptat cu toți să te lase să servești? D-aia...

— Ascultă, pardon! ce vrei? Vrei să-ți dau ceva din bacșișul meu? Bine, îți dau! Cît?

Șoifer n-a pretins, însă, nimic. De cîte ori se ameța mai mult decît îl țineau puterile — de atîtea ori căuta pricină oricui. Nu-și alegea oamenii. Se cioroväia cu Isac sau cu președintele, cu actorii sau cu covrigarul, cu femeile vopsitorilor sau cu băiatul din circiumă care îi aducea vinul... Nici pricina nu și-o alegea. O găsea. Rahmil nu i-a răspuns cum se cuvine la salut, sau vinul e prea cald... Găsea el motiv de îmbufnare. Rubin îl cunoștea. Crezu, deci, că e nimerit să profite de prilej și să plece cu toții.

Dar în circiumă apăruse Sacîntors, un lungan fără de căpătîi, pe care lumea îl poreclise astfel pentru că, evreu, trecuse la creștinism... Sacîntors avea o față prelungă, impregnată de suferințe nemărturisite. Înalt și slab, mergînd greoi din pricina reumatismului și tușind la răstimpuri, omul se bucura de o mare faimă în cartier. Unii îl socoteau socialist. Vorbise, chiar, la cîteva adunări populare de mahala. Alții afirmau că e în slujba poliției. Luase și masa cu domnul șef de secție Ionel, în văzul tuturor. Cineva

susţinea că-i francmason, întreţinut de lojile braziliene ca să propage ideea printre negustorii din Văcăreşti şi meseriaşii din Dudeşti. O femeie se jura că e un religios fanatic. Dar studenţii cartierului l-au auzit proferînd teorii ateiste... Sacîntors devenise, astfel, practicant religios şi ateu, socialist şi poliţist, francmason şi libertar, după fantezia unora şi altora...

— Ce faci, micule? se adresă el mîngîind pe Ficu.

Avea o mînă osoasă, cu degete care tremurau de cîte ori omul făcea un efort.

— Bine, mulţumesc!

— Aţi venit la chef? şi privi în juru-i.

— Bei un şpriţ? îl întrebă preşedintele care, refăcut, comanda masa actorilor.

— Beau! Şi o felie de brînză aş vrea!

— Dă-i! porunci preşedintele.

— Mergem? reluă Rubin.

— Să mergem, tată! spuse Ficu.

Şoifer ar fi stat încă un ceas, două. Vinul i se scoborîse în picioare. Afară vîntul rece îl va lovi drept în obraz. Mîine poate să doarmă tîrziu: e ziua lui liberă. O zi cu care nu ştie ce are de făcut. Pleacă la cafenea, în cartier, joacă table şi se întoarce la Cearnă.

— Nu mai stăm de loc? încercă el, fără nădejde.

— Nu! E tîrziu.

Şi Rubin se ridică.

— Plecaţi? îi întrebă Sacîntors. Şi eu tocmai voiam să-i recomand amicului Ficu un studiu foarte interesant asupra psihologiei raselor.

— Ai să i-l recomanzi mîine! făcu, acru, Rubin.

— Haide, tată! îl rugă şi copilul.

Şoifer se ridică anevoie, plăti şi ieşi.

De sus, din odăile cîrciumarului, se auzeau strigăte ascuţite.

— Cine plînge?

Patronul privi la Rubin, indiferent.

— Cine vrei să plîngă? Cearnă!

— De ce?

— De ce? Nu vrea să moară! Se ceartă cu moartea. O gonește!

Copilul înregistrase toate evenimentele nopții. Îl îngrețoșase viziunea tatălui, cînd înveselit cînd acrit de beție, în timp ce acasă o femeie șubredă, cu sîngele slăbit pînă la inexistență, se lupta cu năluci și cu dureri.

Îl îngrețoșase, de asemenea și unchiul ăsta, ușuratic, azi perier, mîine chelner, poimîine și alaltăieri profesor de dans, mulțumit cînd are un franc să-i dea „la table" sau „damelor" vesele, despovărat de orice grijă, ca și cînd soră-sa, propria-i soră, nu s-ar zbate într-o suferință fără sfîrșit pe patul mizer din locuința lor săracă. Ar fi voit să vadă în Rubin tresărind o compasiune pentru femeia șubredă, o durere și în ochii lui tulburi de fumul cafenelelor și vinul cîrciumelor. Dar perierul, în afară de cafenea, jocul de cărți și femeia cu care împărțea patul, nu cunoștea alt univers.

L-a îngîndurat, apoi, necazul cu gust amar al nevestelor în căutarea bărbaților. Or fi uitat și ele în paturi mici copii nemîncați... Părinți zăbovind la beție, cîrciuma înghițind elanurile, amărăciuni și suferințe pretutindenea...

Cînd a venit și a povestit acasă întîmplările nopții, Esther s-a speriat de ochii lui mari deschiși parcă asupra unei priveliști de groază și rușine.

Și astea, întîmplările astea, i-au rămas desigur în adînc și-l tulbură.

Cusătoreasa lăsase lucrul. De cu noaptea simțise lovituri crunte de topor în șale. O înțepau, apoi, mii de ace în tîmple.

— Ficule — îi vorbi femeia — aș vrea să te văd bărbat în toată firea. Ce-ai făcut nu e bine.

Copilul, care tot timpul își privea mama calm și taciturn se miră.

— Păi...

— Ascultă-mă!

— Te-ascult, mamă. Ți-am făgăduit că n-am să mai fac!

Cusătoreasa îi zîmbi.

— Știu! Adică vreau să cred că așa are să și fie. Dar tocmai d-asta vreau să-ți vorbesc.

Tuși sec.

— Să nu crezi — continuă femeia, liniștit — că nu știu de ce ai țipat! Ai dreptate: se petrec multe... Dar eu mă uit la tine și nu pot să tac! Ascultă-mă, Ficule, mama moare!

Copilul se ridică, electrizat, în picioare.

— Mamă! strigă el, apucînd-o de braț.

Femeia îl liniști cu un zîmbet cuminte, mieros, blînd...

— Ascultă-mă, ești băiat mare! Te vreau, cum ți-am mai spus-o, bărbat în toată firea. Ce-a fost — a trecut. Nu vreau să mă gîndesc nici la fuga ta, care m-a necăjit, îți amintești, atîta, nici la supărările pe care mi le-ai făcut. Știu...

— Mamă, rosti, alb, copilul.

— Văd că nu te liniștești... Și eu am să-ți spun ceva!

Ficu o privi, tremurînd.

— Nu așa, puiule, scumpule! Stăpînește-te! E în interesul tău.

— Te-ascult, mamă! Te-ascult, uite, te-ascult! Spune!

— Așa. Cum îți spuneam, nu mă gîndesc la ce-a fost. Știu bine că atunci cînd ai fugit, tot din pricina mea a fost. Nu mai puteai răbda, văzînd cît sufăr! E frumos. Dar dacă te gîndeai mai bine, vedeai că și mai mult sufăr cînd nu te am lîngă mine...

Își șterse o lacrimă.

— Tu ai vrut să faci bine, e adevărat. Dar aveai încă minte de copil... La fel, cînd cu țipetele care au ridicat curtea, în picioare. Știu: nici acu' n-ai mai putut răbda. Mă vedeai slabă, muncind la mașina de cusut pentru toată casa... Supărarea tatei și celelalte te-au scos din fire. Știu! Dar crezi că mi-ai făcut bine,

țipînd, necăjind pe unchiu Șulăm? Apăsă pe ultimele cuvinte.

„De ce? se-ntrebă Ficu. De ce ține să nu-l fi supărat, îndeosebi pe unchiu Șulăm?"

— Nu, nu mi-ai făcut nici un bine! continuă femeia. De unchiu Șulăm avem nevoie. Astăzi, și eu, și baba, și tu... Mîine, mai ales tu! Gîndește-te, te rog, bine.

Ficu se războia cu o mie de nedumeriri. Niciodată nu văzuse un cap atît de îngrijorat și în același timp atît de hotărît ca al mamei.

— N-am să mai fac!

Repeta într-una cuvintele, așteptînd parcă de la ele vreo dezlegare.

Afară, chiriașii ceilalți au scos, la soare, așternuturi și haine învechite. Pe cîte-un scaun mucegăit odihnea vreo bătrînă, veselă că a revenit căldura să-i dezmorțească oasele. Copiii au închipuit o gropiță, la marginea unui arbore, și se joacă în bile. Băiatul de la băcănie a întîrziat, cu degetul în gură, privindu-și semenii, fără grija lui, la joacă.

— Mamă, de ce ești astăzi... așa — cum să-ți spun? — nu știu nici eu cum!

Esther îi puse mîinile pe umeri. Surîse.

— Așa trebuie să fiu. Pricepi? Așa trebuie!

Urmară cîteva minute de liniște.

Ficu ascultase pe femeia care vorbea mai încet ca de obicei, cu pauze multe între cuvinte, și nu știa de ce îi tremura bărbia, de ce e atît de serioasă și de preocupată de o idee care i se zbătea parcă sub frunte. Simțea că dincolo de vorbe se ascunde ceva, un înțeles nou, o durere alta decît în obișnuitele crize, o surpriză. Esther îl mîngîia mereu, îi lua mîna și-o privea cu infinită tristețe: îi părea rău de ceva... de ce, anume? voia să știe Ficu.

— Ascultă-mă...

Repeta-se acest „ascultă-mă" de prea multe ori. Găsise în el un remediu vremelnic al panicei dintr-însa?

— Da, mamă, te-ascult!

Esther îi duse mîna la gură. Sărutul ei lung vorbea limpede de astă dată copilului.

— Mamă, țipă el. Mamă, mamă...

Femeia duse arătătorul la buze: „Așa ne fuse vorba?" În capul copilului se lumină de ziuă. Femeia, sărutîndu-i mîna, întîrzia gestul... părea că-și ia adio de la cineva.

— Dacă plîngi, puiule, nu mai pot vorbi...

— Nu, mamă, nu plîng!

Făcuse o sforțare cumplită. Și ochii lui căpătară, într-adevăr, o liniște desăvîrșită. Obrazul, de asemenea, deveni aproape indiferent. Schimbarea învioră puțin glasul femeii.

— Te-ai recules, văd!

— Da, m-am recules!

— Bine! Foarte bine!

Esther se întrebă dacă într-adevăr e o liniște desăvîrșită în sufletul acestui copil care trăia mai ales prin ochii săi mari. Cînd observase: „Te-ai recules, văd!" nu credea. Voia mai mult să-i sugereze ideea reculegerii. Totuși, continuă... Simțea că trebuie să continue. Acum. Imediat. Avea senzația că e grăbită de cineva.

— Știi că te-am iubit mult, Ficule.

Se opri. Întrebuințase singură nesuferitul „te-am" iubit? De ce toate la trecut? E vie doar! Trăiește! Conștiința inutilității cuvintelor o sufoca. Dar urmă, cu aceeași voce:

— Știi că te-am iubit și că... te iubesc!

Răsuflă, ușurată. „Te iubesc" — prin urmare: e încă vie. Nu mai încape nici o îndoială! Și deodată se revăzu fată de văduvă săracă, încărcată de griji și copii, lucrînd la o mașină de cusut. Ieri — ca azi. Azi — ca mîine. Ca mîine! Se înfioră. Poate că-i numai o părere. De cîte ori va mai apuca ea ivirea zilei celei mai fericite care este constant mîine?

— Da, mamă! Știu.

Esther tresări. Glasul băiatului o trezise. Hotărîtă să lichideze cu trecutul, femeia vorbi deschis, cu seriozitate şi fără nici o duioşie.

— Dar aici nu e vorba de iubirea mea sau de voinţa ta. Din cauza iubirii mele te-am făcut pe tine să suferi. Din cauza suferinţei tale, sporea suferinţa mea. N-aveai voinţa să te înfrînezi. Ai s-o ai. Trebuie s-o ai!

Cuvîntul, apăsat, îl nelinişti din nou pe Ficu.

De ce, oare, o fi trebuind să se înfrîneze? Niciodată nu i s-a vorbit aşa. Esther e altă femeie, are altă voce, altă prestanţă.

— Vreau să te rog, Ficule — continuă ea — să te gîndeşti la tine... Mult-mult de tot. Ai să te îngrijeşti singur. Ai să înveţi la şcoală cît s-o putea. Ai să intri, apoi, undeva să-ţi alegi o meserie. Scrii poezii... ştiu! Dar nu-i de ajuns. E bine să înveţi ceva... De pildă: contabilitatea. Se învaţă seara, sînt cursuri speciale pentru băieţi ca tine, ocupaţi ziua. Şi Altman e contabil; o duce foarte bine!

Copilul îl cunoscuse odată pe Altman: un omuleţ cu obrazul stricat de vărsat şi cu două perechi de ochelari: suferea de-o miopie gravă — urmare, pretindea dînsul, a nopţilor îngropate în registrele cu cifre multe-multe şi mici. Auzise că-şi întreţinea familia cu preţul sacrificării întregului său timp.

— Ştiu! O duce foarte bine!

— Aşa, dragă Ficule, ai să cauţi să te îngrijeşti cît mai bine singur. Pricepi? Singur! Baba e bătrînă. Adică e mai mult stoarsă de vlagă decît bătrînă... A suferit atîtea — ştii! Nopţi nedormite, necazuri — vai de sufletul ei, săraca! Să fii ascultător. Să nu-l superi pe unchiu' Şulăm!

„Iar unchiul Şulăm? îşi spuse copilul. De ce o fi vrînd mama cu tot dinadinsul să-l respect pe Şulăm?"

— Tuşa e o femeie bună — continuă ea — e o femeie de inimă. Te-a ţinut pe braţe cînd erai copil de ţîţă. Eu şi atunci, imediat după facere, m-am îmbolnăvit rău de tot... Şi tu te îmbolnăveai mereu. Ai avut

și tifos și angină și scarlatină. Lîngă mine, alături, veghea la patul tău și Haike, dumnezeu să-i dea sănătate! Cu ea te rog să te porți frumos. Să fii cuviincios. Să nu răspunzi nimic, orice ți-ar spune. Sînt mai mari ca tine și mai necăjiți. Îmi pare rău de toate astea...

Vocea i se stinse. Redeveni nesigură. Ficu o privi: fața mamei își căpătase paloarea cunoscută și în ochi îi tremura emoția bolnăvicioasă din totdeauna.

— Îmi pare rău că ți le spun! reluă ea. Dar trebuie să ți le spun! Nu-i timp de pierdut. Mă prăpădesc!

— Mamă, mamă! țipă copilul speriat. Mamă...

Femeia îi strînse mîna. Aceeași strînsoare caldă, prelungă, de adio.

— Taci! Te rog eu! Taci!

Și, din ce în ce mai stins:

— Mi-ai promis, doar!...

Ficu se ridicase în picioare. Femeia la fel. Sprijininău-se de brațul copilului, Esther parcurgea, alături de el, odaia.

Se opriră la fereastră. Primăvara și-a vădit prezența pretutindenea. În curtea lui Șulăm arborii s-au deghizat. Parada verdelui a început de mult, pentru ochiul sceptic sau bolnav, pentru bătrîne și sinucigași...

— E frumos, afară, Ficule!

— Frumos!

Copilul plîngea. Cusătoreasa își reprima, cu furie, emoția. De nimic nu-i părea rău prea mult, nici de iernile fără foc care i-au măcinat primii ani de viață și, apoi, tinerețile, nici de verile pline ale hanului încins ca o căldare, nici de bărbat, nici de mama... Numai de Ficu... de Ficu ăsta, prea devreme copt la minte, timid, șubred, fără apărare.

— Dragă...

— Mamă!

— ... să m-asculți, auzi tu? Să m-asculți! Cine

știe dacă are să mai fie timp să-ți vorbesc. După moartea mea...

— Mamă, mamă, reîncepu să țipe desperat copilul.

— Așa ? Așa m-asculți ?

Vocea mamei venea de departe, aproape de dincolo. Ficu îi privi obrajii. Albi, transparenți, curați. Cute fine îi brăzdau peste tot locul. Fruntea avea o linie mare, verticală, drept la mijloc, ca un semn de exclamare. De ce să se despartă de viață ? se chinuia să înțeleagă copilul.

— Iartă-mă, mamă... iartă-mă...

— N-am ce să-ți iert. Mă iubești... știu... Și eu te iubesc. Nu vreau să mor... De ce să vreau ?... Mai bine aș sta mereu lîngă tine... Să lucrez la mașină, să car pietre, să spăl scîndurile, să fac orice... numai să trăiesc... să fiu lîngă tine. Dar vezi că nu se poate... durerile nu mă lasă... din zi în zi mi-e mai rău... de astă dată nu mă-nșel... mor... moare mama, Ficule !

Copilul își frîngea mîinile. Femeia se așeză pe-un scaun. Răsufla greu.

— Nu știu cînd ! Nu știu, nimeni nu știe... Dar tu nu mai ești copil, mă, Ficule, tu ești om în toată firea... Ai să locuiești la mimă Haike... Mătușa e bună... totdeauna a fost bună cu tine ! Și baba la fel. Să nu-l superi pe unchiu. Nici el nu-i om rău. Nu te atinge de pomi sau de struguri... Știu, tu nu te atingi de nimic. Dar vorbește-i frumos, nu te încăpățîna... ascultă-l chiar dacă ai să vezi că n-are dreptate. Oamenii săraci n-au voie să fie îndărătnici. Și tu, și noi sîntem săraci. Oamenii săraci n-au niciodată dreptate. Ce vrei ? Așa se-ntîmplă întotdeauna... Să te porți bine și cu tata. Așa cum îl știi, așa-i firea lui, nu-l poate schimba nimeni. Om bun și el, poate, vai de capul lui !.... Ai să te faci mare, ai să fii contabil, ai să cîștigi bani...

Îi descleștă pumnișorii strînși. Îi mîngîia mîna. I-o duse la buze. Șopti :

— Ai să fii mare... și-ai să te gîndești la mama... nu ?

Un plîns, ca o ploaie repede, îl podidi. Nu se putuse abține. Femeia îl privi cu mustrare.

— Ficule, Ficule...

— Ce vrei, mamă?

— Să nu mai plîngi, Ficule.

— Mamă...

Suspina des. Sudoarea de pe frunte i se amesteca încet-încet cu lacrimile.

— Mamă...

— Ce-i, puiule?

— De ce ne mai naștem, mamă?

Esther surîse cu tristețea ei care venea de departe... cine știe de unde.

— De unde ai mai scos-o?

Copilul ridicase capul spre femeie. Nemișcat, aștepta.

— Spune-mi, mamă!

— De unde vrei să știu eu asta!

— Nu știi?

— Nu, puiule!

— Păcat!

— De ce, Ficule?

— Pentru că aș fi vrut să știu de ce ne mai naștem? Uite, eu nu pot să cred asta... Nu pot să cred ce-mi spui!

— Că mă... prăpădesc!

— Da! Eu nu cred. Nu se poate. Așa-i că nu se poate?

— Nu știu. Am vrut să-ți vorbesc repede. E bine să profiți de fiecare clipă.

Ficu deschise fereastra.

— Vrei, mamă? o întrebă.

— Da, da!

Respiră adînc.

— E frumos, puiule!

— Ce-i frumos, mamă?

— Totul. Soarele, curtea, pomii, primăvara... cireşii înfloriţi, vişinii.

Copilul îi mîngîia bluza. Îi privi, apoi, lung, gîtul, slăbit, galben şi brăzdat.

— Îţi place primăvara, mamă?

— Şi primăvara... şi vara...

Rămase, apoi, tăcută.

— La ce te gîndeşti, mamă?

— La mine... la tine... la primăvara asta frumoasă...

— Ai să te faci sănătoasă, mamă.

Esther surîse iar cu aceeaşi tristeţe resemnată.

— Dacă vrei tu...

Durerile o încercară brusc. Înţepăturile din tîmple se repetară. Asemenea crize se produc în împrejurările cele mai nebănuite. Anul trecut, pentru că-i făgăduise în repetate rînduri, s-a dus cu Ficu la Moşi... Elefanţii şi fetele circului, mîncătorii de foc şi cîntăreţii din palmă, ghicitoarele despletite şi bărcile n-au înveselit prea mult pe copil. Se dovedise însă, mulţumit că, alături de mumă-sa, pentru întîiaşi dată în viaţa lui, cutreiera paradisul cu lampioane şi draci. Dar obrazul Estherei se tulbură brusc, mîinile apucară, la extremităţi, pîntecul, femeia se încovoie sub durerea năprasnică dinăuntru. Festinul s-a terminat într-o trăsură cu coşul ridicat, unde, întinsă, pe cît îngăduia locul, pe spate, cusătoreasa gemea sfîşietor.

Dar de ziua lui Ficu, într-un Purim?

Şoifer avea o slăbiciune: să serbeze naşterea copilului cu muzică, adesea cu muzica barului la care servea.

Se întindea o masă în camera golită de toate celelalte mobile, madam Cearnă trimitea treizeci de sticle de vin, Şoifer venea încărcat cu pachete de mezeluri, iar Leia tăia patru gîşte şi-un curcan, luaţi pe datorie de la Vasile.

Masa începea ziua, la unu, şi se sfîrşea în dimineaţa cealaltă.

Invitații aparțineau familiei. În afară de Rubin și nevastă-sa (care nevastă se întîmpla) veneau : Haike, cu bărbatu-său. Dină cu copiii și celelalte, apropiate sau depărtate, rubedenii. Spre seară soseau nemții cu viorile, țambalul și violoncelul.

În cinstea lui Ficu se cînta tot repertoriul cabaretului modern. Între cuplete de rușine și romanțe cu dublu înțeles, Șoifer, senin, cînta evreiește din psalmi, de pildă, sau recita istoria Estherei, regina.

La toate acestea, în capul mesei și lipit de mamă-sa, Ficu asista cu gîndul absent. Era la distanță uriașă de beția unora și veselia forțată a altora. Cu inteligența călită la atîtea încercări, Ficu prezida ospățul, palid și cu aer suferind.

La un asemenea Purim, femeia a leșinat, deodată, fără nici un preliminar. A lăsat capul pe spate și a căzut de pe scaun, cît era de înaltă și de slabă... Au adus doctori, muzica a plecat și Șoifer a umblat tot timpul bosumflat: i se stricase cheful. Criza venea la timp nepotrivit. Astăzi, întîmplarea se repetă.

— Ficule, eu mă culc puțin!

Și femeia își apăsă buzele.

— Ți-i rău, mamă?

Esther se întinse pe așternut, gemînd ușor.

— Puțin... nu te speria.

Copilul se așeză pe marginea patului.

— Să chemăm doctorul?

Femeia făcu semn că nu-i nevoie.

— Să te învelesc cu ceva?

Același gest negativ. Esther își apăsă tot mai tare, pînă la sînge aproape, buzele. În obraji îi înfloriră două pete roșii. Se înfioră. Febra o făcea să tremure.

— Te învelesc, mamă, ți-e frig?

Bolnava consimți.

— Ficule, șopti ea, apoi, chemîndu-l cu o mînă uscată spre dînsa. Ficule, să nu uiți ce-am vorbit.

Panica din ochii copilului o neliniști.

— Eşti bărbat ! continuă ea. Ţi-am repetat-o asta, ce dumnezeu, înţelegi ?... Făgăduieşte-mi că ai să te porţi aşa cum te-am învăţat.

— Da, am să mă port aşa ! o încredinţă el, maşinal.

Şi-apoi, cu groaza sporită în ochi, mîngîindu-i părul, fruntea, obrazul, izbucni :

— Mamă, mamă, mamă, mamă...

VIII

Însurătoarea lui Rubin a răsculat cartierul... Prăvăliaşi mărunţi, cu viaţa închisă între rafturi de marfă şi sinagoga prăfuită, unde se duceau în fiecare sîmbătă să implore pe dumnezeul lor absolut să le mai sporească vînzarea ; gospodine în trupul cărora murise, o dată cu zveltețea de odinioară şi orice năzuinţă de evadare în alt continent sufletesc ; bătrîni în adăstarea ultimei călătorii ; copii desculţi, pe jumătate flămînzi şi murdari, alergînd pe locurile virane din jurul bisericii Olteni — norodul Văcăreştilor şi Dudeştilor a descins fie în curtea, fie în casa doamnei Bercovici, „fericita mamă".

O nuntă, la vecini, într-o casă particulară, trezea curiozitatea, invidia sau entuziasmul mahalagiilor. Femeile, îndopate, parcă şi astfel mărite — „dublate" îşi priveau în oglindă obrazul lat şi unsuros şi goneau, cu degetul mic, lacrima din colţul genei. La nunta lor — fotografia mărturisea — purtau pe umerii delicaţi alt cap. Corpul plin firește, dar proporţionat şi în ochi toate ispitele, toate regretele, toate făgăduielile. Şi bărbaţii aveau puţină fantezie în cravată sau în zîmbet. Măritişul a fost poarta prin care au intrat, ca să nu mai iasă niciodată, tinereţile, avînturile şi vieţile lor primăvăratice netrăite. Căci visau, fiecare, cîteva vieţi...

Pregătindu-se de plecare, nevasta băcanului se gîndește la studentul cu plete și vorba aleasă de-acum cincisprezece ani. L-a iubit? A iubit-o?... Nu știe. Au venit ierni de pomină în cartier și, într-una din ele, surdul, cuviincios îmbrăcat și practic. După nuntă, studentul i-a scris. „Lumi străine m-au chemat — spunea el — și tristețile au coborît în mine ca într-un mormînt. Mă doare amintirea străzii noastre... Plînge în mine nesfîrșitul toamnelor... Mai păstrezi floarea de mac pe care ți-am dat-o, știi cînd?"

Fusese o zi caldă, aprinsă. Domnișoarele au lepădat toate de pe ele și au ieșit, seara, în rochii subțiri. Ea avea o rochie galbenă care nu-i acoperea decît trupul — trupul ei de-atunci: numai piatră, numai mușchi. El a invitat-o la plimbare, în uliți cu case mici, în fundul grădinilor cotropite de salcîmi. Îi vorbea ciudat, cu tremur în vocea-i aproape bărbătească. Și deodată, pe nesimțite, a sărutat-o.

— E prima sărutare! a mărturisit fata.

La despărțire, studentul i-a oferit o floare mare de mac, care sîngera în noapte ca un semnal de dragoste sau moarte.

Da — o mai păstrează... Surdul o întrebase mereu la ce mai ține „uscăciunea"? Ea a tăcut și a lăsat-o să doarmă, dragostea ei defunctă, între cămăși și broderii.

— Gata?

Băcanul apăruse în frac, cu cravata neagră și mănuși galbene. Fostul chelner păstra în îmbrăcăminte urmele unei eleganțe personale.

— Grăbește-te... Vine și Kramer. Vine toată strada! Toată clientela...

Femeia închise într-însa scurtul episod sentimental și răspunse simplu:

— Gata!... Imediat sînt gata!

În drum, Golda, negustoreasa de gîște, concurenta cea mai temută a madamei Sura, povestea într-un grup de hămesite:

— Nu știu unde dracu o să intre atîta carne în ei! Zece rațe, zece găini, zece gîște!

— Ce vorbești? Ce vorbești! se minunau femeile, cu mîna sub bărbie.

— Au adus și muzică! Păi ginerele — știți: a mai fost de cîteva ori însurat — e profesor de dans!...

— *Zugtăr!*[1] Parcă nu-l știe tot Dudeștii că lucra perii și pensule! Poamă bună! Toată ziua la cafenea și la muieri!

În fața casei se oprise un camion încărcat cu scaune.

— Uite, cîte scaune! Doamne ferește, au înnebunit ăștia, observă o femeie. Ce le trebuie atîtea scaune? Ai crede că vine tot Bucureștii, p-onoarea mea, la nunta lor!

— Și cînd te gîndești că mireasa e urîțică!

— Urîțică? Vrei, adică, s-o menajezi?... Urîțică? Mama pădurii! zbanghia zbanghiilor! Cînd te uiți la ea — fugi repede și înghite o lămîie! Urîțică, auzi!

Din odăile larg deschise străbăteau afară acordurile unui pian.

— Să știi că Ety e!

— Taci! Mireasa nu cîntă în ziua nunții!

— Mie-mi spui? Eu o cunosc după cum zdrăngăne de la o poștă!

— Așa te încăpățînezi dumneata totdeauna, madam Feighe!

— Eu mă-ncăpățînez? Trebuie să fii cam nebună dumneata!

— Nebună e mă-ta! Mă-ta cu tot neamul ei.

— Cine? Fă, calico, fă, afurisito? Crezi că nu știu că mănînci o dată pe săptămînă, schelet ce ești!

— Mai bine uită-te la tine! Ai ajuns ca baba Trinca.

Baba Trinca, oarbă, jerpelită și mizeră, cerșea în cartier, escortată de urletele și înjurăturile copiilor.

— Eu? Eu? Fă...

---

[1] Chipurile, în idiș.

Se repezi în părul vrăjmaşei. Tot grupul începu să ţipe cu desperare. Atacata ripostă, violent. Se produse o hărmălaie drăcească.

Madam Bercovici, mama miresei, ieşi în stradă.

— Se poate, madam Feighe? Şi dumneata, Golda? Femei în toată firea.

Grupul se desfăcu, ruşinat.

— Dacă ţi-a înjurat fata, am vrut să-i dau o lecţie! spuse, cu candoare, Feighe.

— Eu am înjurat-o? se apără cealaltă cu mîinile ridicate spre cer. Eu am înjurat-o? Eu care am spus că Ety, dumnezeu să-i dea sănătate, ştie să cînte aşa frumos la pian?

— Ha! Ha! Ha! izbucni Feighe. Ce ziceţi, scumpelor? Aţi mai văzut aşa neobrăzare... Madam Bercovici, îţi jur pe ce am mai sfînt că parşiva asta a înjurat-o pe Ety...

Dar mama afectă o indiferenţă nobilă:

— Nu mă interesează... credeţi-mă!

Şi-apoi, demnă şi tolerantă:

— Poftiţi şi dumneavoastră la masă... Că e, slavă domnului, berechet.

Şi intră în casă.

Grupul se risipi, aproape împăcat. Golda avu, chiar, o expresie care mărturisea starea ei de suflet:

— Ne-am ocărît ca proastele pentru nişte fanfaroni. Avem noi nevoie de mîncarea lor?... Auzi?! Şi plecă.

In casa văduvei Bercovici, oaspeţii începură să se şi adune. Odaia din dreapta era destinată femeilor, cea din stînga bărbaţilor. Printre ele circula mama, împărţind zîmbete invitaţilor. Leia, în negru, severă şi tăcută, sta într-un fotoliu; i se făcuse cinstea cea mai mare. Alăturea, Esther, de-abia ridicată din pat, după ce zăcuse cîteva săptămîni. Albă şi surîzătoare, nu-şi lua ochii de pe copil. Ficu privea, de la fereastră, spre mamă-sa, cu gîndul la convorbirea ce-o avuseseră de curînd. Unele cuvinte îi ardeau şi acum imaginaţia. Haike, obosită de treburile casei abia sfîrşite,

picotea. Spălase rufe, gătise pentru a doua zi și frecase și podeaua. Sub pleoapele trase peste ochii ei istoviți, nunta începuse de mult... În săliță din mijloc, Ety, mireasa, ducea mereu batista la ochi. Rîdea tuturor, înlăcrimată, și răspundea grăbit întrebărilor de tot felul ce i se puneau.

Păzind-o parcă, să nu fugă, agățați de rochia ei albă — cei doi frați liceeni, emoționați de cîte se petrec în casa lor, de obicei liniștită, priveau în dreapta și în stînga la forfoteala lumii. Din cînd în cînd, galbenă și impozantă, doamna Topf, rubedenia cea mai ascultată a familiei Bercovici, se adresa băieților:

— Mai plimbați-vă și voi prin curte. Lăsați-o pe Ety!

Atunci liceenii schimbau priviri speriate și rămîneau mai departe, prizonieri locului ales, lîngă sora lor, mireasă.

— Mă copii, mă, nu pricepeți? Ce-ați încremenit așa?

Unul, îndrăzneț, se străduia să răspundă:

— Păi... aici... e bine!

Madam Topf ridica, disprețuitor, din umeri și pleca să inspecteze bucătăria. Măsura torturile, număra cozonacii, pachetele de bomboane și sticlele de vin. Chelnerii, aduși de Șoifer, rîdeau pe înfundate. De cîte ori se apropia, înaltă și măreață, madam Topf, unul dintre ei striga:

— Atenție! Vine domnu comandant!

În odaia bărbaților, unchiul miresei, în ghetele sale scîrțîitoare, vorbea cîtorva croitori despre inundațiile din Moldova. Apoi lăudă pe tînărul rabin Landau pentru puritatea moravurilor sale. La urmă, enervat, se miră de întîrzierea muzicii:

— La noi, în Moldova, cînd te înțelegi cu ei... s-a sfîrșit. Aici...

Și făcu un gest de adîncă nemulțumire.

Croitorul Șaiman care se împăcase, cu prilejul nunții, cu proprietarul, îi încredință o taină:

— Domnu Şulăm, dragă, îţi spun ceva, da' te rog să nu mai spui la nimeni: Kleinman e beat. Beat turtă!

Fostul patron al lui Rubin, vestitul fabricant de perii, Kleinman, se agita în celălalt colţ al odăii într-un cerc de meseriaşi de altă „branşă":

— Vă rog să mă credeţi: „măturica" ne omoară!

Kleinman se afla de ani de zile sub stăpînirea tiranică a unei idei fixe: întrebuinţarea măturii scurte, în locul periei, duce la sapă de lemn industria sa. Acum, omul dezvolta, ca de obicei, subiectu-i drag.

— Vă rog să mă credeţi: măturica ne omoară!

La bărbier nu pleca niciodată „aranjat". Dacă ucenicul, omiţînd meteahna-i, încerca să-l „curăţe", Kleinman se răstea, furios: „Lasă măturica!"

Clienţii izbucneau în hohote, patronul se scuza şi perierul pleca trîntind uşa. Fu poreclit Kleinman-Măturică.

Tipograful voi să-i riposteze, filozofic:

— Dumneata vezi problema producţiei în mod unilateral!

Fabricantul n-a priceput nimic, dar i-a obiectat, cu năduf:

— Eu văd bine, dom'le! Eu ştiu ce spun! Dacă toată lumea ar întrebuinţa peria — nu măturica — ştii cu cît s-ar urca preţul la marfă?

Acest fel de a se exprima comercial, plictisea intelectualitatea lui Kalman, tipograful, şi cucerea, în schimb, pe unchiul miresei.

— Ai perfectă dreptate! îl aproba el zgomotos, scîrţîindu-şi ghetele. Ai perfectă dreptate. Se vede imediat comersantul!

— Faceţi loc! ţipă, deodată, Şaiman. Vin „colegii" lui Rubin.

Pe uşa din faţă intrară opt-nouă oameni, în haină neagră şi pantaloni albi, unii, în redingotă şi ghete roşii de bizon, alţii... In buzunarul din faţă, fiecare arborase o batistă. Culorile variau. Cei mai bătrîni preferau verdele stins; tinerii portocaliul, albastrul şi

griul. Intrară, îmbrîncindu-se unii pe alţii, rîzînd de afară zgomotos şi brusc intimidaţi de solemnitatea figurilor noi întîlnite în cameră. Nu lepădaseră pălăriile din mînă — o colecţie de pălării de toate felurile, de la jobenul mat pînă la paiul galben, trădînd o vechime respectabilă.

— Loc! continuă să ţipe croitorul, inutil.

Rubin dădu mîna cu toţi, zîmbind cu dinţii lui de tutun.

— A! Avrumţă! Ce faci, mă Avrumţă!

— Şi tu ai venit, Kleinciker?

Cel abordat lăsă ochii în pămînt, ruşinat. Îl chema Kleinciker („piciul") şi era într-adevăr mărunt: atelierul, ca să se amuze, îi striga mereu: „Ridică-te în picioare" — şi omul răspundea, invariabil: „Sînt în picioare!"

— A venit şi Măturică? se interesă un lucrător, alarmat.

— A venit! Ei şi ce-i dacă a venit?

— I-am trimis vorbă că sînt bolnav!

— Nu-i nimic! îl încurajă Rubin. Te-ai făcut bine.

— Domnu Kleinman — ţipă el spre fabricantul de perii — uite-l pe Schwonţ: s-a făcut bine!

Măturică îl privi cu fulgere în ochii mici.

— S-a făcut bine!... Mare „purăţ". Se îmbolnăveşte regulat! Parcă-i Rotschild!

— Lasă-l acum, lasă-l! îl potoli ginerele.

— Îl las!... Ce crezi că e prima dată? Lunea trecută mi-a spus că are un copil la spital; acum două săptămîni că-şi face o reparaţie la stomac... Îl las!

Rubin trecu în curte. Îşi şterse sudoarea de pe frunte. Părea obosit. Cu o săptămînă înainte fusese la rabin şi obţinuse divorţul. Rebeca a plîns, i-a trimis vorbă că se împuşcă — dar el a rezistat, cu inima îndoită, e drept, şi a sfîrşit! Adevărat este că femeia nu-l supărase cu nimic. Harnică, frumoasă, inimoasă — Rubin nu-i putea găsi, astăzi, nici o vină...

Cunoscuse vremuri frumoase, alăturea de tinereţea ei simplă de lucrătoare... Se plimbau, adesea, pe cheiul

Dîmboviței, în verile aprinse ale Bucureștiului vechi, parfumat de atîta liliac și înveselit de atîtea lăute.

Pe dinaintea ochilor lui, iată că se ivește, din neguri, turla bisericii, pe care apusul a zugrăvit-o cu purpură curată ca în adăstarea sărbătorii. Are o înfățișare veche și cuminte, împietrită în timp și văzduh. Pe-acolo pașii lor au rătăcit în noapte — și în sufletul lor s-au aprins luminile dragostei. Cîteodată strada se trezea între beznele plumburii care plecau și zorile grăbite care soseau... Un cerșetor cu un cap hilar îi binecuvînta. Un cerșetor care își făcea cruce și invoca pe Maica Precista — își aduce bine aminte Rubin — dar care putea fi și un bunic evreu din fundul Dudeștilor, cu aerul lui resemnat, cu barba lui galbenă și lungă și cu ochii domoli, umezi, simpli... Suferința apropie pe oameni ; în împărăția ei, religiile se amestecă, se evaporează.

În cartier au ieșit să prindă la vreme soarele în sîn femei trupeșe și plozi desculți să-și puie cerul în locul beretei pe capul lor neastîmpărat. Pretutindenea, pe locurile acelea, ajunseseră cunoscuți. Rebeca, înaltă, voinică și blîndă îl completa bine pe Rubin. Totdeauna veselă, totdeauna proaspătă...

Cînd s-au luat, în fine, „omenește" — după nunta religioasă — niciodată nu s-a putut plînge de femeie. Niciodată — și perierul, încruntat, scuipă lung, în curte... Și, doar, bărbat prea cumsecade n-a fost el întotdeauna... Se întîmplau seri cînd Rebeca îl aștepta acasă, nemîncată. Încurcat, la o partidă de toci, uita și de nevastă și de masă și de casă... Fierbințeala jocului, țigările proaste, consumate grăbit și în cantitate îngrozitoare, îl izgoneau din realitatea imediată într-un paradis al speranțelor : doar-doar va cîștiga...

Necăjită, flămîndă, speriată, femeia îl afla la cafenea, la joc, cu cămașa desfăcută la gît, cu ochii injectați, răgușit și frînt...

Nu-i spunea nimic. Se așeza și ea la masă, tăcută. Rubin comanda încă o porție de ceai, cumpăra o scrumbie și o mîncau împreună.

Pe drum, Rebeca îndrăznea să-l roage să nu mai întîrzie la cărți și a doua zi. El îi făgăduia, absent, și toate reintrau în făgașul obișnuit.

De ce dracu a lăsat-o?

Hotărît, n-a făcut bine. Asta o simte el acum lămurit. Avusese dreptate, poate, Haike, soră-sa, cînd l-a dojenit c-o lasă... I-a și dat, pare-se, o pildă cu un șmecher din cartier care și-a lăsat logodnica, după ce a batjocorit-o... Lui Rubin aproape că-i pare rău... Dar, deodată, i se ivi în gînd școala de dans. Și i se lumină capul ca un bec electric.

Își deschisese, în fine, sala... Primise un avans din zestre. Îl luase pe Kalman, tipograful, la Zwabel, devenit de curînd și președinte a celei de-a treizeci și noua societate filantropică: „Ajutorul umanitar", ca să-l roage să le închirieze sediul.

— Cum, mă, nebunilor — izbucni Zwabel — într-un sediu de societate filantropică să fac bordel?

— Pardon! ripostă perierul. Ce bordel? Care bordel?

— Domnule președinte — începu, grav, tipograful — regretăm profund...

— Gura! îi țipă, enervat, Zwabel. Gura!

Și se învîrti, agitat, prin odaie.

— Zi: „școală de dans", hai?

— Da! O școală respectabilă! Poftim afișul.

— N-am nevoie de nici un afiș!

— E o faptă umanitară...

— Mă Kalman, mă, închide gura că faci praf!

— Domnule președinte...

— Gura!

Mai făcu de cîteva ori înconjurul odăii — apoi decise:

— Bine, mă, vă dau sediul! Să dea dracu să se audă ceva prin tîrg... Măăă, piftie vă fac! Dar am și eu o boală: cînd oi veni la nuntă, mă, Rubine, să dai ordin muzicanților să m-anunțe tare cu un „Trăiască!" așa, pe cinste!

— Bine, dom'le președinte, s-a făcut! Îi pun să cînte : *Doi ochi negri.*

— Nu, mă, nerodule! Nu așa! Nu mă pricepi!

Interveni, superior, tipograful :

— Domnul președinte dorește să fie anunțat cu muzică : „Trăiască!"... Știu eu! Las-că aranjez eu asta!

— Bine, mă, să vă văd!

A doua zi, au lipit afișele. Au și primit înscrieri.

Prima a fost a doamnei Lily, soția băcanului...

— De cînd n-am mai dansat, dom'le Rubin!...

În momentul acela, femeia își amintea desigur de studentul adolescent și amorezat care i-a oferit, cu cincisprezece ani înainte, floarea de mac.

Au urmat la înscriere, fetele atelierelor de mode din cartier, funcționarii comerciali, corect îmbrăcați în sacoul lor duminical și diferiți meseriași de lux, fericiți că se vor întîlni cu lumea bună a Văcărești lor.

Are să aibă mult de lucru Rubin.

În odaie, muzica începuse primul vals. Unchiul miresei comanda repertoriul. Șoifer, sosit mai tîrziu, a anunțat rubedeniile tinerei perechi că „vine Kramer!"

„Ah! ce mizerie!" își spuse perierul.

Imaginea femeii părăsite îl plictisea. Ar fi dat dracului nunta, noua-i mireasă, invitații, și ar fi plecat... Dar atelierul de perii cu munca măsurată pînă la absurd, avar, de către Kleinman sau oricare alt patron, îi paraliza voința. Oricum, o școală de dans e altceva.

— Ei, ginerică, de noi n-ai nici o grijă?

Ridicîndu-și privirea, dădu de Sacîntors, proaspăt ras și vesel.

— Aa! tu ești? Ce faci, mă?

— Ce să fac? Am auzit că-i rost de o bere, de ceva?

— Sigur, vai de mine! Pardon! Mă, ăla, micu! Strigase către chelner. Servește pe domnu, te rog!

Dar chelnerul se apropie de urechea lui Rubin :

— Mi s-a dat ordin să-i fac vînt afară! spuse omul, pe șoptite.

— Cine ți-a dat ordin?

Chelnerul arătă spre unchiul miresei.

— Lasă-l aici ! hotărî ginerele. Şi fă ce-ţi spun eu ! Dă-i ce vrea !

Şi către Sacîntors :

— Intră-n salon... Rămîi, te rog, şi la masă. O punem aici, în curte !...

— Rubin, unde eşti Rubin ?

Şi Leia, asudată, alergă spre ginere.

— Ce-i, mamă, ce-i ?

— Ah ! Cît am umblat prin toate odăile să te caut... Am uitat să te-ntreb : ţi-ai pus flanea pe dedesupt ?

Rubin o privi, mirat.

— Flanea, mamă ? Acu', pe căldura asta ?

— Da, da ! Acu' ! Să nu te joci cu vremea. Se schimbă din moment în moment ! Te rog să pui flanea. Uite ce asudat eşti !

— Nu-i aşa ? Atunci de ce vrei să asud şi mai rău ?

Bătrîna stărui, ginerele rezistă şi în cele din urmă Leia plecă, necăjită, în odaie.

— Copiii ăştia — murmura ea — o să mă-ngroape de vie !

Se înserase.

— Ginerele ! Să vie ginerele !

Rubin se îndreptă spre casă. Ce se întîmplase ? Şulăm Şolţ îl trase de mîneca fracului.

— Nu vezi cine a venit ?

Ginerele privi în direcţia indicată de cumnatu-său. Zări pe Kramer, mic, îndesat, sanguin, cu degetele mîinilor pline de inele grele.

— A ! dumneata ! murmură Rubin şi-i strînse mîna.

Croitorul, cu faima celui mai bogat proprietar din strada Traian, rîse pe înfundate.

— Eşti zăpăcit rău, Rubine ! spuse el cu bunăvoinţă vizibilă.

Ginerele se întreba : „De ce crede, oare, umflatu ăsta că sînt zăpăcit ?“ Dar nu osteni mult asupra cuvintelor.

— Poftim ! Luaţi loc ! şi-l invită pe Kramer să intre în odaia bărbaţilor, iar pe nevastă-sa, la fel de

mică și de îndesată, o pofti dincolo, între gospodine, unde fu primită cu exclamații de admirație:

— Frumoasă brățară, așa să-mi ajute dumnezeu!

— Piiii! Ce inel! Ce piatră! Să-l stăpînești sănătoasă!

La toate urările femeilor, nevasta bogătașului răspundea printr-o egală clătinare a capului, surîzînd; avea aerul aristocratei care consimte, ca și cînd ar fi de la sine înțelese omagiile mulțimii.

De dincolo se auzi vocea lui Șaiman croitorul, care tot susținînd că fabricantul de perii e „beat turtă" profita de prilej și-i trăgea cîte o țuică:

— Hei, mă, dom'lor, mînca-v-ar șoarecii de ciocoi! Vreți s-auziți pe fiu-meu, un cîntăreț... cum nu s-a mai pomenit?... Mă, Dudl, mă, unde dracu te-ai vîrît?

Fiul cel mic al croitorului, vînzător în „hala vechiturilor" din calea Văcărești, avea voce.

Obosit toată ziua de strigătele cu care-și îmbia clienții să cumpere „dormitoarele" uzate sau scaunele seculare, băiatul dovedea totuși, seara, suficientă energie ca să cînte, așezat pe pragul casei, toate romanțele și cupletele pe-atunci la modă.

— Dudl — continuă Șaiman — ia să ne zici tu: *Pantofiorii.*

Băiatul, mult crescut pentru vîrsta sa, bălan și robust, zîmbi cu toată gura.

— Bine, tată, bine! De ce nu?

Și cînta, într-o tăcere deplină, cîntecul evreiesc, melodramatic, în care o fetiță săracă și desculță suspina după niște „pantofiori" făgăduiți de tată-său, de ziua ei...

Cînd a sfîrșit, toată lumea îl aplaudă. De pretutindeni se auzeau esclamații de admirație:

— Voce, dom'le, nu glumă!

— Bravo, Dudl! Nici nu credeam!

— Ai să-l întreci pe cantoru nostru din Sticlari!

Domnul Kramer se crezu dator și el să-l felicite pe copil. De obicei nu-i da nici o atenție. Nici nu-i răs-

pundea la salut. Convingerea croitorului îmbogățit era că fiecare salut costă bani, ca și onorurile și demnitățile ce-l copleșesc exact de cînd a încheiat cu bine falimentele-i rentabile și umblă vorba prin cartier că are bani cu ghiotura.

— Mi-a plăcut mult cum ai cîntat, dragă Dudl!

Băiatul mișcă din cap, mulțumindu-i cu sobrietate. Nu părea prea încîntat de omagiul burtosului.

— Pe-onoarea mea: mi-a plăcut!

Și-i strînse mîna, bătîndu-l vesel, pe umeri.

Asistența avu prilejul să-l aclame, din nou, pe Dudl. Iar tată-său, fericit, goli la repezeală cîteva pahare de coniac. Opri, apoi, primul întîlnit și-i șopti în ureche:

— Kleinman e beat turtă!

Deodată toate privirile se ațintiră asupra tipografului. Asudat, grăbindu-se, fugind aproape, înlăturînd brutal cu coatele pe oaspeți, Kalman, agitat ca niciodată, căuta pe șeful muzicii, Mămăligă Balaoacheșu.

— Uff! Bine că te-am descoperit!

Și îl trase puternic, de coada redingotei.

— Zi-i un „Trăiască!" să înghețe apele! Vine domnu președinte!

— Vine Zwabel? întrebară cîțiva meseriași.

— Da! răspunse plictisit Kalman.

Și îndemnînd mereu pe țigan:

— Hai!

Șeful orchestrei dădu din cap, afirmativ. În ochi îi jucau scîntei.

Între timp, Zwabel a coborît din trăsură. Purta o floare albă la butonieră. Ras proaspăt, ciocul bine aranjat, privirea domoală — președintele avea astăzi un aer cu totul deosebit. Blînd, resemnat — omul plutea deasupra mulțimii: de-abia i se vestise alegerea în comitetul celei de a patruzeci și doua societăți pentru ajutorarea membrilor „în caz de boală și deces".

Plătind birjarului, Zwabel își puse bastonul pe mîna stîngă și înainta încet, atent la acordurile muzicii care trebuie să-i vestească apariția.

„Băieți buni, săracii!" își spuse înduioșat președintele.

Dar se opri încruntat dintr-o dată în mijlocul curții. Muzica începuse, cu scandal, un cîntec bine cunoscut în Dudești și prin fundăturile cartierului. Nu era de loc acel „Trăiască!" așteptat. Ascultă atent, din ce în ce mai furios. Da: acum e sigur, lăutarii l-au întîmpinat cu vestitul: *Cine bate noaptea la fereastra mea?* combinat cu alt cuplet: *A sosit candriul.*

Kalman, dezolat, a ieșit, ștergîndu-și sudoarea cu batista, să-i strige:

— Bine-ați venit, dom'le președinte!

Rubin, de asemenea, s-a înclinat:

— Ne pare bine că ați venit!

Zwabel îi privea cu ochi de foc. Buzele îi tremurau.

— Vi-e rău? Vai de mine, lu' domnu Zwabel îi e rău! Repede-un doctor!

Președintele ridică bastonul, grav.

— Nu mi-e rău!

Și clătinînd, dojenitor, capul:

— Las' că ne socotim noi!

Ginerele își frîngea mîinile. Kalman îi spuse, printre dinți:

— Mămăligă e de vină!

— Dom'le președinte, pardon! încercă Rubin.

— Te rog! Te rog! De ce-ți strici gura degeaba? Uite, am venit — rămîn... Dar cu sala de dans... hai...

— Dom'le președinte, vă rugăm, să vedeți...

Zwabel îl opri și pe Kalman.

— Degeaba! N-am spus nimic. Adică, de ce să mă primiți voi cu muzică? V-am ajutat eu vreodată, mă?

— Ne-ați ajutat, vai de mine! spuse ginerele. Dar să vedeți... Mămăligă...

— Știu! Nu-i nimic!

Șaiman, sosit pe neașteptate, anunță, beat și fericit:

— L-am gonit pe Mămăligă! V-a înjurat de mamă și 'cea că d-aia a cîntat...

— M-a-njurat de mamă? întrebă Zwabel. M-a înjurat de mamă?... Unde-i tîlharu?

Şi, către Rubin :

— Cum, mă, adică Mămăligă a făcut-o din capu lui ?

— Zău, dom'le preşedinte ! Să ne mănînce viermii de vii dacă minţim ! izbucni, cu patos, tipograful. Eu m-am dus să-i spun, vă zărisem în trăsură : „Mămăligă, puiule, să-i dai drumu. Ştii : un *Mulţi ani trăiască !* să-ngheţe apele ! Auzi, puiule ?" Şi el, viclean: „Vine domnu Zwabel din Bradului ?" Eu : „Da, puiule !" Şi nu-ş ce-a bolborosit ţiganilor şi-uite ce-a ieşit !

Sosise doctorul Şternbaum. Era alarmat.

— Ce s-a-ntîmplat, dom'le Zwabel, cum vă simţiţi?

Preşedintele îl măsură, rece, de cîteva ori şi vorbindu-i peste umăr, de-abia îi răspunse :

— Mă simt scîrbit. Aşa mă simt... scîrbit şi dezonorat.

Şternbaum îşi trase mustaţa, nervos.

— Vă rog să mă iertaţi... eu...

— Da' nu-i vorba de dumneata !

Zwabel apăsă dispreţuitor pe ultimul cuvînt.

— Aşa mi se-ntîmplă-ntotdeauna. Viu la o nuntă, lăutarii îşi bat joc de mine şi nimeni nu-i împuşcă !... Uite, au trecut trei minute de-atunci şi pun rămăşag că Mămăligă e încă viu ! Ba să-mi spuneţi mie ce vreţi — că mă doare... ştiţi unde... de ce-o să spuneţi voi — dacă Balaoacheşu n-are să cînte mai departe aici !

Kalman privea desperat spre Rubin, făcîndu-i semne.

Şternbaum crezu că i se adresează lui şi deschise palmele mîinilor, întrebător.

— Bravo, doctore — îl surprinse Zwabel — acu' mai faci şi hocus-pocus cu mine — ai ?

— Nu-i vinovat ! Eu voiam...

— Am isprăvit ! Să vă ia dracu pe toţi.

Şi plecă, furios.

Kalman alergă după preşedinte. Se întoarse, desfigurat.

— Rubine, a spus că o să ne închidă şcoala!

Ceilalţi oaspeţi veniră să afle ce s-a întîmplat, cine l-a supărat?

Şaiman avu o idee:

— Să-i trimitem cupeul, cu o delegaţie. Cînd o reveni, îi cîntăm noi, în cor, cu Dudl în cap, *Mulţi ani trăiască*! Iua-l-ar dracu să-l ia cît mai repede.

— Credeţi că revine? întrebă, amărît, doctorul Şternbaum. De cîtva timp preşedintele îl privea peste umăr, cu un ochi rece. I se spusese că are de gînd să-l schimbe cu un alt medic, un fel de nepot proaspăt picat din Viena sau Praga. Zvonul îl obosea cumplit.

— N-ar strica să mergi şi dumneata în delegaţie.

— Merg! Cum nu!

Se urcară patru bărboşi în cupeu. Unul, aşa în frac cum se întîmpla, fu pus pe capră, lîngă birjar.

Cînd Zwabel a zărit „delegaţia" şi cupeul, lăcuit şi elegant, s-a mai muiat. Peste ciocul lui de smoală a fluturat un zîmbet.

— Bine, mă, bine! Hai să vă iert! Să nu spuneţi că-s om al dracului! Iacă, viu!

Se urcă în cupeu, urmat de doctor şi de-un oaspete. Ceilalţi mergeau pe jos.

— Mă, muscale, să mergi la pas! porunci Zwabel.

Voia să fie văzut de mahala. Răspundea la salut, întovărăşind gestul cu cîte-o exclamaţie:

— Moişe! S-a curăţat şi ăsta! Mîine te dau afară din comitet!

— Madam Kranţ! Are o faţă de raţă... Mă mir că n-o iau la goană curcile.

— Asta-i Haimovici. A ieşit din balamuc.

Cînd a coborît din cupeu, corul de meseriaşi şi de membri ai diferitelor societăţi filantropice l-a primit cu un puternic şi repetat: *Mulţi ani trăiască!* Dudl se distingea prin vocea lui caldă...

Zwabel salută, măgulit. Îi revenise surîsul, buna dispoziţie, entuziasmul.

— Vă dau, mă, sala... n-aveţi nici o grijă!

În curte se întinseră mesele. Muzica reveni, umilită de înjurăturile ginerelui și a familiei. N-aveau, bieții nuntași, încotro — i se spuse lui Mămăligă — că altfel îi lua la goană, pe toți lăutarii, în frunte cu „șeful" lor, ticălosul.

În odaia femeilor, madam Sura se întreținea cu Leia.

— Și ce ți-a mai scris Moriț?

— Ce să-mi scrie? A început să lucreze. Pe-acolo, în San Francisco, nu se prea obișnuiește mobilă în piele. Și el e specialist... Dar de lucrat putea să lucreze și aici! Da' n-ai cu cine să te înțelegi... Nevastă-sa e o încăpățînată să nu mai dea dumnezeu. Și o mofturoasă!... Mă rog, dacă-i cade pîinea din mînă — pîinea întreagă, nu o bucățică! — s-a sfîrșit: nu se mai atinge de ea, s-o pici cu ceară! Și în fiecare duminică — la plimbare! Și de cîte ori tușește — imediat doctoru! Estherl a mea, săraca, uite-o, e prăpădită și numai cu de-a sila trebuie s-o duc s-o vadă doctorul...

Suspină din adînc.

— Ea l-a pus să-și facă bagajele, să vîndă ce a avut aici și să plece — tocmai la San Francisco!

— Parcă are rubedenii pe acolo!

— Are! Ei și, ce-i dacă are? Rubedeniile l-au primit cum se primesc rubedeniile și l-au pus la lucru. Aici n-avea parcă de lucru? De ce să plece atunci? Ce mare noroc îl aștepta acolo?

— Poftiți dincolo — anunță rabinul — începem!

Femeile se ridicară în picioare și trecură în odaia alăturată.

Mireasa, palidă și speriată, sta nemișcată lîngă perierul distrat, cu toată ființa devorată de școala lui de dans. În sfîrșit, l-a împăcat și pe Zwabel... Rubedeniile ridicară covîltirul deasupra însurăților. Ginerele își privi o clipă tovarășa. Fără să vrea, imaginea celeilalte se substitui tiranic, miresei. Ce-o fi uneltind Rebeca? O știa blîndă, e adevărat, dar simțitoare. Poate că-l iubește, într-adevăr. A luat o cameră cu

chirie la tinichigiul Sami din Raion. O știe de la Alfred. Primele zile nici n-a trecut pragul atelierului. Fusese bolnavă. Pretindea că se împușcă. Las' că nu se-mpușcă! se mîngîia Rubin cu gîndul întors la școala de dans... Dar dacă, totuși, face vreo trăsnaie? Săraca Rebeca! Umbla într-o fustuliță de stambă, se mulțumea cu o scrumbie și un ceai și tăcea, necontenit veselă, necontenit gata să rîdă. Cu cîtă greutate a izbutit rabinul să-l divorțeze. L-a întrebat: „Ai vreo nemulțumire împotrivă-i?" Plictisit și, mai ales, hotărît să curme cu „sărăcia" a răspuns scurt: „Da!" „Ce fel de nemulțumire?" Ei, asta e! Nu mai vrea să stea cu ea! Dacă nu-l divorțează, părăsește și-așa casa... A și părăsit-o! Madam Bercovici are bani „depuși" pentru Ety. Un avans — da! — îi dă un avans. Cu banii obținuți tipărește afișe, închiriază sala, plătește taxe... Rabinul îi întinse mîna miresei. Ginerele făcu o mutră nedumerită. I se arătă inelul. Trezit, ginerele îl potrivi pe degetul tremurînd al fetei.

„De ce-o fi tremurînd așa?" se miră Rubin, în timp ce asculta, din ce în ce mai plictisit, rugăciunea, spusă pe nas, de rabin.

Bău din paharul de vin sfințit și primi felicitările cu gîndul aiurea. Rebeca, își spuse el, n-a tremurat de loc atunci. Ba era, chiar, de-o zburdălnicie sălbatică. Rîdea, sărea într-un picior, îl ciupea și nu mai contenea cu glumele. Bună fată, săraca!

— La mulți ani și tot ce dorești! strigă, profesional, Sacîntors, ametit de vinul băut în bucătărie, în tovărășia lui Kleinciker și a lui Șaiman.

— La mulți ani! Șaiman mi-a spus că te-ai învîrtit! adaugă el, clătinîndu-se pe picioare.

— Sssț! Ssst! Vorbește rabinul! se auziră din toate părțile.

Dar lumea continua să-l felicite, în vreme ce Landau își rostea discursul încărcat cu morală și sfaturi practice.

— Îi spune tocmai ce-i trebuie! Adică Rubin n-a mai trecut prin d-astea! observă, indiferent, Alfred.

— A fost de patru ori însurat ! şopti o bătrînă.
— De patru ori nu ! Dar de trei ori — sigur.
— De trei ori cel puţin ! adaugă alta.

Bătrîna Leia suspina zgomotos şi-şi ştergea mereu nasul. Surîzătoare, Esther îşi privea fratele, răspunzînd întrebărilor lui Ficu. Copilul voia să cunoască semnificaţia fiecărui amănunt al ritualului.

— Îl felicit şi eu, mamă ?
— Da, Ficule ! Şi pe unchiu şi pe mătuşa.
— Pe mimă Haike ?
— Nu, pe mireasa. E şi ea de azi înainte mătuşa ta!

Ginerele primea felicitări, înghiţind în sec şi făcînd piruiete spre oaspeţi.

Zwabel se laudă :

— Mă, eu te fac om, să ştii !

Se gîndea la şcoala de dans.

— Mulţumesc ! îi răspundea Rubin, din nou încălzit de ideea proiectului său aproape înfăptuit.

Afară, în curte, masa îşi aştepta invitaţii. Chelnerii, colegii lui Şoifer, veniră toţi în frac şi pomădaţi. Păreau oameni de lume, cu privirea lor gravă şi scrutătoare, diplomaţi sau dansatori, cîtă vreme tăceau. Cînd începeau, însă, critica „aranjamentului" mesei, necruţători faţă de confraţii lor din cartier, tot prestigiul li se stingea fulgerător.

— Uite cum au pus farfuriile ! Uite ce farfurii desperechiate ! Farfurii sînt astea ? Nuntă-i asta ?

Muzica lui Mămăligă a reînceput valsul languros şi fetele spălătoreselor, croitoreselor şi tinichigiilor au consimţit să facă „dansul" implorat de băieţii cizmarilor, băcanilor şi vopsitorilor din cartier — toţi prospăt raşi şi pudraţi excesiv, toţi udaţi abundent cu apă de colonie ieftină şi în haină neagră toţi.

— Ea e de familie foarte bună, ştiţi ? îşi întreba cîte-un tînăr, în legănarea valsului, partenera.

Sensibilă, subţirică şi cu privirile în pămînt, domnişoara răspundea, de-abia mişcîndu-şi buzele :

— Da, am auzit. Are un unchi depozitar de var.
— Numai de var, domnişoară ? Scuzaţi !

Dansatorii se ciocniră cu altă pereche.

— V-am lovit? Scuzați! Numai de var, credeți? De var și de lemne, p-onoarea mea! Nevastă-sa, cînd a murit, a avut trei perechi de cai la dric.

— Trei perechi? se miră dansatoarea, copleșită de admirație.

— Da! E foarte bogat.

— Am auzit că și domnu Rubin are rude...

— Nu se compară, domnișoară! Nu se compară, îi taie vorba, cavalerul.

Seara coborîse bine în curte. Lampioanele de hîrtie colorată tremurau în bătaia ușoară a vîntului slab. Femeile agitau, fără motive, evantaiul. Toți invitații se așezară la masă. Zwabel, Kramer, unchiul miresei și Kalman s-au adunat laolaltă.

— De i-ar reuși școala! spuse, mișcînd din cap, președintele.

— Îi reușește! îl asigură tipograful. E bine cunoscut în cartier. Are să vie după el tot „Pomul-verde"!

Leia, Esther, Ficu și vecinii ședeau, strînși unii într-alții.

— Ești așa tăcută, madam! i se spuse bătrînei.

— *Mazeltow!*[1] îi strigă Alfred.

Leia mulțumi, păstrînd însă aceeași rezervă față de invitați. Nu iubise nici pe Rebeca. Experiențele vieții ei, hărțuite, nu-i îngăduiau să-și iubească nurorile. Dar parcă n-a avut o pricină mai gravă Rubin s-o lase... E drept, fata n-avea lețcaie. Aici bătrîna crezu că găsește o pricină demnă de luat în seamă a divorțului. Mai mult dorea să fie așa. În adînc, însă, o nemulțumea toată larma asta. Dacă n-are bani, trebuie părăsită? Atunci fiecare nevastă de evreu, golașă cum se întîmplă mai toate, poate fi oricînd părăsită? În fine! se consolă Leia. Numai de n-ar răci încăpățînatul ăsta de Rubin care n-a vrut cu nici un chip să-și pună flanea.

Mămăligă se alătură de grupul prezidat de Zwabel, pe nevăzute. Atinse cu arcușul vioara și purcese un

[1] Într-un ceas bun! (în limba idiș.)

vechi cîntec evreiesc : *Scrisoare, mamei.* Cunoştea bine textul idiş al romanţei. Se vorbea de un tînăr emigrat în America. Din fundul ghetto-ului new-yor-kez trimite mamei sale bucureştene sau ieşene mesajul dorului său şi-al dragostei.

Leia auzise adesea cîntecul. Dar în seara asta, a nunţii lui Rubin şi a lipsei lui Moriţ, romanţa îi răscolea sufletul şi-o îndurera, puternic. Poate că fiul ei, cel bun, se căieşte şi-ar vrea să revie acasă. Poate că trupul lui şubred s-ar dori odihnit pe-o canapea autohtonă, undeva, în calea Văcăreşti, în casele în care s-au născut, au trăit şi-au murit atîtea rubedenii de ale ei. Odaia e strîmtă, fireşte, şi lumina lămpii cu gaz mică. Înăuntru e doar un pat, o masă şi scaune. Cine ştie, acolo în San Francisco or fi măreţe odăile oamenilor şi bogate. Dar Moriţ iubea prea mult oraşul ăsta şi cartierul ăsta şi pe toţi locuitorii lui... S-o fi îmbolnăvind de dor, sărăcuţu !

— Taci, Mămăligă ! îi porunci cusătoreasa.

Şi, în chip de lămurire, către oaspeţi :

— Cîntecul ăsta o arde la inimă pe mama.

Sura aprobă.

— Se gîndeşte la Moriţ, nenorocita !

Ficu privea, lucid, la bunică, la oaspeţi, la ginere şi i se făcu iar un gol în suflet, un dezgust de viaţă, de lume...

De ce toate astea, îşi spuse copilul, dacă mama e albă şi geme noaptea şi-l vesteşte că o să moară ?...

Lăutarul a schimbat cîntecul. Tinerii au reluat dansul. Pe la garduri au apărut mahalagii vecini să privească de-acolo pe fericiţii băutori. Femeile, în papuci, cu bluze subţiri şi peticite pe umerii arşi de soare, căutau să ghicească felul mîncării distribuit în farfurii. Ele de-abia terminară porţia de roşii cu care începea şi sfîrşea cina lor şi, din nou flămînde, ţineau cu tot dinadinsul să ştie din ce bunătăţi nebănuite se înfruptă nuntaşii. Late sau scheletice, vînjoase sau şubrede, roşii ca focul sau negre ca păcura, unele cu plozii în braţe, altele cu mîna bandajată sau cu ochii

ornamentați de conjunctivite vechi, spălătorese cu ziua sau ghicitoare în cafea, vînzătoare de pene de păsări și de puf sau văxuitoare de ghete, covrigărese și peștitoare — aveau în priviri pofte reprimate ani și ani de-a rîndul și în mișcări un fel de febră care se transmitea de la una la alta, făcînd să tremure gardurile. Înghițeau o dată cu nuntașii și-și ștergeau balele cu podul palmelor. Înveselit și de muzică, norodul muieresc petrecea, cu adevărat, indiferent la chemarea bărbaților obosiți și acriți, care voiau să-și culce nevestele alături, în patul tare, desfăcut.

Unii au cărat toată ziua saci de făină; alții au lucrat în fabrică sau în atelier; cîțiva au alergat ca nebunii — comisionari de stradă — prin toate bulevardele, străzile și fundăturile Bucureștilor, doborîți de arșiță și griji. Nu le ardea de nuntă. Femeile însă n-ascultau de nimeni. Agățate, lipite de uluci, priveau spectacolul nunții, întovărășind fiecare întîmplare cu observații ilare.

— Ala grasu e președintele! L-a dat afară pe al meu de la cimitir.

— De ce?

— Dracu să-l ia! Parcă știu de ce? Ghidale a fost ajutor de intendent la Filantropia, ți-aduci aminte? Ei, și într-o zi a avut o înmormîntare nobilă. A venit și Zwabel, arde-l-ar focu de aiurit! Cum a intrat valvîrtej în birou, a și cerut registrul de morți. Registru-l ținea intendentul. Fuga după el! Nu l-a găsit. „Te-am dat afară, ticălosule!" i-a spus și l-a și dat Zwabel. Rămîne-i-ar osu peștelui în gît. Avem șase copii și toți mănîncă la pîine și la roșii de ne-au speriat! Mă crezi! Patru pîini pe zi d-abia ne-ajung.

— Și-acu' ce face Ghidale.

— Face pe clientu în hală.

Meserie grea. Omul simula, de dimineața pînă seara, că e preocupat de mărfurile ocazionale expuse de negustori în vestita hală a vechiturilor. Cînd zărea un client autentic, îl urmărea pe nesimțite. Dacă viitorul cumpărător întreba de preț: „Cu cît îmi lași

oglinda asta, dom-le?" simulantul intervenea grăbit: „Am fost eu înainte! Mi-o dai, şefule, în zece lei?"

Celălalt credea că-i scapă „chilipirul" şi dădea preţul cerut de negustor.

N-o nimerea întotdeauna. Veneau şi clienţi isteţi, cu nas de copoi.

— Dacă ţii neapărat, bibicule, să iei dumneata dulapul, n-ai decît! Eu nu mă bag!

— Boule, elefantule, tembelule! îl ocăra negustorul. Mă ruinezi, vită-ncălţată! Nu-i nici o mirare că te-a dat afară de la cimitir! Huooo!

Ghidale venea acasă cu capul în piept şi nevastă-sa pricepea imediat că va trebui să caute, ea, ceva de lucru prin vecini.

— Ăsta, lungu, cine e?

— Nu-l ştii? E Jean, chelnerul. Cîştigă mult, da-şi bea banii la Cearnă. E un beţiv cum nu s-a pomenit.

— Ăla mic nu-i Kramer?

— Da, croitorul. A dat trei falimente: are o avere, ceva de speriat!

— Nu vii Malke, acasă? mai încercă o voce de bărbat, fără nădejde.

— Nu! Vreau să văd şi eu nunta!

Din uliţa vecină sosi şi Mali, nebuna. O fată fără vîrstă, cu ochii aproape mai mari ca obrazul. Adunase în priviri spaime.

Rînjea către nevestele adunate la gard.

— E nuntă? Aşa-i că-i nuntă? Ştiam eu că-i nuntă! bolborosea ea, înveselită.

Femeile n-o gonesc. Unele îi şi surîd.

Nebuna culege flori de cîmp; le vîră-n sîn şi cu mîna — filtru la gură scoate chiote lungi, mai ales în nopţile calme de vară, cînd cartierul e luminat de lună şi fetele îşi aşteaptă, prin colţuri, îndrăgostiţii. Mumele îşi potolesc copiii, vestindu-le doar: „Chem pe Mali!"

Ci-că a fost de neam „bun", cîndva. Tată-său, aşa pretind unii, ţinea în arendă o moşie. S-ar fi amorezat de Mali proprietarul, un bătrîn fioros. Şi-ar fi răpit-o.

Ani de zile fata n-a mai ieșit la cîmp. Bătrînul o ținea într-un coteț ca pe-o vită, în beznă. Fata umbla apoi ca pisica și țipa ca nebunele. Au scos-o din coteț oamenii din sat sau jandarmii. Mali a fugit și-a nimerit aici, la o rudă, cerșetoare. Au băgat-o de două ori la balamuc. Doctorii au ținut-o cîtva timp și i-au dat apoi drumul. Blîndă, Mali nu se da la om. Cere doar covrigi. Îndeosebi copiilor.

Treceau zile fără ca nebuna să mănînce. Oamenii trudiți și scumpi la bani o priveau cu dușmănie:

— Așa merge nebuna din casă-n casă de te miri unde mai intră-n ea!

Și fata, înghiontită, pleca flămîndă.

— E nuntă, așa-i? repetă ea întrebarea, dornică să se încredințeze că nu s-a înșelat.

După ce află că era într-adevăr nuntă, îndrăznea:

— O să-mi dea un covrig?

— Ți-e foame?

— Da.

— De ce nu ceri pîine?

— Cer, dar nu-mi dă!

— Păi cereai covrigi!

— Cer covrigi ca să-mi dea pîine. Ei mă trimit la muncă!

— Și de ce nu mergi?

— Un-să merg? Am numai d-astea!

Își desfăcu bluza.

Pe pieptu-i galben să zăreau niște umflături.

Și continuă, cu vocea scăzută.

— Am fost și la spital. Mi-au dat o unsoare... Da-acu' mi-e foame!

Și, ca și cînd ar avea o taină:

— Da' am să mănînc bine aici.

Întinse mîna, făcută pumn.

— Am aici o scrisoare pentru ginere. Mi-a dat-o duduia.

— Care duduie? Care duduie? întrebară, în cor, femeile.

— Duduia Rebeca.

— A! Aia de i-a fost ţiitoare! se lămuriră nevestele.

Mali, nebuna, a intrat în curte. Chelnerii voiau s-o gonească. Dar fata ţipă:

— Hooo! Că nu vă omor! Am — uite — o scrisoare pentru domnu ginerică!

— O scrisoare?

Şi chelnerii se dădură în lături.

Mali înainta spre masă, cu rînjetul ei împietrit pe buze.

Oaspeţii au ajuns la şampanie. Zwabel bătu cu inelarul în farfurie.

— Ssst! făcură cîţiva membri ai societăţilor prezidate de el.

O mînă şovăitoare bătu pe umărul ginerelui. Rubin întoarse capul şi-o zări pe Mali.

— Ce-i? Ce vrei? o întrebă, plictisit.

— Am adus o scrisoare.

Şi-i arătă pumnul strîns.

— ... de la duduia!

Perierul păli.

— Bine! Dă-o!

Nebuna se dădu cîţiva paşi înapoi.

— Vreau şi eu cozonac! Şi carne cu cartofi!

— Dă scrisoarea! Psst! Chelner, dă-i şi lu' Mali, în bucătărie, să mănînce ce-o vrea!

Nebuna îl urmărea cu ochi neîncrezători. Chelnerul îi făcu semn să vie.

— Îmi dă, chiar?

— Da! Da!... Adă scrisoarea.

Cu inima îndoită, fata descleştă pumnul şi-i întinse ginerelui o hîrtie mototolită. Dispăru apoi în urma chelnerului, chicotind.

Rubin se ridică de la masă, grăbit, şi intră în casă. Pretutindeni întuneric, ferestrele deschise şi un miros pătrunzător de praf, flori şi sudoare.

Aprinse un muc de lumînare şi parcurse, cu inima în zbatere, rîndurile femeii.

„Rubine, dragă, să știi că nu te blestem, îi spunea Rebeca în slovele așternute în goană pe hîrtie. Eu știam că ai să mă lași. Eu n-am zestre, d-aia mă lași. Ce voiai să fi făcut? Lucram și eu dar nu ajungea. Să știi că nu te blestem. Da să nu mai încerci vreodată să mă vezi. Eu plec la Moinești, mai am acolo o rudă îndepărtată. Îți doresc sănătate. Nu mai juca toci și nu mai fuma atîta. N-ai idee cît strică asta unui bărbat slab și necăjit cum ești tu. Adio, Rebeca".

Înfundă scrisoarea în buzunar și fugi la masă. Zwabel îl privi, dojenitor.

— Bine c-ai venit, în sfîrșit, dom'le ginere!

— Pardon! Am avut puțină treabă.

— Înțeleg!

Și, printre gingii, îi zvîrli una din acele înjurături evreiești care privesc deopotrivă pe tatăl și pe mama victimei.

Președintele rosti o cuvîntare indignată. S-au dus timpurile bune, susținea dînsul, cînd omul de valoare găsea respectul cuvenit în sînul coreligionarilor săi. Astăzi pînă și-un măgar ca Mămăligă Balaoacheșu, pe care el, personal, președintele atîtor societăți, l-a ajutat în repetate rînduri, poate să-și bată joc de frunțașii cartierului.

Asudat, după ce evocă zilele fericite de-acum douăzeci de ani, încheie:

— Precum spuneam, cred în tine, mă Rubine, și în dumneata, coană mireasă și vă urez viața fericită! Muzica sublinie felicitarea cu un răsunător: *Mulți ani trăiască!*

— Vezi, mă țigane, că știi? spuse Zwabel, convins că, de astă dată, Mămăligă i se adresase lui.

Ety, tremurînd ca la început, se apropie de urechea ginerelui:

— Ce fel de scrisoare ai primit?

— Scrisoare? Pardon! se fîstîci Rubin. A fost de la un client.

— De la școala de dans? întrebă, cu candoare, mireasa.

— Da, pardon! adică, da!

Şaiman, care tot timpul băuse în neştire, pretindea că va dansa de unul singur, „căzăceşte". Ceru muzicii să-l acompanieze şi opri valsul, cu o mişcare severă a mîinii şi cu un răcnet:

— Numa... eu... ordon aici!

Mămăligă îl ascultă. Ştia că la chef croitorul e în stare să-şi lase pantalonii jos şi să alerge, gol, printre cucoane; să arunce cu sifonul în capul lăutarilor; să tragă cu revolverul — cine ştie ce fiţăraie îi poate trăsni!

Se făcu linişte.

— Muzica! porunci Şaiman.

Şi la primele sunete, croitorul începu dansul. Obosi repede. Căzu peste invitaţi, gîfîind.

— Chelner, strigă el către unul dintre oaspeţi. Chelner! Dă-mi... un şpriţ!

Reîncepu valsul. Perechile continuară să danseze, şoptindu-şi impresiile. Băieţii îşi poftiră domnişoarele la joc într-o limbă împodobită, ca de zile mari, cu panglici.

— Îmi permiteţi să vă onorez?

Fata răspundea, languros:

— Cu plăcere!

Ginerele privea îngîndurat. Nu-i plăcea graba cu care se dansa şi nici apropierea, sufocantă, a perechilor. În şcoala lui... Dar nu-şi putea urmări ideea. I se ivi, iar chipul femeii părăsite, vioaie şi puţin tristă, care îl povăţuia cuminte să nu joace mult, să nu fumeze... Fată bună, săraca!

Simţi o mînă febrilă pe braţ.

— De ce stai aşa?

Întrebase Ety. Ginerele o privi cu ochi mici. Cam urîţică, îşi spuse. Şi obişnuită. Cîte ca ea, în curtea asta, în curtea cealaltă... în tot cartierul.

— Sînt obosit, puţin obosit!

Ety surîse, mulţumită. S-ar fi aşteptat la cine ştie ce răspuns brutal, jignitor. Aşteptase ani mulţi noaptea asta, a nunţii. Prietenele apropiate, cu care se

certase adesea, n-o pizmuiau. E urîtă! i se spunea de pretutindenea, cînd în față, cînd pe ocolite. Madam Bercovici, mamă-sa — norocul ei! — avea faima unei văduve bogate. Moștenise o rudă din America. Un fleac de avere s-o cheltuiești în cîțiva ani. Dar mahalaua mărea, ca printr-un ochean, moștenirea. Firește, bogăția ei l-a convins și pe Rubin. Cînd pețitorul l-a vestit că are să vie la pețit la „Pomul verde" — Ety știe bine! — prima lămurire cerută de profesor a fost: „Are zestre?" E, adevărat, Rubin nu mai voia să fie în slujbă la altul!... Dar fără zestre n-ar fi luat-o!

N-ar lua-o nimeni! Puține fete s-au măritat din dragoste, se consolă Ety. Verișoara Miți, frumoasa blondină care a pozat tuturor pictorilor din oraș, a ajuns o stricată, se culcă mereu cu alt bărbat, numai și numai din pricina sărăciei. Suflet bun, altminteri, putea să-și găsească un rost în viață, lîngă un soț, lîngă copii... Lipsa banilor de zestre, însă, i-a distrus existența.

— Ar trebui să te odihnești puțin pe divan. Du-te-n casă!

Perierul asculta absent, ochii lui se încețoșaseră.

— Ce zici? Ce zici?

Și tîrziu, după ce i se repetase sfatul:

— A! Nu! Mulțumesc! Nu sînt chiar atît de obosit!

Și Rebeca se îngrijea de el. Poate că punea chiar prea multă rîvnă în felul în care căuta să-l aducă la vreme acasă și să-l culce. Îi arăta o sumedenie de ponoase, ca urmare ale jocului și a pierderii de timp... Ah, ceasurile acelea lungi și aprinse din ceainăriile Dudeștilor, cheltuite în infinite „partizi" de cărți de joc sau table!

Cineva propuse un cotilion.

— Domnu Rubin, ginerică, are să ne conducă! strigă o domnișoară cu izmenele de pisicuță.

— Bravo! Bravo! Bravo!

Toți oaspeții aplaudară propunerea.

— Lăsați-l, că-i obosit ! observă mireasa. Bătrîna Leia, de asemenea, voi să-l reție la masă. Fără să-și dea seama, se înfricoșa la ideea că și acestui fiu i s-ar putea întîmpla ceva. Nu știa ce anume, dar o cuprindea pe negîndite panica... Paul murise fără urmași, Morit a plecat — ca și cînd ar fi murit și el. E sigură că n-are să-l mai vadă. I-ar scrie să se înapoieze. N-are curaj. Acum, Rubin se însoară. Adică : divorțează și se însoară din nou. Numai de s-ar sfîrși toate astea cu bine, își spuse bătrîna.

— Vă rog să-l lăsați în pace ! glăsui ea tare.

Tinerii o priviră, mirați, și-și făcură semne. Leia avea, într-adevăr, o înfățișare stranie. Parcă de cotilionul ăsta atîrna viața, fericirea, tot viitorul fiului ei.

„A dracului — și baborniță asta !"

— Nu se poate ! Nu se poate ! miorlăi domnișoara.

Chelnerii, cam amețiți, se alăturară fetei.

— Hai, mă dom'le ginerică !

Rubin, plictisit de imaginea dojenitoare a fostei sale soții, de văicărelile mamei și, mai ales, de sîcîiala (așa o socotea) miresei — schimba șervetul din mînă-n mînă, nervos. Fusese vesel : în fine, va avea școala de dans ; va pune capăt vînătoarei după un ban ; își va întocmi și el o gospodărie omenească. Și deodată cerul minții i se întunecă, neliniști grele îi tulburară spiritul și simte dezgust de nuntă, de mireasă, de rubedenii — de han, de viață.

— Hai, zău, dom'le ginerică ! se crezu obligat și Mămăligă să intervie. Dă-i drumu !

Rubin făcu un gest cu mîna, în semn că-i dornic de liniște.

— Ssst ! se auzi deodată și oaspeții tăcură.

Zwabel, clipind șiret din ochi, decise :

— Are să conducă dansul ! Eu garantez ! Tăcere !

Ridicîndu-se, cu trudă, președintele lovi pe Rubin prietenește, pe umăr :

— Dacă ții la mine !

Rubin n-avu nici un pretext la îndemînă să i-l opuie şi nici curajul.

— Bine, dom'le Zwabel.

Se ridică de la masă, greoi şi întunecat. Îşi puse batista la gît, ca lăutarii, şi comandă, cu vocea-i răguşită:

— Ca-va-leeerii pe dreapta! Damele pe stînga!

Leia rămăsese cu ochii în farfurie, mahmură. Mireasa îşi privea bărbatul, plină de îngrijorări. Pe Esther o dureau şalele. Îşi dădea mereu pe faţă cu apă de colonie. Ficu îi mîngîia mîna, blînd.

Fraţii miresei se strînseră alături, atenţi şi neliniştiţi, ca şi cînd se aşteptau la un atac pe care trebuiau să-l respingă. Unchiul miresei adormise cu capul în coate. Meseriaşii, tovarăşii ginerelui şi nevestele hanului muiau bucăţi mari de jimblă în paharele cu şampanie şi le înghiţeau apoi lacom, sugîndu-şi lung buzele. Deasupra capetelor, stelele ţineau sfat, tremurînd parcă în bătaia uşoară a vîntului de vară.

Departe-departe cineva chinuia o armonică. Mîine vor muri cîţiva noi ftizici în cartier şi poate cîteva dansatoare vor intra în ospiciul de nebuni.

IX

Zilele din urmă au apăsat greu grumazul cusătoresei. Comenzile de cămăşi nelucrate, datoriile sporite şi boala care-i risipise speranţele au schimbat cu totul chipul femeii. De obicei rămînea cu spaimele, tristeţile şi durerile ei de cap, singură pe un colţ de pat. De cînd cu înmulţirea crizelor o păzea, fie mama, fie Ficu. Ea încerca să le zîmbească, precum izbutise altădată, în toiul celor mai crîncene împunsături de pumnal în piept sau în tîmple. Avea o rezervă de optimism comandat care i se revărsa pe obraji. Copilul se amăgea uşor. Consimţea să-şi lase bolnava în confidenţă cu gîndurile ei nenumărate şi să rătăcească prin cartier. Vizita bragageria străzii sau rubedeniile îndepărtate, cărora le povestea ultimele necazuri suportate de-ai săi. Pe Leia, de asemenea. Esther ştia s-o încredinţeze că se simte înviorată şi poate reîncepe lucrul. Bătrîna, lividă şi somnoroasă, pleca veselă să-şi odihnească trupul diformat, pe-o canapea, undeva. Dar astăzi, străduinţele cusătoresei nu mai înşelau pe nimeni. Pe faţa Estherei plutea galben-violiul febrei, al unei febre ciudate. Tuturor, bolnava le apărea neverosimilă, eterică, artificială, cînd atingea cu mîna ei de foiţă maşina. Voia să lucreze, cu îndărătnicie. Se plîngea

oricui că e în urmă cu comenzile. Negustorul din Bărăţie, care îi plătise dreptul înainte, o copleşea cu biletele indignate. În fiecare, omul, exasperat de întîrziere, susţinea, convins, că Esther îşi bate joc de el. Pe viitor, o ameninţa, n-o să-i mai dea nici un avans.

Cusătoreasa, care avea o sensibilitate dusă la paroxism de crizele ei, ţinea morţiş să-şi împlinească obligaţiile. Întîrziase, astfel, în ultima săptămînă, noapte după noapte, într-o muncă fără pauze, istovitoare, frenetică, infernală. Implorările bătrînei şi rugăminţile însoţite de lacrimi, ale copilului, nu reuşeau să învingă hotărîrea sălbatică a femeii de a termina comenzile. Ficu, obsedat de paloarea din ce în ce mai străvezie a mamei, lipsea de la şcoală. Fusese înscris la Comerţ, deşi n-avea nici o atracţie pentru productologie şi contabilitate în partidă dublă. Profesorii şi colegii îl asigurau că va rămîne repetent. Copilul ridica din umeri trist şi se îngropa tot mai adînc în odăiţa bolnavei.

Esther lucra, convinsă că va putea să se achite, Şoifer îşi cheltuia toată vremea la Cearnă. De cîtva timp, petrecea şi ziua în circiumă, revoltat de amărăciunile pe care i le pricinuia bolnava. În odăile lor stăruia mirosul eterului, pe care chelnerul nu-l putea suferi. De femeie nu se putea atinge şi gîndul că „n-are nevastă" îl desperase. Îi venea să ridice casa de necaz, să-şi bată soacra sau copilul. Cum nu se decidea în ce chip să-şi facă vădită supărarea, părăsea la iuţeală casa şi intra la Cearnă, ca într-un lăcaş de salvare. Seara, adesea, se aştepta medicul de curînd recomandat în chip de Mesia. Lui Şoifer, preparativele aplicării cine ştie cărui tratament nu-i plăceau. Îşi părăsea tot mai des casa, urmărit de privirea mută a Estherei, care înţelegea şi se resemna. Izbutise, în sfîrşit, să termine comenzile şi să-l mulţumească pe negustor. Plătise şi-o parte din datorii. Se apucase, în miezul nopţii calme, de început de vară, să mîntuie altă partidă de cămăşi. Prin fereastra larg deschisă pătrundeau miresme de salcîm, de undeva, dintr-un parc

învecinat. Alăturea, în odaie, dormeau toți. Bătrîna sforăia, după noaptea albă de ieri, cînd a vegheat cu încăpățînare la căpătîiul bolnavei. Copilul, cu somnul lui agitat, o neliniștea pe cusătoreasă. Simte — și vrea să gonească senzația, fără să izbutească, deși face eforturi repetate — că nopți de-acestea, multe, nu va mai apuca ea. Și mîine, cînd se va fi dus, cine, dumnezeule, se va îngriji de băiețașul ei slăbuț, și sperios, și suferind ? Leia nu mai are nici ea mult!... Poate Haike. Adică : numai Haike. De bărbatu-său nu putea fi măcar vorba. E construit ciudat omul ăsta, care pare (o fi, chiar ?) cu desăvîrșire indiferent vieții lor chinuite. Ce să-i ceară, prin urmare, și ce să aștepte din parte-i ?

Esther opri lucrul, învinsă de tristețe, de regretele vieții ei, scurse între patul în care zăcea, bolnavă, și blestemata asta de mașină, de toată oboseala depozitată de ani și ani în oasele ei. A visat, cîndva, o existență potolită, la țară, fără complicații. Se întrebase, de multe ori : cum de n-a izbutit să-și schimbe viața? Și surîse, înfrîntă gîndului. Să-și schimbe viața ! Frumos ! Prea frumos. Ah, fiorul ăsta care o pălește din cînd în cînd. Femeia duce mîna la pîntec, instinctiv. Iar o doare. Șternbaum îi sugerase ideea împotrivirii la orice simptom de boală. Cam obosit, săracul, și doctorașul ăsta ! Își tremură mustața, des, și se îmbărbătează fără motiv. Are să moară repede, răpus de neurastenie, poate, și de inimă rea ! își spuse cusătoreasa, induioșată. Și, zîmbind mereu, căuta să-i urmeze sfatul : să reprime durerea printr-o voie bună impusă cu tot dinadinsul. Dar loviturile de satîr în pîntec și în spate și în piept se înmulțiră.

Pe frunte și pe obraji apărură broboane de sudoare. Genunchii îi tremurau. Cu greutate, Esther se ridică de pe scaun și, îndoită de șale, se tîrî pîn' la divanul de lîngă fereastră.

O trecură fiori. Vara se dovedise plină și noaptea bogată, fără vînt, aproape călduroasă ca în iulie.

Bolnava se simţi, totuşi, învinsă de frig. Întinse braţul şi trînti fereastra s-o închidă. Zgomotul întrerupse somnul lui Ficu. Se aşeză în pat, speriat. Nu-şi dădu imediat seama de ceea ce se petrecuse. Întunericul odăii îl împiedica să coboare, cum ar fi vrut, şi să treacă dincolo. Auzi pe bătrînă sforăind şi prezenţa cuiva — viu — lîngă dînsul, îl încurajă. O fi vorbit în somn, baba! presupuse copilul, hotărît să readoarmă. Dar în odaia mamei, de unde se zărea lumina scăzută, zgomotul se produse iar, şi de astă dată în mod desluşit. Ficu sări din pat. În prima clipă voi să trezească pe Leia. Îşi închipui capul obosit al bătrînei, ochii ei cruzi şi slăbiţi şi picioarele nesigure pe care se va clătina un trup frînt de neodihnă. Se răzgîndi. Îl năpădise frica, frica lui obişnuită de beznă, de semne, de lovituri în pereţi, de duhuri bănuite în orice ungher — de toate necunoscutele nopţii. Ar putea să-l întîmpine o arătare în zdrenţe, sau un şchiop cu ochii de sticlă, sau o păpuşă înaltă pîn' la tavan. Cine ştie poate că dintr-o dată odaia să se umple de aburi, ca la baie. Gîndul îl enervă. În cîteva rînduri fusese la baia din Negru-Vodă, dar nu izbutise să intre la aburi. Sala mare, în care ceaţa acoperise oamenii şi pereţii, îl înspăimînta. Şoifer voia să-şi convingă băiatul să fie „ca toată lumea". Ficu, la rîndu-i căuta să îndepărteze groaza de aburi. Făcea un pas hotărît, deschidea uşiţa, dar se retrăgea, grăbit, în panică.

Cobori încet din pat. Întunericul nu era prea adînc. Izbutea să se orienteze. Se rezemase de perete şi asculta înfrigurat. Zgomotul care îl trezise din somn să fi fost închipuit? Adesea îşi întrerupe visul sub impresia unei căderi în apă sau a alunecării pe o pantă îngustă. Plin de sudoare, rămînea apoi, toată noaptea, treaz. Leia şoptea ceva, în vis. Ficu trecu hotărît în odaia mamei. O va găsi, desigur, la lucru pe Esther. Instinctiv privi la maşina de cusut. Scaunul fusese dat la perete. I se lămurea scena. De pe divan, Esthera urmărise paşii copilului. Gemetele se voalară. Femeia dorea să-şi compună altă mască. Dar ierburile o

slăbiseră şi cuvintele îi tremurau între dinţi. Într-o mînă ţinea perechea de ochelari pe care o scosese imediat după intrarea lui Ficu. Gestul îl făcea automat, nu numai la vederea băiatului. Se voia neurîţită de ochelari şi obişnuia, ori de cîte ori da de cineva, să şi-i scoată, grăbită. Copilul, în panică, o întrebă ce are. Întrebarea i se păru şi lui artificială, pentru că n-a aşteptat răspunsul şi s-a şi dus să deştepte pe Leia. Cusătoreasa l-a reţinut, confecţionîndu-şi un zîmbet liniştitor. A fost zadarnic. Copilul, împleticindu-se de mobile şi urmărit necontenit de spaime, a trezit-o pe bătrînă. Într-adevăr, se convinse băiatul, baba avea capul pe care i-l atribuise dînsul. Un cap chinuit, o privire înrăită de necazuri, o expresie a feţei, dură, supărătoare. Holbase ochii ca şi cînd nu se aşteptase la catastrofa vestită de Ficu. Bătrîna, alarmată, pipăi braţul asudat şi numai tremur al femeii. Cît nu se dumerise bine nimeni, Veta fu trimisă la Gruescu. Savantul sosi grabnic, fără entuziasm însă, şi căscînd lung, după fiecare vorbă. Şternbaum, chemat, de asemenea propuse o injecţie pentru potolirea momentană a durerilor. Profesorul strîmbă din buza-i groasă, adăugînd în surdină că n-are încredere în paleativele astea. El e partizanul experienţelor eroice. Şi căscă, întinzîndu-şi orizontal braţele. Apoi recomandă linişte şi plecă. Făgădui că va trece dimineaţa s-o mai vadă. In săliţă, însă, încredinţă bătrînei un secret, cu vocea înăbuşită. Cusătoreasa n-o mai duce mult, e pe sfîrşite. Încercările medicilor sînt zadarnice. Operaţii, în astfel de împrejurări, se pot face. Dar starea bolnavei nu-i îngăduie riscul unui asemenea remediu radical. Încă o dată, şi profesorul îşi reţinu cu greutate plictiseala, printr-o încruntare voluntară a privirii, credinţa lui fermă este că femeia se prăpădeşte. Regretă mult, n-are ce face, sînt împrejurări în care ştiinţa constată, neputincioasă, triumful morţii... Leia îşi ciupea braţele, îşi ducea în neştire nişte mîini de plumb pe obrazul răvăşit şi plîns şi se întoarse la Esther cu zîmbetul fulgerător aninat de buze. Femeia ofta în-

cet, sub povara unei dureri ascuțite, localizată pe întreaga suprafață a pieptului și-a pîntecului. O dată cu lăptăreasa, intră și Șoifer, ceva mai vesel ca de obicei. La Cearnă se deschisese un butoi de vin nou, proaspăt adus dintr-o vestită podgorie moldovenească și el se dovedise cunoscător prețuit de comeseni. Cum a aflat de criza nevestei, a rămas înțîndurat. Aparent ascultase atent amănuntele ce i se dădeau. Leia îi povesti cum a fost trezită de copil, cum tremura mîna Estherei, asudată și deșirată, cum de l-a adus pe Gruescu. Și-apoi n-a mai continuat. Bărbatul și-a privit, fără nici o scînteie în ochi, nevasta și a plecat, alăturea, să se culce. La oboseala nopții epuizate în cîrciumă se adăuga și plictiseala crizei acesteia, produsă într-un timp cu totul nepotrivit. Pesimismul savantului îngrozise pe bătrînă — o îngrozise tocmai fiindcă și ea presupunea deznodămîntul, de neînlăturat. Nu-și putea explica sentimentul acesta care-i covîrșise ființa — dar începu să aibă certitudinea că-i moare fata. Se făcuse ziuă, căldura suportabilă de iunie înverzise arborii, în curte începuse zgomotul știut, același din vremi. Șaiman, croitorul, intră cel dintîi în casa lui Șoifer. Pretindea că auzise forfoteală în timpul nopții și ar fi încercat ușa. Cum, însă, Esther se culcase pe divan, el n-a mai vrut s-o stinghereacă. Vorbea așa ciudat, așa cuviincios, așa simplu de astă dată vecinul, îndeobște agresiv și mojic, încît bătrîna își dădu seama că vrea, neapărat, s-o menajeze. Firește și croitorul înțelegea că se află în odaia unde un suflet agonizează. Pe unde trecea, prin fiecare colț, pretutindenea Leia se întîlnea cu mesagerii nevăzuți ai morții. Șaiman rămase în mijlocul odăii, căutînd să mîngîie pe copil și să înveselească pe vecini, povestindu-le o anecdotă cu un medic nedibaci. Dar vorbele lui, deși meșteșugit rostite, înghețau în camera Estherei. Iar Ficu, de-abia se stăpînea să nu-l gonească pe Șaiman, lovindu-l sălbatic, peste gură. Auzise și el pe Leia șoptind ceva profesorului în sălița. Nu deslușise bine ce anume — dar după

obrazul bătrînei înțelese că mamei îi e rău, mai rău ca întotdeauna. Și rămase, neliniștit, în dreptul ferestrei. Acum îi reveni în minte fiecare cuvînt spus nu de mult de bolnavă, între lacrimi și spasme. Sunetul vocii îl auzea din nou, ca și cînd întîlnirea se repeta mereu. Se vedea, în ochi cu vechea spaimă, în fața mamei care-i da sfaturi. Au devenit adevăruri prevederile ei! Ieri, la școală, profesorul de igienă l-a întrebat de ce are cearcăne în jurul ochilor. Un elev, de-abia în a întîia comercială, un băiat serios, adică, ar trebui să-și economisească nopțile. Ce dracu păzesc părinții? Ficu l-a încredințat că a dormit suficient. Este adevărat că s-a deșteptat din pricina mamei, care are „crize" și poate supărarea i-o fi tras semnele acestea vinete sub ochi. Profesorul nu s-a învrednicit nici măcar să-i răspundă. L-a asigurat, doar, mormăind știrb printre gingii, că-l lasă. Ce sens mai are și școala și bunica și colegii și strada, însă, cînd mama e întinsă, pe jumătate moartă, pe canapea și doctorii șoptesc cu baba fără nădejde? Cum îi va fi cu putință mîine sau poimîine să mai mănînce, să mai răspundă: „prezent!" din bancă și să mai privească, la cinematograf, ținuturi poetice cu femei de basm? Copilul se așează pe divan. Din ochi îi vorbi femeii. Cusătoreasa voia să-i zîmbească iar. Nu reuși. Buzele i se strîngeau de durere; devorată de propria-i suferință, închise ochii. Ficu scoase un strigăt ca și cînd femeia ar fi avut nevoie de acest zgomot să se trezească. Deschise ochii, mirată puțin, și-i închise din nou, cu o liniște desăvîrșită. Din modul în care a deschis și a închis ochii, copilul a priceput că mama n-a leșinat, nici nu s-a stins. Oboseala, doar, sau durerea o muncea și nu voia să-și vădească mizeria. Și îl învălui, deodată, vechea duioșie din ziua în care Esther i se destăinuise. Se făcuse o clipă tăcere deplină pretutindenea. Croitorul, cu mîinile pe genunchi și cu fața lui umflată de bețiv recidivist, adormise. Din odaia lui Șoifer se auzi, la început, răsuflarea egală a omului intrat adînc în împărăția somnului, apoi o

tuse şi o injurătură vătuită. Şoifer se trezise. Copilul ştia ce va urma. Curînd-curînd va vomita în lighean. Într-adevăr se şi auzea zgomotul caracteristic. Vinul se răzbuna. Faptul că şi în dimineaţa de astăzi, Şoifer suferea accidentul cunoscut îl tulbura pe copil. I se părea o profanare a casei, o nesocotire a suferinţii mamei, atît de slabă, atît de istovită. Ar fi voit să i-o spuie tatii, de la obraz. Dar deodată privirile tuturor se îndreptară spre Şaiman, care căzuse de pe scaun pe podea şi continua, acolo, să doarmă dus. În altă împrejurare — ar fi izbucnit în rîs. Acum imaginea croitorului, rostogolit pe podea, îl necăjea ca o altă profanare a bolnavei. Îl zgîndări puţin. Şaiman se ridică anevoie şi vru să rîdă ca de-o ispravă, teatral. Întîlni, însă, figura îndurerată şi cam ameninţătoare a băiatului şi renunţă la ghiduşii. Ba rugă lumea să-l ierte că a fost furat de somn. Şulăm, care îşi întovărăşise îmbufnat nevasta, înţelese cel dintîi: croitorul se îmbătase desigur, iar, în noaptea asta. Cea mai agitată din toate, Haike se plimba cu paşi, cînd mari şi apăsaţi, cînd mărunţi şi parcă plutind deasupra podelei. Căuta să-şi dea seama de starea bolnavei, mîngîia pe copil, întreba ceva, nedesluşit, pe Leia, bătea cu mîna spătarul scaunelor şi se pomenea vorbind singură. Bărbatu-său, preocupat de pomi şi de afaceri, o convingea că totul este în ordine: Estherei îi e rău, e adevărat, dar nu-i prima oară. Să vie în casă să-i ajute la încheierea socotelilor. Haike nici nu voia să-l asculte şi-i făcea semne desperate să tacă sau să iasă. Bolnava nu trebuie izolată de lume. În străfundul sufletului ei, femeia o credea în stare să-şi ia viaţa. O milă fără hotar faţă de soră-sa, albă şi cuminte în patul tuturor durerilor, o cuprinse. Şi se simţea slabă, incapabilă să-i vie într-un fel oarecare în ajutor. Veta fu trimisă după un medic de curînd instalat în cartier, un anume Rosenthal, care ar fi practicat ani mulţi la Viena şi s-ar fi specializat în boli interne. Servitoarea se grăbea ca pentru nimeni altul din casă. Fără să i se ceară, jertfise şi somn şi masă de dragul Esthe-

rei — „vai de ea!" — cum o căina. De cîteva zile nu-i mai suferea privirea. I se părea femeii că vede în ochii bolnavei o dojană. Poate că s-a purtat rău cu ea vreodată, cine știe cînd? Poate că au gonit-o, în miez de noapte, pe la farmacii și doctori și ea o fi blestemat în neștire, cum îi stă în obicei. Esther habar n-avea de remușcările Vetei. Mai văzuse olteanca în obrazul stăpînei un strat subțire, pămîntiu, așternîndu-i-se zi de zi, ceas cu ceas. Culoarea o speriase. Prin satul ei, babele cunosc pe omul aflat în ajunul morții după semnul ăsta care nu minte niciodată. Numai de o ajuta dumnezeu — că de partea medicilor, reflecta Veta, nu e nici o nădejde. Îi știa pe toți și-i disprețuia, fără pasiune. Care cum sosea, își scotea haina, își ștergea ochelarii și începea s-o ciocănească pe bolnava, cu mutra speriată. Să-i ia dracu!... Uite c-a ajuns. Servitoarea ceru să vorbească numaidecît doctorului. Fata cu șorț alb care o primise, franțuzită și izmenită, o rugă să-i spuie numele și adresa bolnavei, ca s-o însemne pe carnet. Așa se obișnuește la acest medic, de curînd descins din Viena în cartierul Văcărești. Veta rezistă. Ridică glasul. Bătu din picior. Pirpirie și intimidată, fata chemă pe Rosenthal. Înalt, cu o față roză de reclamă a unui produs medicinal miraculos, cu o mustață castanie, groasă și îngrijită, cu ochii căprii și luminoși, doctorul răspîndea miros de mosc și optimism în juru-i. Foarte calm, molatic, surîzîtor, dădu dreptate Vetei și porni cu dînsa imediat, susținînd că bolnavii ceilalți mai pot aștepta. Își făcuse mulți credincioși printre negustorii locului. Stăpînirea de sine, haina îngrijită și răbdarea cu care asculta spovedania bolnavului captiva pe evreii obișnuiți cu intimitatea gravă a celorlalți doctori superficiali și sentențioși, sau cu indiferența de gheață și graba specialiștilor aduși din centru care-i priveau cu un ochi absent. Rosenthal, fără a lega prietenie cu nimeni, avea arta neîntrecută de a aproba și stimula vorba bolnavului. La sfîrșit, după ce reumaticul sau gutosul își înflorise suferința și o încărcase cu zeci

de amănunte strict personale și inutile, privind figura atentă a medicului, se simțea, fără să priceapă bine de ce, mai puțin împovărat de grijă. Simplul contact cu faima vienezului parfumat și atît de ascultător îl ușurase, puțin, îl convinsese că boala nu e gravă, de vreme ce, după lunga sa confesiune, neîntreruptă de nici un căscat, medicul continua să-i zîmbească. Rosenthal își cunoștea oamenii. Se silea să și fie la curent cu progresele profesiunii sale. Făcuse ani mulți spitalul, în străinătate, din lipsa oricărei atracții pentru Dudeștii săi, părăsiți la vîrsta cînd aproape toate cerurile se aseamănă. Știa că acasă îl așteaptă lupta cu nevoile și cu ignoranța unei lumi înțepenită în obiceiuri seculare. Aproape matur, cînd nici nopțile cafenelelor vieneze cu veselia potolită a femeilor lor libere și cu lumina caldă a bulevardelor nu-l mai puteau reține, se hotărî, însă, fără regrete, să plece în patrie. Astăzi își macină viața între pereții cabinetului său medical și plimbările obligatorii, pe jos, în căutarea bolnavilor... Au și ajuns. Veta vesti pe ai casei.

Intrarea lui Rosenthal învioră pe Ficu. Îi plăcu obrazul curat și ochii limpezi ai medicului. Îi plăcu, de asemenea, și statura lui, înaltă. Doctorul ceru lămuriri bătrînei. Apoi luă mîna Estherei, o ținu cîtva timp într-a sa, îngîndurat. O pipăi ușor pe stomac, pe pîntec și pe șolduri.

Pînă la sosirea lui, bolnava se văita de greață și de arsuri. Scuipase și un fir de sînge. Leia o încredință, neconvinsă, că-i din gingii. Bău puțină apă, dar o debordă repede. Durerile o amețeau. Nu mai privea nici la copil, nici la bătrînă. Obrazul se făcuse și mai mic, pieptul și mai dezgolit de carne. Rosenthal îi surîse, liniștit, dar pe fața medicului se așternu un voal subțire de umbră. Se așeză, întrebă pe copil în ce clasă este și se minună că-i la Comerț într-a-nțîia. Apoi — nimeni nu a înțeles de ce — se interesă de starea bănească a chelnerului, ca și cînd — gîndea Haike — le-a venit în casă un perceptor, nu

un doctor. Fumă o țigară, își îndreptă cravata, salută și ieși, făcînd semn bătrînei, lui Șolț și neveste-si să-l urmeze. În sălită, Rosenthal strîmbă din buze, trist, și, pentru întîiași dată în cariera lui, stînjenit. Esther avea cancer la stomac. Boala, în forma ei, se dovedise fără leac. Sfîrșitul poate să vie peste un ceas, peste două, sau peste noapte. Nici un medicament nu-i mai folosește. O injecție de morfină are să-i potolească, pentru cîtva timp, durerile. Se întoarce cu acul, să i-o facă. Îi pare rău. Și plecă. Leia își frîngea, necontenit, mîinile, desperată că bănuiala ei capătă acum întărirea medicului. Haike, pe-un ton dramatic, întrebă cu ochii rătăcind prin sălită dacă nu e bine să fie chemat iar Gruescu. Bătrîna aprobă, în panică. Profesorul sosi, examină sumar bolnava și spuse în șoaptă Leii că nu mai speră nimic. I se povesti cele petrecute. Gruescu fu, la început, mirat. Apoi ridică din umeri și recunoscu inutilitatea oricărei intervenții. Probabil că Rosenthal diagnosticase bine. Și el — e adevărat — s-a gîndit o dată la cancer. Alte simptome, însă, ale boalei l-au înșelat. Cancer la o vîrstă atît de timpurie? În fine, — își spuse profesorul — s-au mai văzut cazuri d-astea. Părăsind odaia, rugă pe bătrînă să-l cheme de cîte ori va voi; credința lui, însă, e că nimeni și nimic nu-i mai poate ajuta Estherei. Bătrîna îl privi cu desperare mută. Toate bolile i se păreau posibile. Cancer, însă? Cum nu i-a spus nimeni pînă azi că și o asemenea catastrofă ar fi posibilă? Conducîndu-l spre poartă, Leia încercă, totuși, să-l convingă să mai asiste la un nou consult — la un consult mare, cu toți specialiștii din București. Gruescu știa cît e de amărîtă familia chelnerului. O dată a fost, chiar, martor la o ceartă între Vasile precupețul și bătrînă.

În afară de sărăcia lor, profesorul știa că toate consultările medicale n-au nici un rost: bolnava agonizează, nu-i posibil nici un miracol. Nu voi să refuze pe bătrînă.

Consimți să asiste la consult. Fixară ora pentru după amiază. Bolnavei de-abia i se auzea glasul. Slăbit, stins, neverosimil, cu mare greutate putea fi auzit. Ochii și-i ținea mereu întredeschiși. O singură dată îl chemă pe Șoifer, la pat. Îi spuse ceva. Chelnerul dădu din cap și părăsi odaia. Întrebat de Haike ce anume i-a vorbit nevasta, a răspuns că l-a rugat să aibă și el grijă de copil. Haike pricepu că toată zbaterea doctorilor nu va ajuta cu nimic bolnavei. Oamenii se întîlniră, totuși, după dorința bătrînei. Rosenthal vorbi puțin. El crede că se află în fața unui cancer agravat de starea generală a bolnavei, tratată ani de zile greșit. De altfel, discuția o socotește de prisos. Gruescu l-a aprobat. Ceilalți au afirmat și ei că diagnoza e bună. Apoi au ascultat, respectuoși, descrierea unei operații de cancer la o mamelă, făcută personal de Gruescu. Șternbaum, Știomer și Rosenthal se crezură obligați să-l felicite. Profesorul se interesă de numărul locuitorilor din cartier și sfîrși prin a constata că nimeni nu prepară mai bine peștele ca evreii. Șternbaum, flatat, îi mulțumi, rîzînd, asigurîndu-l că nici sarmalele nu sînt o mîncare ușor de întocmit de către oricine. În străinătate, pretindea el, simțea dorul lor și zadarnic explica bucătarilor în ce mod se gătesc: nimeni nu l-a satisfăcut. Gruescu recunoscu superioritatea alimentației franceze asupra celei engleze. Insularii consumă prea multă carne. Și povesti cum la un banchet, oferit în cinstea sa de-un industriaș englez de pe valea Prahovei pe care l-a scăpat de-un erizipel îndărătnic, toate felurile conțineau carne. O cucoană, trecută, dar destul de atractivă, i-a oferit și flori. Profesorul a văzut primejdia și s-a grăbit să se retragă de la masă. Ce legătură o fi existat între femeie și mîncările engleze, se întreba Rosenthal, și nu găsea răspunsul mulțumitor. Știomer spuse că practica medicinei devine din ce în ce mai grea. Îl admiră mult pe profesor care, deși de atîția ani „pe teren", mai are, totuși, energia de a continua. Gruescu îl privi mîndru și mărturisi că, de fapt, n-ar mai

trebui să profeseze, dar avea să-şi completeze o sumă rotundă, anumită, pe care s-o fructifice. Cînd va realiza venitul proiectat — să fie siguri toţi medicii bucureşteni — se va retrage tocmai la Predeal, între brazi şi soare, să-şi conserve restul zilelor. De băut nu bea, de jucat la noroc nu joacă, de fumat nu fumează... femeile, doar! Din cînd în cînd! De! Rise. Rîseră şi ceilalţi. Ştromer povesti o anecdotă cu un evreu bătrîn şi bogat şi cu o nevastă tînără. Profesorul o cunoştea, îl întrerupse zgomotos şi-i corectă finalul. Hohotele de rîs se auziră şi în odaia bolnavei. Gruescu observă că-i tîrziu şi că, în locul consultului inutil, s-au apucat de şotii. Copilul, precedînd pe Leia, vîrî capul pe uşă. Dădu de priviri vesele şi rînjete. Numai Rosenthal părea mai închis în sine, mai îngîndurat. Bătrînei, care întreba, nervoasă, ce anume s-a hotărît, Gruesc îi răspunse potolit că toţi medicii adunaţi sînt convinşi că Esther e minată de-un cancer vechi la stomac. Profesorul ţinu să se ştie că, în asemenea împrejurări, doctorul, fie el cît de iscusit, nu poate fi de nici un ajutor. Ficu lăsă privirile în jos. Obrajii îi ardeau. Rămas singur în odăiţă, avu sentimentul despărţirii definitive de femeia de alăturea, împietrită sub perne şi cuverturi.

Ideea morţii, puternică la copiii precoci, îl doborî. Se aşeză pe prispă, sfîrşit. De două zile Esther nu se putuse da jos din pat. De ieri nu mai ceruse nimic şi nu mai făcea nici un efort spre a-şi tăinui durerile. Gemea din buzele uscate, cu ochii întredeschişi, arşi de febre. Ficu presupunea finalul, dar nu-l accepta. Pînă la urmă, totuşi, are să intervie ceva — nu ştie bine ce sau cine — dar mama nu trebuie, nu se cade să termine ca orice bolnavă, ferecată în lanţurile durerilor şi a „crizelor". Adică să fie posibilă încheierea tuturor actelor zilnice — aşa, dintr-o dată, după ceasuri de suferinţe şi deznădejde? Îl văzuse pe unchiu Paul murind şi refuză posibilitatea repetării întîmplării aceleia, plină de chin şi beznă. Dar de cînd îl auzise şi pe Rosenthal şi pe Gruescu susţinînd că

toată truda lor e zadarnică, Ficu simțea nevoia să-și acopere fața cu palmele și să rămîie așa pentru vecie, pe prispă, în afară de lume, departe de tata, de mama, de tușă, de curtea lui Șulăm și de vecini, singur cu mîinile lui asudate, cu ochii lui speriați, cu făptura lui mică, zguduită de friguri, în plină vară, grasă, bucureșteană. Mîine poate Esther nu va mai fi. Deaici, de-alăturea, îi mai aude glasul, vaietul ei stins. Acum ea răsuflă încă greu și buzele-i mai sînt udate de apă. Poate că întinde și mîna cuiva, bătrînei, soră-si sau lui tată-său. Mîine va fi o amintire. Nu va mai coborî, greoi, din pat, să-l întrebe dacă bea cafeaua cu caimac. Nu-l va mai pieptăna, cu cărarea la mijloc, cum îi place lui. Nu va mai trece, apoi, la mașina de cusut să isprăvească repede comanda așteptată în Bărăției. De cîte ori a însoțit-o la negustor, ajutîndu-i să ducă pachetul cu cămăși. Adesea, femeia, care economisea banii de tramvai, mergînd pe jos, se oprea, trăsnită de dureri, în mijlocul străzii. Copilul o trăgea de fustă, nerăbdător și speriat, copleșind-o cu întrebări : ce are ? de ce nu merge mai departe ? ce-i asta ? Esther îi făcea semn cu degetul să tacă. Îl încredința că nu e nimic grav. Așteaptă s-o lase crampele. Pînă atunci are să se odihnească, aici, chiar aici, pe marginea trotuarului. Și se lăsa, încovoiată de dureri, pe piatra rece, apăsîndu-și cu mîna pîntecul. O dată, o bătrînă, văzînd-o așa palidă și slabă, cu pachețelul lîngă dînsa și cu copilul așteptînd în picioare — a greșit, crezînd-o cerșetoare, și i-a oferit un gologan. Ficu nu știa ce să facă. Esther a lămurit, însă, trecătoarea : n-are nevoie de nimic, e o simplă criză de intestine. Bătrîna, rușinată, a plecat repede. După cîtva timp s-a ridicat și a pornit, grăbită, spre prăvălie. Aci i se socotea întotdeauna, foarte atent, marfa. De la negustor plecau cu regularitate la cofetărie. Esther nu mînca nimic. Lui, însă, îi cumpăra fie bomboane, fie o bucată de ciocolată cu lapte. O dată pierduse, din pachetul care se deslăcuse pe drum, o cămașă. Negustorul se alarmase. Esther avea obra-

zul de var. Nu-l mustrase. Se obligă să caute, în drum, cămaşa. Au obosit ceasuri întregi pe întreaga rută a Văcăreştilor — zadarnic. Copilul o rugă să-l ierte. Din vina lui avusese paguba. Femeia însă îi zîmbi şi-l încredinţă că se-nşelă. N-are nici o vină el — e doar un copil. Ea trebuia să ţie pachetul, mai ales că se simţea bine, n-o durea nimic şi dormise destul noaptea.

...Acum toate acestea nu vor mai fi. Nu va mai avea pentru cine să se necăjească, pentru cine să lucreze. Dincolo, desigur, nu mai există maşini de cusut, negustori de cămăşi şi copii care să piardă, în drum, din pachete marfa. Nici Vasile n-are s-o mai întrebe de datorie. Nici lăptăreasa n-are să mai plîngă de cîte ori o s-o vadă muncind din răsputeri. Ce se va face, însă, cu perechea de ochelari pe care-i purta mama de cînd îi slăbise vederea ? Întrebarea îi veni în minte deodată, cu toate că îşi dădu seama că e neserioasă. Dar imaginea îl obseda. Într-adevăr, cui vor sluji de mîine încolo ochelarii ? Cine-i va purta ? Cine-i va zvîrli la gunoi sau în raftul cu vechituri şi cu nimicuri ? Nu, n-are să-i arunce nimeni la gunoi. Ochelarii îi va păstra el. Are să-i sărute lung, de cîte ori va simţi lipsa mamei. Ce a făcut, oare, mama, că trebuie să moară ? Copiii maidanelor din cartier, pe care el îi vede jucîndu-se, sub arşiţă, au mame. Necăjite, sărace, urîte — dar, în sfîrşit, mame vii. Închise ochii, pe nesimţite. Noaptea nu dormise suficient. S-a trezit în repetate rînduri, a întrebat pe Veta de ce forfoteşte lumea prin odăi şi parcă iar a adormit.

Lîngă patul Estherei, Leia, înţepenită şi suptă de-o suferinţă interioară care o arde, îşi priveşte fiica, mută.

Aşa a plecat şi Paul. Ieri se mai juca, vioi, în curtea vechii case din Olteni, în bile. Cînd, doamne, s-a înălţat, cînd i-au crescut mustăţile astea negre şi mari ? Şi-apoi, a vîndut ghete şi a cîştigat bani. Îi trimitea şi ei, din cînd în cînd, n-are ce zice. Da' prea muieratic. A plecat la Ploieşti, însurat cu roşcata mărunţă şi jucăuşă — bat-o dumnezeu s-o bată ! Da, la Ploieşti

s-a întîmplat şi buclucul ăla! A venit la Bucureşti, în urmă, galben la faţă, cam bîlbîit şi neras. Ci-că suferea de inimă. Întîi, povestea cu telefonul. Ea l-a crezut. De ce s-ar îndoi de cuvîntul lui Paul. Da' tot a aflat în cele din urmă adevărul. Fuga la doctori, la rabinul Berg — ah! ticălosul! — la vrăjitoare şi la vracii cartierului. Şi-apoi încărcătura cu „mostre", cutreierarea străzilor şi a hanurilor toate, oboseala nopţilor de iarnă, cînd reumatismul doare mai adînc şi sărăcia e mai rea. Şi-odată — pleoapele trase peste ochi şi ultimul salut dat cu mîna de gheaţă. Paul nu mai e. Paul a fost, doar. Dar mai sînt doi lîngă bătrîneţile ei. Doi? Leia mişcă din cap, necăjită. Moriţ vieţuieşte prin străini. Nici nu ştie că acum, în clipa asta poate, soră-sa Estherl e pe drumul care nu sfîrşeşte niciodată. De unde să afle el acum că fata asta înaltă şi cuminte, cea mai harnică şi mai bună din casă, care se făcuse una cu maşina de cusut, se zbate, ultima ei zbatere, în braţele morţii? Rău a făcut Moriţ că a plecat. La gară avea ochii umezi. Nici n-a îndrăznit să-i privească ochii. Nu i-a zis „la revedere!" Cine ştie dacă are să-l mai vadă? Bătrîna ridică din umeri gîndurilor ei. Înţelegea că n-are cum să-l mai vadă niciodată. San Francisco nu e un oraş, e un mormînt. Moriţ e şi el, pentru mama, un fel de mort care-i vorbeşte prin slove strîmbe în scurte şi rare scrisori. Alfred, nebunul, i le citeşte, cînd lipseşte Ficu de-acasă sau cînd nu mai vrea s-o supere pe Esther, ocupată cu lucrul degetelor ei slabe. Îi scrie Moriţ că e foarte preţuit pentru mobila în piele, necunoscută în părţile acelea... Nu se poate lăuda că-i merge strălucit. Are însă speranţe. Speranţe? Dar şi aici le putea avea. Ah! nevestele astea care îi omoară sau îi gonesc feciorii. Paul este mort din pricina roşcatei. Moriţ e azi în altă lume pentru că a urmat îndemnul muierii ăleia, răsfăţate şi fasonate. Bătrîna nici nu răspunde semnelor servitoarei, care dă din mîini şi din cap, necontenit. Ce-o fi vrînd şi Veta?

Înlăturîndu-şi gîndurile, Leia cheamă femeia să-i spuie limpede ce doreşte. Veta îi şopteşte — să nu trezească bolnava — că Ficu a adormit pe prispă. Să-l lase acolo, aşa cum se află, sau să-l deştepte şi să-i facă patul? Bătrîna ascultă fără interes, ca pe o întîmplare care n-o mai priveşte. Ce-ar mai putea-o privi, azi, cînd Paul e dus şi ea aşteaptă, aici, ca o osîndită, sfîrşitul Estherei? Doarme pe prispă! Ficu! Veta!... Nu pricepe nimic. Rămîne cu obrazul încruntat şi nu dă servitoarei nici un răspuns. Nici nu-şi dă bine seama de ceea ce se petrece în juru-i. Ficu a adormit pe prispă? Ei şi? In momentul acesta, doctorul Şternbaum desigur examinează un bolnav nou şi zîmbeşte trăgîndu-se de mustaţă şi recomandîndu-i să-şi impună voinţa, înlăturînd ideea suferinţei. Iar profesorul Gruescu sfătuieşte cine ştie ce pacient să-şi schimbe medicul de casă. Unul îi arde muribundului o injecţie şi totul se termină, ca şi cînd n-ar fi fost. La ce toate vedeniile astea, posibile, toate amintirile şi toate închipuirile? Nimic n-o mai poate impresiona — absolut nimic. Dacă acum, dacă mîine şi poimîine vecinii se vor mai scula ca de obicei, se vor certa, se vor iubi sau duşmăni — dacă într-un cuvînt tot ce s-a petrecut ieri, alaltăieri şi răsalaltăieri va mai fi posibil mîine — pe dînsa n-o mai poate interesa... Bătrîna s-a dus totuşi la băiat, l-a trezit uşor şi l-a convins să iasă în calea Văcăreşti să-l găsească poate pe Rubin.

Ficu n-a suflat un cuvînt. S-a ridicat şi a plecat.

Calea Văcăreşti ardea sub soarele după-amiezii, ascuţit. Nu plouase de mult, prin cartier mergea vestea că va fi foamete şi nevestele prăvăliaşilor dormeau cu capul în piept, în dosul tejghelei. Căldura verii se dovedise sălbatică. Trecătorii rari, cu pălăria în mînă, căutau umbră pe marginea trotuarelor aprinse. Aveau înfăţişarea unor halucinaţi sau unor cheflii de-abia descinşi din cîrciumi. In faţa prăvăliei lui Haimovici, mese goale. Înăuntru puţină răcoare şi doi clienţi, perceptorul şi hahamul din Mămulari.

Se aveau ca frații, de cînd Șmil, chemat să facă o mărturie undeva la o judecătorie, s-a rostit în favoarea domnului Mitică, urgisit, ci-că, de superiori haini. Acum îl cinstește pe jupîn cu un pahar de bere. În altă bodegă, susținea hahamul, nu calcă pentru nimic în lume. La Haimovici, însă, și berea, și vinul, și gustările sînt cușer. Peste drum, în „hala vechiturilor", căldura a dezbrăcat oamenii de haină și i-a melancolizat. Stau, negustorii, în fața compartimentului lor, aproape indiferenți la întrebările clientului cu barbișon, dornic să cumpere o pendulă „care cîntă". Nu se mai supralicitează, nu se mai înjură, bătîndu-se cu pumnii în piept, nici măcar la taifas nu mai stau familiile lor. Aici, în hală, adesea, negustorul avea ca ajutoare pe nevastă-sa și pe flăcăii sau fetele sale. Fiecare stăpînea o parcelă din întinderea bazarului. Lîngă o mobilă de nuc odihnea o colecție de mărci marocane; alături de viori și țambale stăteau culcate statuiete îngălbenite și ghete cu elastic; față în față cu niște imense cromolitografii, înfățișînd ciudate interioare olandeze, se înșirau zece cușci cu păsări de toate neamurile; peste o grămadă de boccele picotea o păpușă de cauciuc. În hală se găseau de toate: cărți, bastoane, șireturi de ghete, farfurii, gulere, dulapuri, paturi străvechi, obiecte de preț sau fără nici o valoare, un amestec spăimîntător de artă și grotesc. Negustorii cercetau casele care lichidau, pe soții care divorțau sau pe boierii hotărîți să-și schimbe mobila. Aveau o privire vie, știau repede cum vor sfîrși tocmeala și nu-i întrecea nimeni în dovedirea sacrificiului pe care îl fac, consimțind să plătească atît și atît. Cei care părăseau țara, magnetizați de cine știe ce miraj american, n-aveau timp să-și aleagă cumpărătorii. Ei vindeau repede și se mulțumeau cu banul cu greutate smuls halagiului. De asemenea femeia în divorț, hotărîtă să se întoarcă la părinți nu punea condiții: primea oferta negustorului aproape cu ochii închiși. Își blestema soarta, povestea despre isprăvile „bețivului", sau „ticălosului", sau „curvarului"

de bărbat care a nenorocit-o, halagiul îi ținea parte și tîrgul se încheia la iuțeală... Mergea anevoie cu boierii. Nu erau grăbiți. N-aveau de ce să aștepte cu înfrigurare banul negustorului de vechituri. Nu plecau nicăieri. Nu divorțau. Voiau, doar, să-și împrospăteze cadrul în care-și duceau viața. Halagiul inutil se străduia să-i convingă că asemenea persoane nu trebuie să mai păstreze un șifonier prea uzat sau un dormitor cu totul — dar știți : cu totul demodat. Boierii îl ascultau, reci, și nu se dădeau bătuți... Azi, din pricina căldurii, nimeni nu mai proiectează vreo cumpărare, nimeni nu caută să se înțeleagă cu vecinii asupra „partidelor" anunțate. Căci halagiii sînt cu toții înțeleși de cîte ori vizitează casa. Vine unul și oferă un preț. Omul rezistă. Mobila l-a costat de zece ori mai mult. Halagiul și-l trimite pe vecin, după ce, firește, l-a învățat cît trebuie să ofere. Ciudat, observă omul, și al doilea și al treilea și al patrulea negustor nu oferă mai mult decît întîiul. Ciudat! În cele din urmă, tîrgul se face, negustorii își împart marfa și hala își recapătă aspectul din totdeauna. Azi, în după-amiaza aprinsă de iunie care se vestește numai foc, limbile sînt legate, brațele moi, ochii lipiți parcă de gene. Perceptorul și hahamul au ieșit de mult din bodega lui Haimovici, alți clienți au intrat și nimeni nu s-a mai oprit la vreo baracă, în hală, să întrebe de prețul manșetelor de cauciuc sau a etajerei cu rafturile descleiate.

În cafeneaua din bazar, doar, e lume. Pe lîngă gardul înflorit cu viță sălbatică și cu floarea-soarelui, la mese pătate, aceiași clienți, împietriți parcă de ani acolo. Aceiași meseriași fără activitate ; aceleași fețe trase, istovite, de nesom și de mizerie ; aceiași patroni de ateliere peste pragul cărora calcă foarte rar clienții, îngrijorați de creșterea prea repede a fetelor, bune de pe-acum de măritat, și a lipsurilor materiale de tot felu ; aceiași „ambulanți", cu săculețul de mostre pe scaunul alăturat, asudați de alergătură și opăriți de soarele sub care merg necontenit,

ca de mii și mii de ani, din uliță în uliță, din curte în curte și din casă în casă ; aceiași vînzători de chilipiruri ; aceiași băieți revoltați de alcătuirea nedreaptă a societății, părăsindu-și, într-o clipă de uitare de sine, și părinți, și femei, și copii, și stăpîni, hrănindu-se aici cu o bucată de pîine și-un ceai în adăstarea nici ei nu-și dau seama a cine știe cărui miracol, rupți în coate, cu degetele picioarelor ieșite din pielea ghetelor, plesnită ; aceiași bunici evrei, storși ca lămîia de anii mulți de muncă și de frămîntare, pierduți într-o visare perpetuă, absenți la certurile din jurul lor, mumificați parcă în atitudini resemnate — aceeași lume ocupă scaunele și consumă, din ceainice, băutura clocotindă... E singurul lor viciu, unica lor evadare din necazurile existenței, aceste ceasuri închinate cafenelei. După al doilea pahar, mesele se alătură, obrajii se destind, indignările prind glas și se iscă o furtună cumplită, fără pauze, fără sfîrșit. Clienții pleacă, o dată cu seara care cade regulat ca o surpriză peste capetele încinse, peste ceainicul fierbinte, peste vorbăria aprinsă și obștească. Pleacă — și alții, aproape cu aceiași ochi, cu aceeași față, cu aceeași voce, ocupă locurile goale. Sînt „schimbașii" clienților duși, negustorii ambulanți care își încep munca de-abia în timpul răcoros al nopții. Ei prezintă clienților cu aer candid, din marile restaurante ale centrului, o broșă cu reflexe țipătoare, un ceasornic de platină cu capac dublu, sau un ac de cravată rarisim. Își aleg clienții mai ales la un anumit ceas și printre provincialii bine hrăniți și bine dispuși de vinul tare, consumat la cină. Îi încredințează că le oferă o „ocazie" nemaiîntîlnită, un chilipir formidabil, o adevărată comoară. N-ar vinde-o — e o amintire de familie — dar trebuie să plece încă în astănoapte acasă, undeva în Moldova, și are imediată nevoie de bani — de oricît. Victima e înduplecată. E și mulțumită că a găsit un asemenea chilipir !

A doua zi omul descoperă păcăleala. Tace. Ascunde tuturor — de rușine, din timiditate, de frică adesea —

istoria de peste noapte... Unii „ambulanți" își aleg clienții numai printre preoți. Care slujitor al domnului are să se plîngă că a fost lacom să cumpere cu cîțiva lei o avere de brățară cu diamante?

Spre dimineață poposesc aci băieții de prăvălie care au chefuit în oraș și unii actori certați vremelnic cu patronul cîrciumii lui madam Cearnă. Vin apoi lucrătorii să soarbă un pahar de ceai, grăbiți, și să pornească, îmbucînd dintr-un covrig, la atelier, negustorii din hală, cu nevestele și copiii, slujbașii comerciali mai hămesiți din Lipscanii agitați în permanență, „clientela cealaltă" — cum o numește tolerant, patronul. Prin „cealaltă" înțelege lumea neinteresantă, pasageră, care nu întîrzie mai mult de zece minute la masă...

Pe dreapta și pe stînga străzii se înșiră prăvălii mici, cu femei slabe în dosul rafturilor încărcate cu mătăsuri ieșite la soare, băcănii etalîndu-și în vitrină sărmanele lor „delicatese", cîrciumi cu băieți moțăind pe scaune, un cinematograf cu un afiș aproape șters de ploi și vreme: *Pescarul misterios din Hamburg,* sau *Drama din fundul mărilor,* ateliere de croitorie, de pălării — o firmă cu un joben uriaș pe un cap minuscul — și alte magazine de sezon.

Pe partea dreaptă, cînd vii din Lipscani, o cafenea de curînd deschisă (o lună redevine bodegă, altă lună atelier de „instalații tehnice" și alta e închiriată unei ghicitoare în palmă) etalează, pe scaune înșirate de-a lungul peretelui, pe trotuar, o duzină de zugravi, niște vlăjgani pîrliți, cu pantalonii pătați de vopsea: așteaptă să fie chemați la lucru. Pînă la apariția patronului sau a clientului particular, oamenii lenevesc pe scaunele întoarse cu spătarul la lume, glumind tare, între ei, și fumînd țigară din țigară. Unul se plînge de nevasta care îl așteaptă acasă, în pat, reumatică și veșnic arțăgoasă: de-abia intrat pe ușă e asaltat de imputări și ocări. Altul își nedumerește tovarășii cu isprăvi haiducești pe care le-ar fi săvîrșit în urmă cu zece ani prin lîrguri mărunte de munte

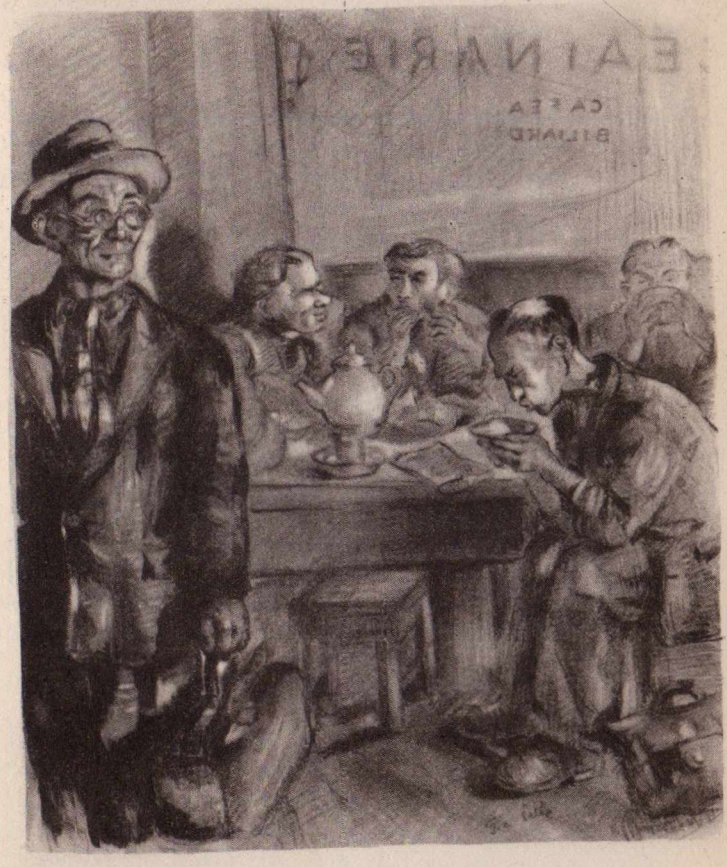
El susţine că a jefuit sute de călători în diligenţă şi trăsuri nenumărate, boiereşti. Acum cerşeşte jumătate din ţigara fumată de tovarăş şi se culcă regulat cu burta goală. Cînd trece vreo femeie, zugravii îşi răsucesc mustaţa cu înţeles. Sînt, toţi, înalţi, vînjoşi, osoşi şi adesea amorul le ţine loc de mîncare şi distracţii. Au, prin casele burgheze din cartier, o guvernantă care îi primeşte noaptea, pe furiş, sau o bucătăreasă planturoasă şi generoasă, sau, chiar, o văduvă sentimentală şi acrită de singurătate...

Ficu, trecînd spre cafenea, s-a oprit la anticar. Prăvălia se deosebea mult de semenele ei din alte străzi. In vitrină atîrnau o pereche de bretele, alături de-un *tales*[1], stăteau culcate o duzină de cărţulii de rugăciuni, ebraice, şi peste ele, nepăsătoare, o colecţie de mărci jubiliare; spre colţ: *Minunile sfîntului Anton* şi *Iancu Jianu, părintele săracilor*. Apoi, anunţuri. Negustorul, cu un cap de gîde chior, sau simulînd numai lipsa ochiului stîng, vestea trecătorii că în fundătura Făurar se închiriază convenabil „un pat".

Femei slute şi aproape cerşetoare izbuteau să-şi închirieze odaia, în care aglomerau trei-patru paturi, clienţilor de tot soiul: borfaşi în trecere prin oraş, „ambulanţi" urmăriţi pentru vre-o „trăsnaie" şi refugiaţi în fundătură atîta timp cît simţeau ei nevoia să li se uite buclucul, lucrători şi studente cu îndepărtate rubedenii bucureştene care i-au ospătat şi adăpostit doar o săptămînă, chelneri şi actori ai teatrului evreiesc, o lume devorată de nevoi, fericită că are unde să-şi culce capul... Anticarul, dacă vedea că omul este client serios, îi da adresa, după ce, însă, îşi primea băncuţa, drept comision.

Alt anunţ cuprindea o invitaţie la serata de gală organizată de „Societatea croitorilor de damă" în sala „Pomului verde". Ţinuta, preciza afişul, e de rigoare.

[1] Obiect de cult religios evreiesc — un fel de şal alb în care se înfăşoară credincioşii cînd îşi fac rugăciunea.

Seara se întîlneau la dans toate fetele de croitorie, toate calfele şi toţi invitaţii lor, tineri tinichigii şi cizmari, sau, de curînd instalaţi în cartier, tîmplari şi cîrciumari.

Anunţurile celelalte priveau „concerte" date de cantori în sinagogile cartierului şi ocazii de bijuterii, oferite chiar de anticar.

Ficu privi cu un ochi distrat obiectele din vitrină. Nici un afiş al lui Rubin. Îşi deschisese de curînd şcoala şi — bănuia copilul — o fi închis-o.

Bine nu ştia ce se petrecuse cu perierul. Aflase, doar, că a divorţat. Se vorbise mult despre căsnicia lui Rubin. Auzise chiar pe baba susţinînd că-i un om de nimic, că se încurcă mereu cu alte muieri şi că-i mănîncă zilele. Dar asemenea cuvinte Leia le rostea în mod obişnuit de ani de zile şi nu mai trezeau într-însul panică.

Adevărul îl cam bănuia, însă, băiatul ajuns, precoce, la vîrsta dezlegării tuturor misterelor.

Rubin se plictisise exact în prima săptămînă care a urmat nunţii. Ety avea aerul cuminte de nevastă nesărată. Gata să plîngă oricînd, gata să-l asculte şi să-i împlinească voia înainte de a şi-o exprima măcar... Perierul avea nostalgia zburdălniciei şi inteligenţei celeilalte. Asta are mamă, rubedenii, un unchi cu ghete care scîrţîie. Are şi doi fraţi care şi azi, după nuntă, îi supraveghează fiecare mişcare, atent. Rebeca nu-l avea decît pe dînsul.

Şcoala de dans nu prea mergea. „Pomul verde" nu putea fi uşor uitat de cavalerii şi domnişoarele cartierului. În sala închiriată de Zwabel nu venea lume, speriată de accesele de furie ale preşedintelui care sosea, în mijlocul nopţii, cu ciocul agitat, în „inspecţie".

Tocmai cînd dansul încălzea lumea, cînd orchestra îşi îngăduia cîte-o fantezie aplaudată de public, iată-l pe Zwabel morocănos, întrerupînd lecţiile şi ameninţîndu-l pe „director" cu închiderea sălii. El, preşedintele, nu va tolera, zbiera ciocul de smoală, schim-

barea acelui lăcaş serios într-un lupanar. Cu mare greutate şi cu multe ploconeli izbutea Rubin să-l împace. Într-o seară, însă, perierul venit ca de obicei mai de vreme să prepare lecţia, găsi uşa încuiată şi pe îngrijitorul sălii intimidat şi mut. Implorat, omul mărturisi că a primit ordin de la preşedinte să termine cu „porcăria aia de dans"!

Ce se întîmplase? Patronul sălii de dans de la „Pomul-verde" făcuse o reclamaţie împotriva lui Rubin, susţinînd că în sala acestuia se depravează tineretul.

Zwabel, cum a primit scrisoarea, a îngălbenit de ciudă, afirmînd că de multă vreme bănuia el că acolo, la Rubin, se petrec ticăloşii. L-a chemat pe îngrijitor şi i-a poruncit să încuie sala. Dacă are să mai fie o singură noapte dans — îl dă afară.

Dezgustat, Rubin s-a înapoiat acasă, unde a găsit acelaşi obraz banal de femeie... Şi s-a dus să facă o „partidă" la cafenea. O zi, două, trei, perierul întîrzie în oraş. Ety nu-i imputa nimic. Şi tăcerea nevestei îl supăra de asemenea. Pînă şi-a strîns boarfele într-un geamantan şi a plecat. Ety pretindea, învăţată de mamă şi de unchi, că „fosta", „strioata", „infama" de Rebeca îl fermecase şi continua, şi după căsnicie, să-l captiveze de departe prin mijloace drăceşti. Puţin timp după aceea, Rubin fu văzut de lume cu Renée, undeva prin Dudeşti.

Ficu se opri în faţa negustorului de ciocolată cu „loton". Pentru un bănuţ de cinci, clientul avea dreptul să tragă un număr: cîştigătorul obţinea pachetul mare...

Băiatul îl ştia pe negustor prieten cu unchiu-său. Îl întrebă de perier şi omul răspunse că l-a văzut acum: trebuie să fie în ceainăria din Mircea Vodă.

Ficu îl găsi singur la masă, îngîndurat, neras şi jerpelit. La ivirea băiatului, se înseninâ. Acesta refuză ceaiul oferit de perier şi-i spuse că mamei îi e foarte rău. Rubin se miră de vestea ce i s-a adus, se ridică,

nervos, de la masă și plecă, alăturea de copil, spre casa cusătoresii.

O găsiră pe Esther mai pămîntie ca oricînd, patul răspîndea un miros greu și întunericul împrumuta tuturor figurilor din odaie un aer ciudat.

Cantorul rostea rugăciuni, intimidat parcă de ceea ce se va întîmpla — de ceea ce știau cu toții că se va întîmpla — niște bătrîni necunoscuți, aduși de Șulăm de la sinagogă, citeau de asemenea rugăciunile care precedă ultima călătorie și Leia veghea, cu mîinile încrucișate, la căpătîiul bolnavei. Veta frămînta între degete o hîrtiuță. Întrebată, în șoaptă, de Rubin ce s-a mai petrecut, femeia ridică din umeri și spuse, cu limba cleioasă, că i s-a făcut tare rău cucoanei: are aici o rețetă, dar nu se mai duce la farmacie s-o facă... Perierul a înțeles gîndul Vetei. Rețetele sînt de prisos.

De prisos și ostenelile. Și rugăciunile. Bună fată a fost și Esther. A fost? Gîndul îl întunecă. Poate că se-nșeală. Și rămase lîngă scaun, cu mutra și mai galbenă, și mai absentă.

Ficu voi să ceară ceva bătrînei. Dar se răzgîndi.

In pat o femeie cu obrazul schimbat gemea atît de stins, că numai în tăcerea odăii putea fi auzită.

Dacă ar trece o trăsură pe uliță, dacă s-ar chema copiii pe nume, în curte, în jocul lor nepăsător — nimeni n-ar ști că bolnava scoate acele sunete triste, sfîșietoare, pierdute. Femeia asta e mama lui. In casă miroase a ether. Aproape de bolnavă, însă, mirosul e greu. Se simte depășit de toate cîte se petrec de azi de dimineață și ar vrea să se isprăvească o dată și cu murmurul bătrînilor și cu jocul de priviri umede al tușei, al bunicei și al zăpăcitului de unchi! Unchi, cules prin ceainării. Cum se face bine mama, cum nu-l mai prinzi prin casă.

Păcat că se mai enervează baba zadarnic, întrebîndu-se: unde o fi și ce-o mai fi făcînd? El știe unde este — de cîte ori îl cauți — și ce anume face

Rubin! E întotdeauna la ceainărie, joacă sau bea ceai... Numai de s-ar sfîrși tămbălăul și ar vedea-o iar pe mama scoborînd din pat. Ideea că un asemenea gînd e neserios îl supăra pînă la crispare. Voia să se încredințeze de starea adevărată a mamei, punîndu-i mîna pe frunte. Dar bătrîna îl opri. Îi spuse că e tîrziu. Seara se instăpînise și în curte — o seară grea de liliac și căldură moleșitoare. Șoifer lăsase pe cineva în locu-i și veni „la timp" acasă. Băiatul auzise cuvintele și nu le găsea sensul exact: ce-o fi însemnînd „la timp"? Oricum, mamei i-a fost astăzi foarte rău, niciodată nu se adunase atîta lume în juru-i, niciodată obrajii bolnavei nu se înfățișară atît de pămîntii.

Mersese mult în bătaia soarelui, nu dormise nici noaptea suficient și oboseala îl biruise. Nu voia să mai adoarmă, îmbrăcat cum se afla, oriunde, pe scaun sau, iar, pe prispă. Bătrîna îl rugă pe un ton aproape poruncitor să se culce la tușa Haike. De ce nu în odaia lor? Leia îl încredință că e mai bine s-o asculte și să facă așa cum i se cere. Ficu n-a ripostat. Obosit și în același timp liniștit — nu știa precis de ce se simțise deodată atît de calm — trecu în locuința lui Șulăm Șolț. I se făcuse patul, numai lui. Nimeni nu se culcă astă-noapte? întrebă băiatul pe Veta. Femeia nu-i răspunse nimic. Ridică, foantă, din umeri și ieși. Ce dracu, toți sînt îmbufnați azi!

Ficu se întinse sub plapumă. Are să stea așa, în pat, un ceas, două. Se va scula, apoi, și se va duce acasă să vadă: cine mai moțăie pe scaun? Oamenii ăștia au înnebunit cu toții. Mîine, mama — o vede — va reîncepe lucrul la mașina ceea blestemată de cusut! Nu, nu mai merge așa. Are să-l cheme pe tata și are să-i spuie de la obraz că se prăpădește femeia dacă își mai pierde nopțile la mașină, mereu la mașină...

Cum mai miroase liliacul pretutindenea, în vara bogată în rod! Și anul trecut a fost așa... Dar anul trecut mama nu avea obrajii pămîntii. Anul trecut îi

și cîntase ceva Esther, cu vocea ei puțin tremurîndă...

Cine a țipat? A fost o părere. Uite și zorile — scurte sînt nopțile de vară!

A sărit, nu știe de ce atît de grăbit, din pat. În curte, vecinii, în grupuri, șopteau între ei. În odaia cusătoresei plînsete înfundate și suspine. Leia mișca într-una din cap, despletită și desfigurată de plîns, Șoifer ședea pe un scaun, tăcut.

Îl zgudui un fior. Căuta pe cineva, repede, și nu știa pe cine. Se alipi de Leia.

— Babă, ce s-a întîmplat, babă?

— A murit mama!

X

Bătrîna se văita iar de pîntec. De un an o încercau durerile şi parcă în acelaşi loc. La început a fost un vaiet şi o tăcere. Leia ştia că n-are cui se plînge în casa lui Şulăm Şolţ. Fiică-sa, trudită, dramatizînd orice neplăcere, nu putea asculta necazurile altora fără a le transforma în adevărate catastrofe.

După moartea Estherei, Şoifer, împreună cu bătrîna şi cu Ficu, se mutară la Şulăm. Într-o cameră dormea chelnerul, în alta Leia cu băiatul. O dată cu vaietul care a vestit ivirea suferinţelor, bunica se dovedise cu totul şubredă. Trăsăturile feţei aproape sălbatice. Haike îi pomenea, adeseia, de Esther. Evoca scene din viaţa cusătoresei, grija ei de copil, de fraţi şi de rude, delicateţea bolnavei în stare să se jertfească pentru familie, fără a rosti un cuvînt. Atunci bătrîna îşi ştergea ochii şi nasul cu o basma roşie. Glasul Haikei devenea ascuţit, gesturile dezordonate şi toată făptura ei părea că se înverşunează împotriva vrăjmaşului închipuit. Îşi blestema soarta, înjura pe nevasta lui Moriţ care l-a răpit Bucureştilor ca să-l ofticheze la San Francisco şi se întreba de ce mai face umbră pămîntului. Leia o ruga să se calmeze, asigurînd-o că aşa se petrec toate în viaţă. Bine că-i sănătoasă. Simţindu-se în puteri are să-l poată îngriji pe Ficu. Băiat mare,

aproape de doisprezece ani, în căutarea unui post la vreuna din prăvăliile Bărăţiei — e adevărat — dar avînd nevoie încă de un ochi de părinte şi de o mînă ajutătoare. Bătrîna spunea astea simplu, simulînd o desăvîrşită stăpînire de sine. Dar durerile se înteţeau, ameţelile o împietreau în vechiul jilţ, transportat cu alte bulendre în noua locuinţă, şi ochii i se împăienjeneau. Haike simţise boala mamei. Ficu de luni de zile auzise gemetele bătrînei şi se mira cît de mult se asemănau ele cu suspinele mamei. Începu să vie iar la intervale scurte, doctorul Şternbaum, să-şi mănînce un colţ de mustaţă şi să-i prescrie praf uri banale „dezinfectante" şi comprese calde în timpul crizelor. Din cînd în cînd, în primul an, şi acum aproape zilnic îşi făcea apariţia moş Oişiie, un frate mai mare al bătrînei, să întrebe cum îi merge şi ce gînd mai are cu băiatul, rămas izolat de lume, cu spaimele lui multe şi necazurile de tot soiul cu care îl copleşise, de timpuriu, soarta. Mai mult scund decît potrivit, lat în spatele pe care şi-l ducea puţin încovoiat, Oişiie stîrnea un fel de admiraţie pentru vorba lui moale şi plină de miez şi pentru liniştea cu care primise, drept în faţă, toate loviturile vieţii. Îl priveau, astfel, cu o doză de invidie tovarăşii de vîrstă şi de cafenea. Cu un ochi cenuşiu mai mare decît altul, cu o pereche de mustăţi cărunte, lăsate în jos, pe gură, veşnic cu pălărie tare neagră — bătrînul mărturisea o atracţie deosebită pentru Ficu. În tinereţe speriase Tabacii — acest colţ al chefului şi al taifasului bucureştean, veşnic neastîmpărat, veşnic zurbagiu — prin încăierările pe care le provoca sau la care lua numai parte în apărător. Se zice că ţinuse trei amante, femei măritate, aprinse însă după bărbăteasca lui vitejie în dragoste şi la petreceri. Avusese o nevastă înrăită a dracului care îi dăruise nu mai puţin de opt flăcăi — toţi zugravi şi întreţinuţi de femei, toţi scandalagii şi mardeiaşi, leit Oişiie. A părăsit-o şi s-a mutat la cafenea. Ani şi ani de zile, Oişiie n-a trăit decît din „învîrteli" : un comision, un joc de cărţi fericit, o misitie dusă bine pînă la capăt.

Fusese croitor, dar, pretindea el, de la o vîrstă oarecare i-a slăbit vederea şi nu mai putea mînui acul. Acum, într-adevăr, stors de vlagă, împovărat de ani, şubred, Oişiie nu mai are altceva de făcut decît să întîrzie o jumătate de zi la cafenea şi cealaltă în vizite la rubedenii. Ficu se înviora de cîte ori îl zărea. Îl iubea pentru pitorescul înfăţişării lui, pentru vorba lui mieroasă şi, mai ales, pentru darul său neîntrecut de povestitor. Ştia atîtea moşul şi le spunea aşa de frumos, aşa de frumos...

Deodată se înstăpînea tăcerea în odaie, pereţii îşi primeneau culoarea, curtea se lărgea, cerurile se înălţau şi oamenii şi vitele şi soarele şi nopţile se schimbau, ca la comandă: povestea Oişiie.

Fără voie, băiatul uita de unchiul Şulăm, de măştile diferite ale tuşei, de rapida descompunere fizică a bunicii, nevolnică în boala ei ciudată de intestine, de grija căpătării unei slujbe, de amărăciunile zilei... Toate se transfigurau. Magia cuvîntului operă asupra-i acest miracol. Avea Oişiie darul dumnezeiesc de a evada, împreună cu ascultătorii săi, din prezentul sărac într-o cetate de vis... Avea geniul invenţiei.

Băiatul îl aştepta înfrigurat. Devenise unica lui mîngîiere. Citeodată regreta că ziua se sîrşeşte iute, în iarna care nu-i cruţa bucuria. Regreta că trebuie să-l părăsească şi să fugă la sinagogă spre a rosti rugăciunea cuvenită mamei, potrivit sfintelor prescripţiuni iudaice. Un an încheiat, dimineaţa şi seara, venise regulat la sinagogă să-şi împlinească datoria. Îi fusese greu la început să se convingă de realitatea morţii: o căuta mereu pe Esther, fie în odaia din care se mutase, fie pe Bărăţiei, unde obişnuia s-o însoţească purtîndu-i pachetul cu cămăşi. O dată s-a şi oprit înaintea dughenii domnului Sami, care l-a recunoscut. Între doi clienţi, patronul l-a mîngîiat pe obraji. Ficu avea aerul că se află în căutarea cuiva. Îi şi venea să întrebe — i se părea atît de natural — dacă n-a fost pe-acolo mama. Domnul Sami ştia de moartea cusătoresei sale, cea mai muncitoare şi mai corectă. Îl mai

bătu o dată pe umeri şi se retrase, apoi, definitiv în dosul tejghelei...

Ivirea lui Oişiie a aprins în bezna inimii sale mii de lămpi, mii de torţe. Alăturea de bătrîn, care-i vorbea de mama ca de o fetiţă cuminte şi bolnăvicioasă, mereu cu acul în mînă sau lîngă leagăn, Ficu nu simţea, material, dispariţia pentru totdeauna a Estherei. Oişiie îi înviase mama.. În clipa de faţă nu e aici, în casă. Poate că vine peste un ceas, două, nouă. Nu ştie cînd, moartă nu e — nu poate să fie, de vreme ce Oişiie îi povesteşte cum au surprins-o zorile la maşina de cusut. Şi redă o convorbire cu dînsa şi-i spune pe nume... Nu, nu, ce departe e moartea, de buna lui mamă — vie.

Oişiie tăcea şi atunci farmecul se sfîrşea. Băiatul pornea la sinagogă să spue *Kadiş* sau în Lipscani să-şi găsească un rost undeva la un magazin de ghete sau de manufactură.

Singur cu bătrîna, chinuită de boală, Ficu se vedea prizonier vidului sufletesc în care-l zvîrlise dispariţia mamei. Nici unchiul Şulăm, nici mătuşa Haike, nici Rubin nu-l întîlneau în forfoteala lor zilnică. Paul — răposatul — îl plimba cu tramvaiul. Băiatul zîmbi chipului dus şi zilelor de-atunci. Acum, nimeni. Serile le trecea în lungi dispute cu sine însuşi, tremurînd adesea de febra gîndurilor ca de una autentică, neînregistrată însă de nici un termometru. Şulăm îi cerea, de cîte ori îl găsea în curte, să nu se atingă de arbori şi să-i spuie cine anume a ciugulit trei boabe de struguri din ciorchinele din dreapta ? Haike îl acrea cu izbucnirile ei temperamentale pentru fiecare moft. Dacă îi cădea din mînă o farfurie şi se spărgea, femeia avea o criză de nervi. Toată ziua umbla, somnambulic, cu capul legat. Ridica mîini revoltate spre cer şi blestema cu foc : viaţa ei, soarta ei, lumea şi pămîntul... Doar Leia, în clipele de răgaz, cînd durerile scădeau, îi zîmbea, cu penibile sforţări, şi-i vorbea cald, în măsura în care bătrîna putea să-şi îndulcească răguşeala. Ficu îşi amintea de sfaturile cusătoresei şi se străduia

să intre în voia tuşei, unchiului, tuturor. Pe tată-său îl vedea la repezeală, dimineaţa, cînd se scula ca de obicei mahmur, după noaptea consumată la Cearnă.

Niciodată nu l-a sărutat tata, îşi spunea băiatul şi se simţea înduioşat. La urma urmei ce e dacă nu l-a sărutat niciodată ? Şi cum îi veni ideea că un tată e obligat să-şi sărute copilul ? E o prostie.

Traiul la Şulăm nu-i plăcea, e adevărat. Dar nu-l pusese nimeni s-aleagă : n-avea încotro. Îşi dorea anii trecuţi repede peste capul lui buclat, ca să rămîie singur cu îndoielile şi amintirile, singur cu sine, fără nici un mentor gratuit, fără nici o gratitudine de dovedit, fără nici o rubedenie lîngă oboselile şi tristeţile sale. N-avea tovarăşi de joacă. Nu cunoştea ceasul pierdut în hora haimanalelor, la bile sau la oină.

Cînd avea un gologan, doi, se aşeza la masa din fundul bragageriei şi se mulţumea cu un iaurt. Numai Ioil, fratele lui Şulăm, îi ţinea de urît. Ciudată namilă şi Ioil ăsta ! îşi spunea Ficu. N-avea nici o meserie, nici o preocupare. Ar fi călărit, copil fiind, pe-un măgar şi-ar fi căzut, izbindu-se puternic la cap. De-atunci a rămas puţin anormal. N-a mai putut învăţa carte, nici altceva : se înfrăţise cu anotimpurile, vagabondînd cu mintea şi cu pasul lui mare, de lup, prin ele şi cu copiii şi cu vacile şi cu cîinii. Kramer, rubedenia lui, îi dădea masă şi casă. Ioil cumpăra tabachere pe care le revindea cu un cîştig mic sau se înşela, primind în schimbul unui ceas de argint o cravată ieftină dar strident colorată şi un briceag cu diferite surprize. Băiatul îl rugase de cîteva ori să-i spuie cum s-a petrecut întîmplarea. Omul rîdea, lovindu-se cu mîna peste gură, şi nu ştia ce trebuie să răspundă. Făcea tot felul de servicii lui Kramer şi chiar lui Şulăm, care avea grijă să-i dea cîte-o pereche de bocanci iarna şi o pălărie de paie vara — inutilă, de altfel, pentru că Ioil umbla în capul gol. Roşcat, lungan, cu nasul mare şi cu gura strîmbată, salahorea cît credea el că-i destul pentru mîncarea şi adăpostul ce-l primea de la rubedenii, şi-apoi îşi

continua micile lui învirteli. Sediul şi-l instalase în prăvălia albanezului. Prieten cu copiii, Ioil întrebuinţa exact treizeci de cuvinte, în total, spre a-şi exprima vrerile, urile şi simpatiile sale. Despre întîmplarea cu măgarul, Ficu aflase de la Şulăm. Ci-că, într-o zi, frate-său încălecase dobitocul şi voia să se plimbe pe uliţă, joacă inocentă de evreiaş care se plictiseşte de moarte într-un biet tîrg polonez, obscur.

Se vede, însă, că-l lovise pe măgar sau îl întărîtase — nu-şi mai aduce aminte — că animalul s-a ridicat în două picioare şi l-a trîntit pe Ioil la pămînt. S-a izbit la tîmplă. Şi de-atunci a uitat totul şi n-a mai fost în stare să prindă nimic.

Urmîndu-şi rudele la Bucureşti, Ioil a fost socotit ca un fel de mobilă dărăpănată, de care, însă, nu te poţi lipsi, ca un dulap, ca un scrin, ca un jilţ...

De o săptămînă, lunganul suferă de dureri sălbatice. Se pricopsise cu o boală lumească. Ioil îşi ţipa în gura mare ghinionul în mijlocul curţii, blestemîndu-l pe doctorul Şternbaum. Cînd se potolea, intra la albanez să se răcorească, ba cu o bragă, ba cu un lapte bătut. (Singurele lui consumaţiuni.) Într-una din seri, îl găsise pe Ficu singur, ca de obicei, şi-l întrebase dacă a fost vreodată la femei. Băiatul se înroşi, se fîstîci şi răspunse ceva printre dinţi. La aproape treisprezece ani, Ficu, pricepînd totul, rămăsese străin, totuşi acestui mister. Atunci Ioil i-a făcut o scurtă şi crudă descripţie a dragostei fizice, însoţită de gesturi şi rîsete scurte.

Calea Dudeşti ardea în ferestre cît ochii de bou şi în galantare minuscule de joc de copii. Seara a închis pe gospodari în case reci, lîngă patul plozilor cu guturai şi cu precoce bronşite pe dedesubtul cămăşuţelor murdare. Cîrciumele primeau clientela obişnuită: patronii de ateliere, melancolizaţi de repetarea identică a tusei zilnice, slujbaşii din centru care, în drum spre locuinţă, se abat un ceas la o „gustare", gravi burghezi din cartier, oficiind în faţa rachiului ritul

băutorului convins, beţivii locului la care se adăugau ocazionalii...

Băiatul privea prin ferestre lumea cartierului, săracă, necăjită şi blestemată să-şi macine viaţa între atelier şi pat, cum „petrece" şi se înveseleşte o dată cu consumarea vinului şi-a ţuicii. Îl întrista spectacolul acestei veselii forţate. Părea o luptă cu diavoli, hotărîrea asta aprinsă de a fi veseli cu tot dinadinsul. Dintr-o dugheană se auzea o vioară. Un bătrîn se chinuia la ea. Alături o fată cu cap de copil îngîna un cîntec. Ficu privea la „clienţii" de la mese: mîncînd mititeii, vorbindu-şi cu gura plină şi rîzînd, ei ignorau cu desăvîrşire prezenţa bătrînului, a fiicei sale, poate, şi-a cîntecului...

Îi era lehamite de casă. Ştia că va găsi pe bătrîna cu obrajii descompuşi, ruinată de boala ei de pîntec, şi-o milă ca o apă îl cuprinse din creştet pînă în talpă. Săraca babă! Ea nu vrea să-şi dea pe faţă suferinţa. N-are cui spune că o doare pîntecul şi că trebuie să-şi odihnească trupu-i şubred pe pat sau în jilţ. Mătuşa e o speriată care ţipă toată ziua, se frămîntă şi se blestemă din te miri ce. Rubin îşi face viaţa la cafenea sau, mai rar, la atelier şi la „Pomul verde", unde a revenit pocăit să „grupeze" cavalerii şi „damele" dansului... Moriţ îi scrie rar şi bătrîna nu vrea de loc să-l necăjească. Nu l-a vestit nici măcar de moartea Estherei, de care îi spune că e „ceva mai bine" — nenorocita! Rubedeniilor celorlalte să le strige baba neputinţa ei trupească? Ar fi ca şi cînd n-ar fi. Ficu ştie ce gînduri ard sub fruntea bătrînei şi tace. Ar mai găsi acasă pe Şulăm făcînd socoteli şi ciorovăindu-se cu cizmarul beat din Trinităţii care-i prelucrează marfa. Negustorul va afla mici cusururi bocancilor reparaţi de mîntuială. Beţivanul se va jura pe ochii lui că a lucrat cu rîvnă şi cu multă tragere de inimă şi că nu înţelege să lase o para din preţul cu care s-au învoit. Atunci, negustorul, resemnat, înşira nişte cifre pe hîrtie şi-l poftea pe cizmar s-adune. Beţivanul privea cu multă luare-aminte hîrtia şi în-

cepea: opt, va să zică, şi cu nouă fac o dată nouăsprezece, nouă şi una reţinem — bun! Trei şi cu şase opt — ba nu! — nouă şi cu una zece şi cu cinci unsprezece — nu: treisprezece — ei! comèdie!... Trebuie să intervie Şulăm şi să-i potrivească numerele. Ieşea altă dandana, cizmarul susţinînd că-i înşelat şi negustorul răcnind că-n viaţa lui n-are să-i mai dea de lucru... De asemenea isprăvi, Ficu se săturase pînă-n gît. Ar fi vrut să i-o spuie şi bătrînei. O cruţa însă, din pricina bolii. Nici tatii nu-i putea împărtăşi vreun gînd. Şoifer îşi reluase de-a binelea viaţa dinainte: noaptea la bar, la întoarcere la Cearnă, şi-acasă doar să doarmă. De băiat se împiedica rar şi-atunci îşi amintea, vag, de Ficu. Din cînd în cînd îi dădea chiar cîţiva gologani sau îi făgăduia un rînd de haine. Pînă una-alta îl obliga să poarte pantalonii săi, prea lungi şi prea laţi, şi haina în care încăpeau cîţiva ca dînsul. Se făcea tîrziu şi mult cu gîndul la spaima bătrînei se întoarse acasă. De peste drum, din hanul cu castani se iveau capetele fetelor plimbăreţe, Saly şi Maralâ. Semănau, deşi nu se înrudeau. Purtau în acelaşi chip părul, rochia, paltonul. Se ţineau strîns de mînă sau de talie. Surîdeau egal şi în acelaşi timp şi aveau aceiaşi prieteni. Saly rezistase asalturilor bărbăteşti. Despre Maralâ se vorbeau, însă, multe.

Ficu salută fetele, privind mai ales spre Saly.

Seara de argint în care întîlnise femeia sub înfăţişarea ei turburătoare, suferinţa neîmpărtăşită nimănui, care ardea într-însul ca un foc cu neputinţă de stins, de pe urma mamei, toate îl goneau spre fata din han, văzută de zeci de ori, dar niciodată ca în astă-seară, deosebită, neaşteptată, miraculoasă. Frumoasă fată Saly. Scundă, brună, cărnoasă şi, mai ales, magnetică. Da, magnetică. Acesta i se părea cuvîntul potrivit. O candoare a feţei, o lume adîncă în ochii prea negri şi prea fosforescenţi, un surîs care îi înflorea obrazul de cărbune şi-o nelinişte care pornea de undeva din trupu-i mărunt, l-au împietrit ade-

sea în gura hanului pe Ficu. Nu înțelegea de ce îi curgea sîngele iureș prin vine, de ce îi ardeau buzele și-i tremurau ușor genunchii. Ioil i-a relevat misterul. Și Saly i s-a ivit ca o nevoie de dragoste, ca o binecuvîntare, ca împlinirea unui destin. Pe cealaltă n-o privea lung niciodată. O fată-femeie, rîzînd zgomotos și închizînd ochiul stîng, curbîndu-se de haz și gesticulînd necontenit, cum sînt atîtea prin Dudești și Văcărești. Vecinii pretindeau că se „ținea" cu cîrciumarul de la „Lupu roșu". Ar fi văzut-o chiar chefuind cu patronul (om însurat și cu o droaie de copii) într-un local din Dobroteasa. Se vede că ticălosul se ferește de nevastă și de propriile-i fete cam mărișoare, spuneau mahalagiii. Acolo, însă, în Dobroteasa, la Niță, vin șmecherii și cuțitarii de dincolo de linie. Nici unul nu trece la centru, adică înspre hala vechiturilor sau pe Dudești, la „Peștele cu solzi". S-a înșelat, însă, pezevenghiul. A fost cunoscut, și Idl chiorul a și vestit nevasta de întîmplare. Marală ar fi fost părăsită. Acum se înhaită — pretinde hanul — cînd cu un babalîc pofticios la trup fraged de muiere, cînd cu un licean crud și stîngaci. Ficu trecea rece pe lîngă rîsetele și chemările ei. În astă-seară Saly e mai caldă, zîmbetul ei mai viu, magnetismul ființei mărunte mai puternic. Și Ficu trebuia să înlocuiască dragostea pentru mama cu o alta — deopotrivă de puternică, de profundă, de vie. Femeia care a murit l-a lăsat orfan nu numai de privirea ei tristă și bună, de mîngîierile mîinii slabe și delicate, de zîmbetul care se voia înviorător și nu izbutea să fie decît o grimasă — ci și de o pasiune care să-l oblige să trăiască. Odată, acrit de necazuri și copil, și-a părăsit casa. Astăzi ar fi părăsit viața. Ideia că e zadarnic să se mai culce în patul de fier, supravegheat de boala bunicii și de nervozitățile dese ale mătușei ; că e tot atît de zadarnic să se mai întîlnească, în Dudești sau Văcărești, cu unchiul Rubin și să compuie scrisori pentru San Francisco despre întîmplările de-acasă ; că e la fel de zadarnic să-și caute slujbă și să rătă-

cească prin cartier, fără un gologan în buzunar în arşiţa lui iulie, însetat şi întristat sau tremurînd de frig, în ianuarie, în biata lui pelerină care-i ţinea loc de palton — îl urmărise zile şi luni întregi după moartea mamei. Golul din lăuntru-i se mărea pînă la desperare. Întîlnirea fetei l-a mişcat, i-a populat Sahara interioară cu îngeri şi zîmbete şi l-a îndemnat să caute vieţii altă dezlegare.

Saly aflase că Ficu e poet şi l-a rugat să-i întocmească un madrigal pentru o soră mai mare, devenită mamă. Băiatul a refuzat-o, cu neîndemînare, aiurit parcă de prezenţa fetei. Cîtva timp s-au întîlnit întîmplător în stradă. Saly îi zîmbea, cald. Dar băiatul nu reţinea din zîmbet de cît culoarea lui nouă şi din faţă decît aspectul ei, aproape ireal, de pictură romanţioasă. De-abia în seara asta, Saly i se releva şi în alt chip — într-un chip material, arzînd de tinereţe şi dragoste. Da, fata îi învie pasiunea şi rezervele lui de iubire îngropate o dată cu mama, o dată cu visul care s-a stins. Acum împlineşte treisprezece ani. E aproape la fel cu băieţii din cartier care se poartă în haină strînsă pe talie şi vînd marfă de preţ în marile magazine din Lipscani... Saly s-a desprins de Maralâ şi i-a întins o mînă voinică de fată vie — cum n-a văzut-o şi cum nu şi-a închipuit-o el niciodată. Mîna lui ardea în a ei. Poate că de aceea l-a şi întrebat dacă nu se simte cumva bolnav? Bolnav? a rîs Ficu. Nu, de loc. Maralâ îi făcea semne, rîzînd, s-o sărute. Băiatul se înroşi şi nu mai putu răspunde celorlalte întrebări-cascadă ale fetei. La despărţire l-a rugat să mai treacă şi pe trotuarul lor. Ficu a făgăduit, salutînd, serios, cu capul şi pe cealaltă fată. Maralâ i-a răspuns rîzînd şi apoi a auzit-o spunînd o vorbă de ruşine în urechea tovarăşei, desigur despre dînsul. Asemenea vorbe circulau numai printre băieţi, mardeiaşii locului şi printre bătrînii blazaţi care-şi dispreţuiau copiii sau nepoţii. Se mira că o asemenea fată poate trăi vecinic lîngă Saly, care — e convins de-asta — nu între-

buinţează niciodată limbajul liber al prietenei. Are să-i vorbească o dată, numai între patru ochi — ochii ei îl obsedau — şi are s-o facă să se lepede de companioană. Maralá umblă cu bărbaţi — acuma băiatul ştie bine ce însemnează a umbla cu bărbaţi. Face exact ca femeile din Crucea de Piatră cu vizitatorii lor, cum l-a lămurit Ioil. Şi poate că i-a şi spus şi fetei şi i-a dezvăluit totul, totul... Poate că nimic nu mai este astăzi taină pentru Saly. Poate că îl priveşte aşa, sigură de ea şi fără tremurul ochilor, pentru că ştie tot, mai multe chiar decît dînsul.

Prietenii băieţeşti are Saly — asta e sigur. Maralá i-a recomandat pe toţi „cavalerii" din calea Văcăreşti. Le-a văzut în cîrd cu tinerii sclivisiţi şi pudraţi, la cofetărie. Dar Saly păstra aceeaşi tăcere de madonă şi aceeaşi privire candidă şi adîncă. Numai Maralá rîdea şi vorbea tare şi se lăsa pe spate, îndoind, sub greutatea trupului ei, scaunul şi făcînd cu ochiul liceenilor...

Dar Saly a putut, totuşi, asculta gîngăveala lui Marcel, funcţionar la Banca Marcovici, fără greaţă. Marcel e un băiat cu patru-cinci ani mai vîrstnic decît Ficu şi poartă batistă de mătasă în buzunarul din faţă şi ochelari de soare chiar în timpul iernii, ca să impresioneze pe Isac băcanul şi pe Idl, chiorul, geloşi de ţinuta „fasonatului" şi „ochelaristului". E sec şi prostănac, însă, crede Ficu şi asta nu pricepe : cum de se poate lega vorba cu el, fie numai la o prăjitură sau la o limonadă. Dar Ionel ? Tată-său e depozitar de fierărie veche, are — se crede, în cartier — parale şi i-a putut astfel cumpăra o bicicletă. Ionel nu se poate mîndri cu nimic : nici nu-i la bancă, nici nu se poartă bărbăteşte, nici ochelari de soare n-are... Totuşi, Maralá i l-a recomandat lui Saly şi acum sînt cu toţii prieteni. Singurul mai serios din bandă e tînărul, sau chiar domnul Tănăsel, pentru că are vreo douăzeci de ani, e în a „opta" şi se rade o dată la trei zile, în văzul tuturor mahalagiilor, la bărbier. Tănăsel e sprinten şi frumos, joacă oina ca nimeni

altul, întîrzie noaptea în oraș, umblînd „civil", fumează și spune fetelor pe nume. Dar și Tănăsel izbutește mai ales la Maralâ. De Saly nu se apropie nimeni ușor. Ficu regretă, însă, prieteniile astea și e hotărît să-i vorbească, deschis. Mai întîi, tăiată scurt intimitatea cu Maralâ. E o stricată, o fată care a trecut prin patul bărbaților așa cum au trecut fetele din Crucea de Piatră prin brațele lui Ioil. Și el o vede : pură și neatinsă de mîini maculate. Sau, poate, se întreabă, cutremurîndu-se, s-o fi sărutat și ea, îndemnată de prieteni, cu Tănăsel sau cu Marcel, sau chiar cu Ionel ?

Maralâ n-avea tată. Murise de timpuriu dintr-o înțepătură de cui ruginit. O întreagă poveste. Mamă-sa a vîndut uneltele de tîmplărie a doua zi și s-a înhăitat cu un brutar, mai bătrîn cu treizeci de ani decît dînsa. Și despre ea se vorbesc multe în stradă. Nevestele hanului pretind că-i o beţivană care își cheltuiește banii pe rachiuri și drojdii de tot felul. Foarte des, bătrînul o bate. E tare bătrînul și furios întotdeauna pe femeie. Atunci vecinele se adună în fața casei și-și întregesc istoriile, toate despre văduva tîmplarului.

De ce o bate bătrînul ? Pretinde că-i înșelat. Și, spre hazul hanului, mai pretinde că știe precis întotdeauna cînd e înșelat. Are el semnele lui. Asta ar fi povestea. Degeaba se apăra ţiitoarea și se jură cu foc, bătrînul are semnele lui și nu se lasă convins. Vecinele cred că moșu-are dreptate. Una a și pîndit-o. A văzut, pe înserate, cum Idl, chiorul, s-a strecurat în odaia ei. Azi moșul a bătut-o crunt pe văduvă : văzuse semnul care nu-l înșeală niciodată. Ce să învețe Maralâ de la o asemenea femeie care se întinde cu toți bărbații ? se întreba Ficu, bătrînește, și crezu c-o poate scuza chiar și pe fată.

Părinții lui Saly, necăjiți și ei, sînt, însă, croiți din altă stofă. Au, chiar în calea Văcărești, o dugheană cu mărunțișuri și stau numai ei acolo cît e ziua de lungă. Femeia mătură, îngrijește de curățenia raftu-

rilor și încasează banii. Bărbatul vinde marfa. Saly a vrut să-i ajute, oferindu-se să stea și ea în prăvălie. Dar părinții s-au împotrivit. Numai două fete au fost în casă. Una s-a măritat de curînd. A rămas singură Saly să aibă în paza ei casa...

Ficu regretă întîmplarea. Ar fi trebuit să-i răspundă imediat lui Maralâ și — chiar — s-o îndepărteze de Saly. Dar gîndul i se păru — nu știa de ce — foarte caraghios. Se simți mic, zdrențuit, învins. Ah! dacă ar avea măcar vîrsta lui Tănăsel! Nu l-ar mai privi peste umăr nimeni. Azi, unde intră să întrebe de un post, i se răspunde că-i prea pirpiriu și nu va fi în stare să-și implinească bine datoria. Sfios, rușinat, șovăielnic, Ficu nici nu încearcă măcar să dovedească burtosului că se pricepe, că a făcut doi-trei ani Comerțul și poate ajuta la registre, că primește orice leafă, numai să cîștige ceva. Limba i se face de clei și nu deschide gura să-l tai. E un prost, hotărît, își zise apăsînd clanța ușii. Un prost și un bolnăvicios. In fiecare noapte se trezea speriat și se întreba în ce chip se transformă trupul morților în groapă. Ultima viziune a mamei, cu obrazul ei mic cît un măr, schimbat, aproape de nerecunoscut, alb și transparent și cu ochii pe jumătate închiși, șoptind ceva sau gemînd cu buze arse, îl tulburase adînc. Inchisese tabloul în sînge. Nu se mai putea — și nici că voia — să se despartă de el. Il urmărea pretutindeni, în stradă, pe locurile virane ale cartierului, în timpul lungilor meditații cu sine însuși și mai ales noaptea, cînd bătrîna simula somnul ca să nu-l indispuie, cînd în toate celelalte case din curte oamenii sănătoși dorm fără complicații și orașul se liniștește ca într-o poză. Atunci el deschidea ochii mari în întunericul greu și o vedea pe mama, în patul de fier, slabă, pierdută, în ajunul celei din urmă aventuri. După cîte luni, se întreba Ficu, putrezește, oare, lemnul sicriului? Și cînd și cum pătrund dihăniile pămîntului în trupul fără suflare? Peste un an sau zece — din femeia care îi mîngîia părul și-i cînta

cîntece de leagăn sau de vitejie cu vocea ei curată, nu va mai rămîne decît un pachet de oase. Şi ce se mai întîmplă după? Băiatul retrăia episoadele defuncte, supărările pricinuite mamei, înverşunările lui zadarnice, încruntările sărmane ale cusătoresei şi izbucnea deodată într-un plîns cu hohote, cu pumnii strînşi sub bărbie. În asemenea nopţi, bătrîna se apropia de el, nu-i spunea nimic (vorba ei răguşită şi spartă l-ar fi necăjit, poate, presupunea Leia) şi aştepta, cu braţele încrucişate, să se potolească băiatul. Apoi îl acoperea bine, îi ştergea ochii cu batista mirosind a cafea prăjită, şi-l săruta cu buze uscate pe frunte. Apropierea bunicei îi făcea bine — îl liniştea. Ideea că este cineva alături, care să-i cunoască suferinţa şi să-l apere de cine ştie ce primejdii, îl bucura ca un dar de Crăciun. Alteori i se părea că e şi el bolnav, foarte bolnav, ca mama. Tuşea, asuda, îşi punea termometrul, se aprindea la faţă şi tremura brusc fără motiv — apoi se întindea pe canapea şi închidea ochii, terorizat de convingerea sfîrşitului. Îşi descoperea, la oglindă, cearcăne în jurul ochilor, o paloare ciudată a feţei şi un aer de precoce tuberculos. Zile întregi trecea prin toate fazele bolii presupuse. Şternbaum îl examina atent şi nu ştia ce dracu să-i mai prescrie. Îl încredinţă că remediul stă în noi înşine, că totul e o închipuire şi că ar trebui să facă un efort... Ficu zîmbea, incredul, şi se trîntea în pat, sub plapumă, gemînd. În asemenea împrejurări convorbea cu mamă-sa, ca şi cînd ar fi avut înainte-i, fiinţa vie a cusătoresei. Îi cerea puţină limonadă sau o pereche nouă de pantofi, un almanah ilustrat sau o fotografie... Se trezea scăldat în sudori, cu fundul gurii amar şi dezgustat de toate.

Prin urmare, a venit şi la bunica, Gruescu? se miră Ficu.

— Şi ce-a spus?

Tuşa mişca din cap, iritată şi revoltată, parcă, pe soarta care o copleşeşte cu atîtea necazuri. Ce-a spus? N-a spus nimic. I-a dat un praf.

Bunica slăbise, ochii ei căpătară o expresie şi mai severă.

S-a culcat, nemîncat, şi adormind a visat-o pe Esther care-i reamintea sfaturile vechi. Da, o să-l asculte pe Şulăm, are să-i intre în voie... Şi pe tuşa... şi pe baba... E şi ea, săraca, bolnavă. Foarte — foarte bolnavă, după cum pare.

Dimineaţa se vestea rece. Ficu s-a oprit lîngă jilţul babei. Cu capul în piept, cu ochii închişi, Leia se odihnea.

— Ţi-e tare rău, babă?

Leia căută să-i surîdă. Dar gura ei, de cîte ori încerca un asemenea efort, se strîmba într-o grimasă. Băiatul cunoştea, totuşi, intenţia femeii.

Îi luă mîna. Numai oase. Nu era mîna bunicii, era mîna mamei. Toate mîinile familiei vor fi poate aşa, îşi spuse Ficu. Îi duse mîna uşor la buze.

Bătrîna şi-o retrase, speriată.

— Lasă-mă, puiule, îi spuse. Nu e nimic. Puţină răceală.

Şi ieşi.

Seara tremura, deşi în casă căldura se înteţise.

Fu chemat Gruber. Dădu din umeri, citi reţeta profesorului Gruescu şi recomandă bolnavei linişte. Ficu, observînd obrazul bătrînei, scoase un ţipăt scurt.

— Ce-i? îl întrebară toţi.

— Nimic!

— De ce-ai ţipat? Ce-s nebuniile astea? Te-ai prostit!

Vorbea Şulăm.

Băiatul tăcu. El ştie de ce-a ţipat. Pe obrazul bunicii se aşternuse pămîntiul acela prevestitor al morţii. Niciodată, aşa cum l-a încredinţat şi Veta, nu se iveşte culoarea asta blestemată pe obrazul omului viu.

Haike întrebă ceva la ureche pe bărbatu-său. Omul deschise ochii mari şi răspunse încuviinţînd din cap. Femeia voia să fie consultat şi doctorul Rosenthal.

Veta fugi la doctor, dar se întoarse curînd: de-abia mîine vine, a plecat la nişte rude în provincie. Haike

ceru și părerea bătrînei. Leia, cu dureri mari, mereu în același loc, spuse că e mai bine să aștepte pînă a doua zi. Apoi închise iar ochii, voind să se odihnească. Nu izbuti. Ieși afară, de unde reveni în cîteva secunde. Se reașeză, răsuflînd greu, dar se ridică imediat, împinsă parcă de cineva, și cu o față mirată, desperată, stoarsă de vlagă, părăsi odaia. Bătrîna nu-și dădea seama ce anume are în pîntec și de ce o doare atît de cumplit în partea dreaptă.

Se făcuse tîrziu. Singură cu Ficu (rugase pe ceilalți s-o lase să se culce) bătrîna încercă să-l încredințeze că n-are nimic grav: o simplă diaree, praful lui Gruescu e foarte bun și de-abia îl aștepta pe Rosenthal să o asigure că nu se înșeală. Leia își dădea seama că minte! Băiatul, de asemenea înțelese șiretlicul bătrînei. Îl înduioșă grija femeii de a nu-l speria!

Numai de el avea grijă, de el, în sufletul căruia se adunaseră să poposească și parcă să nu mai plece toate spaimele moșilor și strămoșilor și, poate, cine știe, toată neliniștea mamei. Bătrîna se uită la ceas. Apoi îl întrebă de ce nu se culcă. Ficu îi spuse că nu se simte obosit. Bătrîna îi întocmi patul și îl rugă să se culce. Ascultător, băiatul se dezbrăcă în dosul paravanului de carton care îl despărțea de bătrînă și se culcă. Închise ochii prefăcîndu-se că doarme.

Ficu o găsi dimineața în jilț în aceeași postură.

În apropierea ei, Ficu simți un miros greu, cunoscut — parcă. Și rămase împietrit locului. Da, nu mai încape nici o îndoială, așa mirosea și mama lui în ajunul morții. Ieși pe stradă, cu trupul în febră, cu pasul nesigur, halucinant.

În colț, la ceainărie, îl întîlni pe Rubin. Neras ca deobicei, aștepta pe cineva: urma să plece la Pitești să lucreze. Plictisit, fără bani și nedormit, unchiul ținea să afle ce se mai petrece „pe-acasă". Nu-i plăcea să vină în Traian, din pricina lui Șulăm, care-l botezase „Rubin face planu" — adică Rubin se pregătește să-și tapeze sora. Înainte, cînd trăia Esther, aproape că se afla zilnic la masă la dînșii, la prînz și seara.

Ficu îl speriase. Paloarea obrazului, spaima din privirea lui aprinsă, întreaga agitație din băiat, nu-i plăcură de fel.

— De cîteva zile îi e foarte rău lu' baba ! lămuri Ficu.

— O doare burta, așa-i ?

— Da, o doare rău. Nu mai doarme, nu mai mănîncă.

— Păi de mîncat nici nu prea are ce ! făcu îmbufnat perierul. Îl știu eu pe Șulăm. Fac ăia o supă pentru toți și cu asta vor să hrănească zece guri !

Băiatul neagă zgîrcenia unchiului. Se gătește destul. Bătrîna nu poate, însă, mînca din pricina bolii. Înainte, adică în primele săptămîni după moartea mamei, mînca. Au tot ce le trebuie la Șolț.

Rubin ridică din umeri, plictisit. Știa el ce spune. Ultima dată cînd a fost la Haike, l-a primit afară, să nu care cumva s-o vadă bărbatu-său. De ce ? Vine să fure ? Să omoare ? Să dea foc ? I-a cerut o „piesă", doar, ca să aibă de coșniță o zi, două.

Nu-i sora lui ?

Ficu îl asculta cu gîndul dus. Apoi, trezit, îi țipă în obraz :

— Moare baba !

Perierul înghiți în sec, enervat.

— Pardon ! spuse. Nu pricep.

Și, fără să mai aștepte o lămurire, o luă la fugă spre casa bătrînei. Ficu îl urma cu pasul egal, greoi.

Bătrîna se plimba prin odaie, apăsîndu-și cu mîna partea dreaptă a pîntecului. Privea, speriată, la fiecare, parcă ar fi voit să afle de ce dracu-o doare pe ea atît de tare pîntecul ?

Rubin șoptea ceva soră-si. Veta vorbi tare că e timpul să meargă la doctorul Rosenthal să vadă de nu cumva a venit. Neprimind nici un răspuns, hotărî singură să meargă — „doar l-o afla".

Ficu încremenise lîngă ușă. Nu vedea decît obrazul pămîntiu al bătrînei.

— Babă — o chemă el — ți-e tare rău, babă ?

Bătrîna se opri.

— Rău? Nuu! Dacă mi-ar fi rău m-aş culca-n pat! Ai văzut tu bolnavi care să umble ca mine, hai?

Şi vru să rîdă. Dar rîsul nu venea.

Băiatul se apropie de Leia.

Gîndurile i se opriră, deodată, ca la comandă: intrase doctorul Rosenthal.

Elegant, suplu, parfumat şi surîzîtor, rugă pe mimă Haike să-l ierte de întîrziere: a fost chemat la Ploeşti, la un bolnav. Examină obrazul bătrînei, îi pipăi atent pîntecul, apăsînd pe locul dureros, întrebă dacă are greaţă sau arsuri şi-i prescrise un medicament.

La ieşire spuse lui Şulăm că va fi nevoit să mai treacă peste două-trei zile. Ce vîrstă are? se interesă, apoi, aprinzîndu-şi ţigara. Ficu îşi aminteşte că şi de mamă-sa s-a interesat la fel: ce vîrstă are, cine îngrijeşte de copil şi alte asemenea întrebări pe care nici un medic nu le mai pusese înainte.

— Aţi observat ce culoare are obrazul bătrînei?

Rosenthal se întoarse uimit spre Ficu.

— Am observat, scumpule! De ce?

— Numai aşa... E o culoare ciudată... culoare de pămînt.

Doctorul ridică din sprîncene şi surîse.

— Ar trebui să-l faceţi doctor! glumi el cu Haike. Se pricepe.

Şi plecă.

Trecură cîteva zile banale. Bătrîna se văita mereu de pîntec. N-o mai durea ca la început, dar avea o slăbiciune ciudată, care o înţepenea în pat cu ceasurile. Atunci rămînea întinsă pe spate, cu ochii deschişi de groază ca înaintea unei viziuni catastrofale.

Băiatul o rugă pe Veta s-o ajute, să n-o mai lase de capul ei. Femeia ridică din umeri, scuipă gros şi anunţă pe băiat că pleacă. I-a scris văru Matei să vie acasă. Cît a trăit cucoana „Stera" a consimţit olteanca să facă de toate... Acu i s-a acrit şi ei.

Seara, Șoifer fiind liber și obosit renunță la Cearnă. Întrebă, în treacăt, pe Ficu dacă îi e într-adevăr atît de rău bătrînei cum se aude în oraș? Chelnerul trecuse prin calea Văcărești și se întîlnise cu foștii vecini din han. Toți pretindeau că Leia se prăpădește. El nu știa ce să le răspundă.

Ficu îi spuse, cu ochii umflați de plîns, că într-adevăr babei îi merge din ce în ce mai rău și că se prăpădește. Șoifer se miră foarte, căscă prelung și se culcă.

Ficu aflase că tată-său se însoară. Era în vorbă cu un pețitor. Totul a fost pregătit. Lui, însă, Șoifer nu-i spusese încă nimic.

Băiatul așteptă cîtva timp și-apoi, văzînd că tușa întîrzie, ieși în curte. Șulăm se înapoia de la sinagogă. Rugase acolo pe cantor să-i facă o rugăciune bătrînei și se mîndrea că numai el s-a gîndit la asta.

— Unchiule — îl întîmpină Ficu în jargon — e adevărat că tata se însoară?

Șulăm lăsă capul în jos și-i răspunse rece:

— Așa mi se pare. „Noi" nu ne băgăm. Asta-i treaba lui. Îl privește. Nu te rezema de pom!

Și plecă, înfuriat nu se știe de ce.

Dimineața, tușa îi spuse, tremurînd:

— Iar te bagi în daraveri „d-alea"!

Ficu nu pricepea. Rugă pe femeie să-l lămurească.

Haike, îmbufnată, i-o reteză scurt, făcînd aluzie la apropiata nuntă a chelnerului.

Nu se cuvine unui copil, unui băiat, fie de paisprezece ani, să se intereseze cu atîta stăruință de un asemenea proiect. Se însoară Șoifer? Foarte bine! Ce să facă omu? Are și el nevoie de-o casă, de-o masă... Numai că se-nșeală dacă își închipuie c-o să mai dea de-o proastă, de o nenorocită și cinstită ca Esther, care toată ziua și toată noaptea lucra la mașina de cusut ca să aibă ai casei ce le trebuie.

— Să se însoare! sfîrși femeia prin a țipa. Să se însoare, mînca-i-ar cîinii sufletul de ticălos!

Tușa, răsuflînd greu, devenea din ce în ce mai tragică. Ficu o liniști, aducîndu-i aminte de doctorul Rosenthal care trebuia să sosească neapărat.

Băiatul privi la ceas.

— Acu' vine! Acu'!

Bătrîna care ascultase totul din odaia vecină, veni drept spre Haike. Îi puse mîna pe umăr. Îi vorbi încet, aproape în șoaptă.

Tușa se miră:

— Da' ce-am spus? spuse ea, la început calm. Da' ce-am spus — vocea se îngroșa, femeia devenea nervoasă — ce-am spus, pentru numele lui dumnezeu? Voia să continue. Veta se ivi, alarmată.

— Vine domnu doctor!

Haike tăcu. Ficu se ridică de pe scaun, ca și cînd ar aștepta vreun răspuns, și bătrîna se lăsă, moale, în jilț.

Rosenthal intră, surîzînd, își trase un scaun lîngă bolnavă și începu cu Leia o lungă convorbire despre lume, vreme, greutățile casei, ca și cînd se cunoșteau de ani și ani de zile. Furată de vocea mieroasă a medicului, bătrîna portretiza pe Moriț și pe Rubin, plîngea, cu foc, pe Esther, mărturisi că lui Șoifer îi e greu să stea singur ca vai de el într-o cămăruță străină și că ea n-are nimic împotriva căsătoriei proiectate a chelnerului; toată amărăciunea i-o provoacă Ficu; ea l-ar îngriji, dar e bătrînă, e bolnavă... Aici reintră deodată ca sub efectul unui duș de apă rece, în realitatea de fiecare zi. E bolnavă. Rosenthal, ca și cînd convorbirea s-ar fi încheiat, se ridică, salută și ieși. În curte, Haike și Ficu îl așteptau, îngînduraţi.

— Are cancer, cred! spuse doctorul. Și mișcă din cap.

— Cancer? țipă Haike. Cancer? Tot cancer?

— Hm!... da! spuse încet Rosenthal.

Și mîngîie — gestul lui obișnuit gîndi Ficu — obrazul băiatului. Ar mai fi vrut să-l întrebe de școală, de sănătate, de cinematograf. Băiatul avea, însă, o pri-

vire tristă de bătrîn, lucidă și pătrunzătoare, care îi tăie dintr-o dată buna dispoziție, forțată și ea.

— Ar fi bine s-o duceți undeva, la un spital! spuse el femeii.

— La spital! De ce la spital? întrebă, în panică, femeia.

— De, știu eu! Poate că ar fi mai bine căutată.

Apoi, cu pasul rar, părăsi curtea.

Haike protestă. N-are nevoie de spital. Are s-o îngrijească destul de bine și-aici acasă...

Zilele trec repede, alungate parcă din spate. Ficu nu știe cum să-și menție obrazul liniștit și privirea de cîte ori se întîlnește cu Leia. Acum îl evită și bătrîna. Starea în care se află îi dă cînd o tristețe, cînd o desperare care nu are cum să se manifeste, bolnava luptîndu-se în taină, din răsputeri, cu durerile, să nu-și dea pe față suferința. Băiatul vede și pricepe totul și o milă cum n-a mai încercat-o niciodată îl cuprinde față de bătrînă. Șulăm e din zi în zi mai plictisit de prezența acestei noi familii în chiar apartamentul lui. Chelnerul plătește greu chiria, bătrîna n-are o lețcaie și Ficu nu-și găsește nicăieri vreun loc. Biroul de instalații tehnice al inginerului Prun îl amînă din săptămînă-n săptămînă. Pe deasupra, boala bătrînei, care îl stingherește mult. Doctori, mereu doctori, miros de ether pretutindeni și de fecale în casă și Haike care nu-și mai vede cumsecade de treabă. Ieri a dat niște rufe la spălat. O să-l ruineze nevasta dacă are să facă mereu cheltuieli nesăbuite, gîndește Șulăm. A mai aflat că Veta și-a împachetat de astă dată hotărîtă boarfele și la capătul săptămînei pleacă. Haike a încredințat-o că are să-i plătească ea „restanța". Mare belea!

Ficu îl vede și-i știe suferința.

— Lasă, unchiule, că am să cîștig și eu ceva. Intru zilele astea la birou.

Omul dă din cap, neîncrezător.

— La Prun?

— Da, nene!

Şulăm zice simplu : „Să dea dumnezeu !" şi se duce să-şi facă socotelile cu beţivanul sosit de-a dreptul de la circiumă.

În casă, Leia, stînjenită de starea ei fizică, lucrează cu rîvnă la ciorap. În munca asta ea vede singurul mijloc de a evada din prezent.

Ficu se apropie de ea, hotărît să-şi învingă orice repulsie pentru mirosul urît al bătrînei. Leia lasă ciorapul şi-i zîmbeşte cu gratitudine. Vrea să-i spuie ceva, dar se ridică, albă şi pripită, şi iese. Pe băiat îl podideşte plînsul.

Revine cu capul în piept, tăcută, şi se trînteşte în jilţ. Stă aşa un ceas, două. Ficu, întors din oraş, o găseşte cu capul în palme, deznădăjduită. În casă mirosul greu — mirosul bătrînei — stăruie ca o fatalitate. Băiatul observă, cu groază, pămîntiul din ce în ce mai accentuat al obrazului bolnavei.

— Puiule, Ficule — spune Leia — vino-ncoace puţin. Aşa. Dă-mi mîna.

Se sprijină de braţul nepotului şi ajunge la pat. Răsuflă greu. Cere să fie lăsată singură-singură de tot. De ce ? Îl roagă mult. Ficu iese. De-abia a păşit pragul şi din odaie răzbate afară un plîns profund, furios, desperat. Băiatul vrea să revie, dar picioarele refuză să-l asculte. De dincolo se-aude vocea bătrînei care vorbeşte cu Esther, cu Paul, cu feciorul din America. Are febră. Cuvintele îi curg fără control din gura înspumată :

— S-o blesterni, dumnezeule, să aibă soarta mea ! dumnezeule ! dumnezeule ! ţipa femeia, gîndindu-se la nevasta lui Moriţ, din pricina căreia o desparte astăzi de el oceanul.

Se oprea din blesteme, gîfîia iar, hohotea într-un plîns gros şi reîncepea vorba cu fiinţe din vis :

— Esther!, fata mea, unde eşti, mamă dragă ? Coşi la maşină cămăşi ? Şi tu, Paule... Pauleee !

Ficu ieşi să cheme pe cineva. Îl durea capul.

Bătrîna, însă, tăcu. Nu i se mai auzea aproape nici răsuflarea grea de veche astmatică. O tăcere ca un

pietroi peste o groapă se aşternu dincolo. Băiatul vru totuşi să iasă, dar prin fereastră îl zări pe Rubin. Avea haine noi, unchiul, şi o floricică de foiţă în butonieră. Şi zîmbea. Aşa, ciupit de vărsat, cu nasul umflat în vîrf şi cu dinţii galbeni de tutun, zîmbea. Băiatul îi făcu semn cu mîna să umble încet. Perierul îşi schimbă mina. Pricepea. De cînd cu boala bătrînei a început să vie iar des în casa lui Şulăm. De cîte ori vine, pretinde că vrea să afle veşti asupra bolii. Nu uită, însă, niciodată să rămîie singur cu Haike şi să-i ceară o piesă de cinci lei.

Rubin a rămas lipit de uşă. Faţa i s-a modificat: e un omuleţ plictisit iarăşi, infectat de toate blazările posibile, un Rubin de fiece zi. Înţelege că bătrîna se pierde.

— Să nu intru s-o văd? întrebă el în şoaptă pe băiat.

— Nu! face Ficu, neputîndu-şi reţine lacrimile care i se preling pe obraji.

Rubin îi spuse, apoi, că l-a întîlnit pe Şoifer, la ceainăria din bazar. Peste o săptămînă, două, se însoară. Nevasta covrigarului a fost rugată să-i găsească o femeie. Şi i-a găsit. E o fată bună, săracă şi muncitoare. Perierul n-are nici el nimic împotriva chelnerului. Pretinde, însă, exact ca bătrîna şi ca Haike, că „asta n-are să mai lucreze tot timpul pentru casă". Ficu, absent, cere o lămurire, ca să nu tacă. Rubin i-o dă, grăbit şi vorbăreţ. De sîmbăta trecută bănuia el că Şoifer e în tratative. De cîte ori venea la Cearnă, îl aştepta nevasta covrigarului, îmbrobodită şi nerăbdătoare. Întîi i-a cerut un fel de garanţie că o să aibă şi ea ceva de pe urma „afacerii". Şoifer, ca s-o încredinţeze că-i om hotărît, i-a dat un avans de-un leu. A văzut cu ochii lui, Rubin! A doua şi a treia noapte, femeia a vorbit mult, în faţa cîrciumii, cu chelnerul. Pretindea nenorocita că s-a culcat de cu ziua ca să poată fi la patru dimineaţa acolo. Puteai s-o crezi. Avea ochii zăpăciţi de nesomn şi o faţă de cadavru. În sfîrşit, acu' un sfert de ceas, Şoifer a re-

cunoscut că şi-a găsit femeie şi că de azi într-o săptămînă sau două face nunta. El o să rămîie la mătuşa, Ficu, aşa-i ?

Băiatul răspunse maşinal :

— Da ! Da !

Se făcu tăcere. Rubin, convingîndu-se că Leia doarme, strînse uşor de braţ pe băiat şi-i propuse să-l însoţească la cafenea, la un pahar de ceai. Trecură la Haike, îşi luară ziua bună şi ieşiră în uliţă. In dreptul băcăniei, Maralâ glumea cu Idl.

— Eşti un porc, chiorule ! se auzea vocea tărăgănată a duduii.

Şi văzîndul pe Ficu :

— Uite cine-i fată mare ! spuse ea, ironic.

Rîseră amîndoi. Ficu lăsă capul în jos, ruşinat. Perierul clipi din ochi cu înţeles spre Maralâ şi-şi răsuci mustaţa.

La cafenea, toată lumea avea să-i spuie o vorbă lui Rubin. Incepînd cu patronul care îl felicită, pentru cîştigarea celor trei partizi „în serie", şi sfîrşind cu negustorul de scrumbii care îl anunţă că a fost căutat de Kalman. Perierul ştia ce urmărea tipograful. Voia să-l înscrie în societatea filantropică : „Dragostea de umanitate", dar Rubin nu simţea nici un fel de atracţie pentru asemenea „pasiuni", cum le numea cu dispreţ.

Comandă ceaiul, îşi aprinse o ţigară şi-l întrebă pe Ficu dacă ştie că are de gînd să plece la Piteşti. Băiatul aflase. Acolo i se oferă un salariu omenesc, unde mai pui că-i un oraş liniştit şi are să mai scape de jucători, şi de „nebunii" din calea Văcăreşti, care-i răpesc timpul şi-l opresc să lucreze cumsecade. Băiatul îl aprobă. Îşi aminteşte, însă, că unchiul a mai lipsit două-trei luni cîndva, chemat să lucreze la un atelier din Buzău. Şi-atunci vorbea ca şi acum : un oraş liniştit, mare să mai joace, scapă de nebuni. Pe prima carte poştală trimisă la Bucureşti mamei, Rubin indica drept adresă : „Cafeneaua Libertăţii"...

— Foarte bine! Foarte bine! îl încuraja Ficu. Dar să nu stai mult acolo.

— Pardon! Nu stau decît un sezon.

Şi plescăi cu limba, zgomotos.

Cînd vru să mai comande un rînd, băiatul îl opri. Era neliniştit. Bătrîna se simte din zi în zi, din ceas în ceas mai rău. Cancer. Nu mai încape nici o îndoială: doctorul Rosenthal vede bine. Şi mamei tot el i-a găsit boala. Boală fără leac.

Rubin îl ascultă. Ştia tot ce se petrecuse în ajun. Îl întîlnise şi pe Şulăm.

— Ştii că-i tare plictisit?

Băiatul ridică din umeri. Nu-l mai interesa de mult nimeni. Îl înfricoşa boala bătrînei — dar oamenii ceilalţi — toţi — îl lăsau indiferent.

— E un cîine! constată Rubin.

— Da' de unde! răspunse bătrîneşte, Ficu. E un om ca toţi oamenii... Ştii că nu ne-a luat un ban chirie. Are şi el greutăţi.

— Măă! se minună perierul. Vorbeşti parcă ai fi Esther!

Şi-l lovi, moale, pe umăr.

În drum, Ficu îl întrebă dacă şi ca fată mama lui a fost tot atît de tristă, de închisă în gînduri, de ciudată. Perierul înghiţi în sec, încruntă sprîncenele, şi mărturisi că nu-şi aduce bine aminte. Se simţea stînjenit. Îi venea greu să spuie că, în timp ce el întîrzia noapte după noapte la chef sau în case „amabile" de pe latura stîngă a Dîmboviţei, în nesfîrşite controverse sentimentale cu croitorese şi văduve tinere, Esther, sora lor cea mai tăcută, lucra la maşina de cusut şi aducea întreg cîştigul dobîndit bătrînei.

— Da, aşa a fost ea, mi se pare, de cînd am ştiut-o! izbuti, în fine, să spuie.

Au ajuns în strada Traian. Ce-i forfoteala asta înaintea curţii lor? De ce a lăsat capul în jos Idl? De ce a pălit uşor Marală şi n-a mai rostit nici o prostie?

Ficu face paşi mari, aleargă. Rubin, îngălbenit şi slăbit îi ţine urma. În curte, toţi vecinii.

Se-aude țipătul lung al mătușei. Șulăm le face un semn : *nimeni nu-l pricepe.*

Ficu intră în odaia bătrînei. Rubin a rămas, paralizat parcă, în prag. În pat, îmbrăcată cum se întîmplase, bătrîna cu pleoapele reci peste ochii pînă mai acum o clipă holbați, sfîrșise cu toate suferințele. Cineva deschisese ferestrele. Haike, în picioare, făcînd un pas spre ușă și unul înapoi, țipa strident :

— Au ! Au ! Au ! Oi ! Oi ! Oi ! *Momă... Momă...*

Cantorul, sprijinindu-și cu mîna bărbia, privea trist în podea. Croitorul încerca să liniștească femeia. Dar Haike nici nu-l vedea. Nu vedea pe nimeni.

Una din rubedeniile îndepărtate ale familiei veni lîngă pat și începu să dezbrace moarta.

Întrebă ceva pe Rubin. Perierul, fîstîcit, privi la cantor, ca și cînd i-ar fi cerut lui răspunsul...

Pe obrajii mătușei, noi cute se adînciră. Căpătase o privire de animal rănit.

Ficu, sfîșiat lăuntric de o durere nouă, de o desperare fără glas — întîrziase privirile-i umede asupra bătrînei, acoperită între timp cu un cearșaf, și nu știa ce trebuie să facă. Acolo zace mama mamei lui, răpusă de cancer, nevolnică pînă mai acum un ceas, înfrățită cu îngerii, poate, în clipa asta — acolo zace toată copilăria lui... Și ceea ce-l înspăimînta, ceea ce-l deznădăjduia pînă la absurd, ceea ce-l cutremura era ideea că nimic nu se mai poate face. Nimic. Nimeni nu mai poate opri mersul morții.

Așa a fost cu unchiul Paul, cu mama, și — uite, azi — cu baba.

Veta intră, plînsă și sfioasă în odaie. Are în mînă o cheie.

— Ține-o-mneata, cucoană ! spune femeia către o slăbănoagă, rubedenia îndepărtată a familiei, care îngrijea de-ale casei.

Și-i întinse cheia.

— Ce-i asta ? întrebă slăbănoaga mirată.

— E o cheie... o cheie de undeva... O ținea bătrîna. 'Cea că nu mai are nevoie !

Femeia o luă şi o vîrî în buzunar. Ea purta, într-adevăr, întotdeauna la dînsa cheia. Cu un ceas înainte, o chemase pe Veta, i-o întinse şi-i spuse, liniştit.

— Ţine-o. Eu n-am să mai am nevoie de ea!

Veta a plecat după treburi în oraş. La întoarcere a aflat tot.

— Bine! Bine! mai spuse slăbănoaga.

Deodată, cineva strigă:

— Cade Ficu!

Femeile se repeziră spre băiat.

Ficu se prăbuşise pe podea, alb şi fără cuvînt.

XI

E o dimineață mascată de ceață.

Prin aer plutește ceva greu, o amintire de vremi crunte, un doliu al arborilor dezgoliți de frunze, în așteptarea iernii care se vestește prin semne de tot felul, o apăsare materială parcă pe umerii oamenilor și asupra străzii. De o săptămînă e o luptă între elementele naturii: ninge sau plouă? a și început? sau e numai miros de zăpadă în văzduh? Nimeni nu știe precis. Săptămîna trecută luceau pe la ferestre fulgi de argint. A fost, însă, o vedenie anticipată a Crăciunului — o înșelare colectivă, de dragul zilelor moarte de altădată. A început ploaia. Și deodată a stat, ca în mijlocul lui iulie. Frigul se menține, însă, dîrz și se înteține. Vor ieși din dulapuri cu parfum defunct blănuri și manșoane, stofele groase ale gospodinelor cuprinse și hainele preistorice ale calicimii de pe acum înghețată, în uliți fără noroc.

În fața cîrciumii lui Cearnă s-au adunat trei covrigari bătrîni, șchiopi și chiori, doi actori ai teatrului evreesc și Pierre, decanul chelnerilor din centru. Sînt vorbăreți și agitați. Disprețuiesc frigul ascuțit al unui noiembrie iernatic și stropii de gheață ai ploii. Fac gesturi dezordonate, ridică biete mîini umflate, crăpate, murdare spre cerul de zinc, și răgușesc într-o

spovedanie colectivă, lipsită de înțeles. Pe lîngă ei trec femei simple de mahala, cu cîte-o pîine neagră din care rup în fugă copiii cu ghetele sparte și cu zdrențe multe pe-un trup firav, ultimii frecventatori ai sinagogii „Malbim", cu cartea de rugăciune subsuoară și cu capul îngîndurat de necazuri, misiții căii Văcărești, care nu mai au cui vinde o casă, un „dormitor de ocazie" sau niște acțiuni „convenabile", lumea cartierului, obișnuită, aceiași de la Adam.

Grupul nu răspunde salutului cutărui omuleț de vanilie, în permanentă admirație a actorilor, nici văduvei angrosistului de manufactură. E absent la viața străzii, la toate chemările ei. Ora e de început: acum se scoală copiii mai vîrstnici și se pregătesc de școală, mamele să cutreiere băcăniile sau piețele, bărbații betegi rămași la vatră să păzească casa — atîta pot face. Multe prăvălii mai au obloanele trase. Geamul farmaciei din colț e încă luminat din noaptea care-a fost. Prin ceainării mai ard lămpi de petrol și unii întîrziați se mai cred în preajma serii din ajun. Sînt bătrînii certați cu familia, unde locuiesc pe veresie, sînt minorii fără de căpătîi, înțărcații tuturor iubirilor, este Oișiie, legat de scaun de-o zi într-o aprinsă partidă de table. O brutărie a lipit un afiș scris de-un condei sîngaci și vestind că azi nu iese nimic. Bătrîna care de-abia a prins înțelesul hîrtiei a și început să blesteme: o așteaptă, pretinde, o gloată de copii, slabi să le numeri coastele. Cineva trece grăbit pe lîngă oameni și se oprește din cînd în cînd să lipească pe felinare și pe ziduri un bilet cu chenar negru. I-a murit nevasta, e membru în comitetul societății „Progres și umanitate" și nu poate suporta ultima ceremonie fără fast.

Trece vremea repede, dar strada nu se trezește. De prisos își zbiară supărarea covrigarii cu coșurile goale și actorii, inutil se revoltă chelnerul de primul rang — calea Văcărești are astăzi o criză de veselie. Cum o privești așa, dintr-un colț al trotuarului la altul, cu casele mute și parcă părăsite sub greutatea

perdelelor trase, ferm, peste bolile şi foametea dinăuntrul odăilor minuscule, cu prăvăliile „aproape" deschise şi singuratice, cu poporul de şaluri înfăşurînd fragmente de viaţă ambulante, ai senzaţia unui sfîrşit inevitabil. Pe-aici, pe trotuarele acestea au gonit cîndva paşii croitoreselor subţiri pînă la măritiş, obeze şi triplate după primii ani ai căsniciei ; pe-aici s-au întîlnit jucăuşele vînzătoare din Lipscani cu palizii birocraţi evrei, în ochii cărora au descins, din cine ştie ce zări de vis, îndemnuri ciudate de poeţi nerealizaţi ; pe-aici s-au strîns, în umbra serilor de mai, mîini în frebră şi s-au rostit vechile şi mereu înnoitele cuvinte ; pe-aici şi-au plimbat tinereţile şi bătrîneţile, bunicii şi nepoţii, mamele şi fiicele, urîtele, frumoasele, pasionatele, indiferentele — tot ce varsă străzile din dreapta şi din stînga şi din fundul-fundului cartierului. Pe aici şi-au cîntat cîntecul : revoltaţii nedreptelor alcătuiri omeneşti, băieţii cu lavaliere şi cu ochii măriţi înaintea viziunei lor interioare, amorezatele dezgustate de banalul existenţei lor mizere, născocitorii de gînduri şi de idealuri, necăjiţii, dezrădăcinaţii, înfrînţii şi doborîţii vieţii... Pe-aici au răsunat chiote de veselie în nopţile de Purim, cînd peste brazdele din obraji se aşează măşti ilare şi peste dureri broderii de optimism. Pe-aici s-au iscat certuri din nimic şi împăcări repezi la un pahar de vin... Acum calea Văcăreşti pare cloroformizată, în preajma sfîrşitului.

— Mă, şontorogule, mă ! zbiară Pierre, pe numele de-acasă Velvl, chelnerul cel mai stilat al marelui local de noapte din centru, şi gura i se strîmbă într-un rînjet dispreţuitor cu care-l copleşeşte pe covrigar. Mă, neghiobule, mă, tu vrei să-mi spui mie că nemţii o să bată lumea ?

Şi, supărat, congestionat, aproape desperat de furie, se bagă în pieptul bătrînului, să-l străpungă.

— Linişteşte-te, măi Velvl, măi ! încearcă covrigarul.

— Nu mă striga Velvl ! îl taie chelnerul.

— Da-cum, dom'le franţuz? îl întrebă cu acreală unul dintre actori.

— Mă numesc Pierre! răspunde chelnerul, agasat.

— Şi-n calea Văcăreşti tot Pierre te cheamă? îl înfruntă actorul.

— Şi la mă-ta acasă tot Pierre te cheamă? îl ajută celălalt actor.

Chelnerul priveşte cu foc în ochi cînd la unul, cînd la altul şi scuipă lung pe trotuar.

— Ce vă băgaţi voi în discuţie? strigă el, apoi, nedumerit. Am vorbit eu cu voi? V-am întrebat ceva? Şi în idiş: De-aş şti de necazurile mele cum ştiu de interesul vostru de a zgîndări oamenii...

— Taci! Taci! îl întrerupse covrigarul, devenit dintr-odată curajos. Dacă nu erau ei, mă luai la bătaie.

Şi pufnind:

— Pierre!

Apoi, către actori:

— Veneam, dragilor, spre brutărie. Ştiţi: de cînd cu războiul ăsta, covrigii nu ies zilnic. Destul de amărît, credeţi-mă. Şi, uite, îl întîlnesc pe Velvl — adică, pardon, pe Pierre. Zice: „Ei îţi place cum îi batem pe nemţi?" Eu nu mă bag. Mie nu-mi place toată afacerea asta. Băieţii mi-au plecat, casa nu mai e casă, nu cîştig aproape nimic. Mă rog — ştiţi cum merg treburile. Zic: „Lasă-mă-n pace! Nu mă interesează."

— Ai mai spus ceva, mă, chiorule, mă! intervine agitat chelnerul.

— Am mai spus ceva. Ei şi ce-i dacă am mai spus ceva? Eşti stăpîn, mă, Velvl, pe gura mea? Am spus aşa: „Mie mi se pare că vin nemţii aici!" „Nemţii? a ţipat dumnealui. Mînca-te-ar viermii de tîmpit. Auzi cum vorbeşte un evreu! Păi tu de unde să ştii, păduchiosule, boule, boşorogule, că nemţii mănîncă bătaie." Ei şi? Nu ştiu. Nu vreau să ştiu. Eu nu sînt chelner la franţuji, pe bulevard. Eu sînt un covrigar sărac şi curat. Şi-am vrut să plec. Atunci s-a băgat

iar în mine, cît p-aci să mă bată. Şi aţi venit voi la timp.

— Păi de mine nu scapi ! spuse chelnerul, cu mînie.

— Ba să-ţi vezi de treabă ! îl sfătuieşte un actor. Te ţii de fleacuri. De asta ne arde nouă, acum ? Se vede că acolo, la local, aveţi de toate şi sînteţi dispuşi ? Eu de trei zile nu ştiu ce-i aia supă cu fidea.

Actorul ridică un cap cadaveric spre cerul întunecat. Îi crescuse barba şi i se înmulţiseră cutele în dreptul gurii. Ceilalţi îl aprobară, zgomotos. Începură toţi deodată să-şi ţipe suferinţa. Unul îşi bătea pieptul, pasionat, jurînd că n-a primit un rînd, un singur rînd de la feciorul pornit pe front, altul suţinea că-şi hrăneşte familia cu coji de cartofi şi mălai stricat, al treilea vestea pe trecători că-i atît de scîrbit de cîte îndură, încît are să se spînzure chiar azi, să isprăvească o dată.

Se adunase lume în jurul grupului. Fiecare avea de adăugat un amănunt sau de cerut o lămurire. Aveau bărbaţii feţele întocmai ca foliantele străvechi din sinagogi şi un oftat între cuvinte care le muia făptura pînă la desfiinţare. Bătrînele înapoiate din piaţă cu legăturica goală şi-au pus mîna sub bărbie, ascultînd, avide de-o noutate, pălăvrăgeala şi mărturiile grupului...

Mai demult, într-o noapte fierbinte a lunii august, din mult încercatul 1916, începuse războiul.

Calea Văcăreşti se adunase în case, la mese mici, în ceainării şi în circiumi. Fiecare avea un tremur în inimă, un fior care-i zguduia trupul. Războiul sosise brusc în cartier, ca un trăsnet, ca o vijelie. Bărbaţii îşi îmbrăţişară copiii; femeile izbucniră în plînsete stridente, hohotele lor mişcau umerii cu zdrenţele de pe ele; bătrînele murmurau rugăciuni şi mîngîiau capul feciorului care pleacă mîine cine ştie unde... În calea Văcăreşti — plînsul şi rugăciunea aveau acelaşi sunet.

Zugravii şi vagabonzii ceainăriei dinspre Dudeşti au lăsat, o clipă tablele. S-au privit miraţi şi-apoi,

ridicînd cu nepăsare din umeri, au continuat jocul. În cîrciuma de peste drum de hală s-a băut mai mult. Cîţiva negustori s-au îmbrăţişat, fără să-şi dea seama că sînt certaţi de-o lună din cauza „concurenţei". Iar în cafeneaua din bazar, ambulanţii şi meseriaşii obişnuiţi ai localului au plecat pentru întîiaşi dată mai devreme acasă: care să-şi strîngă în braţe nevasta şi puii lui de-abia ţinîndu-se pe picioare, mici cît beţele de chibrituri, care să-şi sărute mama de-o vîrstă seculară sau fraţii necopţi şi surorile, slabe şi albe, ca imagini închipuite. Prin sinagogi, bărboşi uscaţi şi înfăşuraţi în albul taleisimurilor ridicau glasul, răguşit în permanenţă şi astăzi voit mai cald, spre dumnezeul lor ebraic, ocrotitor, bun cu bunii şi necruţător cu răii...

Au trecut cîteva luni, înfiorate de bubuitul bombelor deasupra Bucureştilor întristaţi. Nopţile se luminau prin dîra aeroplanelor şi focul dezastrelor. Străzile deveneau pustii, din ce în ce mai izolate în imensitatea oraşului. Prin ferestre apăreau rar capete înflorite de femei sau copii. Zîmbetul fusese şters de pe buze, desfiinţat parcă din uz. Din cînd în cînd o mînă de adolescent încerca, undeva, o romanţă la pian. Dar cîntecul se întrerupea ca de la sine sau murea nefiresc, sub degetele paralizate. În vestitele grădini de vară, la şosea şi prin parcuri, liniştea ca o pătură groasă de tăcere acoperise rîsetele îngheţate şi sunetele defuncte ale viorilor, de mult neîncercate. Unde sînt femeile cu obrajii aprinşi, unde bărbaţii nepăsători şi zgomotoşi la cheful care nu se mai sfîrşea sub luna grasă a unui dumnezeu tolerant în Bucureştiul frumos? Unde lăutele? Unde vinul adus din podgoriile Dealului Mare, sau chiar de-a dreptul din boiereştile vii ale Cotnarilor?

În calea Văcăreşti beznele s-au adîncit în ochii bătrînelor, ceainăriile şi-au schimbat clienţii, prin cîrciumi nu mai întîrzie banda cheflie a băieţilor optimişti şi-a ambulanţilor...

O mînă refractară vieții agitate a întors manivela existenței acesteia. Și apele au înghețat și oamenii au dispărut și liniștea masivă de țintirim s-a înstăpînit în stradă.

Cerșetorii, de obicei calmi, de pe lîngă micile sinagogi, au căpătat acum o nervozitate agresivă: se agață de trecători, îi înghiontesc aproape. Unul, vestit în cartier, e acum gol-goluț în frigul iernii care începe: pantalonii îi sînt găuriți, ghetele sparte, pălăria ruptă... E speriat, nu știe singur de ce. Prin cartier veștile se răspîndesc din ceas în ceas altele. Nimeni nu-i crezut. Toți sînt ascultați.

Băcanii și manufacturiștii, depozitarii de țuică și brutarii, tinichigiii și cofetarii — toți privesc în panică averea lor și se consfătuiesc ceasuri întregi fără a lua vreo hotărîre.

Care cum vine din centru e îmbrățișat de întreg cartierul. I se pun o sută de întrebări; nu i se așteaptă răspunsurile: e tras de nasturii paltonului și îndemnat să spuie tot. Apoi lumea vorbește deodată; nu se distinge nimic: e o zarvă cumplită de infern.

Fără pricină vădită, negustorii ascundeau marfa. Stofele, cămășile, făina, vinul și carnea luau drumul depozitelor neștiute. O scumpete cum de multă vreme nu s-a mai pomenit înăsprea sufletul omului. În calea Văcărești și în Dudești, cei rămași acasă mîncau o dată pe zi, sărăcăcios și fără nădejde de îndreptare. Fasolea se afla zi de zi pe masa prăvăliașilor, a micilor patroni, a lucrătorilor. Numai fasolea, de care copiii începură a avea scîrbă... Trebuiau s-o mănînce, însă, vrînd-nevrînd.

— Și zi așa: știi tu că vin nemții? reluă Pierre, ca și cînd toată lumea l-ar fi aprobat.

Covrigarul nu răspunse nimic. Unul dintre actori îl măsură lung, cu puțin dispreț.

— Bine, mă, Velvl, nu te mai astîmperi? N-ai ce face? Ai acasă fleici și cozonaci și vin, de te ocupi de nemți și de francuzi? Lasă-l în pace!

Chelnerul pufăi, enervat.

— N-am nimic cu el. Nu vă pot suferi, însă, cînd vorbiţi în vînt. Nemţii — s-o ştiţi de la mine — mănîncă bătaie. La mine vin toţi boierii. Am vorbit cu ei!

— Bine! Foarte bine! făcu actorul, preocupat de coşniţă. Bătrîn şi sărac, nu izbutise să adune cei cîţiva lei de care avea nevoie pentru casă. N-aveau nici lemne ai lui.

Pierre îl luă de braţ.

— Văd că mă pricepi. Ai fost cam obraznic cu mine, dar nu-i nimic. Eu nu mă uit la d-ald-astea.

Şi, grav:

— Europa, dragă, se reface! Romînia...

Actorul îl întrerupse, plictisit.

— Velvl!

— Ce-i?

— Velvl!

Şi actorul oftă din adînc.

— Mă, puiule, mă! *Pierre,* dragă, ai tu doi lei, mă?

Chelnerul lăsă privirile în jos. Se muiase cu totul.

— Doi lei — răspunse el, încet — am. Dar nu pot să ţi-i dau, pricepi tu! Am atîtea pe cap! Dar îţi ofer o băncuţă. E bună, zău!

Şi, băgînd mîna în vestă, cu o indiferenţă princiară, scoase moneda pe care i-o vîrî în mînă.

— Şi te rog — îi spuse actorului — să vii la mine oricînd ai nevoie! Pierre are inimă.

Din cîrciumă se ivi patronul, umflat de nesomn şi răguşit. Dădu mîna cu actorii şi cu Velvl şi salută numai din cap pe covrigari. Întrebă, apoi, dacă-i adevărat că vin nemţii: aşa se aude, pretindea el.

Chelnerul, furios, vru să-l înjure, dar actorul, presimţind furtuna, rugă pe cîrciumar să schimbe vorba. Intrară cu toţii în cîrciumă.

Cîte-un bătrîn negustor de alune şi două-trei fete, rubedenii de-ale patronului, moţăiau pe scaune. Pierre ceru „un rînd". Li se aduse ţuica, pe care chelnerul o împărţi egal în păhăruţele mici, oftînd de cîte

ori își amintea, susținea dînsul, de băiatul plecat pe front.

Al doilea rînd fu comandat chiar de patron, care se simțea străin parcă între mesele goale și bucuros de lume. Mai întotdeauna rămînea ursuz și mut, în dosul tejghelei, privind cu un ochi de gheață „petrecerea" nocturnă, obișnuită. Fuma, adormea un minut, două, se trezea și continua să tacă, înfundat în scaun și nemișcat ca și cînd ar oua. Cîte-un trăsnit — cum îi numea el — din cartier, beat și agresiv, se înfățișa înainte-i cu înjurătura sau batjocura pe buze. Îl întreba de nevastă, făcea aluzii rușinoase la boala femeii paralizată în mansarda ei mizeră și-l îndemna să meargă împreună în „Cruce", la muieri. Patronul asculta toate acestea fără nici o încruntare. Părea că nu pricepe nimic. I se vorbea lui ? În ce limbă ? Bețivul mai încerca o dată, de două ori, să-l întărîte. Neizbutind, ieșea sau trecea la o masă să bea încă un pahar de vin.

Astăzi, însă, se simte mai singur și mai întristat ca oricînd. Războiul i-a răscolit existența, i-a modificat graiul, viața. Fețele tinere și vesele care dădeau năvală în timpul prînzului în fața tejghelii au dispărut. Meseriașii cu mustața de-abia ivită sub nas, care se mîndreau cu numărul țoiurilor de țuică răsturnate pe gît, s-au dus — în ce noapte a misterului, se întreba cîrciumarul. Nici nevestele de curînd măritate nu mai veneau să-și caute bărbații aici : știau ei unde sînt.

Din ce în ce mai izolat de lumea lui, cîrciumarul voia să se apropie de cei rămași în București.

Începu, deci, să-și „cinstească" mușteriii.

Al treilea rînd îl comandă covrigarul. Bătrînul murmură ceva printre gingii.

— Banii mei parcă nu merg ? spunea el, neîntrebat de nimeni.

— Merg, frățioare, cum să nu meargă ? îi răspunse patronul care, obișnuit, nu stima pe covrigar.

Băură ţuică şi vorbiră de război. Fiecare ştia că vin nemţii. Numai chelnerul localului „franţuzit" din centru se încăpăţîna să susţie că-i o minciună şi o ticăloşie ce se zice în oraş. De necaz zvîrli altă băncuţă pe masă şi comandă — el — al patrulea rînd „pentru Romînia şi Franţa". Rosti cîteva cuvinte în franţuzeşte, în admiraţia covrigarului, şi făcu pe tovarăşi să strige, cu lacrimi de bucurie în ochi:

— *Vive la France!*

Apoi actorul recită ceva dintr-o tragedie pe care o jucase cu treizeci de ani în urmă. Entuziasmat de aplauze, uită de casă şi de lemne şi ceru să se aducă alt rînd: el plăteşte.

Uşa cîrciumii se deschise, dar, în focul îmbrăţişărilor şi al vorbăriei, nimeni n-o auzi.

Intrase Şoifer.

Covrigarul îl zări.

— Uite-l pe Şoifer! spuse bătrînul. Şoifer, vino-ncoa!

Toată masa îl ceru. Chelnerul, cam plictisit de bucuria asta artificială a ţuicii, pe care el o cunoştea foarte bine, consimţi, totuşi, să se alăture petrecerii.

— Mă, Şoifer, mă! îl întrebă Pierre, auzi, mă, ce pretind ăştia: ci-că vin nemţii?

Celălalt mişcă din cap, neştiutor.

— Aşa se vorbeşte. Eu de unde vrei să ştiu! Oraşul fierbe...

— Mă, uite, să mă scuipaţi drept aici! şi Pierre arătă cu degetul tremurînd spaţiul dintre sprîncene, aici... dacă... mama lor de... cum se zice... *boşi* — da! *boşi!* — dacă vin ei aici!... dacă nu-i batem de-i stingem!

Şi-apoi, din ce în ce mai aprins:

— Mă, fraţilor, noi, evreii de-aici, din părţile astea, aşa cum ne aflăm... săraci... necăjiţi... uite... ăsta n-avea leţcaie în buzunar... i-am dat eu o băncuţă să-şi cumpere o pîine... noi, vreau să spun, sîntem toţi...

Se înecă. Tuşi. Îşi şterse faţa de sudoare, cu mîneca fracului.

— Mă... continuă el... noi ne-am trimis copiii pe front... să vadă toţi că ne iubim ţara... mă... să nu care cumva să credeţi.... mama lor şi dumnezeii lor de nemţi... taie mamele şi... femeile... să nu credeţi... jos cu ei! *Vive la France!*

Toţi se sculară în picioare. Surîzîtor, fericit, învingător, Pierre le făcu semn — aşa cum văzuse el la sutele de banchete elegante din centru — să se aşeze.

— Vă rog s-aveţi... toată încrederea!

Alt rînd fu poruncit.

— Tot eu plătesc!

— Ba nu! Eu! se încăpăţînă covrigarul.

— Stai... liniştit... *copţin!* îl repezi Pierre.

Covrigarul păli. Apucă sticla. Se ridică, tulbure la privire.

Ceilalţi îl siliră să se reaşeze. Patronul se rugă, mieros:

— Mă, frăţioare, mă, de astea-ţi arde ţie, mă? De scandal?

Covrigarul fulgeră cu privirea pe chelner.

— De ce să mă facă calic? Mi-a numărat banii?

Vorbind, covrigarul se înduioşă de propria-i soartă şi izbucni în plîns.

Actorul îl apucă, prietenește, de braţ.

— Mă... omule... mă: fii voios, mă... Eşti bătrîn mă... Nu face!

Şi-i şterse cu o îşie de mătase veche şi găurită, lacrimile.

Pierre privea dispreţuitor la tovarăşii de chef. Singur Şoifer, poate, e ceva mai de soi, îşi spuse.

Şi bău, filozofic, din al zecelea rînd.

Covrigarul îşi potrivi haina prea largă pentru trupu-i subţire şi porunci, cu vocea răguşită, desperată:

— Încă două rînduri întregi... două rînduri întregi! Eu plătesc!.. Eu plătesc! Uite banii...

Şi zvîrli un pumn de gologani pe masă. Lacrimile

îi înundară ochii atinși de conjunctivită. Continuă cu vocea sfîșiată :

— Am bani... Am... o să-i beau... îi beau toți, să știu de bine că mor de foame mîine... Nu-mi pasă !... Mamăăă... Mamăăă !

Căzu pe podea. Actorul și circiumarul îl ridicară și-l reașezară.

— Mă... dragă... fii cuminte... că te bat ! îl amenința cineva. Covrigarul lăsă bărbia în piept și închise ochii, ca și cînd s-ar feri de o lumină prea vie.

Șoifer, lîngă paharul lui plin, trăia departe, în altă planetă sufletească. Nu participase la spectacol nici ca privitor.

Pierre îi clipi din ochi. Celălalt nici nu mișcă. Rămăsese ca dintru început — mut.

Privindu-l atent, gîndi, cu mîndrie pentru breaslă :

— Șoifer servește și el lume subțire.

Dar tovarășul de meserie nu mărturisea nici un interes pentru gîlceavă. Întîiași dată, poate, în viața lui, rămăsese gînditor, înaintea paharului de vin. Venise războiul, cu lipsuri, cu amărăciuni, cu fel de fel de umilințe. În cafeneaua din Lipscani, unde intrase de curînd, întîlnea zilnic o lume pricepută în afaceri, samsari de monede și de grîne, de case și de moșii, de stofe și medicamente. Evreii aceștia nu prea locuiau în calea Văcărești sau în străzile cartierului. Evadaseră spre centru, spre Doamnei, spre Smîrdan, spre Șelari, spre Rahovei și chiar spre Batiște și Polonă. Ocupau case noi, cu grădini înconjurînd ziduri curate. Aveau guvernante la copiii lor, nemțiți și franțuziți. Plecau vara la Karlsbad sau la Vichy. Unii își instalară magazinele în plină inimă a orașului. N-aveau nimic comun cu cei din Dudești. O dată sau de două ori pe an, la sacrele sărbători ale toamnei umpleau Templul Coral, zidit și gospodărit în chip modern, cu totul altfel decît micile lăcașuri de rugăciuni din cartier, în care dumnezeu ia loc alături de evlavioși, în banca aproape putredă de ani. Nici idiș nu mai vorbeau, de mult. Se despărțiseră, definitiv,

de calea Văcărești, unde mai trăia cîte-o rubedenie săracă sau un cunoscut fără noroc. Alți clienți ai cafenelei din Lipscani conduceau societăți petrolifere sau de exploatare a bumbacului... Grași, voinici, cel puțin în aparență, fumînd trabucuri groase, aveau aerul că ignorează cu desăvîrșire războiul. Vorbeau de mărci, coroane, redevențe, cote, comisioane, reprezentanțe ca și anul trecut, ca și acum zece ani, ca și peste alți douăzeci. Șoifer se mira de nepăsarea lor și-i pizmuia. Cum revenea în cartier dădea iar de obrajii bătrîni și supți ai evreilor de-aici, de copii goleși și nemîncați, de femeile vagabondînd prin ceainării cu neverosimile coșuri cu alune sub brațul scheletic, de poporul necăjit și flămînd al străzilor sărace. Se însurase, acum patru ani. Nu se putuse împăca de fel cu Șulăm. Prea îl sîcîia cu chiria, prea îl „judeca" pentru te miri ce. A găsit o nevastă liniștită și simplă. După un an s-a pomenit cu un copil, un băiat bălan și slăbuț care îi moștenise culoarea ochilor și ceva din privirea lui fără nerv. Femeia — așa cum prevăzuse fosta-i soacră, Leia — nu lucra la mașina de cusut, e adevărat. Vedea doar de gospodărie și de prunc. La început, Șoifer continua să-și cheltuiască banii și nopțile la Cearnă. Nevasta îl primea cu mustrări și îmbufnări. Cînd s-a pomenit cu al doilea copil, o fetiță pistruiată și slăbuță, Șoifer n-a mai întîrziat la Cearnă decît la zile mari. Se îmbulziseră nevoile asupră-i și n-avea cine altul să le facă față. N-avea de nicăieri ajutor! se văita chelnerul, cu gîndul la prima-i nevastă, veșnic aplecată, ca sub osîndă, asupra mașinii de cusut. Și a mai venit un al treilea plod, altă fetiță, și grijile au sporit. Acum se oprește rar de tot la Cearnă.

Ficu, în primul an al acestei căsnicii, a consimțit să locuiască acasă. Venea seara, sorbea un pahar de ceai cu o bucată de pîine și se culca, pe nesimțite. Dimineața, pleca primul în oraș — ca să se înapoieze iar seara.

Dar după scurtă vreme, Ficu a plecat definitiv. In-

trase, în fine, în slujba inginerului Prun. Făcea „corespondenţă" şi alte lucrări de birou; avea cincizeci de lei pe lună şi se mutase, pe undeva prin Bradului, la o bătrînă amărîtă, ai cărei fii ispăşeau în bezna ocnelor nişte vini cumplite: jefuiseră, zice-se, un negustor, în drum spre Olteniţa.

Războiul a întristat mult pe Şoifer. Destul de vîrstnic, nu fusese chemat pe front. Ficu avea de-abia şaptesprezece ani; mizeriile vremii însă îl copleşeau mai mult decît oricînd, precum şi groaza necunoscutului.

Şulăm rămăsese de asemenea acasă din pricina vîrstei. Plecase, însă, Rubin. Războiul i se înfăţişa perierului ca o întîmplare oarecare. Şi-a sărutat sora, care îi uda reverul hainei cu lacrimi abundente, a strîns mîna lui Şoifer şi lui Ioil şi s-a dus la Prun să-l găsească pe Ficu.

Băiatul îşi ascunse cu greu emoţia. Îl întrebă de zece ori dacă, într-adevăr, pleacă? Pleacă, sigur că pleacă. A părăsit biroul, înghiţind în sec şi făcîndu-i semne de rămas bun cu mîna. Exact două luni după aceea, o carte poştală sosită de la Alfred, de undeva de pe front, anunţa moartea perierului. Rubin se îmbolnăvise de tifos exantematic şi murise. Haike s-a aşezat, tăcută de astă dată, la pămînt, potrivit tradiţiei evreieşti. Băiatul a plîns singur pe registrele şi corespondenţa biroului. Şi-apoi: iar război, iar lipsuri, iar mizerie.

Barul de noapte din centru s-a închis. Băieţii chipeşi şi îmbuibaţi care adunau în jurul lor femeile vesele şi însetate de şampanie au plecat, în uniforme sclipitoare, pe front. Bătrînii moşieri — care-şi amăgeau vîrsta în zgomotul orchestrei şi în vorbăria gureşelor fete — s-au închis în odăile lor reci să aştepte alte nopţi, alte vremi.

Şoifer a căutat săptămîni întregi de lucru pretutindeni. E mulţumit că a intrat în sfîrşit aici, în Lipscani, unde trăieşte altă lume de evrei, veşnic agitată de afaceri, cu buzunarele doldora de hîrtii, absentă la

foamea străzilor, la drama de dincolo de cristalul ferestrei aburite a cafenelei. Ficu a rămas mai departe la Prun. Patronul, examinat de medici, a fost găsit „grav atins de o miopie înaintată" şi deci inapt pentru război. Pe băiat îl vede rar, în vizită la Haike sau la vreo întrunire a „Cercului cultural" care îşi ţine şezătorile în fiecare duminică în sala „Unirea". Vine, tăcut, să se aşeze în fundul sălii şi să-l audă pe Ficu conferenţiind despre Kant sau Eminescu. Şoifer nu pricepe nimic, dar îi place să-l vadă pe băiat vorbind într-o limbă atît de ciudată şi aplaudat de băieţandrii şi fetişcanele din bancă. Aplauda şi el, convins, voind parcă să ştie toată lumea cine e...

— Mă uit la tine, Şoifer, şi văd că noi doi am rămas din garda veche! reluă Pierre, complet epuizat de „rîndurile" nesfîrşite de ţuici consumate.

Covrigarii plecară, injurîndu-se. Actorii, de asemenea, după ce împrumutară cîte-o băncuţă de la cîrciumar... Se grăbeau să apuce o pîine la brutărie, unde mahalaua, cu femei tremurînd pe picioarele subţiri cît beţele şi cu copii precoci şi degeneraţi, făcea „coadă" de cu noapte. Şoifer asculta vorba aleasă a „franţuzului" şi dădu din cap, în semn că-i de aceeaşi părere. El l-a apreciat întotdeauna pe Pierre. L-a şi propus, la Societate, pentru preşedinţie. „Colegii" pretind însă că-i beţiv şi o să le facă pozne. N-are să le facă nici o poznă. Velvl este un bătrîn deştept şi care ştie să se poarte.

— Ai dreptate, frăţioare! spuse şi comandă încă o sticlă de vin. De mult nu mai fusese la Cearnă. Astăzi — întîmplă-se orice — are să vie mai tîrziu acasă, chiar dacă l-o înjura nevasta. Bani de coşniţă i-a lăsat, poate proprietarul s-o mai piseze cu restanţa...

— Ai dreptate! repetă Şoifer şi bău, repede, paharul plin.

— Mää, dragă, mă... — murmură Pierre — o să se termine şi războiul. Noi d-abia am intrat. Franţuzii, săracii, o duc... hi! hi! hi!... de cînd? Îi batem pe

nemți, ascultă-mă pe mine, și gata ! Iar e pace ! Iar „Café Bucarest", iar „Nitta", iar „Tam-Tam-Model"...

Oftă, evocînd timpurile de pace. Ceru o „sticluță mică" pentru el. Patronul moțăia pe scaun. Cărnurile îi atîrnau, grețoase, ca niște zdrențe sub bărbie și pe ceafă.

— Băă... decedatule ! îi țipă el în ureche, întrebuințînd intenționat cuvinte radicale să-l uimească pe Șoifer. Fii mai agil, frățioare, că te mănîncă puricii... Repede !

Apoi vorbi de fata lui, fugită de-acasă, care se întinde pe cheiul Dîmboviței cu toți golanii. Se revoltă împotriva oamenilor — „canaliile !" care îl ocărăsc și-aici în calea Văcărești și în hanul în care locuiește. Mărturisi că e mai bătrîn decît se crede : a fost nevoit să-și ascundă vîrsta ca să-l primească în local să servească.

— Dacă ar ști franțujii cît sînt de bătrîn — spuse Pierre — m-ar lua la goană.

Și rîse umed.

Cînd l-au angajat, au șovăit puțin : avea obrazul brăzdat, privirea stinsă și mergea cu greutate.

— Da' cîți ani ai, șefule ?

Pierre și-a dat seama de pericol.

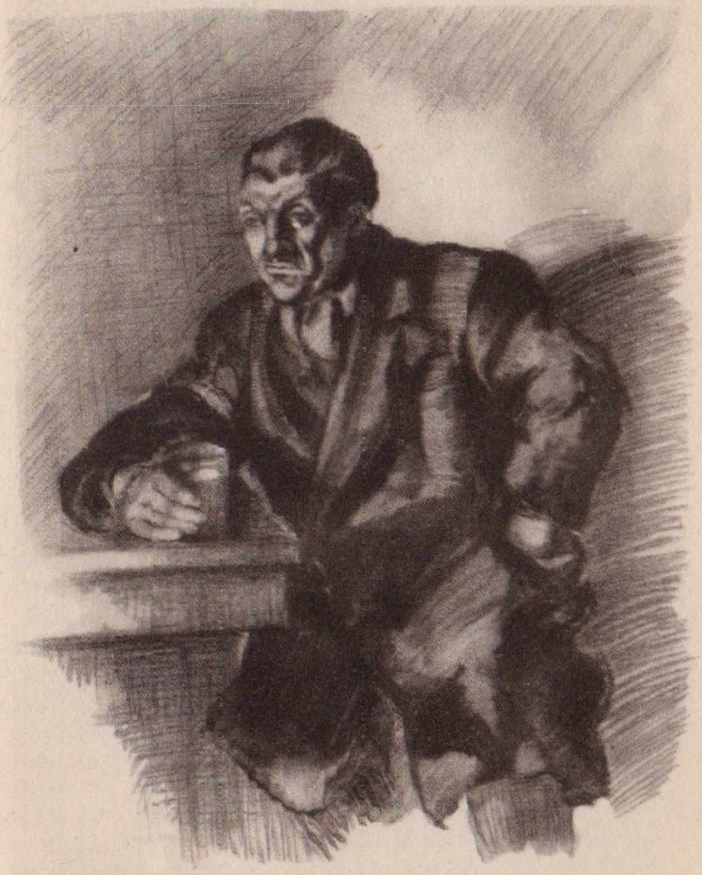
— O, destul de tînăr ! Cincizeci !

Minția. Avea șaizeci și părea de șaptezeci.

— Cincizeci ? Așa trăit ?

Velvl surîse ca și cînd ar fi primit un omagiu.

Șoifer tăcea, înfundat în scaun și în gînduri. Nu se mai văzuse, prin urmare, de o săptămînă cu Ficu. Numai de-o săptămînă ? Ba de zece zile... Îl rugase, bătatul, să nu mai servească la cafenea. Să rămîie acasă și să închirieze scaune și farfurii diferitelor familii din cartier care își însoară sau mărită odraslele, precum și numeroaselor societăți de binefacere care aveau mai în fiecare zi un banchet sau o serbare. Șoifer i-a făgăduit, dar nu s-a ținut de cuvînt. Nu i se părea destul de rentabilă afacerea asta. Băiatul nu l-a mai întrebat, de-atunci, niciodată nimic.

În biroul lui Prun, ziua, la secretariatul „Societății evreilor patrioți" seara, Ficu lucra fără preget pentru cele cîteva sute de lei cît primea pe lună. Locuia în cartier și aproape că nu se vedea prin uliți, atît de timid se înfățișa, atît de șters.

Gazda, o bătrînă măcinată de neurastenie, avea întotdeauna să-i ceară un sfat, să-i povestească o nouă întîmplare neplăcută, să-l roage s-o „salveze". Întrebuința, femeia, vorbe mari, care-l plictiseau cumplit pe Ficu. Nu era, însă chip să scape de gazdă. Îl aștepta cîteodată pînă la două noaptea: n-avea somn, baba. De cum intra pe ușă îi mărturisea că-i ard tîmplele de nu mai știe ce dracu să facă; a întrebat-o și pe Zipră, cocoșata, și pe Tevel, bărbierul, priceput în leacuri de pe urma tinereților lui de fost agent sanitar pe vremea boleșnițelor care speriaseră mahalaua; uite, i s-a dat coji de cartofi să-și lege cu ei ceafa. El ce crede? E bine să urmeze sfatul ăstora, sau e mai bine să meargă mîine dimineață la spital, în Dudești? A uitat să-i spuie, a! bine că și-a adus aminte: Leu, cîinele, a dispărut. Nu, nu l-au înhățat hingherii.

N-ar putea el să vorbească imediat — sau dimineața, cel mai tîrziu — cu ăia de la primărie? Cine știe, poate că-l ascund.

Azi i-a spart cineva geamul. Ea îl bănuiește pe Toib, pustanul din dreapta, care-o înjură pe mă-sa — l-a auzit dînsa de zeci de ori — dar e posibil să-l fi spart Iliic, nimic nu-i sigur pe lumea asta, nu-i așa?

De cînd cu războiul, gazda nu mai are astîmpăr. Îl ia de la poartă, cu bocete și plînsete. Și nu se mulțumește să se vaiete de propriile-i dureri; prin gura babei se umilesc și se blestemă și se roagă toate mamele, toate babele și toate rubedeniile mahalalei. Pe dînsa se plînge că a rămas singură ca vai de ea; că o s-o găsească într-o bună zi moartă, pe podea; pe vecina că e și ofticoasă, că nu se hrănește decît cu ciorbe „false" și i se văd oasele de prăpădită ce-i; pe vînzătoarea de gaz o compătimește pentru că sin-

gurul ei fecior a murit de mult și nenorocita crede că-i viu, cine știe unde în război... Ficu, ametit de gura femeii, se culca frînt, ca să se trezească, speriat, de suspinele și țipetele babei. Se îmbrăca, băiatul, iute și pleca grăbit, ca și cînd întîrziase de la cine știe ce vizită importantă.

Pe drum, își relua pasul obișnuit.

Războiul îi modificase și lui viața. Mai întîi: pîinea. Se fabrica o pîine tristă, amestecată — pare-se — cu mălai. Apoi: cîrnații care lipseau din micile restaurante ale cartierului.

Urmau: necazurile cunoscuților care-i contaminau spiritul și îi evocau crunte întîmplări trăite: moartea mamei, a bunicii, a lui Rubin... Înainte de-a pleca, perierul a făcut o raită printre cunoscuți. Cu toți se săruta, tuturor le împărtășea speranța lui că va reveni, tot așa, curînd-curînd.

N-are să ție mult războiul — credea unchiu-său. Pe el, îndeosebi, l-a îmbrățișat mult.

Și de-abia plecat — s-a și vestit moartea lui pe-un pat de spital. Laolaltă cu camarazii sosiți din toate colțurile țării, Rubin a căzut bolnav de tifos exantematic.

Cine să-l îngrijească acolo? se întreba Ficu. Războiul agrava toate: și singurătatea lui și dragostea care nu s-a realizat și lipsurile-i de tot felul.

Șoifer le știa toate-astea de la Șulăm. Îl întîlnea din cînd în cînd pe fostu-i cumnat în „Taica Lazăr". Negustorul venea pe-acolo să mai vadă cum i se vînd bocancii și vechiturile. Chelnerul afla de băiat tot ce dorea și pleca, apoi, mulțumit.

— Mă, Șoifer, mă, tu parcă dormi, mă!

Pierre vorbi gros și dojenitor.

— Nu dorm. Sînt necăjit!

— Necăjit? rîse Velvl. Serios? Ei, nu! Ești vra să zică necăjit! Ce vorbești dom'le? Și eu care...

Duse paharul la buze.

— Să fii sănătos și să mă pupi...

Șoifer îl privi cu ochiul lui obișnuit. Puțin îi păsa

de ce-i spune Pierre. E om deștept, franțuzitul dracului!

În cîrciumă intra cîte-un grăbit, cu gulerul paltonului ridicat, turna pe gît un rachiu, plătea o monedă mică și pleca.

— Domnu! încerca să-l oprească Pierre.

Omul, însă, îl cunoștea.

— N-am timp, șefule! îi răspundea. Mă duc la brutărie.

— Du-te-n... îl înjura chelnerul, necăjit că-i plecau lovarășii de țuică.

— Uite-l, dom'le! se bătu el cu palma-n frunte. Uite-l!

Și arătă spre bătrînul înfipt înaintea tejghelei.

Șoifer îl recunoscu, din spate: Oișiie.

De cînd îi plecaseră feciorii în război, bătrînul revenise la țuică. De dis-de-dimineață pînă tîrziu în noapte colinda cîrciumile cartierului.

Avea, pretutindeni, cunoscuți și protectori.

Murise Esther, murise soră-sa Leia, la Haike nu mai găsea nici pe Șoifer, nici pe Rubin...

Începu să-și caute vechii lui comeseni, unii bătrîni ca dînsul, alții invalizi, ciungi sau șchiopi sau chiori, cărora Oișiie le făcea mici servicii. Avea nevoie moșul de lume, de uitare, de băutură.

Înainte de-a pleca, feciorii lui au mai speriat o dată cartierul. Primiseră ordinul de mobilizare.

Era o zi de august, domolită. Nici arșiță, nici umezeală. Plouase în ajun.

Zi bună de chef. Zugravii și-au pus hainele păstrate cu grijă în dulap pentru sărbătoare și au dat năvală printre nevestele și ibovnicele cartierului. Fiecare a luat de la iubitele sentimentale din Făurari și Cîmpoduci, din Raion și Traian, din Bradului și Dobroteasa gologani, în fișic, sau înnodate în batiste parfumate, și s-au întîlnit cu toții la nea Adam, în Crucea de Piatră, peste drum de „fete".

— Plecăm la război! spuneau vlăjganii amantelor şi femeile îngălbeneau, se agăţau de braţul voinic al zugravilor şi izbucneau în hohote de plîns.

Apoi se căutau prin buzunare, răvăşeau prin scrinuri şi garderoabe, înlăturau saltele şi ofereau băieţilor bietele lor economii.

Feciorii lui Oişiie şi-au îmbrăţişat „amurezele" şi s-au adunat la Adam.

Circiumarul aliniase mesele pe trotuar.

Începură cu ţuică şi fripturi şi sîrşiră cu coniacuri şi brînzeturi, comandate-n gura mare. Toate fetele bordelelor s-au perindat pe dinaintea chefliilor. Zugravii le ciupeau şi le ofereau vin şi ţigări.

Tîrziu au venit la masă şi „protectorii" fetelor — un monom de „neni", toţi în cămăşi şi porniţi pe scandal.

Zugravii îi întîmpinară cu semnul de ocară: podul palmei peste mînă.

Unul dintre „peşti" observă, moale:

— Se dă la noi, jidanii!

— Dee! făcu altul. Să i spoim puţin cu borş.

— Să-l spoieşti pe tat-tu! răspunse cineva dintre fraţi.

Unul dintre protectorii fetelor şopti celui din spate, fără a întoarce capul:

— Arde-i una!

„Nenea" se aplecă spre pămînt, ca şi cînd şi-ar lega şireturile ghetei şi, ridicîndu-se fulgerător, izbi cu sete drept în nas pe feciorul lui Oişiie. Fraţii îi veniră în ajutor. Se încinse o bătaie cumplită între zugravi şi peşti. Lama unui briceag sclipi în mîna cuiva. Cineva i-o muşcă.

— Aaah... Caravana mă-tii de jidan!

— Taci, „balaure"!

Gardistul, chemat de fete, scoase ţignalul.

— „Şeest!" făcu un „nene". „Curcanul!"

Dar nimeni nu-l auzea.

Mesele fură răsturnate, farfuriile şi sticlele zburau în aer. Ţiţiiau cu toţii. Cîţiva dintre zugravi aveau

ochii umflați și dîre de sînge pe bărbie. Un „nene" căzu lat pe trotuar. Fetele țipau, se văicăreau, scuipau, însoțind gestul de injurături.

Sosiră gardienii, din Dudești, din Văcărești, din întreg cartierul.

— Nu vă băgați! le spuse un „protector", ținîndu-se de ceafă.

— Vedeți-vă de treabă! adause un zugrav. Am glumit.

Bătaia încetă. Gardiștii, asudați și grăbiți să „potolească" pe „mardeiași", nu știau ce să facă mai întîi: se priveau unii pe alții și ridicau din umeri, încurcați.

— La ce mă chemași, mă, camarade? spuse unul.

Nici un răspuns. Fură convinși să plece. Cîrciumarul aduse un hîrdău de apă, pe stradă, pentru „băieți". Își spălară rănile, nepăsători, înjurîndu-se, fără ură.

— Fănel, te-am atins la nasulie.

— De, mă, frate-miu, avuseși noroc!

Feciorii lui Oișiie plecară-n Văcărești, unde cheful și bătăile — cu alți „băieți" — continuară pînă dimineața. Mahalaua trăise în panică.

La ceasul hotărît, zugravii au strîns puternic mîna bătrînului și-au plecat. De-atunci Oișiie colindă cîrciumile.

— Ce-i mă, ăla, cum îți zice, Velvl? răspunse bătrînul, apropiindu-se de masă.

— A! Și Șoifer e aici!

Se așează, obosit.

— Nu mai văd. Nu mai văd aproape de loc. Noroc că mă cunoaște toată lumea.

Pierre, vesel, oferi țuică...

— Velvl — întrebă Oișiie — pot să iau un corn?

— Zece! Dă coșu-ncoa! porunci chelnerul.

Oișiie mesteca încet cornul între gingii. Părea obosit. Pierre se interesă de ai lui. Știa că-s pe front — toți. Cum o mai duce el pe-aici?

— Cum o duc? Nu întreba! Să-ți spuie Șoifer, poate că știe... E vai de capu meu!

Și Oișiie mărturisi că rătăcește, aproape orb, din cîrciumă în cîrciumă, ars de dor și de mizerie.

Șoifer se ridică.

— Eu mă duc!

— Stai, mă! îl îmbie Pierre.

— Lasă-l! stărui bătrînul. Are copii. Are casă. Lasă-l.

Și, încet:

— Eu n-am nimic.

Șoifer ieși.

Ploaia încetase. Frigul se înteți. Drumeții, rari, aveau cu toții ochii în pămînt. Nu mergeau: se strecurau. Prăvăliile goale nu îmbiau pe nimeni. Un bătrîn cu o imensă pălărie de paie în cap se instalase în colțul străzii Labirint, salutînd adînc oamenii, tramvaiele, cîinii...

Șoifer grăbea spre casă. Locuia în calea Văcărești, în sus, spre chei. Pentru prima oară se simțea stînjenit, nu știa de ce, preocupat, îngîndurat. Războiul! își spuse, fără a continua. La cafenea, misiții și directorii și remizierii au băut, ca de obicei cafelele lor groase cu caimac, au fumat trabucurile parfumate și au însemnat, cum fac zilnic, socoteli de tot felul în carnetele burtoase și soioase, vîrîte, apoi, în buzunarele pline de bancnote. Aici, la mahala, cunoscuții lui nu se mai văd. Au plecat, din primele zile, pe front și băieții lui Oișiie, zugravii zvelți, ageri și zurbagii și micii patroni de ateliere din cartier și lucrătorii sau salahorii evrei, cu ziua. Și-au lăsat nevestele plînse și flămînde și copiii speriați în bordeiele lor din fundăturile Dudeștilor și ulițele obscure și mici născocite pe hîrtie. Războiul! mai încercă odată chelnerul, ca și cînd, rostind cuvîntul, ar fi dat de pricina tristeții lui, subite... Apoi intră în odaie. Nevasta îl întîmpină bosumflată, cu o știre rea: se îmbolnăvise băiatul de pojar. Pe Șoifer nu l-au interesat niciodată complicațiile existenței de familie. De astă dată, însă, fu

obligat să aducă, el, doctorul. Pe tăbliţa din zidul casei sale, Şternbaum lipise un afiş: „Plecat".

Chelnerul colindă mahalaua şi se înapoie cu un bătrîn luminos la chip şi cam în prietenie cu vinul, fidel frecventator al tuturor cîrciumelor din cartier şi medic cu diplomă din New York. Pretindea că a plecat peste Ocean în tinereţe ca simplu mecanic şi — iaite-l acum — doctor în toată firea, cu pălărie tare, neagră, şi cu haine elegante, pe talie.

I-a prescris ceva copilului, fără a stărui prea mult. „Are să-i treacă repede! a spus. Dacă ar trece tot atît de repede şi războiul". Apoi rîse gros şi plecă, refuzînd moneda de doi lei oferită de Şoifer...

In aceiaşi zi, trecînd pe dinaintea cafenelei din Lipscani, Ficu îl zări pe tată-său, împovărat de o tavă, imensă, plină de ceşti şi pahare. O purta liniştit, simplu, ca şi cînd totul s-ar înţelege de la sine. Băiatul avu un tremur de-a lungul spinării. Serviciul infect al lui Şoifer începu să-l doară ca un abces. Chelnerul adunase, doar, cîteva sute de scaune şi tot atitea farfurii şi tacîmuri. Nu mai era tînăr. Putea cîştiga, închiriindu-şi marfa, suficient ca să trăiască în căsuţa din fundul căii Văcăreşti. De ce dracu mai stăruia la cafenea? Băiatul începuse a fi cunoscut în cartier. Vorbea des la şezătorile culturale, ucenicele mai răsărite de la atelierele de mode sau de croitorie îl arătau cu degetul, cînd trecea trotuarul. Chiar la birou, la Prun, a fost întrebat ce meserie are tată-său. I-a venit greu să răspundă. A mînţit, spunînd că-i misit, că-şi face veacul în Lipscani şi că a fost cîndva cîrciumar. Mai bine hamal în gară, gîndea Ficu, decît la cheremul roşcaţilor şi umflaţilor ăstora din cafenea.

Intră întunecat, în sala plină de fum şi de zgomot. Bău o cafea cu lapte. Şoifer îl întrebă dacă ştie că i s-a îmbolnăvit copilul? Ficu nu ştia nimic. Nu voia să ştie nimic.

— Te-am rugat, o dată, tată — îi spuse — să te laşi de meseria asta! Dă-o dracului! Închiriază-ţi scaunele şi farfuriile şi ai să cîştigi destul.

Chelnerul îl ascultă, fără a clipi. Obrazul lui își menținea aspectul, ca și cînd nu i s-ar fi vorbit lui — ci unui străin aflat la distanțe de kilometri...

— N-auzi, tată, n-auzi?

Șoifer își privi băiatul. Ciudată dihanie. Răspunse moale :

— Aud... Bine!... O să văd!

Și privi tot atît de absent cum îi pleacă băiatul, încruntat și nemulțumit.

Prin fereastră îl zări, depărtîndu-se trist.

— Vineee! răspunse el, profesional și se înfățișă clientului care-i ceru un coniac.

În drum spre Șulăm, Ficu se opri la ceainăria din colțul străzii Traian. Pe-aici îl întîlnea, adesea, pe Rubin. Nici nu visa, perierul, să moară de tifos exantematic, în război, în cine știe ce fund de spital improvizat!

Aflase că s-au primit știri rele de la Moriț. Tapițerul se îmbolnăvise de nervi. Poate de sifilis, presupunea Ficu, perfect edificat asupra tuturor dezastrelor posibile, la vîrsta lui bărbătească de șaptesprezece ani. Moriț suferise și-o lovitură : îi fugise fata cu un avocat american, creștin.

Dragostea învinge moartea, citi pe un afiș de mînă, împărțit de-un golan rupt și desculț. *„Reprezentație de onoare în beneficiul artiștilor-soți Rabinovici. Va avea loc la Teatrul Jignița în seara de 23 noiembrie irevocabil sau, în caz de amînare, duminică 26. Biletele vîndute sînt valabile."* Surîse mintal artiștilor-soți : de cîțiva ani, Ficu citea același afiș care anunța reprezentația de onoare.

Și titlul piesei îi învia imaginea fetei din han. N-o mai văzuse pe Saly de cîțiva ani. I s-a spus că-i măritată. Marală a căzut la fund : e pensionara unei case de toleranță din cartier. Îi pare rău și de una și de alta... Plecă.

În strada Traian, printre nevestele necăjite din pricina soților plecați, înghesuite acum în băcănia sur-

dului. Ficu zări un obraz rumen, aproape vesel, singurul obraz vesel. Avu o clipă de îndoială.

Apoi, hotărît; ea e! Saly.

Îi strînse mîna, apăsat. Ce mînă groasă. Şi trupul. Prea plin, prea mare, prea femeiesc. Asta-i fata subţire de altădată, amorezata din han, dragostea lui? Ochii i se umplură de lacrimi. Revăzu afişul: *Dragostea învinge moartea...* reprezentaţia artiştilor-soţi.

Uff! Îi zîmbi.

— Ce mai faci? îl întrebă Saly privind dincolo de umăr.

— Bine. Dumneata?

— Eu? Foarte bine, mulţumesc lui dumnezeu. „Al meu" a rămas — ştii?

Şi pentru că Ficu păstra acelaşi aer nedumerit, Saly îi vorbi repede:

— A fost mobilizat pe loc. E la depozitul de cărbuni. O duce foarte bine. Şi-i aşa cuminte, aşa cuminte... Am şi eu un mînz — ştii?

S-au despărţit la strigarea lui Idl:

— Luaţi-vă făina, madam Saly!

— Scuză-mă, dragă... scuză-mă.. la revedere... pa... pa.

Acasă, la Şulăm, s-au adunat toate rubedeniile. Mirosea a haine vechi, a bocanci stătuţi şi a sudoare. Haike primise, din curte şi de la vecinii de peste drum, toate veştile cumplite: vor fi măcelăriţi oamenii — zice-se — şi fetele vor fi necinstite...

Vizitele aeroplanelor şi baloanelor aruncătoare de bombe speriaseră lumea. O fetiţă, aflată tocmai atunci în mijlocul străzii, a fost omorîtă de-o schijă. Mama copilului a înnebunit. O bătrînă ştie că vor opri brutăriile să mai fabrice pîine!

— Parcă asta care-o mîncăm acum e pîine, doamne iartă-mă!

— Nu vorbi aşa! o dojeni bătrîna. E păcat.

Cineva spuse că prizonierilor prinşi li s-au scos ochii. Femeile încercară să vorbească, apoi, toate deodată, să se strige pe nume, să implore cerului milă...

Ficu fu asaltat de întrebări. Nu mai avea înainte-i pe gazda lui neurastenică. Avea acum înainte-i zece, douăzeci, o sută de gazde cu sute de ochi, cu sute de guri, cu sute de rînjete şi de plînsete, diformîndu-le obrajii. Fiecare voia să afle, deodată, de ce nu-i scrie feciorul nimic, de ce nu se mai găseşte carne în piaţă, de ce s-a rărit orezul, de ce s-au spălat felinarele, pînă în ajun vopsite în negru, de ce sînt amăriţi birjarii, de ce s-a mai pornit războiul...?

El încercă să le răspundă. Numai Haike e neîncrezătoare.

— De unde vreţi să ştie toate, băiatu? Vorbeşte şi el aşa, ca să ne liniştească!

Mătuşă-sa se simţea în dramă şi în catastrofă, în căptuşeala ei sufletească, naturală. Experienţele prin care trecuse în viaţă o împiedicau să trăiască altfel decît în permanentă panică. Veghease la căpătîiul atîtor bolnavi din familie, plînsese atîţia morţi, atîtea despărţiri, atîtea înfrîngeri, încît nu mai putea trăi decît în acest climat al durerii, al unei nopţi nesfîrşite de groază. Ficu voia să descreţească frunţile femeilor şi să le înveioreze.

— Aşa-ţi place să ne zăpăceşti! reluă Haike. Parcă tu ştii multe. Uite, de trei zile alerg după lemne. Scumpe foc şi din ce în ce mai rare. Degeră copilaşii, p-aici, prin mahala, de frig.

In ultimul timp preţul lemnelor sporise într-adevăr, spăimîntător. Femeile, desperate, pîndeau, în amurg, gardurile şubrede, să le smulgă din pămînt şi să fugă cu ele în chip de trofeu acasă. Băieţii răsăriţi se învăţară să sară pîrleazul curţilor mai înstărite, să se strecoare în magazii şi să revie, apoi, în bordeiul unde îi aşteptau fraţiori de lapte, cu cîte-un braţ de lemne.

— Doamne, Doamne! Cine ştie ce-o mai fi! Vai de noi şi vai de noi! se văita Haike umblînd îngrijorată prin casă.

Povesti, apoi, pentru a zecea oară, cum a plecat David, băiatul cel mare, în America, unde se află acum angajat ca sergent în armată; arătă femeilor

fotografia lui, mîndră de chipiul cu borul lat şi de căutătura vie a uniformatului şi izbucni ca de obicei, în hohote de plîns: e atît de departe de mama... de mama lui iubitoare. Aici intervenea Şulăm, plictisit şi autoritar: să mai tacă, să mai isprăvească o dată cu bocetele astea... E război, ei şi? Toată lumea e în război. Cine are zile — scapă. Adică, în timp de pace, nu mor oamenii?

— Vă place? se încumeta, aparent calmă, Haike. Vă place? Uşor îi vine lui! Una-i mama...

Femeile reluară vorba. Ficu trebui să le spuie, amănunţit, dacă nemţii au fost bătuţi şi unde? Şi ce fac franţujii? Franţujii sînt doar cu noi! Cum de îngăduie ei toate cîte se petrec de cîteva zile?... Ce să le răspundă? În tolba lui de cuvinte se făcuse un gol, ca şi în inimă. Saly e azi o femeie măritată, ca oricare alta de aici, din han, de peste drum. Războiul, viaţa — toate trec... Numai golul ăsta care i se adînceşte într-însul. Numai prăpastia asta pe care n-are cum s-o astupe.

Se făcuse o tăcere de vată în odaie.

Bătrînele şi-au îngropat capul în palme. Haike a obosit cu bărbia în piept, cruntă: avea ceva din fizionomia Leii, înainte de moarte...

Seara, pe ploaie, au intrat nemţii în Bucureşti.

XII

Au trecut aproape doi ani cenuşii, trişti, apăsători. La „Pomul verde" s-a instalat o duzină de mustăcioşi nemţi care valsau greci cu guvernantele şi „menajerele" familiilor înstărite din alte cartiere. Prin cîrciumile căii Văcăreşti se zăreau chipiile lor adăpostind chelii şi frunţi înnegrite de soare şi de vînt. Bătrîni uzînd de idiş, convinşi că vorbesc în limba soldaţilor, se străduiau să le vîndă stofe sau batiste, cămăşi gata confecţionate sau inele, fîşii de mătase sau mănuşi. Nemţii priveau dispreţuitor, şi marfa, şi pe negustori. Apoi comandau bere şi glumeau, rîzînd, pe seama evreilor. Au fost şi cîteva neveste vesele care s-au înhăitat cu soldaţii chipeşi — exact ca în celelalte cartiere ; de asemenea şi unele fete de măritat, convinse că subofiţerul cu sfîrcurile mustăţii dominatoare e gata să se însoare...

Zilele se scurgeau anevoie, atinse şi ele parcă de-o boală fără leac. Se mînca o pîine infectă cu mălai şi fasole... numai fasole. Doar în casele bogătaşilor şi a cîtorva „mahări" din societăţile filantropice se ivea rar, în farfurie, carne. Cîţiva isteţi cumpărau vitele pe furiş şi tot în taină le tăiau şi le vindeau...

Străzile, bîntuite de iarnă siberiană, au îngropat în căsuţe aproape toată lumea.

Aventurierii care înfîrziau peste miezul nopții în oraș erau priviți cu neliniște, groază și admirație de ai casei, cînd se înapoiau în zori, livizi și amețiți de băutură. Trăiau, toți, sub povara restricțiunilor și a fricii. Figura lui Oișie s-a schimbat, pînă la diformare: e de nerecunoscut moșul, cu ochii umflați și stinși, cu obrazul numai brazde și cu bietele lui mustăți lăsate în jos în chip de sălcii. Șoifer a renunțat, în fine, la serviciul lui de chelner și se mulțumește cu cîștigul provenit din închirierea scaunelor și a farfuriilor. Mai vine pe la Cearnă, dar nu zilnic. Ficu îl întîlnește, fie pe stradă, fie la Șulăm.

Pierre a fost arestat de nemți și internat undeva într-un hotel. In prima zi a fost dîrz chelnerul cu asupritorii săi. Dar după o săptămînă a cerut să i se dea drumul, plîngîndu-se că n-a făcut nimic; la urma urmei să învingă cine-i mai tare, susținea Pierre, el nu se bagă în chestii d-astea. A făcut, pentru el, plîngere la comandament și un rabin, care a arătat că Pierre nici nu-i Pierre, e Velvl, că nici nu știe franțuzește cumsecade și că vorbea rău de nemți de cîte ori se simțea bine dispus, la bodegă... I s-a dat drumul. Venea și el rar de tot la Cearnă, care își primenise clienții: ofițeri, soldați și protejații lor, adesea din alte mahalale, atrași acolo de faima vinului și a rachiului tare.

La mesele pătate, limbile se dezlegau și ochii se înfiorau de veștile care curgeau cu nemiluita, de pretutindenea. Cerșetori aproape, șchiopi și gîngavi, ciungi și surzi, orbi și ftizici, oameni fără stare civilă se învîrteau printre băutori și zvîrleau cîte-o vorbă. La început nimeni nu dădea ascultare nenorociților. Dar vorba încolțea în gînduri și impresiona. Cum, să fie într-adevăr așa? Nemții sînt învinși? Stau din ce în ce mai rău mărețele armate? O să fugă mai repede de cît se crede? Cine dracu mai poate ști ceva în zăpăceala și în iernile astea obștești: din uliță și din suflete?

Ţiganii bătrîni din bariera Dudeştilor veneau să le cînte cheflilor ; se rugau, plîngînd, de-un codru de pîine, de un cartof şi de-o ceapă. Fiecare lăutar lăsase în colibă copii flămînzi, femei leşinate aproape, de foame, neveste uscate şi pe jumătate moarte.

Li se zvîrlea un cinci sau un sfert de pîine oribilă. Cîntecul lor, vesel, crispa nervii — deschidea porţi largi iadului, predispunea la sinucidere...

Cînd administraţia avea nevoie de braţe pentru curăţirea zăpezilor, se pornea vînătoarea de oameni. Mici slujbaşi comerciali, vînzători de prăvălie şi ucenici, bătrîni întîrziaţi prin centru erau prinşi şi puşi, fără vorbă multă, să măture zăpada.

Plecau spre casă obosiţi, storşi de vlagă, îngroziţi, ocolind străzi şi pieţe şi furişîndu-se pe lîngă ziduri şi curţi străine. Cine îndrăznea să se opuie era lovit, chiar dacă mîna care pedepsea era tînără şi obrazul pîngărit bătrîn şi galben de bunic.

În casa lui Şulăm, ţipătul permanent al femeii părea şi mai ascuţit. Nu se mai primise nici o veste din America — poate că-i bolnav rău Moriţ, poate că a murit...

Ficu venea rar să-şi vadă rubedeniile. Rămînea, de obicei lîngă fereastră, privind spre odaia în care a murit mama şi în aceea în care murea, zi de zi şi ceas de ceas, bunica, şi apoi pleca amărît. Casă tristă casa lui Şulăm.

Băiatul croitorului a ajuns cîntăreţ vestit la un restaurant de seară ; n-are nici optsprezece ani, dar se poartă elegant, e veşnic ras şi pudrat şi se numeşte Elefterescu. Şaiman e supărat că feciorul şi-a schimbat numele, dar n-a avut încotro, altfel nu-l lăsa patronul selectului local să cînte...

Sacîntors şi-a amintit că ştie evreieşte şi a devenit tălmaci pe lîngă o autoritate nemţească oarecare. Se arătă mîndru de noua-i îndeletnicire. Pricepea greu ce i se vorbea — dar mai întotdeauna o scotea la capăt.

Anii aceştia l-au îndurerat adînc pe Ficu.

Spectacolul din fața brutăriilor, îndeosebi, îl îmbolnăvea. Zecile de femei, palide și tremurînd în crivățul lui ianuarie, cu cîte-un plod sub șalul vechi, dinaintea obloanelor trase, așteptînd pîinea de mălai și tărîțe, îi răceau brusc spinarea. Simțea o ameteală și o nevoie ciudată de-a vomita. Se înapoia acasă, cuprins de febră. O dată a întîlnit-o pe Maralâ. N-ar fi recunoscut-o în fustele ei urîte și în paltonul peticit. Avea un obraz cărămiziu, ciupit puțin de vărsat și slăbit. Dar ochii îi luceau ca în anii adolescenței. Tușea. L-a oprit timidă, neîndrăznind să-l privească. Nu știa: poate că nici nu vrea să stea de vorbă cu ea, o biată prostituată de cartier. Dar Ficu a privit-o cu ochi buni. Maralâ nu mai rîdea gros și nu mai șoptea porcării în urechea nici unei Saly. I-a luat mîna crăpată de ger în mîna lui caldă și a mîngîiat-o. Femeia, certată cu patroana casei de toleranță din Cruce, a plecat de o lună. Și-a luat o odaie în strada Raion. Pînă acum cîteva zile i-a mers destul de bine. Au venit pe la ea și nemți — ea vorbește puțin limba lor — și s-a putut întreține. A avut ghinionul de s-a îmbolnăvit de gripă — blestemata asta de gripă care umblă prin oraș. Nu s-a putut coborî din pat, așa în călduri și în friguri, cum se afla — și au părăsit-o cu toții. Bărbații sînt răi... egoiști! L-a oprit — Maralâ se vedea stingherită — l-a oprit... doar să-l întrebe ce mai face!

Lui Ficu i-a plăcut vorba acestei Maralâ, schimbată cu totul. E ca și cînd ar fi venit de pe alte meleaguri, e o femeie care păstrează doar în pupila ochiului viu amintirea fetei dinainte, din han.

Atît?

Și i-a strîns mîna. Dar Maralâ și-a ridicat ochii spre dînsul. Are să-l roage ceva. Nu se supără? Nu? Bine. Atunci — să-i împrumute o bănuță. Are mare, mare și imediată nevoie de-o bănuță.

Ficu i-a dat moneda. Fata vru să-i sărute mîna. Îl rugă să vie s-o vadă prietenește... frățește... Făgădui și se despărți, grăbit să nu izbucnească într-un hohot de plîns.

Şi aşa s-au perindat nopţi rele şi zile închise şi săptămîni ca plumbul şi ani fără bucurii. Şi deodată, într-o dimineaţă, la madam Cearnă s-a zvonit că nemţii pleacă. În două ceasuri care şi căruţe încărcate de soldaţi şi mărfuri, treceau, fulgerător, pe dinaintea ochilor uluiţi, spre barieră.

Sacîntors s-a dus să-l caute pe Pierre şi să-l anunţe că francezii bat de sting pe nemţi, dar chelnerul, aproape paralizat de-un reumatism infernal, sărac şi plictisit a ridicat din umeri, indiferent.

Seara nu se mai afla picior de soldat sau de ofiţer în oraş.

A doua zi, lumea află, cu uimire, tot ce se petrecuse. Venea pacea. A venit...

...Acum e o schimbare totală în cartier. Nevestele şi-au primit bărbaţii, copiii au mîngîiat barba aspră a omuleţului care rîde într-una şi căruia i se zice: tată. De mult nu şi-l mai aduc aminte — aşa vesel, aşa vioi.

Prin case cu tavanul aproape mai sînt aşteptaţi cei care încă n-au sosit. Dar vor sosi. Sosesc.

Pe ambele trotuare circulă o lume grăbită, deşi fără ţintă. Totul e un joc, depăşind chiar voinţa oamenilor. Bărbosul care se împiedică de trecători şi, manevrînd cu desperare din coate, ţine cu tot dinadinsul să treacă înaintea altora, oprit brusc de un braţ ferm şi întrebat unde aleargă, n-ar şti ce să răspundă: nu s-a gîndit nici el. A plecat o dată cu răsăritul soarelui în oraş, obsedat de gemetele nevestei bolnave şi acum, aşa precipitat cum pare, se va opri trei ceasuri la vitrina fotografului, poate... La fel şi tinerelul care îşi şterge, din mersu-i iute, fruntea de sudoare, n-are nici o treabă, dar îl împinge cineva din spate parcă, să înghită distanţele, pe nemestecate. Şi domnul cu haina închisă pînă sub bărbie, şi femeia cu umbrela inutil deschisă... toţi se doresc grăbiţi. E în atmosferă o tulburare care se transmite ca un pojar pietonilor, o nervozitate şi o isterie cu neputinţă de înlăturat... Grupul de evrei care rămînea să privească la nesfîr-

şit mărfurile expuse de halagii chiar pe marginea trotuarului nu mai există. Nici bătrînii credincioşi, înapoiaţi de la măruntele case de rugăciuni şi opriţi de obicei să continue în colţ o controversă talmudică sau o gîlceavă iscată de administrarea cutărei societăţi filantropice nu se mai văd. E un freamăt, o întrecere între pietoni, care să ajungă mai devreme — unde? nimeni nu ştie! — o agitaţie colectivă cum din vremi n-a mai cunoscut calea Văcăreşti. „Războiul s-a sfîrşit! Războiul s-a sfîrşit!" cadenţau paşii pietonilor, uruitul trăsurilor, roţile tramvaiului, lumea-n mers...

În cafeneaua din spatele halei, mesele sînt ocupate. În prima sală, clienţi de toată mîna: negustorii prăvăliilor învecinate, meseriaşi, funcţionari comerciali şi vînzătorii de vechituri. Dincolo, în odăiţa văruită în alb ca o cîrciumă de ţară, pe cele două bănci aliniate de perete, îşi beau ceaiul intelectualii cartierului: partizanii lui Moşeanu, sioniştii, indiferenţii la zbaterea politică...

Haimovici, un tînăr profesor de gimnaziu, ebraist, afişează un sionism radical. Tema lui — susţinută cu răbdare — e simplă: evreii din ghetto îşi risipesc energia într-o luptă zadarnică în loc să realizeze ceva practic pentru Palestina.

Marcu, lucrător, vorbind cîteva limbi străine şi circulînd prin literatura universală ca prin latifundii proprii, e socialist: nu există naţii, există numai clase: una care exploatează, alta care este exploatată. Problema nu-i naţională — e socială. Evreii nu se deosebesc de celelalte neamuri: proletarii au aceleaşi interese pretutindenea.

Leibman priveşte ironic şi pe unul şi pe altul: el nu crede într-o schimbare a societăţii pe cale evolutivă; el este pentru propaganda prin fapt. A înghiţit toată literatura tipărită de Moşeanu, are buzunarele doldora de broşuri şi pomeneşte necontenit de Ştirner şi de Bakunin, ca de nişte fiinţe vii care ar bea, alături de el, ceaiul.

Un tînăr subţirel este — nici el nu prea ştie ce. A rostit şi el cîteva cuvinte cam încurcate. Anevoie au înţeles ceilalţi că omuleţul crede că, deocamdată, e nevoie de un front naţional, sau aşa ceva, al proletariatului evreu.

— Mă, huhăm, i se adresează Marcu, încă n-aţi priceput, voi, âştia, poale-sionişti sau sionişti, sau cum vă mai numiţi, că între proletari, nu există nici o deosebire? Că acest „deocamdată" dă apă la moară — cui? Tocmai asupritorilor, fie ei romîni, fie ei evrei sau englezi? Ce-i tot dai zor cu front naţional? Avem de închegat un front — da! Un singur front: acela al exploataţilor.

Altul, cu lavalieră şi cu părul mare, neregulat zvîrlit pe spate, mărturiseşte că n-are nici un fel de ideal, naţional sau social: el are unul estetic. Face versuri, îşi cheltuieşte nopţile, declamînd din romanticii germani, pe care îi ştie pe de rost şi se hrăneşte dintr-o meserie banală: împărţitor de afişe la cinematograful din cartier.

Ceilalţi, iar socialişti de stînga, iar de dreapta, iar sionişti, iar libertari, iar esteţi: ceaiul, frigul, lipsurile, obişnuinţa îi adună zilnic un ceas, două, la masa cafenelei.

O dată cu sfîrşitul războiului au mai venit şi nişte tineri evrei din părţile basarabene, vorbind un idiş pitoresc pentru urechile căii Văcăreşti, meşteri în povestiri şi în cîntece.

Se întîmplă să înceteze discuţia. Atunci, unul dintre meteci începe un cîntec evreiesc, trist şi sentimental. Tac deodată toate buzele ocupate cu sorbitul ceaiului, se curmă zgomotul paharelor şi linguriţelor lovite şi oamenii rămîn cu ochii holbaţi spre basarabean. Şi ceilalţi se încumetă să treacă pragul odăiţei sau se înghesuiesc spre uşă ca să asculte mai bine.

Şi apoi se stîrneşte iar zgomot, iar discuţii fierbinţi.

— Să ne spuie Bercovici dacă preferă să stea cu braţele încrucişate cînd o altă lume se clădeşte undeva aproape de noi?

— Cine a spus că e de preferat să stăm aşa? Eu susţin numai că nu în toate ţările există aceleaşi condiţiuni economice şi psihologice...

— Psihologice! rise Leibman. Astea vă omoară: cuvintele! Adevărul este că nu se poate clădi nimic pe nisip. Totul trebuie luat de la început.

— Asta-i părerea ta! reluă Bercovici. Şi rosti o frază care părea scoasă dintr-un manual de economie politică.

— Asta ne învaţă abecedarul! spuse un mărunţel tuciuriu şi care de obicei asculta fără a se amesteca.

Avea priviri de veveriţă şi o stăpînire de sine care îl impunea tovarăşilor. Vine cel dintîi la masa intelectualilor şi pleacă la urmă, însoţind pe cîte unul care se dovedea mai îndîrjit. Îl chema Vechslerman zis Veniamin. Se şoptea că-i poliţist, trimis iscoadă între socialişti. Dar nimeni nu avea dovezi.

— Tu ai fost, Veniamine? se miră Bercovici.

— Da, eu! îl înfruntă omuleţul cu priviri de pară.

Cîţiva izbucniră în hohote.

— Veniamine, dragă — spuse cineva din grup — aşa-i că tu eşti... pentru fapte?

Omuleţul privi circular. Ridică din umeri.

— Eu... eu...

— Mă, Veniamine, mă... tu nu cunoşti zicala: „Pisicii vîrîtă chiar în sac, i se văd ghiarele?“

Alt hohot de rîs urmă.

Veniamin se aprinse la faţă, îşi pierdu, pentru întîiaşi dată, cumpătul:

— Ce vrei să spui? Ce vrei să crezi? Hai, repede, s-aud!

Dar nimeni nu răspunse. Unii sorbeau ceaiul din farfurioare, alţii tuşeau: cineva întrebă cît e ceasul.

— Nu răspunzi? Nu răspundeţi? Asta-i camaraderie! Asta-i...

— Ia să ne mai slăbești ! vorbi Leibman. Parcă noi nu știm !

— Ce știi? Ce știți ?

Bătu cu pumnul în masă. Devenise de nerecunoscut omulețul atît de calm, atît de lucid și de sigur de sine întotdeauna.

— Să-mi spuneți imediat ! Auziți — imediat ! M-am săturat de cîte îmi vin la ureche... de șoapte... de infamii...

Privi din nou circular, implorînd din ochi tuturor un cuvînt.

— Nu te omorî cu firea, Veniamine ! vorbi simplu Marcu. N-ai să cîștigi nimic. Să presupunem că o să spuie unu tare ce se șoptește : că ești omul poliției pus între noi să afli ce vorbim aici ! Ei și ? Tu ai să negi — dacă într-adevăr ești ce se zice. Dacă nu ești — cui ce-i pasă ?

Și ridică din umeri, împăciuitor.

Lui Veniamin îi tremura buza. Se învîrtea pe scaun, cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

— Dar vreau să se termine o dată !... Să se termine o dată ! zbiera el. Toți mă priviți cu coada ochiului... toți mă bănuiți... Marcule, mă, Marcule, tu ești mai deștept, mai bun, mai om ! Ți-o jur, mă, că nu sînt...

— Dar nu-i nevoie de asta ! îl întrerupse celălalt. N-are nici o importanță...

— Pentru mine are !

— Ascultă, degeaba-i toată zarva !

Și, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, reluă o veche dispută cu tînărul înalt și pletos, asupra lui Ibsen.

Veniamin privea intimidat și nedumerit spre tovarăși. Apoi se ridică.

— Mă duc. O să auziți de mine. Am să mă spînzur.

Vorbise simplu, dar aveau cuvintele, în gura lui, un sunet greu. „Ciudat", își spuse Marcu și făcu semn cu mîna spre Veniamin.

— Stai, frate, locului, nu o lua așa.

Celălalt rămase în picioare, cu ochii tulburi. Mîinile îi atîrnau în jos, fără viață.

— La loc! La loc! rostiră, deodată, cîțiva. Nu te-a ocărît nimeni.

Toată masa îl înconjură. Băieții cu funde imense la gît, cu plete răvășite și cu ochi în care au înflorit visuri — revoltații și sentimentalii, poeții și economiștii — n-aveau în clipa asta decît o singură dorință: să-l împace pe Veniamin.

— Ce ne pasă, mă? șopti cineva în urechea tovarășului. Fie ce-o fi. E amărît și el. De ce să se spînzure?

— Nu se spînzură el, dă-l dracului — dar de ce să ne facă fițăraie d-astea? observă altul.

Veniamin fu convins să se reașeze. Apoi Marcu reîncepu observațiile asupra lui Ibsen. Deodată, un zgomot puternic, venit din sala cealaltă, întrerupse elanul omului. Ce e? Ce s-a întîmplat?

În ceainărie intrase un vlăjgan, cu ochii injectați și cu obrazul aprins. Avea un palton croit dintr-o manta soldățească. Vorbea ceva repede și răgușit cu zugravii de la masa din față.

Intelectualii, atrași de vocea ascuțită a noului venit, păși rapid pragul sălii mari.

Unul îl recunoscu: e băiatul lui madam Sură, negustoreasa de gîște. Spuse:

— Sal'tare, Alfred.

Cel chemat pe nume se opri.

Strînse mîini, înfrigurat. Fusese pe front, avea și o decorație.

Zugravii — feciorii lui Oișiie, de la masa cărora lipseau doi, părăsiți undeva, pe cîmpiile grase ale Dobrogei — rugară lumea să tacă: Alfred avea să le spuie ceva grav.

— Vor să vie aici, în calea Văcărești; să ne omoare, mă, să ne bată... rosti vlăjganul.

— Cin' să vie, frățioare? întrebă un evreu slab și însemnat cu o pată galbenă pe obraz.

— Cin' să vie! Antisemiții! rosti un glas gros. De ieri umblă zvon prin cartier. Măcelarii din Dudești și mardeiașii din Raion și Campoduci au și hotărît să ne apere... dracu știe cum!

— Foarte bine! rosti Alfred. Asta le spuneam și eu...

Și arătă spre feciorii lui Oișiie.

— Noi am fost pe front, mă... Am stat și noi în bătaia tunului... Ce dracu... Să ne. și mardească?

Toată ceainăria deveni un singur glas. Alfred avea dreptate. Basarabeanul vorbi în gura mare, făcîndu-se cu greu auzit: el știa cum se organizează autoapărarea... Evreii de peste Prut au trecut o dată prin urgie...

Toată noaptea s-a istorisit despre război și mijloacele de apărare ale cartierului. Băieții lui Oișiie, mai obosiți și mai plictisiți ca înainte, încuviințară, mulțumindu-se să miște din cap, planul lui Alfred.

— Mă, să nu te ducă la pîrnaie! suflă cineva.

— Ei și? Crezi că mi-e frică, mă? N-am mai fost p-acolo, mă? D-aia am stat în tranșee, mă?

Și se înălță mîndru, în călcîie.

Unul dintre zugravi îi surîse. Îi plăcea „puțin"!

Ficu ascultase, tăcut, larma cafenelei. Auzise și el, de ieri încă, de un atac antisemit plănuit asupra cartierului. Văzuse și pe Sacintors, agitat, în vorbă cu bătrînii înapoiați de la sinagogă. Făcea gesturi mari și se încrunta. Ioil l-a încredințat că a și zărit pe... ucigași. Dormise rău, visînd pe Saly în rochie de mireasă. Se trezise cu sudori pe frunte și pe față. Avea nevoie de o dragoste, de o pasiune, de un devotament. De ani de zile trăiește singur cu gîndurile și renunțările lui. La masa de lucru a inginerului Prun ochii lui înregistrează pe imense registre și foi de corespondență „aparate de taxat" cine știe pentru ce fabrici de spirt, cu nume străniі... Acasă, cînd scapă de gazdă, îl împresoară iar tristețile și regretele. Are aproape nouăsprezece ani, cunoaște drumul în sufletul semenilor — urît și sumbru drum — a experimentat beția în circiumi vechi din Dudești și Văcărești și

amorul cu preț fix din odăile scunde ale Crucii de Piatră și-acum e înfometat de altceva, de o iubire care să-i ardă adîncurile și să-l transfigureze, nu știe bine ce anume i-ar reda gustul vieții, pe care îl pierde, treptat-treptat...

Discuția cafenelei îl readuse în viața din care dracii gîndurilor l-au gonit o clipă. E bună, își spune, autoapărarea. Are și el pe tata, în cartier. Tata are, la rîndu-i, o nevastă nouă, amărîtă și grijulie față de copiii firavi. Are și pe mătușa Haike. E, săraca de ea, în panică. Mai ales acum, cînd loil amețește strada cu vaietele lui, mătușă-sa trebuie să-și fi sporit spaimele pînă la nebunie... Pe nesimțite, fără să știe cum, Ficu se pomeni vorbind și el, aprins, și întocmind planuri de apărare a uliților sărace.

— Tot aici, la calici, vin să-și spele focul! îl aprobă cineva.

— Bogătașii n-au nici o grijă! continuă același. Ei stau în palate bine păzite... nici că le pasă... Și noi ăștia, vai de capu nostru, noi să fim omorîți...

Ficu dădu dreptate omului. Simțea că plebea Văcăreștilor are nevoie de mîna lui, de sfatul lui...

Alfred îl lovi cu podul palmei peste piept, rîzînd.

— Bravo, puștiule, te-ai șmecherit. Bravo!

A doua zi, o dată cu răsăritul soarelui, se afla în punctul unde calea Văcărești se întîlnește cu strada Sfînta Vineri. Alfred comanda o ceată de împărțitori de afișe, băieți de prăvălie, măcelari, zugravi și pierde-vară, înalți, osoși, tuciurii sau roșcovani, cu haine peticite, surîzîtori toți și înarmați cu bîte, bolovani, pumnale și drugi de fier.

— Asta-i puștiu de la ceainărie. E înfipt al dracului.

Autoritățile prinseră de veste. Comisari în uniformă, gardiști și jandarmi, puțini la număr, dar vorbăreți, se plimbau de-alungul trotuarelor, încercînd să liniștească lumea. Au auzit — e adevărat — că vin dinspre Obor și Belu, dinspre Filantropie și Gropile lui Ouatu, dinspre Ștefan cel Mare și Jianu sute de

mardeiași să devasteze cartierul — dar oamenii să-și păstreze sîngele rece, sfătuiau uniformații, fără convingere, grupurile adunate în mijlocul străzii. Ei, înfățișătorii autorității, n-au nimic împotriva autoapărării. Dimpotrivă, e foarte frumos din partea „israeliților" că dau „concurs statului să păstreze ordinea". Numai de n-ar provoca nimeni de partea asta... De altfel mai vin jandarmi. Mulți? Nu se știe cîți... trebuie păzite, doar, și prăvăliile, și casele din centru. E de-ajuns că vin... se va vedea cîți!...

— Ce zici, Lache, de comedie? întrebă un lungan uniformat, cu mustața groasă și duhnind a spirt.

— Zic că-i grozavă! răspunse cel întrebat.

Plimbîndu-se printre oameni, comisarii îmbrînceau pe cine li se întîmpla în cale, ca și cînd mulțimea i-ar fi stingherit. Priveau cu un licăr de dispreț și de ură în ochi pe evrei.

— Niște prăpădiți, murmură cel care răspunse la numele de Lache.

— Și obraznici, șefule, obraznici!

Celălalt zîmbi cu tîlc.

— O să le cam iasă pe nas...

Își curmă vorba. Lache nu-i prea bogat cu duhul, te pomenești că, stîrnit, o ia razna!..

Din cinci în cinci metri, Alfred adunase cîte un grup de hămesiți de pază.

În ulițele cartierului, în dosul ferestrelor astupate cu hîrtii sau cu stofă, evrei bătrîni se rugau de vechiul lor dumnezeu să-i apere, femeile își plîngeau băieții „de-abia întorși" și-acum în stradă înfruntînd, poate, moartea; copii mirați și nepricepînd nimic plîngeau tocmai din pricina nedumeririi lor fără de margini. Ce se petrece, doamne, afară, în calea Văcărești, în calea Dudești, pe stradă?

Pînă la ceasul prînzului nu s-a întîmplat nimic. Au venit și jandarmii, care au intrat prin ganguri, în așteptarea ălora. Unii glumeau pe seama evreilor. Comisarii îl întrebau pe Alfred de ce oare evreii vorbesc

toți nemțește? Asta ar fi toată pricina vrajbei. Dacă n-ar vorbi nemțește!...

Alfred, rîzînd, ridică din umeri: el nu crede că evreii vorbesc, toți, nemțește. Și chiar dacă ar fi așa — lui nu-i pasă! A fost pe front? E decorat? Atunci de ce să-și lase mahalaua bătută sau chiar ucisă de mardeiași?

Comisarul clătină din cap, în semn că pricepe judecata tînărului din înfățișarea căruia, jumătate soldățească, jumătate civilă, iradia un fel de simpatie contagioasă: să nu-l știe israelit, l-ar lua drept unul „d-ai noștri", din gura Dobrotesei...

Pe-un balcon a apărut un bărbat uscățiv, în pardesiu negru și cu o pușcă în mînă.

Salută cu mîna pe cei de jos.

Comisarul îi strigă:

— Șefule, lasă pușca!...

Omul răspunse ceva, mișcînd, brusc enervat, din umeri.

— Lasă pușca! stărui comisarul. Nu e voie, nu pricepi? Nu mă sili să iau măsuri.

— Ce să fac, dom'le comisar! răspunse cel din balcon. Am un mort în casă.

— Cum? Ce vorbă e asta?

Omul strigă, ducînd mîna pîlnie la gură:

— Mi-a murit un copil. Păzesc casa. D-aia am luat pușca!

— O fi nebun! observă un gardian, privind respectuos spre superior.

Comisarul se întoarse spre Alfred să-i ceară sprijinul. Dar vlăjganul plecase.

— De unde ai pușca? țipă comisarul. Nu știi că nu-i voie să păstrezi arme?

Omul de pe balcon răspunse ceva, dar nimeni nu pricepu nimic.

— E voinic, altminteri! spuse un jandarm.

— Aici e viteaz. Da' la război a fost, tîrtanu?

Cineva rîse.

— Dom'le, ascultă, dom'le, te văd că puşcă ai ! La război ce mi-ai făcut ?

Cel de sus răspunse :

— N-am fost la război.

Şi mai vru să adauge o vorbă.

— N-ai fost, aha ! îl apostrofă comisarul.

— N-am fost... că am un picior de lemn ! izbuti să ţipe omul din balcon.

— Uite-l ! mai spuse dînsul, lovindu-se cu puşca în piciorul de lemn şi-apoi, ridicîndu-şi pantalonii îl arătă lumii. Sînt reformat !

Comisarul vru să încerce, din nou, înduplecarea cetăţeanului, dar dinspre Sfînta Vineri răsună un ţignal.

— Hei, băieţi ! comandă el, grăbit. Vin !

Şi fugi spre gardieni. Dădu cîteva ordine scurte. Jandarmii se rînduiră cruciş în mijlocul străzii. Alt ţignal răspunse, de-aici, semnalului dintîi. Alfred vorbi încet cu fiecare grup. Reveni asudat în piaţetă. Văzînd pe omul din balcon, îi ţipă :

— Intră-n casă !

Cel cu puşca nu răspunse nimic. Privi o clipă în ochii poruncitori ai tînărului şi se strecură pe uşă, în odaie, docil.

Dinspre Sfîntul Gheorghe venea mulţimea care sporea mereu. Bărbaţi în haină verde, confecţionată din tunici militare, precupeţi şi mahalagii din alte cartiere se îndreptau spre calea Văcăreşti. Aveau în mîini saci, unii, plini de bolovani — drugi de fier şi buturugi, alţii. Trei tineri tuciurii şi cu panglici tricolore în piept conduceau mulţimea.

Cîte-un trecător venit din spre Colţei îi îmbărbăta :

— Bravo, băieţi !

Cei trei tineri mulţumeau, salutînd larg, din mers, strengăreşte, pe cetăţeni.

Cînd mulţimea s-a apropiat de colţul căii Văcăreşti, cineva strigă gros :

— Jos jidanii !

Se produse un tumult cumplit. Mulţimea izbucni în noi strigăte :

— Jos! Jos! Moarte jidanilor!

Jandarmii opriră într-o doară înaintarea oamenilor. Băieţii tuciurii priviră încruntaţi spre soldaţi.

— Fraţilor! vorbi unul. Jandarmii vor să ne împiedice să înaintăm.

— Uoooo! fu răspunsul câtorva.

— Nu! opri tînărul mulţimea. Nu. Jandarmii îşi fac datoria. Strigaţi o dată cu mine: Trăiască armata romînă!

Mulţimea, înfierbîntată, urmă porunca. Se auzi un singur strigăt puternic:

— Trăiască armata romînă!

Alfred, din partea cealaltă a străzilor, urcat pe o ladă de zahăr, îndemnă pe evrei:

— Fraţilor! Trăiască armata romînă!

— Trăiască armata romînă! strigară oamenii.

— Moarte jidanilor! izbucni tînărul tuciuriu. Fraţilor! Vînduţii nemţilor vor să ne sfideze...

Nu se mai auzea restul. Mulţimea urla:

— Jos jidanii! Moarte trădătorilor.

Un bolovan zbură în capul lui Ficu. Simţi o puternică lovitură, o ameţeală uluitoare şi-apoi o nouă durere în altă parte: căzuse în noroi. Ca prin ceaţă văzu o barbă aplecîndu-se asupră-i, apoi cineva înjurînd de mamă şi de Paşti. Fu transportat într-o farmacie şi nu mai ştiu nimic.

— Ne omoară copiii! spuse cineva din grupul evreilor.

— Tăcere. Staţi pe loc. Nimeni nu face nici o mişcare! comandă Alfred.

Comisarii alergau de la un grup la altul, îşi ştergeau obrajii de sudoare şi dădeau porunci scurte gardiştilor şi jandarmilor.

— Fraţilor! tună iar tuciuriul. Fraţilor, ne-am vărsat sîngele pe front...

Iar nu se mai auzi nimic.

Mulţimea striga împingînd cordonul de soldaţi:

— Jos jidanii!

Deodată, din mai multe direcții, zburară pietre și buturugi în grupul evreilor. Se auziră răcnete și vaiete.

Alfred, calm pe lada lui de zahăr, făcu semn zugravilor. Apoi strigă:

— Răspundeți, băieți!

Dinspre evrei porni o avalanșă de pietre și de drugi de fier.

Comisarii împingeau oamenii înjurînd.

Ioil, sărind isteric într-un picior, amenința cu pumnul strîns mulțimea de dincolo. Apoi, cu mișcări repezi, își lăsă jos pantalonii și-și arătă dosul.

— Să mă pupați... zbieră el, înjurînd repetat pe vrăjmași.

Cioburi de sticlă, bucăți de lemne și de bolovani zburau peste capetele comisarilor și gardienilor. Geamurile prăvăliilor fură sparte.

— Mă — vorbi tuciuriul către camarazi — batem apa în piuă!

— Nu ne lăsăm! răspunse unul, aruncînd un sac plin de pietre dincolo.

Alte vaiete izbucniră.

— Fraților! reîncepu tînărul. Armata țării apără pe jidani.

Un ofițer tînăr, cu ochi albaștri, mari, de domnișoară, se apropie și-i puse mîna pe umăr.

— Domnule, îți interzic să vorbești astfel!

Tuciuriul întoarse capul.

— De ce? zbieră el, cu foc. Nu-i adevărat?

— Nu! făcu apăsat ofițerul.

Tuciuriul tăcu. Camaradul de lîngă el șopti ceva în urechea ofițerului.

— Nu se poate! răspunse acesta. Aici sîntem chemați doar să facem ordine.

O piatră izbi urechea ofițerului.

— Ai văzut? observă tuciuriul. Ai văzut? Dumneata ne oprești pe noi să răzbunăm poporul și — uite-i — jidanii vor să te ucidă!

— Domnilor — răspunse ofițerul — vă rog să vă potoliți. Nu e bine ce faceți.

Din grupul celălalt se auzi glasul lui Alfred:

— Băieți, nu mai zvîrliți cu pietre! Liniștiți-vă!

Urmărise cu ochii piatra care era cît p-aci să zdrobească tîmpla ofițerului și crezu nimerit să puie capăt bătăliei.

Dinspre Sfînta Vineri cineva trase un foc de revolver, apoi încă unul...

Printre evrei se produse panică.

— Ne omoarăăă! Ne omoarăăă! țipară cîțiva din urmă.

— Tăcere! zbieră Alfred și glasul lui se auzi și dincolo, distinct. Dacă se mai trage — tragem și noi.

Un comisar îl apucă de piept.

— Dă-te jos! îi strigă. De ce ațîți?

Alfred îl privi, tăcut.

— Repet ce-am spus: dacă se mai trage — tragem!

Jandarmii îndreptară armele spre cer și traseră o salvă în aer. Din grupul evreiesc sute de glasuri țipau deodată:

— Ne omoarăăă! Ne omoarăăă!

Alfred urlă, acoperind gemetele:

— Tăceți. Nici o vorbă. Fiți liniștiți. Nu-i nimic.

Jandarmii începură să împingă, împărțiți în două, grupurile: spre Sfîntul Gheorghe și spre calea Văcărești.

Mai de voie, mai de nevoie, oamenii se risipiră. Unii aveau capul spart, ochii vineți, nasul jupuit. Cîțiva fură internați la spitalul din apropiere. Din cînd în cînd răsuna în văzduh un vaiet prelung, o înjurătură sau un strigăt. Se căutau, se întrebau de fel de fel de nimicuri, se pipăiau chiar, punîndu-și mîna pe umeri sau pe brațe și compătimindu-se sau înjurîndu-se unul pe altul.

Piața se goli curînd. Pe trotuare au rămas să patruleze jandarmii și comisarii. În ulițele cartierului, babele au închipuit o luptă crîncenă între poporeni, cu morți și răniți. Ioil a trezit întreaga familie Kra-

mer, susținînd că a văzut pe-un evreu trăgînd, dintr-un balcon, focuri de revolver în plin... Antisemiții, afirmă dînsul, au tras și ei din zece părți deodată. Trebuie să fie o sută de morți, afirma el, dacă nu cumva sînt mai mulți.

Croitorul îl opri, sceptic:

— Să le vinzi altora!

Ioil începu să se jure. Veni și Șulăm, care întîlni la sinagogă pe Zwabel. Președintele se afla în panică. Și el pretindea că sînt morți — nici nu știe cîți! — și că, asta îl îngrijora îndeosebi, la noapte se pregăteau măceluri în cartier.

Kramer păli. La noapte? Cine o să stea iar de pază? Pînă acum a avut un grup de ucenici și vînzători de prăvălie — dar ce o să facă la noapte?

Ei continuară să ție sfat pînă la apusul soarelui. În stradă se formară iar „grupe de autoapărare": măcelarii, ambulanții și vagabonzii fundăturilor patrulau, gravi, pe trotuar.

La vederea lor, Kramer se mai liniști.

Se dădu cuvînt de ordine nevestelor să pregătească doniți pline de apă fierbinte: la primul atac, fiecare va răspunde cu ce are la îndemînă.

Noaptea trecu fără nici o frămîntare. În cafeneaua din spatele halei, în cămăruța intelectualilor, Haimovici, ebraistul se arăta revoltat:

— Sînt porci ăștia, porci. Ce-au ei cu calea Văcărești? Ce-au cu calea Dudești? Aici vor ei să-și arate vitejia? Aici sînt exploatatorii evrei, magnații industriilor și comerțului, îmbuibații și ticăloșii care nu cred în nimic? Aici sînt financiarii care se închină banului și numai banului? Aici, unde lumea-i săracă, prăpădită, necăjită? Lume care muncește douăzeci de ceasuri pe zi, își hrănește, dumnezeu știe cum, copiii și nu are, din toate bucuriile vieții, nici una? Aici au găsit ei pe „trădătorii" și pe bogătașii... mama lor... Păi ăștia, care au venit în cartier să ne „pedepsească" nici nu știu că bogătașii evrei își rîd în barbă, fără grijă, de toate astea. Zăvoriți bine în pa-

late păzite de zeci de slugi, în prietenie cu toți puternicii zilei — nici că le pasă de izmenelile „vitejilor" care vin, în gloată, cu bolovane și revolvere să devasteze căsuțele mahalalelor și să bată poporenii Văcărești lor și Dudești lor... mama lor...

Ascultătorii îl aprobau. Profesorul, încălzit și încurajat, continuă:

— Ce-am făcut noi, fraților? Ce-am făcut? Am lucrat înainte, fiecare în atelier și am mîncat pîinea cu mălai ca vai de capu nostru! Au venit nemții! Am vorbit cu ei pentru că știam, așa ne închipuiam noi, nemțește! Da' cîți creștini n-au făcut la fel? Și ne-au ales dintre toți pe noi vinovați, mă? Se poate, mă?

Marcu îl privi, surîzînd.

— Așa se întîmplă întotdeauna. Au venit săracii, porcii — cum îi numești dumneata — au venit de pe front, amăriți, flămînzi poate, și necăjiți. Au și ei neveste și copii uscați și nehrăniți. Tinerii care au fost în fruntea lor s-au găsit să-i lămurească: „Fraților — zbierau ei — știți de ce au intrat nemții în țară? Știți de ce n-aveți după ce bea apă? Știți de ce vă chinuiți amarnic și vă amăriți ca vai de voi! Nu știți? Să v-o spunem noi: pentru că jidanii au vrut să ne prăpădească!" Și-atunci, dragă dom'le Haimovici, oamenii d-abia înapoiați din război, în căutarea unui vinovat — vinovat de toate suferințele lor și alor lor — au dat din cap și au strigat și ei convinși: „Moarte jidanilor"! I-ai văzut! Unii poartă încă mantalele ostășești; cei mai mulți sînt băieții mahalalelor bucureștene, băieți buni, și inimoși altminteri, cu care noi chefuim adesea și glumim și facem afaceri — i-ai văzut cum zbierau, îndemnați de cei cîțiva tineri: „Moarte jidanilor!" Cine să le spuie lor că n-au dreptate; că vinovați de toate cîte suferă nu sînt evreii din Văcărești sau Dudești; că oligarhia capitalistă a unei țări are interese materiale identice cu oligarhiile capitaliste de pretutindenea; că, prin urmare, proletariatul are, de asemenea, in-

terese perfect identice în toate țările; că, în sfîrșit, ceea ce fac e o copilărie ? Nu le-a spus-o nimeni asta. D-aia, dragă profesore, n-ai dreptate să-i injuri ! Sînt oameni necăjiți, ca mine și ca dumneata, care se vor lumina cu timpul... De ce-au venit aici ? De ce nu s-au dus să devasteze prăvăliile evreilor din centru și palatele lor, dacă le dădea mîna ? „Frica păzește pepenele". Acolo riscau să întîlnească revolverul slugilor și al paznicilor nenumărați. Aici, însă...

— N-ai dreptate, scumpul meu ! vorbi, mieros Haimovici. Ești încă sub impresia celor întîmplate și nu poți judeca rece. Și numai judecata rece e bună...

Intrară și ceilalți în vorbă, unii susținînd că ebraistul înfățișează realitatea, alții aprobîndu-l, zgomotos, pe Marcu. Izbucni o ceartă cumplită între părți și patronul fu obligat să intervie, vestind, în același timp, și ora închiderii.

Plecară, supărați între ei, care cum putu. Pe calea Văcărești — ca pretutindenea în cartier — făceau „de rond" evreii.

Cineva întrebă de ceas. I se răspunse că lor li e indiferent cît e ceasul : stau de veghe pînă dimineață, cînd vor fi schimbați de alții. Vorbiră simplu, prietenește. Cîțiva s-au oprit să glumească, sub lună. Din cîrciuma lui Cearnă se auzea pînă-n stradă *Cîntecul rătăcitorului :* vocea lui Segaler era groasă și plictisită : se simțea de departe că i s-a comandat romanța. Lumea se rărește. Peste puțin timp, pe caldarîm nu vor răsuna decît pașii gardienilor și ai mardeiașilor evrei, păzind cartierul...

Ficu fu internat la spital.

— Rana nu-i adîncă — spuse medicul de serviciu — dar „starea generală a bolnavului" proastă... E foarte nervos, băiatul ! adaugă el, indispus.

Haike își ținea mîinile deasupra capului, îngrozită și tragică.

— E nervos ! Auzi, nervos ! N-are cui semăna ?

În ziua următoare, Ficu tremura sub presiunea celor patruzeci de grade. Pe sub pleoapele-i trase defi-

lau unchii și verii și mătușele familiei. Cusătoreasa se afla în aceeași poziție: aplecată, ca și alaltăieri, ca și acum opt ani, peste mașina de cusut. „Slabă, săraca mamă!" își spuse Ficu. Veni, călare pe-un cal de lemn, Moriț, unchiul din America. Priviți-i, vă rog, mustățile de cerneală. Și zîmbește, pișicheru! Parcă ar fi acasă, în Văcărești. Bine, dar mama-i moartă! Moartă, și totuși, la mașina de cusut? Așa-i că-i o prostie, nene Rubin? Perierul stă drept, drept ca o linie în mîna dascălului de limba romînă din clasa întîia primară. Și nu mișcă de loc, unchiu Rubin. E mascat, poate, d-aia are un plasture verde pe nas. Sau e mort. Așa-i! E mort. A murit în război, fără glorie, de tifos exantematic."

— Saly! Saly! zbieră, în febră, Ficu.

Șoifer, mirat, întrebă în șoaptă pe sora de caritate:

— Cine-i Saly?

Femeia ridică din umeri, privi pe chelner o clipă și apoi trînti ușa fără răspuns.

— Am supărat-o cu ceva? se adresă Șoifer celorlalți.

— Nu! făcu Șulăm. N-ai supărat-o. Da' de unde vrei tu să știe ea cine-i Saly? De ce nu știi tu cine-i Saly, că-i ești, doar, tată, dacă nu mă-nșel!

Chelnerul ascultă vorbele fostului său cumnat fără a tresări. Îl privi cu ochiul lui egal din totdeauna și tăcu mai departe. Intrarea lui Ioil enervă lumea. Iar vine să anunțe cine știe ce drame imaginare — vreo catastrofă, vreun incendiu sau vreo crimă în cartier.

Ioil se apropie în vîrful picioarelor de patul lui Ficu și zîmbind scoate din buzunar o pocnitoare.

— I-am adus — spune el — o distracție: zece bani.

Și arătă cu mîna jucăria.

Șulăm îl dojeni. Om bătrîn, a ajuns de rîsul mahalalei — ce zice? — al întregului cartier. Mai bine rămînea acasă în tîrgușorul polonez să îngrijească de vaci și de pisici, păcătosul! Toate slujnicele vin să i se plîngă: uneia i-a luat un inel „să-l vîndă" și n-a mai văzut fata nici bijuteria, nici banii; alteia i-a

făgăduit pentru nopțile pe care i le dăruise femeia o pereche de pantofi și nu s-a ținut de cuvînt; prin casele bucătăreselor și „guvernantelor" intră pe fereastră, pe înserate și mai cu mînciuni, mai cu de-a sila își face pofta cu ele; la bragagiu e dator vîndut; vecinului de sus i-a furat cîinele de rasă: cine știe cui i l-a plasat; pe doctorii care l-au căutat de vechile și mereu înnoitele lui boli venerice îi amenință cu moartea: boșorogului de ceaus al templului i-a lipit clei pe fundul scaunului pe care nenorocitul atîpise o clipă; fără pricină, numai din plictiseală, scuipă gros cînd pe Idl chiorul, cînd pe copiii frumos îmbrăcați în zilele de sîmbătă; acum a aflat că întreține o vînzătoare de castane care se întinde cu toți golanii chiar pe locurile virane din strada Traian... și uite-l și cu pocnitoarea, la căpătîiul lui Ficu.

Șulăm spumega. Ioil lăsase privirea în podea, ascultînd, resemnat, revolta fratelui ăstuia, înalt, lat în spate și cumpănit. „Are dreptate", gîndi Ioil.

— Am vrut să-l distrez! se încumetă el să explice, rînjind.

Frate-său nici nu-i răspunse. Vorbi cu Haike ca de cineva absent.

— Să știi, Haike, dacă nu se astîmpără, îl expediez acasă în...

Urmă o înjurătură.

— Mi-e lehamite! continuă el. În fiecare zi, altă dandana... Închipuiți-vă că vine la un om bolnav cu o pocnitoare! O poc-ni-toare! Și n-are de-a face cu un copil. Ficu are aproape douăzeci de ani. La vîrsta asta eu mă însuram.

Vorbind, se aprinse și nu-și dădea seama că tăcnește.

— Cine se însoară? se trezi bolnavul întrebînd. Era asudat, speriat și roșu la față.

Șulăm se potoli.

— Aah! spuse el. Te-ai trezit! Iartă-mă... Vorbeam cu Ioil!

Ficu deschise încet ochii. Recunoscu lumea. Îi închise, voluntar, din nou.

Ioil băgă „distracția" în fundul buzunarului și ieși. Sora, revenită lîngă patul bolnavului, crezu că e bine să fie lăsat singur, să se odihnească. Discuția îl enervează. Păcat că l-au trezit. Bolnavul are nevoie de somn, de liniște.

Plecară, încet, cu oarecare regret.

Ficu auzise bine cuvintele îngrijitoarei. Îi plăcea sfatul femeii. Oamenii ăștia îl plictisesc cu veșnicele lor certuri de familie... Ficu mai rămase cu ochii închiși, ca să nu-l observe sora treaz. Cînd îngrijitoarea ieși, Ficu răsuflă adînc. Își recapitulă ultimele zile... Acum trebuie să fie liniște pe calea Văcărești. Războiul, pe front, a încetat. E pace. Pace și în cartier. Mardeiașii din Mihai Bravu, Filantropia și Obor nu se mai întorc. Îi cunoaște el — sînt băieți buni. S-au speriat degeaba evreii din cartier. Dar și feciorii lui Oișiie — bravi, inimoși, dați dracului golanii! În cafenea s-au adunat, firește, ca în fiece zi, poeții și muzicanții și filozofii și sociologii. Adepții lui Moșeanu vor fi zîmbit de toate cîte a văzut strada... Ei sînt pentru alte metode. Flămînzesc, poate, sărmanii — dar nu renunță la vis, nu se vînd nici unui patron, rămîn, tari și izolați, pe culmi. Și Marcu... Ce suflet a înflorit sub bluza lui de lucrător simplu. Ce cap frumos — ce vorbă! ce gînduri! Marcu e îngerul bun al cartierului — un înger cu mustăți și înalt, lunganul, înalt și oacheș... Evreii-ceilalți, prăvăliașii și funcționarii comerciali, ambulanții și misiții, meseriașii și dascălii micilor școli din cartier — și ei sînt buni, vai de capu lor! Se duc, firește, la Iancovici, la mititei, sau la Cearnă, la băutură, sau la Kalman, sau la Kotz, în Patriei... Îi acoperi pe toți cu cearșaful larg al unei simpatii bruse trezită într-însul.

Numai el e singur, singur ca o pasăre într-o colivie uitată cine știe în ce casă pustie. Și izolat între pereții biroului și ai odăii în care doarme și visează. Atît de tînăr, atît de singur, atît de sărac... Mama s-a dus. Nu

— hotărît, vieţile noastre nu sînt drept rînduite. Cusătoreasa, care a ostenit deasupra maşinii de cusut ani de zile ca să-şi poată hrăni copilul, moare! Nici o justificare, nici o morală, nici o logică într-o asemenea moarte. Un burtos, membru în zece societăţi filantropice, îşi fură tovarăşul de negoţ, un ofticos care preferă glontele revolverului foamei — şi nu moare! Burtosul prezidează şedinţe filantropice şi consilii de administraţie... Iar mama lui — moare. Moare şi baba... şi unchiu...

O întreagă familie moare. El rămîne singur, singur şi sărac şi bolnav. Nu are bucurii. Nu are tristeţi de pe urma gîndurilor. Doar o acreală umplîndu-i gîtlejul. Saly e o cucoană ca atîtea din strada Traian. „Al ei" a rămas pe loc, grăsunul, şi nevasta ştie cumpăra cu rost făina de calitatea-ntîia şi untdelemnul vegetal. Prin degetele ei, puţin mai groase decît acum zece ani, trec firele de ceapă şi sînt bine judecate... Saly... Fată simţită, altfel. Ce să fi făcut? Mîine are să fie o mamă lăptoasă şi poate şi-o soacră mulţumitor conservată...

Singurătatea îl apăsa ca o nouă rană. Are douăzeci de ani, e bătrîn...

Cîte cîţi douăzeci de ani va mai trăi?...

Toate se vor împlini după tipic: numai de şi-ar înlătura tristeţile şi ar izbuti să aducă înăuntru-i sirepii cu zurgălăi ai veseliilor rîvnite din vremi! Numai de şi-ar putea sălta inima într-un dans nou, iscat de suferinţele şi deznădejdile lui... Iese de-aici, se întoarce la masa biroului. Va înregistra comanda fabricei „Steaua": atîtea instalaţii de apă... Pretutindenea pe glob sînt ingineri şi birouri şi registre de înregistrare, sub ceruri de sînge sau albastre, la lumini de lună albă şi în bătaia adierilor mîngîiate de toate miresmele... Viaţa ar merge, totuşi, dacă n-ar fi şi bolile. Mama a murit de cancer — asta e neîndoios. Gruescu n-a vrut să le spuie evreilor amărîţi din han că păzesc şi îngrijesc şi iubesc o moartă încă vie — vie încă o lună sau zece, sau un an. Gruescu e un înţelept

și un moșneag de inimă, sărac. Doctorul Rosenthal, desigur, și el om de inimă. A văzut clar, a văzut adînc. N-a putut păstra pentru sine taina... Baba a murit, desigur, tot de cancer. Ciudat. Întîi s-a dus să-și doarmă ultimu-i și nesfîrșitu-i somn fiica — și-apoi a urmat-o tîrîndu-și sărmana de ea, picioarele, umflate ca burlanele — mama... A murit și Rubin. Perierul a atras, sub cămașa-i murdară, un păduche — zice-se — în timpul războiului și așa s-a contaminat de tifos exantematic... Se poate, gîndește Ficu, dar cîți n-au zăcut de aceeași boală și au revenit acasă, vii și vorbăreți ! Nu cumva Rubin moștenise același sînge, aceeași carne șubredă — același cancer ? Dar Paul ? Avea epilepsie. Se dau nume bolilor, cînd nu li se pot da leacuri...

El crede — de-abia acum, în patul ăsta de spital i se lămuresc multe — el crede că și Paul a avut cancer... Și Morit, bolnav în San Francisco, tot de cancer pătimește, nu mai încape nici o îndoială. Și dramatica lui mătușă poartă în trup osînda... Cine-l asigură că pe el o să-l cruțe boala ?

Din copilărie, Ficu trecuse prin toate spaimele posibile. Își născocise toate catastrofele, se vîrîse, adînc, într-un coșmar de fatalități cu neputință de reprimat. Cancerul pe care-l descoperise acum îl înspăimînta ca o revelație mortală, ca însăși pipăirea, cu anticipație, a morții.

Sări din pat. Cimentul îl înfioră. Făcu pași mari dealungul pereților albi și indiferenți ; da, își spuse, pereții ăștia fără nimic pe ei sînt indiferenți, cu totul indiferenți : pot cădea chiar acum, în nesimțire, pot închide pentru totdeauna ochii, ei vor continua să fie albi, neutri, indiferenți.

Sora de caritate îl găsi la fereastră, aproape gol.

— Vai de mine, dom'le, ce vrei : să te prăpădești ? strigă femeia.

Dar Ficu o convinse că se simte bine. I s-a închis rana. Poate pleca. Trebuie să plece. Femeia consimți.

— Da'să te vadă şi doctoru, spuse. Mîine dimineaţă are să decidă.

— Foarte bine! Foarte bine! făcu bolnavul, mai mult din dorinţa de a termina o convorbire fără rost.

Şi se întinse în pat, simulînd somnul.

O dată cu răsăritul soarelui, se ivi şi medicul.

Îl examină superficial. Ficu zîmbea.

— Te-ai vindecat! observă el.

— Aţi nimerit! îl aprobă tînărul.

Peste un ceas se afla acasă.

Gazda voi cu tot dinadînsul să afle cum s-a petrecut „bătălia".

Băiatul ridică din umeri plictisit.

Gazda stărui. Îşi şterse ochii veşnic în lacrimi, voi să-l mîngîie pe faţă, spuse că ea s-a rugat tot timpul lui dumnezeu pentru dînsul.

Dar Ficu, exasperat, îi făcu un semn cu mîna.

— Madam, te rog să mă laşi singur. Îmi fac bagajele. Mă mut din Bucureşti.

Gazda rămase locului, împietrită. Ceru să-i repete hotărîrea luată. Şi cum băiatul rosti aceleaşi cuvinte, automat — gazda pricepu că-i zadarnică stăruinţa.

Fu lăsat singur.

Rămas întins pe spate, în pat, încercă să reconstituie etapele ultime ale vieţii sale.

Dar evocarea oamenilor şi a mărunţelor lor istorii îl plictiseau. Auzi pe gazdă, prin peretele subţire, văitîndu-se că „scapă" un client bun... O ploaie domoală începu ca în anii trişti. Pe calea Văcăreşti e animaţie, la ceasul ăsta, îşi spuse Ficu. Şi adormi...

Primul sosit la birou, răsfoi, alene, dosarele.

Inginerul Prun, bărbierit şi vesel, îl bătu pe umeri, hohotind.

Îi pare bine că s-a restabilit, spune dînsul. P-aici nu s-a vorbit decît de isprava lui. Straşnică ispravă. Bravo. Şi la „Asociaţie" i s-a pomenit numele.

Preşedintele vrea să-l vadă. Să nu uite să vie chiar astă-seară, la şedinţă, să-şi reia imediat ocupaţiile.

Cît a lipsit, i-a ţinut locul domnul Adelbaum, în persoană, procuristul Băncii Weiss şi membru în comitet.

Ficu zîmbea, obligatoriu, patronului. Cămaşa de mătase a inginerului — colorată, bogată, sclipitoare — îl îndurerase: îi reamintea mama, permanent ataşată maşinii de cusut.

Făgădui că va fi seara la datorie.

— Ştii că nu-ţi scad nimic pentru zilele lipsă.

„Zilele lipsă?"

— Mulţumesc mult! făcu Ficu, mereu surîzîtor.

A lucrat repede şi fără pauză.

Seara, la „Asociaţia evreilor patrioţi" venise întreg comitetul, ca niciodată.

Preşedintele, un omuleţ scund, brun şi nervos, deschise şedinţa pronunţînd cîteva cuvinte — aceleaşi de acum o săptămînă şi de acum un an.

Domnul Mendelsohn, rotund, burtos şi vesel, ceru cuvîntul.

— Ceea ce ne preocupă — spuse el — e să ştim: ce sîntem? Sîntem, adică, asimilişti sau naţionali?

Vicepreşedintele căscă şi se bătu repede peste gură.

— Are dreptate! îl aprobă cineva.

— Mă rog, să vedem! interveni preşedintele.

Urmară trei ceasuri de aprinsă discuţie. Ficu se obişnuise cu negustorii şi avocaţii care tăiau firul de păr în patru, sau, din discreţie, se jucau de-a „comitetul" şi de-a „şedinţele"... Aveau şi-un club unde jucau cărţi şi organizau din cînd în cînd petreceri.

În cartier se zbătea o lume: tineri cu ochii măriţi de spaimele care îi cuprinsese în ultimii ani — anii războiului, ai lipsurilor şi ai morţii — îngroşau numărul revoltaţilor; meseriaşi, patroni de mici ateliere, îşi vedeau zi de zi cîştigul redus din pricina concurenţei marii industrii; bătrînii lăcaşurilor de rugăciuni întîlneau pretutindeni feţe aprinse şi voci groase, răstite; aerul străzii fremăta de nerăbdare, de aşteptare, de nădejdi. Se schimba ceva...

La „Asociaţia Evreilor Patrioţi", însă, vorbăria continua. Negustorii vindeau mult, fabricanţii produ-

ceau cu nemiluita — veselia grasă a membrilor „Clubului" trecuse, nealterată, şi prin zilele războiului, şi prin zilele prefacerilor de care habar n-au.

Ficu spuse în aceeaşi seară, la ceainărie, lui Marcu:

— Parcă trăiesc pe altă planetă ăştia!

Marcu zîmbi, liniştit.

— Păi chiar aşa, frăţioare. Ei şi trăiesc în altă lume.

Şi porni să-i lămurească lui Ficu „procesul claselor" şi lupta dintre ele...

Tînărul îl asculta mişcînd din cap. Frumos vorbea Marcu. Şi pe măsură ce vorbea, se îmbujora.

..Seara, în odaia izolată de întreg cartierul, amărăciunile s-au dovedit adînci şi fără leac. Şi mereu capul de ceară al mamei, mereu butucul de carne al bătrînei, mereu nopţile covîrşite de vaietul cancerului care izbucnea cînd din gura cusătoresei, cînd din aceea a bunicii...

Tot aşa va trece vremea. Mîine va ajunge — cine ştie? — om surîzîtor, cu mustaţa groasă şi cu inele în degetele pline.

Calea Văcăreşti va adăposti mai departe lume amestecată: de samsari şi de poeţi, de negustori şi de vizionari, de beţivi şi de sfinţi, de femei ca toate femeile şi de îngeri în fuste sărmane... Circiumile vor adăposti pe actori şi pe meseriaşi şi pe „depravaţii" cartierului... În ceainăria „La Solomon Înţeleptul" vor întocmi în fiecare seară croitorii lumii noi altă viaţă pentru obşte şi se vor îmbujora feţele băieţilor cu lavalieră, care vor fi de mult bătrîni.

Apoi se va însura. Va iubi prima întîlnită la răscrucea drumului, în prima noapte a tinereţii lui singuratice.

Trupul femeii i s-a relevat de mult, din ziua în care loil, în dugheana uliţei, i-a pomenit de panorama vie din „Cruce".

Şi într-o seară a trecut pragul casei din Crucea de Piatră — casa fetelor.

— Ei ? l-a întrebat mai mult din ochi un pui de muiere, şi i-a zîmbit cu toată gura.

Ficu a zîmbit şi el. Femeia se trîntise în pat. Ridică un picior. De-abia atunci îl observă Ficu: picior frumos, în ciorap alb şi în pantof.

Imaginea îl tulbura. Rămase năuc, împietrit lîngă perete. Femeia aştepta. Apoi îl privi scrutător.

— Aaaa?! făcu dînsa, lămurită. Sîntem fete mari, noi? N-am mai fost la femei? Nu ştim încă să ne... jucăm? Aha!

Şi sări din pat. Braţele ei cărnoase îi îmbrăţişară gîtul. Cu vorba mieroasă, ca şi cînd ar alinta un copil, Margareta îl îmbie:

— Ei, şi-acu' să învăţăm să facem dragoste!...

Ficu fierbea. Nu-şi găsea locul. Încercă să scape din braţele de foc ale femeii, dar fiecare efort îl încălzea şi mai mult.

Margareta l-a aşezat în pat, l-a dezbrăcat încet, cu mîini pricepute, şi-apoi l-a sărutat în ureche.

— Sîntem fete mari, noi!... continua ea să-l alinte. Acu' o să învăţăm şi noi dragostea...

A ieşit ameţit din camera Margaretei. Ceva nelămurit îl întristase; se simţea bîntuit de-un regret şi nu-l putea lămuri; pierduse o parte dintr-însul, din lumea lui, în patul femeii. Avea febră sau credea numai că are — ceea ce e tot una. (Ajunsese de mult la convingerea că febra se reduce la o simplă stare sufletească.) Îl supărau felinarele cu luminile lor galbene şi fetele băloase care ofereau trecătorilor covrigi sau seminţe de dovleac; îl torturau senzaţii ciudate şi nu ştia cum să evadeze din marea închisoare a nopţii acoperită de acest etern şi tenace acoperiş cu stele; de azi înainte va privi altfel în ochii nevestelor. Apoi va continua să lucreze la biroul inginerului şi să bea ceai la masa visătorilor... Va creşte şi într-o zi se va însura.

Odată însurat — totul va sfîrși. Aici, în cartier, însurătoarea e un final, un definitiv final. Nimic nu-l surprinde, toate se vor înfăptui după același tipar.

Odată însurat, viața se va reduce la cîteva aspecte: nici o deraiere, nici o schimbare, nici o catastrofă nu mai e posibilă.

În cartier sînt mii și mii de tineri care ca și el au visat și au suferit și-apoi s-au însurat. I-a întîlnit, din cînd în cînd, în fața cinematografului, ținîndu-și de mînă copiii slabi și înfricoșați, sau pe dinaintea policlinicilor... Cresc așa, băieții știa, însurați, pînă devin bărbați mustăcioși și amăriți... A cunoscut mii și mii de oameni în cartier care și-au sfîrșit destinul egal, atît de egal încît existența unora se oglindea identic în a altora și nu le mai puteai deosebi.

În timp ce el va crește copii și se va îngriji de lemne o dată cu întîile frunze de aur care devorează bulevardele autohtone; în timp ce se va interesa atent de gîturaiul pruncului străveziu și va compara prețul cartofilor din cartier cu cel din piață, absent la peisajele mereu vechi și mereu noi ale toamnei năzdrăvane; în timp ce-și va întocmi gospodărește pivnița și podul pentru popasul lung al iernii cu omăt și flori înghețate în fereastră — acolo, în ceainăriile și circiumile ascunde din calea Văcărești, băieții cu lavalieră, ai lui Moșeanu, sau ai nimănuia, vor continua să plănuiască izbăvirea Planetei și flăminzind, să viseze în vis; vor iubi, la întîmplare, fete de croitorie, bune de gură, cîntînd romanțe la modă, și surîzînd vieții ca unei săli luminate de bal mascat; vor veni în fiecare seară, aceiași și poate și alții, la ceainărie să vestească, fiecare, imineța înfăptuirilor supreme, în zgomotul farfuriilor trîntite și în fumul gros al țigărilor consumate în neștire; prin sinagogi mici cît chiliile vor întîrzia ca întotdeauna deasupra foliantelor grele de înțelepciune bătrîni cununați cu slova și delașați definitiv de lumea dinafară; întregul cartier va trăi mai departe, tîlhar banal lîngă poet, băcan unsuros lîngă visători, zaraf lîngă proroc... În calea Văcărești se vor întîlni,

mai departe, la aceeași încrucișare de drumuri rîsul grețos al negustorilor și filantropilor cu suspinul flămînzilor și idealiștilor, urletul mistificatorilor cu plînsetul învinșilor, nepăsarea vitelor gulerate și frumos încălțate cu sîșîierea sufletească a poeților și răsturnătorilor de lumi. În aceeași cîrciumă vor grohăi porcii și vor ofta copiii vitregi ai orașului: floarea curată a gîndului și a sufletului.

De-aici, din calea Văcărești, n-au pornit numai micii vînzători de ghete și de pînză în continentele celelalte să crească în burtă și în averi; cartierul n-a dat numai bogătași fonfi și conducători de „comitete", speculanți ai medicamentelor și „idealiști" cu solide depozite bancare; străzile acestea evreiești nu s-au mîndrit numai cu obezii parveniți din mahala în centrul cetății, giuvaergii și croitori de lux, samsari înavuțiți într-un ceas și angrosiști de bumbac sau cu femeile prea grele în aurăria și argintăria lor inutilă — de-aici au mai pornit să înfrunte universul sute și sute de învățăcei, sute și sute de purtători de panaș, sute și sute de credincioși pînă la moarte visului.

În nopți calde de vară, sub cerul luminat, liniștea e sîșîiată cîteodată de un vaiet. E vaietul celor duși în lume să umple închisorile pentru că au visat și au împărtășit și altora visul — e vaietul palizilor băieți născuți să cînte și să mediteze, cu ochii îngreuiați de viziuni, cu inima arsă de doruri — e vaietul flămînzilor și goniților, neînțeleșilor și înfrînților, e vaietul cartierului bătuților, ofensaților, disprețuitilor... În seri de iarnă sînt case fără foc în ulițele mărginașe. În ele arde doar flacăra vie a gîndului, în paturi reci, sub pături șubrede.

...El are să se însoare și are să socotească filele calendarului pînă la leafă... Mic-burghez, va aduna legume de cu vară să-i fie casa cuprinsă în zilele lui Gerilă. Și mic-burghez cu viața mereu-mereu aceeași, fără nici o schimbare de decor sau de umor, își va îngriji de maturitatea artritică și de bătrînețea săracă...

Apoi va muri şi nimeni şi nimic nu va tresări în univers.

Ar putea fi şi el ca atîţia dintre clienţii ceainăriei ? Ar putea rîde în nasul îmbuibaţilor din variatele comitete ilare ale „Asociaţiei evreilor patrioţi". El i-a cîntărit pe toţi. Ştie cîtă ipocrizie şi minciună zace în scîrbele astea „filantropice" abundent hrănite. Cei mai mulţi n-au nimic comun cu strămoşii lor păstorii, prorocii şi cărturarii. Ar putea privi în adîncul ochilor cutărui avocat şnapan ca să-i vadă tulburîndu-se ca sub povara unei osînde; ar putea demasca, fără cruţare, pe cutare găzar ticălos înavuţit de pe urma furtişagurilor nenumărate şi a toleranţei obşteşti; ar putea sfîşia zăbranicul minciunii de pe toate feţele astea scîrnave... ar putea...

Dar o lene şi o indiferenţă bolnăvicioasă îl împiedicau să intre în oastea revoltaţilor. I se păreau toate acestea de prisos. La o vîrstă fragedă încercase dezamăgirile maturităţii... Trăise cîteva existenţe în cîţiva ani... Experimentase oameni şi stări de suflet şi nu se mai putea osteni pentru nimeni, pentru nimic. Se mulţumea cu tainul de pîine şi de cafea... Simţea sfîrşitul care vine, o dată cu însurătoarea.

În calea Văcăreşti nu se va nedumeri nimeni. Atîţia aprinşi cuvîntători de pe atîtea estrade purpurii au terminat lîngă o nevastă şi trei plozi... Atîţia revoltaţi s-au închis într-o odaie încălzită ca să-şi dureze acolo o viaţă ca toate celelalte... ca a tuturor semenilor din cartier... Atîţia poeţi au încheiat bilanţul existenţei în dosul tejghelei sau al mesei de scris, închişi într-înşii şi resemnaţi pentru de-a pururea...

Va fi şi el identic cu alţii. Planeta rămîne aceeaşi. Oraşul la fel. Cartierul nu se va cutremura de indignare. Nici o femeie nu-şi va striga durerea în stradă. Nimeni nu-l va blestema. Oamenii nu sînt decît ce-i ştim: nişte biete fiinţe ca toate celelalte. Ca toate celelalte — gîndul îl obseda şi-l întrista.

...Dar o voce groasă şi alarmată îl trezi. Cineva bătu la fereastră, cu pumnul strîns şi nervos. Apoi se auzi ră

pași grăbiți și în casă se ivi fata mijlocie a croitorului Feldman, din han, poama bună a familiei. Asudată și roșie de alergătură, se năpusti cu brațele umede sub bluza subțire asupra tînărului și-l sărută zgomotos pe obraji.

Îi mărturisi, într-o romînească de cartier, că-i atît de veselă, atît de veselă că, în sfîrșit, l-a găsit. Pe unde dracu n-a colindat stăruința ei de veche prietenă?... Șulăm Șolț a primit-o rece, cu ochiul mic de negustor. Haike de-abia i-a răspuns: nu-i poate da adresa — n-are de ce să-l vadă. Fata a stăruit: se întoarce, doar, din San Francisco, unde l-a întîlnit pe Moriț. Are să dea vești felurite familiei.

Femeia a privit-o cu spaime în ochii tulburi, s-a frămîntat puțin prin odaie și a vrut s-o poftească la o cafea. Dar bărbatul s-a încruntat iar Haike, resemnată, a lăsat-o să plece, fără a-i da nici o lămurire.

În han, de asemenea, e necunoscut. S-au dus bătrînii... Madam Katz e internată la azil și compune, cu mîna-i oarbă, lungi scrisori către fiul ei din India, profesorul glorios din Bombay, de care nimeni nu-și aduce aminte — care, poate, n-a trăit niciînd... Hună, actorul e sîcîit de proprietar: a îmbătrînit, nenorocitul, și de-abia își tîrîie picioarele. Fetele au crescut, trupeșe și mizere, și întîrzie, sulemenite și ciudat pieptănate, noapte după noapte, pe după colțuri de uliță cu golanii. Hună vorbește stins, are amețeli, cîștigă greu și nu știe ce să facă pînă mîine, veșnicul, luminosul, fericitul, neașteptatul mîine — cînd are să aibă și bani de chirie, și bani de rochii pentru domnișoarele limbute și cîrcotașe, și bani pentru bolile lui, colecționate ani și ani de zile în sînge ca niște stigmate ale decăderii. Azi pretinde o băncuță, mîine toate s-or schimba. De l-ar vedea Ficu, ar suferi mult. Maidanul din dreapta s-a populat, iar, cu un scrînciob, trei bărci și-un taraf de lăutari. În fiecare duminică se adună, la joc, ungurime și e un tărăboi!... Îi place Bucureștiul, acum la înapoiere, și nu l-ar mai părăsi... nu! Ficu aflase mai de mult de aventura zvă-

păiatei. L-a părăsit pe tată-său, într-o seară, după o aprigă răfuială cu surorile ei — vrăjmaşe, toate. A colindat America de Sud, oprindu-şi foamea de viaţă prin însorite ţinuturi braziliene, lîngă spătoşi cultivatori de cauciuc, pricepuţi în adunarea aurului şi dornici de femei — în pustietăţile lor triste. Fata a trecut prin braţele lor, prin bordeiele cu miros tare de pipă şi ulei, şi — apoi, supţă de insomnii şi dureri multiple, a mai rătăcit prin continent, zăbovind puţin în cealaltă parte a Americii, şi s-a înapoiat acasă. Grea, aspră, chinuită viaţă. Are ceva bani. N-a fost „gîscă". A băut tot felul de rachiuri drăceşti cu afurisiţii ăia de „cauciucari", şi-a suprimat nopţile fără a-şi precupeţi darurile trupului plin, dar a şi strîns puţine parale, cu care are de gînd să îndulcească reumatismele croitorului şi ultimii lui ani. A plătit însă totul cu sînge: uite-i obrajii — străvezii! şi tuşeşte puţin, fetiţa! Ficu o priveşte îngrijorat: e slăbuţă, un fragment din ce-a fost cîndva. E-he-he! pe vremuri tresărea calea Văcăreşti de cîte ori îşi purta ea şalul jucăuş sub ochii crailor... Nu se „încurca" uşor. Trebuia să-i placă mustăciosul şi să-i cîntărească bine ca să-i dăruiască un ceas, două. Iar de babalîci fugea, rîzînd... Dincolo, în nopţile fierbinţi ale Braziliei, a jertfit şi trup şi suflet pentru puţinii bani aduşi aici. Puţine femei — pe-acolo. Şi oamenii, arşi de soarele necruţător, le vînau ca pe nişte animale de preţ.

Ficu îşi lasă capul în piept. Şi-l simte greu. Fata croitorului oftează, răsuflă adînc şi se înveseleşte subit. Bine că au trecut toate astea, spune ea, şi-i pune mîna pe umăr. Bine că l-a găsit. A venit să-i spuie că Morit e slăbit şi sărac, mai sărac ca oricînd. Stă mereu culcat pe spate, cutreierat de toate bolile posibile. De curînd a încercat să se şi spînzure, dar n-a izbutit. Cînd cu fuga fetei... O trăsnaie. S-a îndrăgostit puştanca de-un creştin, un avocat chipeş, american şi îndrăcit. Şi-a fugit de-acasă. De-atunci Morit s-a întunecat şi boleşte. Uite-i şi-o scrisoare, e pentru dînsul... Se gîndeşte mult la Ficu. Şi la Haike, fi-

rește, dar se simte Morit mai legat de acest tinerel subțire și îngîndurat. Și-i pare rău de Bucureștiul lăsat în urmă, de casa lor săracă, de calea Văcărești... Au stat mult de vorbă, au plîns împreună: ea de nerăbdarea întoarcerii, el de neputința de a reveni aici. Se întreba mereu dacă mai trăiește madam Cearnă, dacă s-a cuminții Alfred, dacă oarba e tot atît de singură în odaia cu podeaua de pămînt! Și mai ales de el, de Ficu, se interesa necontenit. Fata l-a mințit, n-avea încotro...

I-a ars la brașoave cu nemiluita... Ficu e bogat, e sănătos tun, o mîndrețe de băiat. S-a bucurat mult, săracu! Fata crede că azi tapițerul e dus... Uite-i scrisoarea. Ficu smulge hîrtia mototolită din mîna fetei. Rînduri neregulate, cuvinte neisprăvite, o naivă înșiruire de fapte fără însemnătate... Tînărul a rămas năuc, cu brațele de-a lungul trupului... E întristat? se miră fata croitorului. N-are de ce...

Viața trebuie învinsă ca pe o fiară. În timpul luptelor te mușcă, te singeră și ea. La sfîrșit poți fi un învingător cu chelie, obosit, știrb, șubred... n-are importanță. Ea s-a luat la trîntă cu viața... A izbutit. E cu obrazul transparent, tușește cîteodată și se încovoaie sub apăsarea unei dureri vii, aciuată în trup? Ei și? Esențialul e să-ți păstrezi veselia... Chiar dacă tatăl ei e o umbră de croitor, cam aiurit de cîtva timp. Nu lucrează. Toată ziua e la sinagogă. Acasă își vorbește singur ceasuri întregi, își surîde, își mîngîie un vis oarecare, o iluzie... Flam, talmudistul, e de asemenea *candrău*. A fost dus la balamuc, pe o seară ploioasă, rece, cu un alai!... să nu mai dea dumnezeu!

Pretindea Flam că-i Mesia. Mugea. Se zbătea în brațele de piatră ale gardienilor. Era foarte plăpînd, Mesia, și l-au ridicat ca pe un dop... Și-acum ce-are de gînd să facă? Fata rîse. N-are să-și risipească averea. Dimpotrivă: e hotărîtă să adune mai departe... A intrat ca damă de consumație la cabaretul „Elita" din calea Văcărești, unde lăutarii sînt conduși

de vestitul Nae Ţinebine... Ficu mişcă uşor din cap... Se deschisese de curînd localul... O biată sală de restaurant mizer sau de ceainărie, ca oricare alta în cartier. Patronul vopsise pereţii în albastru. Atîrnase cîteva capete pletoase şi cîţiva sîni măriţi ca prin ochean — ici şi colo. Îl adusese pe ţigan din Griviţa, de la alt „cabaret" asemănător. Botezase cu nume pompoase sticlele de vin. Cîteva femei cîntau din vechiul repertoriu de operetă evreiască amestecînd lacrima cu hohotul de rîs — altele circulau printre mese, angajate să stimuleze clienţii la băutură. Printre ele — deci — şi dînsa... „Cheflii" sînt vînzătorii de prăvălie ai Lipscanilor, prăvăliaşii Dudeştilor şi fiii minori ai „protipendadei" : băieţii lui Fisch, de pildă, sau ai doctorului Şteinberg.

De cîte ori cîntecul răzbate în stradă, moşnegi şubrezi se opresc în faţa ferestrelor cu perdele grele tăinuind „paradisul" "dinăuntru. Li se alătură haimanale fără gologani în buzunarele rupte, văxuitori de ghete, distribuitori de afişe, prostimea uliţelor mărginaşe. Singur Corbu, decanul „casierilor teatrali", e sceptic : cu luleaua în colţul gurii, surîzînd cu tîlc, nu se lasă „dus" : el ştie cît preţuieşte cabaretu lui Ţinebine. Şi pleacă mai departe... Adesea Ficu l-a zărit şi pe „frumosul Iţic", cu obrajii roşii, graşi, unsuroşi, rîzînd fericit în nebunia lui inofensivă balabustelor grăbite s-aducă plodului de-acasă un covrig sau un măr. Iţic stătea noapte după noapte în uşa barului, imitînd izmeneala muierilor şi ţipătul lor ascuţit, în chip de salut dimineţii... Tot la cabaret a aflat că-şi plimbă catastrofalu-i hoit bătrînul în papuci cu tălpi de lemn. Avea un cap de tîlhar, omu, şi o burtă de pe care atîrnau zdrenţele hainelor împuţite. Cîndva — nu se ştie cînd — stăpînea peste o droaie de vînzători în propria-i prăvălie de lux... A sărăcit, s-a matofit... azi cerşeşte cu demnitate pe la mesele cheflilor, sunînd din tălpile papucilor săi de lemn... Da, îl ştie şi ea. Apoi grăbită priveşte la ceas. E cuprinsă de panică. A întîrziat. O să mai vie. Bine

că știe unde... Ușa s-a închis în urma unui foșnet de rochii ca un foșnet de aripi.

...Calea Văcărești își adună oamenii. Din depărtarea centrului se înapoiază spre ulițele strîmte, covîrșite de beznă și mister, înalți prăvăliași cununați cu suferința, fete subțiri în bluze ușoare, mirate și obosite, babalîci chinuiți de mijloc, matroane vaste ca niște garderoabe... S-au luminat iar ceainăriile... Au revenit băieții cu plete, cu ochi minați de vise, cu buze albe, pierduți în reveria lor totală, să-și amețească foamea de altceva la masa pătată de ani... Vor croi, ca ieri, ca alaltăieri, ca-ntotdeauna, lumea nouă... Înaintea cîrciumilor cu grătar și scripci au încremenit cerșetoare devastate de anii înghițiți anevoie; au în orbite gemete, pe mîini rîie. Guri ilare, frunți strîmbe, picioare șubrede — calea Văcărești e un imens panopticum închipuit de o minte scăpată din hățuri. Sînt suflete, aici, spre care, ca să le apropii, trebuie să urci cîteva trepte; sînt altele, spre care, ca să le pricepi, trebuie să scobori trepte...

Amărăciunile cresc într-însul, îl înecă. Viața, în calea Văcărești, e atinsă de molii.

EPILOG

Oişiie nu vrea să plece. Ştie că Haike face cumpărături la Idl, chioru.

Degeaba stăruie Şulăm să-l convingă că femeia nu vine decît seara, tîrziu. Bătrînul mişcă neîncrezător din cap, surîde moale, şi rămîne mai departe pe scaun. Nici n-are unde să meargă. Vine de la ceainărie. De cînd nu mai vede bine, joacă greşit. Tovarăşii din vremurile bune îl evită. Băieţii i s-au risipit, care în America sau în Franţa, care în depărtate ateliere provinciale. Au trecut cîţiva ani buni de cînd s-a isprăvit şi războiul ăsta şi nu mai are prilej să se întîlnească, la Cearnă, cu nici unul din chelnerii, actorii sau samsarii zgomotoşi şi petrecăreţi. Profitînd de vederea lui slabă, tejghetarul răspunde întotdeauna printr-un *nu* scurt la întrebările bătrînelului aplecat din spate şi purtînd mereu aceeaşi pălărie tare. Caută pe unul sau pe altul din bandă; omul îl asigură că n-a mai trecut de-o lună pe-acolo, cu toate că e aşteptat din clipă în clipă să-şi ocupe masa. Oişiie se mai vaită de un an şi de o hernie care, pe lîngă celelalte beteşuguri, îl amărăşte pînă la desperare. E chemat undeva la un *kadeş* să împlinească numărul ritual de oameni pentru începerea rugăciunii; pînă s-ajungă, au găsit altul. I se dă o adresă: în cutare stradă, fa-

milia negustorului de ghete serbează a douăzecea aniversare a unicei fete: e nevoie, prin urmare, de cineva la garderobă care să primească şi să înapoieze hainele oaspeţilor. Bătrînul se grăbeşte, crispat de durere şi de speranţa puţinului cîştig rîvnit: cînd nimereşte casa, i se spune, în glumă, că nu trebuia s-alerge, de ce se omoară cu firea? mai are timp pînă la viitoarea aniversare.

Bolile lui Oişiie îl întristează. Şi n-are cui să-i spuie nimic din ce-l roade.

Pe Ficu îl întîlneşte rar. În ultimii patru-cinci ani, băiatul ăsta palid şi veşnic îngîndurat a devenit ursuz. E prigonit de tot felul de spaime şi zadarnic s-a muncit bătrînul să-l mîngîie; n-a izbutit să-i descreţească fruntea. Copil, Ficu îl căuta, îl urmărea pas cu pas şi-l ruga necontenit să-i povestească despre împăraţi şi haiduci, fete frumoase şi vrăjitoare, palate cu prăpăstii sub ele şi diavoli în goană după suflete... Bătrînul născocea tot felul de isprăvi şi toate găseau doi ochi mari şi avizi şi un cap de copil grav şi speriat care să le asculte. Acum i se vorbeşte zadarnic. Oişiie colindă casele cunoscuţilor unde nu întîrzie prea mult: simte că e de prisos. Şi-aici începe să se simtă străin, mai ales de la moartea Estherei şi a bătrînei Leia, soră-sa. N-are nimic nici împotriva lui Haike. E şi ea o femeie necăjită. Dar nu se potriveşte cu Esther... În fine, ar merge şi-aşa, dacă Şulăm nu l-ar duşmăni atît „Ce dracu o fi avînd cu mine?" se întreabă Oişiie. Adică, pricepe el care ar cam fi pricina supărării lui Şulăm. A prins-o de cîteva ori pe Haike cînd îi băga în mînă o băncuţă... Ei şi? Nu ii e unchi? Care e păcatu? N-are drept o nepoată să-şi ajute o rubedenie nenorocită, un chior şi un bolnav cum a ajuns să fie azi Oişiie?

Adîncit în gînduri, bătrînul nu scăpa nimic din ce se petrecea în casa lui Şolţ. Nu-şi dădea seama ce anume, dar simţea că se pregăteşte ceva. Servitoarea a intrat cu un pachet, l-a zvîrlit în garderob şi a fugit repede din casă. Un vecin a bătut în fereastră şi

l-a întrebat numai din cap pe Şulăm: e adevărat? Bărbatul lui Haike a dat din cap afirmativ. Oişiie vede greu, ca prin sită, dar vede... În bucătărie se coc cozonaci. Bătrînul, cu nările late, aspiră în vînt: nu s-a înşelat — e cocă faină! Iar a intrat servitoarea cu alt pachet, iar a deschis grăbită garderobul şi a fugit, gonită de cineva nevăzut din urmă.

Ar pleca Oişiie, să nu mai simtă aţintite asupră-i privirile de gheaţă ale lui Şulăm. E o dimineaţă ca înainte de război; în toată calea Văcăreşti miresmele primăverii, călduţă, suportabilă.

Dar unde să meargă, unde? Să se întoarcă la ceainărie? Şi-a băut turceasca şi locul lui e ocupat. Să mai bea una, nu-i dă mîna. Nu prea are gologani de cînd cu moartea Leii. Să-l calce pe Zalman care vrea să-şi vîndă dormitorul, în preajma plecării la New York?

Să-i mai spuie o minciună? A găsit „muşteriu", „mîine vine", şi-aşa mai departe?

Nu! S-a săturat. S-a săturat şi Zalman. Înainte, părea foarte vesel calicu, să-l vadă intrînd pe uşă.

Cum îi plăcea şi puţin rachiul, Zalman găsea în Oişiie un tovarăş bun şi de băut şi de clevetit.

Eeei! — şi începea bătrînul să-i spuie de ce s-a otrăvit fata lui Rabinovici, după desele întîlniri avute în primăvara aceluiaşi an cu băiatul arhitectului Abramovici. Cum a fost scăpată de doctorul Steinberg care n-a căutat-o numai de intoxicaţie... Eeei! — şi-i mai spunea de cîte ori a scuipat Zwabel nebunu drept în ochi pe Velvl în mijlocul uliţii şi în văzul copiilor!...

Eeei! — şi dacă voia să ştie bine-bine de ce a fugit de-acasă nevasta cîrciumarului — nu e adevărat că a plecat să se odihnească acasă, în Moldova, la părinţi, — nu-i adevărat! — atunci, uite, i-o spune el, la ureche: şşş... şşş... Să mai vie două păhărele umplute pînă-n vîrf cu şliboviţă!

Oişiie surîde zilelor duse şi-şi întoarce o ţigare. În timp ce-o aprinde, mişcă îngîndurat din cap. Şulăm

îl urmărește plictisit și încearcă din nou să-l izgonească. Cu glasul lui obișnuit îl întreabă, vrînd să pară cît mai indiferent dacă nu e încredințat, în fine, că Haike n-are să se înapoieze decît seara tîrziu? Bătrînul tocmai medita asupra vieții lui fără rost; asupra mizeriei în care înoată astăzi cu cei optzeci de ani ai săi nenorociți: asupra indiferenței și răutății oamenilor care îți surîd numai cînd au nevoie de tine și-ți zvîrlă cu pietre cînd li se pare că nu mai prețuiești nimic. Noua tentativă, șireată, a lui Șulăm de a-l urni de pe scaun i se pare venită tocmai ca să-i întărească încheierea, plină de greață pentru mulțime, a reflecțiilor.

Se stăpîni. N-avea unde să meargă. Era obosit, pe jumătate orb și prăpădit de hernia care-i făcea mersul imposibil. Haike are să-i dea o băncuță. Are nevoie de băncuța nepoatei. Privi așadar în spre Șulăm, și-i zîmbi. În loc de răspuns, îl rugă să deschidă puțin fereastra: nu simte inundîndu-i casa mesagerii primăverii? Păsările, soarele, adierile călduțe?

Și-apoi, cu vocea întreruptă mereu de-o tuse quasi-seculară, îi aminti de unele nopți cînd fusese chemat stăruitor aici... Șulăm se îmbolnăvise și Oișiie fusese slugă credincioasă lîngă căpătîiul său. Cîte servicii mărunte nu i-a făcut el! Servicii pe care nimeni altul n-ar fi fost în stare să i le facă... Și alte multe...

Șulăm ridica din umeri. Uitase totul. Știa bine că bătrînul îi va „ușura" nevasta de-o băncuță, sau chiar de un franc. D-asta a venit. Și tocmai asta nu-i place lui. Tocmai asta ar vrea să evite.

A cheltuit destul, Haike, toată săptămîna. El umblă de treizeci de ani în aceleași haine, nu riscă un ban în oraș, nu-și îngăduie nici un fel de „distracție": toată munca lui a intrat în zidurile casei; de ce să „ciupească" bătrînul din astfel de bani dobîndiți fînevoie?

N-avea decît să-și fi organizat altfel viața Oișiie... Să nu fi stat șaizeci de ani prin cafenele, cîrciumi și

dracu mai știe unde, nepăsător și leneș? Știa că-l așteaptă bătrînețile și necazurile! Nu îi e dator nimic...

Îi răspunse, însă, amabil, că-și aduce aminte de toate. Dar cu toate astea Haike...

Voia să spuie că nevastă-sa tot nu se întoarce atît de repede.

Dar nu-și putu sfîrși vorba. Haike intrase, încărcată de pachete, mai asudată și mai febrilă ca oricînd. Un băiat de băcănie o urma cu alt coș plin pînă în vîrf.

Trînti pe masă și pe scaune pachetele și salută, în treacăt, pe bătrîn.

Vorbi apoi ceva în șoaptă cu Șulăm.

La fereastra deschisă se iviră vecinii.

— Într-un ceas bun!

— Să fie într-un ceas bun! îi urară oamenii.

Haike mulțumi, cu gesturi mari.

Se așeză apoi pe scaun și izbucni într-un plîns fierbinte, profund, desperat.

Bătrînul lovi ușor umărul lui Șulăm.

— De ce plînge Haike? îl întrebă.

Omul răspunse, cu simplitate:

— E veselă... Se-nsoară Ficu!

Responsabil de carte : Sorin Arghir
Tehnoredactor : Geta Stromingher
Corector : Ion Arsenie

Dat la cules 27.11.956. Bun de tipar 10.02.957. Tiraj 22 000+ 2110 ex. Hîrtie semivelină sat. de 65 gr. m.p. Format 840×840/16. Coli ed. 17,13. Coli de tipar 21. Editia I. Comanda 1784. Planșe offset 8. A. rar. 0-4982. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31

Tiparul executat sub com. nr. 1786 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN". București — R.P.R.

C. B. 16

J. PELTZ

Calea Văcărești

E S P L A

Lei 14.